

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

هنر

راهنمای معلم

دوره دوم ابتدایی

dl.YMoalem.ir

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

نام کتاب :	راهنمای معلم هنر - دوره دوم ابتدایی - ۴۷۷۱
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	مینو آیت‌اللهی، رحمت امینی، رمضان ترکمانی، محمد خدادادی مترجم زاده، منیر رضایی، سید عبدالمجید شریف‌زاده، محمد شهبازی، معصومه فرحوش، خدیجه صمدی، جمال عربزاده، سیدمحمدحسین نواب، محمدعلی مرآتی (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	مینو آیت‌اللهی، فریبا شاپوریان، فاطمه رادپور، سیدعبدالمجید شریف‌زاده، حسین فدایی حسین، محمدعلی مرآتی، مینا نواب‌صفوی (اعضای گروه تألیف)
شناسه افزوده آماده‌سازی :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
نشانی سازمان :	احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - مجید ذاکری یونسی (مدیر هنری) - محمد مهدی ذبیحی فرد (طراح گرافیک، طراح جلد و صفحه‌آرا) - ملیحه شاجری، غزاله الهامیان، احسان عباسی و محمد مهدی ذبیحی فرد (عکاس) - سیده فاطمه محسنی، علی نجمی، حسین چراغی، فریبا سیر و حمید ثابت کلاچاهی (امور آماده‌سازی)
ناشر :	تهران: خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن: ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار: ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی: ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹ وب‌گاه: www.chap.sch.ir و www.irtextbook.ir
چاپخانه :	شرکت افست: تهران - کیلومتر ۴ جاده آبدلی، پلاک ۸، تلفن: ۷۷۳۳۹۰۹۳، دورنگار: ۷۷۳۳۹۰۹۷، صندوق پستی: ۴۹۷۹-۱۱۱۵۵
سال انتشار و نوبت چاپ :	شرکت افست «سهامی عام» (www.offset.ir) چاپ سوم ۱۴۰۳

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس‌برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

بمنر عبارتست از دیدن روح تحت در انسانها

امام خمینی

فهرست مطالب

مقدمه ۵

بخش اول — کلیات برنامهٔ درسی هنر ۶

فصل اول : جایگاه و نقش هنر در برنامهٔ درسی دورهٔ ابتدایی ۷

فصل دوم : آشنایی با برنامهٔ درسی هنر دورهٔ ابتدایی ۱۱

بخش دوم — محتوای برنامهٔ درسی هنر ۲۴

فصل اول : ارتباط با طبیعت ۲۵

فصل دوم : نقاشی ۴۵

فصل سوم : کاردستی ۷۱

فصل چهارم : تربیت شنوایی ۱۱۳

فصل پنجم : قصه‌گویی و قصه خوانی ۱۳۹

فصل ششم : نمایش ۱۷۷

فصل هفتم : آشنایی با میراث فرهنگی ایران ۲۱۹

بخش سوم — اجرای برنامه ۲۲۴

فصل اول : طراحی آموزشی و اجرای برنامه ۲۲۵

فصل دوم : ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان ۲۴۱

منابع برای مطالعه ۲۵۰

باسمه تعالی

مقدمه

خدای بزرگ را سپاسگزاریم که در آستانه تغییرات بنیادین در نظام آموزش و پرورش کشور عزیزمان ایران، کتاب «راهنمای درس هنر» برای معلمان پایه‌های چهارم، پنجم و ششم، در یک مجلد و در ادامه پایه‌های قبل، برای استفاده شما معلمان عزیز آماده شده است. این کتاب مانند «راهنمای درس هنر برای معلمان پایه‌های اول، دوم و سوم» بر اساس رویکرد تربیت هنری تألیف شده است و بر ایجاد محیطی آزاد و پر بار، در جهت شکوفایی فطرت الهی دانش‌آموزان تأکید می‌کند.

این کتاب که بیشتر بر فعالیت‌های هنری به صورت تلفیقی تأکید دارد، شامل سه بخش: آشنایی با برنامه درسی هنر دوره ابتدایی، محتوای برنامه و اجرای برنامه است.

بخش اول، به تبیین جایگاه و نقش هنر در برنامه درسی دوره ابتدایی، معرفی عناصر اساسی برنامه درسی هنر (رویکرد برنامه، اصول، اهداف و نمای کلی محتوا) و توصیه‌هایی به معلمان برای اجرای بهتر برنامه می‌پردازد.

بخش دوم، محتوای برنامه شامل مباحث ارتباط با طبیعت، نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه‌گویی، نمایش و آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران است.

در ابتدای هر فصل ابتدا دانستنی‌های معلم، شامل معرفی یک رشته هنری، مبانی نظری و ابزار و مواد مورد نیاز آن ارائه خواهد شد. جدول فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان، این بخش را به فعالیت‌های یادگیری پیوند می‌دهد. این جدول نمایه‌ای از فعالیت‌های آن رشته است که در طول دوره ابتدایی اجرا می‌شود. همچنین، فرایند تولید محصول هنری در قالب مراحل اجرای هر یک از فعالیت‌ها توضیح داده شده است.

بخش سوم، اجرای برنامه شامل توضیحات لازم در زمینه چگونگی طراحی آموزشی، اجرای آن و ارزش‌یابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان است.

در پایان، ذکر این نکته ضروری است که برای اجرای هر چه بهتر برنامه، مطالعه دقیق همه مباحث مطرح شده در بخش‌ها و فصول مختلف لازم و ضروری است. لذا به معلمان عزیز توصیه می‌شود مطالعه فصول را براساس نظم منطقی نگارش آن، شروع کنند و ادامه دهند.

بخش اول

کلیات برنامه درسی هنر

فصل اول

جایگاه و نقش هنر در برنامه‌درسی دوره ابتدایی

هنر چیست؟

لفظ هنر در زبان سانسکریت از دو کلمه سو به معنای نیک و هر چیز خوب که فضایل و کمالاتی بر آن مترتب است و نر یا نره به معنای زن و مرد تشکیل شده است. این واژه وارد زبان فارسی شده و در اوستا به شکل هونر آمده که به معنای خوب و نیک و از صفات اهورامزداست. در فارسی میانه یا پهلوی و پس از آن در دوره اسلامی، به صورت هنر و به معنای انسان کامل و فرزانه و هم به معنای کمال و فضیلت آمده است. در لغت نامه دهخدا هنر به معنای علم، معرفت، دانش، فضل، فضیلت، کمال، کیاست، فراست و زیرکی است. (شریف‌زاده، ۱۳۷۸)

در دایرةالمعارف هنر، فعالیت‌هایی چون نقاشی، طراحی، گرافیک، بیکره‌سازی، معماری، موسیقی، شعر، تئاتر، سینما و... هنر نامیده شده‌اند.

بنابراین، هنر دارای دو بعد است، یک بعد آن بر فرزاندگی، فرهیختگی و کمال دلالت دارد و بعد دیگر آن، توانایی بیان احساسات، عواطف، تخیلات و تفکرات در قالب یکی از رشته‌های هنری است. این دو بعد، در وجود هنرمند تجلی می‌یابد که زیبایی‌های جهان را می‌شناسد و جهان را در کمال زیبایی می‌بیند. هنرمند پیوسته در کار آفرینش زیبایی‌ها و نمایاندن آن به مردم است. او خداوند سبحان را جمال مطلق و خالق همه زیبایی‌ها می‌شناسد و جهان را جلوه‌ای از جمال خالق یکتا می‌داند.

هنر یکی از مواد مورد مطالعه دانش‌آموزان در دوره ابتدایی است که در جدول مواد درسی، دو ساعت در هفته به آن اختصاص داده شده است. درس هنر می‌تواند با ایجاد فضایی آزاد، به تقویت حواس، استعدادها، خلاقیت و ظرفیت‌های نهفته هوش کودکان کمک کند تا بدین وسیله فطرت پاکشان به خوبی نمایان شود و خصلت‌های نیک آنان پرورش یابد. دانش‌آموزان با انجام دادن فعالیت‌های هنری، خود، جهان و خالق جهان را بهتر می‌شناسند و حس زیبایی‌شناسی و فرصت‌های تصمیم‌گیری خود را توسعه می‌دهند. این فعالیت‌ها حواس، تخیل، هوش و منش‌های تفکر آنها را نیز تقویت می‌کند و استعدادهای درونی و خلاقیتشان را شکوفا می‌سازد.

در حوزه هنر هر یک از انواع هوش در ارتباط با هوش‌های دیگر می‌تواند برای تولید و فهم آثار هنری به کار گرفته شود. در فرایند تولید آثار هنری، احساس، عواطف، تخیل و اندیشه توأم می‌شوند و نتیجه این همراهی محصولی هنری است که فرد تولید می‌کند. برداشت‌های حسی و زیباشناختی انسان در ارتباط با خلقت و محیط اطراف او شکل می‌گیرند؛ یعنی در اینجا فرد از هوش طبیعت‌گرای خویش بهره می‌برد. در نقاشی و کاردستی که بیشتر با اندازه‌ها و تناسبات در فضاهای دوبعدی و سه‌بعدی سروکار دارند، بیشتر از هوش فضایی استفاده می‌شود. در تربیت شنوایی، بیشتر از هوش موسیقایی و در قصه و نمایش، از هوش‌های زبانی - کلامی و حرکتی - جسمانی استفاده می‌شود. برای یافتن قالب مناسب بیان هنری، لازم است فرد به سؤال‌های چرا، به چه وسیله‌ای و چگونه پاسخ گوید. هنگامی که دانش‌آموز تولیدات هنری خود را در معرض دید و قضاوت دیگران می‌گذارد، هوش‌های درون فردی و برون فردی بیشتر مطرح می‌شوند. هنگام اندیشیدن درباره چستی و چرایی هنر، ارتباط آن با زیبایی‌ها و خلقت، قادر و جمال مطلق، هوش وجودگرا فعال‌تر است.

بهتر است درس هنر با ارتباط با طبیعت شروع شود و سپس به رشته‌های نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش بپردازد. دانش‌آموزان در کنار این رشته‌ها با میراث فرهنگی و رشته‌های هنری نیز آشنا می‌شوند.

در ارتباط با طبیعت به دانش‌آموزان کمک خواهد شد تا با مشاهده پدیده‌ها و آثار خلقت در طبیعت، که هنرمندان در کنار هم قرار گرفته‌اند، جلوه‌های زیبای این مجموعه را درک کنند و به یگانگی حسن و جمال مطلق رهنمون شوند.

در هر پدیده‌ای از طبیعت، زیبایی به گونه‌ای است. انسان چون خلیفه خداست و صفات خداوند در وجودش به ودیعت نهاده شده است، می‌تواند در سطح درک و فهم توانایی‌های خویش، آفریننده و خلاق باشد و جمال بیافریند. گرایش فطری انسان به زیبایی‌ها نه تنها به خلاقیت هنری کمک می‌کند بلکه باعث پاکی، آرامش و تلطیف روح انسان نیز می‌شود. علاوه بر این، انگیزه‌ای برای زیباتر کردن محیط و آراستن آن به نیکی‌هاست.

دانش‌آموزان دوره ابتدایی از آنجا که به فطرت الهی خود نزدیک‌ترند، این صفات را بهتر بروز می‌دهند و آثار زیباتر و جذاب‌تری می‌آفرینند. آنها با مشاهده محیط اطراف خود، شنیدن قصه‌ها و... دنیایی را در خیال خود می‌سازند. فعالیت‌های

هنری فرصت مناسبی برای نشان دادن این دنیای خیالی است.

فعالیت‌های هنری علاوه بر آنکه اساس توسعه فردی و رشد متعادل شخصیت (شناختی، عاطفی، اجتماعی و اخلاقی) هستند، دانش‌آموزان را در برقراری ارتباط و کنترل عواطف خود توانا می‌سازند. این‌گونه فعالیت‌ها، قلب و ذهن را پرورش می‌دهند، قدرت یادگیری و حافظه را تقویت می‌کنند و دانش‌آموزان را قادر می‌سازند تا در فرصت‌های مختلف یادگیری، شناخت و تجربه‌های مفید خویش را در کنار هم قرار دهند، سازماندهی کنند و به فهم و درک کامل‌تری نائل آیند. فعالیت‌های هنری زمینه مناسبی برای تجربه‌های موفق در فرایند کار هستند. در این فرایند، فرد با آگاهی از توانایی‌های خود به اعتماد به نفس بیشتری دست می‌یابد و این نیز می‌تواند زمینه تلاش بیشتر و موفقیت در امور دیگر را فراهم آورد.

بنابراین، می‌توان گفت که هنر، ظرفیت‌های فراوانی برای رشد مهارت‌های فرایندی^۱ دانش‌آموزان در اختیار معلم قرار می‌دهد. معلم با طراحی آموزشی مناسب برای ساعت درس هنر می‌تواند از قابلیت‌های مختلف این درس بهره‌گیرد. علاوه بر این هنر به عنوان یک فرایند درسی توان آن را دارد که محور ساماندهی آموزش در دوره ابتدایی باشد؛ زیرا همه معلمان این دوره برای درس‌های مختلف از هنرهایی مثل نقاشی، کاردستی، شعر و سرود، قصه و نمایش استفاده می‌کنند.

۱- کلیه مهارت‌هایی که دانش‌آموزان در فرایند یادگیری فعال کسب می‌کنند؛ مانند مهارت‌های تفکر، مشارکت، تخیل و خلاقیت.

فصل دوم

آشنایی با برنامهٔ درسی هنر دورهٔ ابتدایی

دیدگاهی کلی است که بر سراسر برنامه حاکم است و مانند چتری همه عناصر برنامه را پوشش می‌دهد. جهت‌گیری کلی برنامه درسی ملی شکوفایی، تقویت و توسعه فطرت الهی (نظیر خداپرستی، زیبایی دوستی و خلاقیت) است (برنامه درسی ملی: ۳۱). این رویکرد با نگاهی جامع به انسان، زمینه ساز رشد متعادل او در چهار عرصه ارتباط با خدا، خود، خلق و خلقت است.

رویکرد برنامه درسی هنر یا همان تربیت هنری در صدد شکوفایی فطرت دانش‌آموزان از طریق ایجاد محیطی مناسب برای تقویت حواس، تخیل، خلاقیت، ظرفیت‌های نهفته هوش و تفکر و افزایش حساسیت دانش‌آموزان نسبت به ویژگی‌ها و ابعاد زیبایی‌شناختی اشیا و پدیده‌های مختلف است. درس هنر از طریق تربیت هنری در صدد پرورش دادن و شکوفا ساختن قابلیت‌ها و حساسیت‌های هنرمندانه دانش‌آموزان است و به آنها یاد می‌دهد که چگونه ببینند، بشنوند، ارتباط برقرار سازند و در جهت رشد و کمال حرکت کنند. در تربیت هنری علاوه بر ایجاد شرایط لازم برای رشد خلاقیت و تخیل کودکان، آشنا کردن آنها با شیوه‌های بیان و ابراز هنرمندانه، طراحی و اجرای هنری، کسب آگاهی از هنر و تاریخ آن، قدردانی از هنرمندان و آثار هنری و ارزشمند شمردن آنها مورد توجه قرار گرفته است.

تربیت هنری را به پنج موضوع کلی می‌توان تفکیک کرد: ۱- ارتباط با طبیعت، ۲- زیبایی شناسی، ۳- تولید محصول هنری، ۴- آشنایی با میراث فرهنگی و تاریخ هنر ایران، ۵- نقد هنری.

۱- ارتباط با طبیعت: طبیعت با همه اجزا و نشانه‌هایش، برای انسان نهایت کمال و زیبایی و منبع الهام است. هوایی که استنشاق می‌کنیم، آبی که می‌نوشیم، گلی که می‌بویم، پرنده‌ای که در پرواز است، خورشیدی که هر صبح و شام طلوع و غروب می‌کند و... همه و همه از نظامی تبعیت می‌کنند که ما هم جزئی از آن هستیم. این نظم و ارتباط موجودات و عناصر موجود در عالم خلقت نشانه ارزشمند بودن طبیعتی است که همیشه پویاست و در بطن خود نیروی دارد. این نیرو که بر تمامی پدیده‌ها و روابط انسان با آنها حکومت دارد، آن نظم عالی‌ای است که انسان به عنوان جزئی از کل نظام هستی، وابسته به آن و متأثر از آن است. بین انسان و خلقت، تعاملی درونی، پویا و متوازن و ارتباطی پیوسته وجود دارد و این همان نیروی است که در فرهنگ و هنر نیز می‌توان آن را دریافت.

آمیختگی با طبیعت و تأثیرپذیری از آن، در زندگی و آثار انسان هویداست. ساخته‌های بشری از آغاز تاکنون از طبیعت الهام گرفته‌اند. انسان با دقت در محیط پیرامون خود به نکات و ظرایفی دست یافته و توانسته است به اختراعات و ابداعات

تازه‌ای دست یازد. پس، توجه به طبیعت و دقت در مشاهده آن و دیدن آنچه در اطراف ماست، بر یادگیری و تجربه‌های ما تأثیر بسیار مهمی دارد. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید:

«إِنَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّلْمُؤْمِنِينَ» (جاثیه/۳) به راستی در آسمان‌ها و زمین برای مؤمنان نشانه‌هایی هست.^۱

شناخت پدیده‌های طبیعی و پرورش دقت حواس، زمینه مناسبی برای فعالیت‌های هنری ایجاد می‌کند و ایجاد حساسیت و شناخت در ذهن کودکان، زمینه‌های رشد خلاقیت را فراهم می‌آورد.

در ارتباط با طبیعت باید بتوانیم آنچه را می‌بینیم، درک و خلاصه کرده و اجزای پیچیده آن را حذف کنیم. با تفکر و تعمق در طبیعت می‌توانیم ویژگی‌های محیط اطراف خود را بشناسیم و فقط ظاهر آن را ملاک قرار ندهیم. واقعیت طبیعت نه در ظاهر آن، بلکه در باطنش نهفته است. برای آنکه بتوانیم به باطن طبیعت پی ببریم، باید با طبیعت آشنا شویم، با آن ارتباطی حسی برقرار کنیم و عواملی را که در زیبایی آن مؤثرند، بشناسیم.

یکی از این عوامل، ارتباط منظم بین اجزاست که وحدت کل را به وجود می‌آورد. چنانچه حکیم ابوعلی سینا در بیان نظم هستی می‌گوید: «جنبه کمیت عناصر ایجاد کثرت می‌کند و جنبه کیفیت آنها همین کثرت را به وحدت باز می‌گرداند.» ذهن ما قادر نیست مجموعه‌ای فاقد نظم را درک کند. پس یکی از اهداف، یافتن نظم است؛ زیرا از این طریق به درک بهتر پدیده‌ها نائل می‌شویم.

علاوه بر این، در خلقت خداوند، قرار گرفتن عوامل بصری در کنار یکدیگر زیبایی می‌آفریند. وجود وزن یا ریتم (مانند حرکت شب و روز و ضربان قلب)، تنوع در گونه‌ها (مانند انواع برگ‌ها و پرندگان)، تضاد (مانند نور با تاریکی)، بافت (مانند زبری و نرمی)، تناسب (مانند کوچکی و بزرگی اندازه‌ها)، شکل (مانند دایره)، ترکیب (مانند قرار گرفتن چند جزء در کنار هم و ساختن یک کل)، تناسب و هماهنگی (مانند رابطه جزء با کل در یک شکل یا نقش) و همچنین تقارن (مانند تکرار یک نقش) از نشانه‌های زیبایی در طبیعت است.

نظم در خلقت را در پدیده‌های مختلف می‌توان دید و توجه دیگران را نیز به آن جلب کرد. با آوردن یک گلدان گیاه سبز یا یک حیوان خانگی به کلاس درس یا حتی با اشاره به انسان به عنوان زیباترین آفریده خداوند، می‌توان کودکان را به شناخت ابعاد گوناگون طبیعت برانگیخت؛ زیرا تمامی مظاهر زیبایی طبیعت را در وجود انسان می‌توان یافت.

فعالیت‌های مناسب هنری که در ارتباط با خلقت‌اند و از آن الهام می‌گیرند، ضمن افزایش حساسیت هنری دانش‌آموزان نسبت به طبیعت و زیبایی‌ها و ویژگی‌های آن، باعث لطافت بیشتر روح آنان خواهد شد. کودکان می‌توانند از عناصری چون

۱- مشاهده، استفاده از تمام حواس برای شناخت یک پدیده است. به بیان دیگر، هر چیزی را که با چشم می‌بینیم، با سایر حواس نیز شناسایی می‌کنیم و از تجربه‌های قبلی هم در شناخت آن کمک می‌گیریم.

۲- «و جعلنا الليل والنهار آيتين فمحونا آية الليل وجعلنا آية النهار مبصرة» (اسراء/۱۲) و شب و روز را دو نشانه قرار دادیم؛ پس آیت شب را محو کردیم و آیت روز را روشنی بخش و نوردهنده چشم گردانیدیم.

«وفي الارض آيات للموقنين» (ذاریات/۲۰) و در زمین، نشانه‌هایی است برای کسانی که یقین آوردند.

«وفي خلقكم وما يبث من دابة آيات لقوم يوقنون» (جاثیه/۴) و در آفرینش شما و آنچه از جنندگان می‌پراکند، برای مردمی که یقین دارند، نشانه‌هاست.

شکل، رنگ، صدا برای ایجاد ریتم، بافت، تناسب، تعادل، تقارن و دیگر ویژگی‌های طبیعت در آثار هنری خود بهره‌گیرند.^۱

۲- زیبایی‌شناسی: هنر مبتنی بر شناخت و خلق زیبایی است و آفرینش یک اثر زیبای هنری، جز با شناخت مفهوم جمال و زیبایی میسر نمی‌شود. با بیان واقعیت‌های زیبا و بیان زیبای واقعیت‌ها و خلق زیبایی‌هایی که وجود خارجی ندارند، هنر از مرحله تقلید از طبیعت هم فراتر می‌رود.

در خلقت و طبیعت محسوس، ما با هزاران نوع زیبایی روبه‌رو هستیم؛ زیبایی گل‌ها، درخت‌ها، کوه‌ها، آسمانی که بالای سر ماست، سپیده‌دم، طلوع آفتاب و... .

هر یک از حواس، نوعی از زیبایی را درک می‌کند. اساساً مصداق خوب در حس، درک زیبایی توسط آن حس است؛ خوب از منظر حس بینایی، یک منظره زیباست. از منظر حس شنوایی، صدای زیبا، از منظر حس لامسه، لمس کردن بافتی زیبا، از منظر حس چشایی، یک مزه مطبوع و از منظر حس بویایی یک بوی خوش است.

در پاسخ این پرسش که «زیبایی چیست»، تفاوت‌های فرهنگی تأثیر بسزایی دارند اما نکته‌ای که نمی‌توان آن را انکار کرد، این است که یک شیء یا پدیده تا زمانی که نوعی نظم، انسجام، تقارن، توازن، هماهنگی و تناسب بین اجزای آن نباشد، زیبا به نظر نمی‌آید.

انسان خود زیباترین آفریده خداوند است و خداوند، عالم را به زیباترین صورت ممکن آفریده و در آن صورتگری کرده است: «هو الله الخالق الباری المصور له الاسماء الحسنی» (حشر/۲۴)؛ او خدای خالق هستی بخش صورتگر است که بهترین نام‌ها و صفات از آن اوست. به بیان دیگر، او صورت شما را خلق کرد؛ آن هم نه به هر صورتی، بلکه به زیباترین صورت‌ها: «خلق السموات و الارض بالحق و صورکم فاحسن صورکم» (تغابن/۳)؛ یعنی، شما را در بهترین و زیباترین صورتی که برتر از آن ممکن نیست، آفریده است. حال، انسان که خود برترین و زیباترین آفریده خداوند است، به دنبال زیبایی است و هنرمند نیز معانی را در بهترین صورتی که برای او امکان دارد، ایجاد می‌کند.

استاد مرتضی مطهری در کتاب «اهتزاز روح» اشاره کرده است که بیشتر مردم زیبایی محسوس را درک می‌کنند اما زیبایی‌های نامحسوس و معنوی بسیاری نیز وجود دارند که به قوه خیال انسان مربوط می‌شوند.

این‌گونه است که همه هنرها کمال خود را از یک زیبایی آرمانی می‌گیرند؛ این زیبایی از آنچه در طبیعت یافت می‌شود، بالاتر است.

به تعبیری، مفهوم تربیت هنری که به هنر متعهد و خلاق مربوط می‌شود، می‌تواند به فرایند رشد تیزبینی در فرد سرعت بخشد و حساسیت او را نسبت به زیبایی افزایش دهد.

زیبایی‌ها، چه آنها که در نمایشگاه طبیعت‌اند و چه آنها که محصول فکر و ذوق انسانی هستند، از دیدگاه اسلام محبوب و مطلوب‌اند و همه منسوب به خداوند هستند. در قرآن مجید آیه‌های متعددی زیبایی‌ها را به خدا نسبت می‌دهند و حتی محروم ساختن مردم از زیبایی‌ها را نکوهش می‌کنند: «قل من حرم زینة الله التي اخرج لعباده...» (اعراف/۳۲).

خداوند در قرآن مجید زیبایی‌های محسوس و معنوی را تذکر می‌دهد و آنها را در برابر دیدگان سر و جان انسان، به تصویر می‌کشد. بنابراین، آشنا کردن کودکان با زیبایی‌های موجود در خلقت باعث شادی آنها و آماده شدنشان برای

۱- برای آشنایی بیشتر به بخش‌های تربیت شنوایی، نقاشی و کار دستی مراجعه شود.

شناخت زیبایی‌های معنوی و زیبایی مطلق، که همانا ذات حضرت حق است، می‌شود. در نتیجه، کودکان می‌توانند در آثار خود، زیبایی‌ها را بر اساس قوه درک و شناخت خود، نشان دهند.

۳- تولید محصول هنری: انسان به عنوان مظهر خلاقیت و ابداع الهی و به واسطه نیروی تفکر، تخیل و قدرت آفرینندگی خود، ذاتاً به نوآوری علاقه‌مند است. از این رو، تربیت هنری رویکردی است در جهت بروز و رشد این ودیعه الهی. به منظور ایجاد فرصت برای بروز خلاقیت در کودکان باید آنها را در یافتن راه مناسب بیان هنری آزاد گذاشت و از دادن الگوها، نقش‌ها، رنگ‌ها و حرکت‌های از پیش تعیین شده، به آنها اجتناب کرد.

در تربیت هنری، کودکان در فرایند فعالیت‌های هنری با ابزار و مواد رشته‌های گوناگون هنری آشنا می‌شوند و شیوه‌های مقدماتی کاربرد آنها را می‌آموزند اما به کمک تخیل، احساس و تفکر خود، موضوع، ابزار، مواد و شیوه‌ای را انتخاب و مطابق ذوق و سلیقه خود، آثار هنری گوناگونی تولید می‌کنند. نباید انتظار داشت که همیشه این فرایند به تولید و ارائه یک محصول نهایی از پیش تعیین شده ختم شود.

آنها در فرایند فعالیت هنری، راه‌های مناسب‌تری برای بیان احساسات خود کشف می‌کنند و این احساسات را در قالب محصول هنری تازه‌ای ارائه می‌دهند. بدین ترتیب در هر خلاقیت هنری، دانش‌آموزان میان ابزار، اشیا، تفکرات، احساسات و تخیلات خود ارتباطی تازه برقرار می‌سازند و به پدیده‌ها و اشیای پیرامون خود، نگاهی متفاوت پیدا می‌کنند. این‌گونه است که کودکان با انواع صورت‌های دیداری، شنیداری و... خیال‌پردازی می‌کنند و به ابداع و خلق آثاری تازه دست می‌زنند. خیال‌پردازی یکی از ویژگی‌های کودکان است و آنها در عالم خیال، دنیایی برای خود می‌سازند. هنرمندان بزرگ همواره آرزوی بازگشت به دنیای خیالی دوران کودکی خویش را دارند.

زندگی کودکان بین واقعیت و خیال نوسان دارد. نقش تخیل را در حرف‌ها، بازی‌ها، نقاشی‌ها و کاردهی‌های آنها به خوبی می‌توان دید. این تخیلات که بیانگر نیازها، تمایلات و آرزوها، مشکلات و ناکامی‌های کودکان است، در بروز خلاقیت‌های آنان و کاهش برخی مشکلاتشان نقش مؤثری دارد.

۴- آشنایی با تاریخ هنر ایران: در تربیت هنری، کودکان با فرهنگ و هنر ایرانی آشنا می‌شوند. آنها آثار هنری و تاریخی و نیز آداب و رسوم و سنت‌های پسندیده کشور خود را در قالب آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران می‌شناسند.^۱ آنچه ما از گذشتگان به ارث می‌بریم، صبغه فرهنگی ندارد و تنها چیزهایی را که فرهنگ و عوامل فرهنگی در ساختار آنها مؤثرند، میراث فرهنگی می‌نامیم. آثار به‌جای مانده از گذشتگان، ارزش‌های فرهنگی و هنری بسیاری دارند. این آثار که «میراث فرهنگی» نامیده می‌شوند، در رشد و تعالی حیات امروز و فردای انسان مفید و عبرت‌آموزند. آثار به‌جا مانده از گذشته، گاه جنبه مادی و ملموس دارند و گاه غیر ملموس و معنوی هستند.

آثار باستانی و اشیایی را که به رغم گذشت سالیان دراز از زمان تولد و شکل‌گیری آنها، به علت وجود مادی، عینی و پایدارشان، هنوز در مقابل دیدگان ما هستند و به جای مانده‌اند، میراث فرهنگی و هنری مادی می‌نامیم. این گروه از آثار و اشیا خود به دو بخش آثار منقول و غیر منقول تقسیم می‌شوند.

بیشتر ارزش‌های تاریخی و هنری با آثار مکتوب، آثار و اشیای تاریخی و هنری، بناها و محوطه‌های باستانی و تاریخی

۱- در دوره‌های بعد «تاریخ هنر» شامل آشنایی با فرهنگ و هنر ایران و جهان خواهد بود.

مرتبط است و آثاری مانند معماری، شهرسازی و... را شامل می‌شود.

علاوه بر آثار ملموس و مادی، میراث فرهنگی غیرملموس و معنوی هم بسیار اهمیت دارد. این آثار، گرچه وجود خارجی ندارند، جلوه‌های مادی‌شان درک‌شدنی و در دسترس است؛ مانند: زبان، باورها، اعتقادات، قصه‌ها و آداب و رسوم. بنابراین، هنگامی که از میراث فرهنگی صحبت می‌شود، تنها، آثار و اشیای قدیمی موجود در خانه‌ها یا موزه‌ها مد نظر نیست. میراث فرهنگی شامل تمامی تفکرات، اعتقادات، آداب و رسوم، زبان و هنر در طی زمان است و حتی انسان‌ها را که حامل دانش و فرهنگ موروثی نیاکان خود هستند و در طول زمان آنها را محفوظ داشته و به کمال رسانده‌اند، شامل می‌شود.

میراث فرهنگی که گنجینه‌ای از دانش‌ها، مهارت‌ها، فنون، عواطف، زیبایی‌ها و هنرهاست، می‌تواند الهام بخش اندیشه و کار هنری ما و آیندگانمان باشد و نیز، به ما در رسیدن به ایده‌ها و آثار جدید علمی و هنری کمک کند.

۵ نقد هنری: در فرهنگ‌نامه ادبی فارسی آمده است که نقد در لغت به معنای جدا کردن سره از ناسره و شناخت خوب از بد است و در اصطلاح ادبی، فنی است که به توصیف و تجزیه و تحلیل آثار ادبی و هنری و سنجش جنبه‌های کمی و کیفی و ماهوی آنها می‌پردازد. هدف نهایی نقد، داوری کردن یا دادن معیارهایی برای داوری است. منتقد علاوه بر سنجش ارزش‌ها و عیب‌های اثر، نکته‌های نهفته و ناگفته آن را بیان می‌کند و توضیح می‌دهد و از این نظر، در پرورش ذوق و سلیقه هنرمند و هنردوست یا خواننده مؤثر است.

در دوره ابتدایی در پایان هر فعالیت هنری، لازم است کودکان را تشویق کنیم تا فعالیت و اثر هنری خود و دانش‌آموزان دیگر را توصیف کنند و توضیحاتی برای بهتر شدن آن اثر هنری بدهند. به این ترتیب، مقدمات آشنایی با نقد و تجزیه و تحلیل هنری فراهم می‌شود.

بنابراین، توصیف و توضیح فعالیت هنری انجام شده یا محصول ارائه شده در این برنامه بسیار مهم است. دانش‌آموز فعالیت هنری یا محصول ارائه شده را توضیح می‌دهد و معلم در صورت لزوم می‌تواند در بیان موضوع به او کمک کند. توصیف موضوع کار عملی و نیز شیوه اجرای آن توسط دانش‌آموز، مهم‌ترین بخش ورود به حوزه نقد هنری است. در این مرحله از نقد هنری، مهم‌ترین موضوع این است که بیش از هر چیز، نکته‌های مثبت و پسندیده فعالیت‌ها و آثار هنری دانش‌آموزان مورد تشویق قرار گیرد.

اصول حاکم بر سازماندهی محتوا

در طراحی و تدوین برنامه درسی هنر، هشت اصل مورد توجه قرار گرفته است. این اصول به شرح زیر تعریف شده‌اند.

۱- برخورداری درس هنر از جایگاهی مستقل و تعریف شده؛ درس هنری یکی از مواد درسی دوره ابتدایی است و معلم به تناسب شرایط کلاس و مدرسه خود، برنامه این ساعت‌ها را تنظیم می‌کند.

۲- جامعیت محتوایی؛ درس هنر از تنوع برخوردار است. در این درس رشته‌های نقاشی، کاردستی، تربیت شنوایی، قصه و نمایش در کنار هم قرار گرفته‌اند. اگرچه این رشته‌ها از یکدیگر متمایز و با هم متفاوت‌اند، و مبانی خاص و کارکردهای منحصر به فردی دارند، ویژگی مشترک همه آنها زیبایی است.

انتخاب و سازماندهی فعالیت‌های هنری به گونه‌ای است که زمینه‌ساز مساعدی برای تجربه‌های مستقیم و دست اول در هر رشته و بهره‌گیری از مواهب و آثار آن را، با در نظر گرفتن تفاوت‌های فردی و محیطی دانش‌آموزان، فراهم می‌آورد و دانش‌آموزان را ضمن انجام دادن فعالیت‌های مربوط به هر رشته، با میراث فرهنگی و هنری خود آشنا می‌کند.

۳- انعطاف‌پذیری: محتوای درس هنر می‌تواند با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی، تنوع قومی و فرهنگی هر منطقه از ایران و هنرهای بومی مناطق مختلف متنوع باشد. از آنجا که ویژگی‌های معلم‌ها، دانش‌آموزان و کلاس‌های درس و مدارس در همه جا یکسان نیستند، لازم نیست بخش‌هایی که تحت عنوان فعالیت‌های یادگیری هنری در رشته‌های هنری تنظیم شده‌اند، مو به مو اجرا شوند. معلم با توجه به امکانات، وسایل، ابزار و مواد در دسترس، خواسته‌ها و توانایی‌های دانش‌آموزان و فضای کلاس و مدرسه و با در نظر داشتن رویکرد، اهداف و حفظ اصول برنامه می‌تواند طراحی آموزشی^۱ هر جلسه درس را انجام دهد.

بنابراین، اگرچه ایجاد فرصت‌های متعدد برای فعالیت‌های هنری و تشویق دانش‌آموزان به مشارکت جدی در همه فعالیت‌های یادگیری، زمینه را برای رشد هوش‌های چندگانه آنان فراهم می‌آورد، اعتماد به نفس را در آنان تقویت می‌کند و آنها را یاری می‌دهد تا توانایی‌های خود را بشناسند و رشد دهند و در فرایند تولید آثار هنری موفق شوند؛ به این معنا نیست که دانش‌آموز مجبور است کاری را که دوست ندارد، انجام دهد. او در انتخاب موضوع فعالیت، وسایل، ابزار و مواد، چگونگی طی کردن فرایند فعالیت هنری، محل نشستن، انتخاب شریک و... نسبتاً آزاد است و در قبال این آزادی، مسئول انجام دادن به موقع فعالیت‌هایش است. لازم است معلم در تصمیم‌گیری و شناخت مسئولیت‌ها به او کمک کند و همواره پاسخ‌گوی پرسش‌هایش باشد. این آزادی و حق انتخاب دانش‌آموزان شور و هیجان لازم برای انجام دادن فعالیت و حفظ نظم و انضباط را در آنها ایجاد می‌کند و بچه‌ها با کسب تجربه‌های آن می‌توانند هنرمندانه زندگی کردن را یاد بگیرند.

۴- کودک محوری؛ دانش‌آموزان به طور فطری فعال و جست‌وجوگرند و بر این اساس، برنامه‌درسی هنر بر فعالیت دانش‌آموزان تمرکز دارد. معلم باید شرایطی را فراهم آورد تا دانش‌آموزان مهارت‌های حسی، حرکتی، بیانی و قدرت تخیل و تفکر خود را طی فرایند فعالیت هنری و تولید آن کشف و بیان کنند. معلم با مشاهده رفتار دانش‌آموزان در کلاس و خارج از آن، از علایق، تمایلات و تجربیات آنها آگاه خواهد شد و در نتیجه، خواهد توانست برای هر جلسه درس هنر برنامه‌ای کامل و متناسب با دانش‌آموزان خود طراحی و اجرا کند؛ به طوری که دانش‌آموزان قادر به انجام دادن آن باشند و احساس آزادی و حق انتخاب خود را در آن تجربه کنند.

۵ پرورش خلاقیت؛ خالق مطلق خداوند است که همه چیز را در زیباترین شکل خلق کرده و همه هستی تجلی وجود اوست. خداوند انسان را از همه موجودات زیباتر آفریده است، از روح خود در او دمیده، صفات خود را در او به ودیعه نهاده، کلمات را به او آموخته، امانتی را به او داده و او را جانشین خود بر روی زمین قرار داده است. پس هر انسانی ظرفیت رسیدن به کمال مطلوب را، که همان جانشینی خدا بر زمین است، داراست و به طور نسبی قادر به انجام دادن کارهای خلاق است.^۲

۱- به بخش طراحی آموزشی ص ۱۶۷ مراجعه شود.

۲- آیه ۱۹ سوره بقره: و اذ قال ربک للملائکه انی جاعل فی الارض خلیفه...

«خلاقیت را تولید یک ایده یا محصولی نو تعریف کرده‌اند. عناصر خلاقیت نیز دو گونه‌اند؛ برخی از آنها ژنتیکی و برخی نیز اکتسابی یا محیطی و اجتماعی‌اند. کودکان در سنین مختلف انواع متفاوتی از رفتارهای خلاق را نشان می‌دهند اما به طور کلی، می‌توان گفت فضایی که کودکان در آن خلاقیت خود را بروز می‌دهند و میزان خلاقیتی که از خود نشان می‌دهند، به آموزش، تجربه و سطح پرورش فکری و جسمی آنها بستگی دارد.

کودکان از انواع هوش برخوردارند. بنابراین، هوش همراه با آموزش مناسب و کسب تجربه، مهارت‌های لازم برای خلاق بودن را در اختیار آنان قرار می‌دهد. «بزرگ‌ترین کمک معلم در پرورش خلاقیت دانش‌آموزان، کمک به آنها برای یافتن عوامل مؤثر بر خلاقیت و گسترش آنهاست. این عوامل عبارت‌اند از: «توانایی‌های فردی، کسب مهارت‌های انجام کار، انگیزهٔ درونی، تفکر خلاق و فضای شاد» (ترزا آمابلی، ۱۳۷۷).

۶ تلفیق رشته‌های هنری؛ در طبیعت، رنگ‌ها، شکل‌ها، صداها، حجم‌ها، اندازه‌ها، حرکت‌ها و... با چنان هماهنگی و نظم زیبایی درهم آمیخته‌اند که نمی‌توان آنها را جدا از هم درک کرد. در کلاس هنر نیز مجموعه‌ای از فعالیت‌های رشته‌های مختلف هنری باید به گونه‌ای طراحی شوند که یکدیگر را تکمیل کرده و در کنار هم زیباتر، لذت بخش‌تر، مؤثرتر و با معناتر جلوه کنند.

۷- یادگیری مشارکتی؛ دانش‌آموزان از طریق مشارکت فعال در تجربه‌های هنری، با حوزه‌های مفهومی و مهارتی بسیاری مواجه و آشنا می‌شوند و آنها را یاد می‌گیرند. برای جلب مشارکت دانش‌آموزان باید علاقه، استعداد و نیاز آنان را در نظر گرفت و به آنها مسئولیت داد تا در برنامه‌ریزی ساعت درس هنر سهیم باشند و اجرای برنامه‌ها و حتی طراحی مقررات و اجرای نظم کلاس را بر عهده گیرند.

فعالیت‌های هنری با حواس، تخیل، تفکر و عواطف دانش‌آموزان ارتباط بسیار نزدیکی دارند. بیان هنری، ابراز عواطف درونی است؛ بنابراین، اگرچه بهتر است بعضی از فعالیت‌های هنری به صورت فردی انجام شوند تا هر یک از دانش‌آموزان، فرصت تجربهٔ توانایی‌ها و مهارت‌ها، نشان دادن عواطف و هیجانات و بیان احساسات خود را به طور مستقل داشته باشند اما دانش‌آموزان در جریان همین فعالیت‌های فردی نیز به گونه‌های مختلف می‌توانند با هم مشارکت کنند. معلم نیز می‌تواند آنها را تشویق کند که برای انتخاب موضوع فعالیت‌های خود، با هم به گفت‌وگو و مشورت بپردازند و در توسعهٔ ایده‌های یکدیگر، به هم کمک کنند. آنها حتی با مشاهدهٔ آثار هنری یکدیگر، دیدن تصاویر مرتبط با موضوع کار یا مشاهدهٔ آثار هنری در نمایشگاه‌ها و موزه‌ها می‌توانند ایده بگیرند و از ابزار، وسایل و مواد در دسترس نیز با هم استفاده کنند. در این تعامل، رشد عاطفی و اجتماعی دانش‌آموزان بهتر صورت می‌گیرد.

در مورد فعالیت‌های گروهی لازم است آزادی و حق انتخاب شریک برای دانش‌آموزان محترم شمرده شود. تشکیل گروه و تعیین موضوع فعالیت و تقسیم مسئولیت بر عهدهٔ اعضای گروه است و معلم بر مشارکت فعال همهٔ آنها نظارت می‌کند. لازم است گروه یک نماینده داشته باشد که اثر تولید شده را ارائه کند و چگونگی تهیهٔ آن را گزارش دهد. پس از تولید اثر هنری نیز بچه‌ها در گروه‌های بزرگ یا کوچک به مشاهده، بررسی و توصیف آثار بپردازند و هرکس، علاوه بر اینکه کار خود را برای دیگران توضیح می‌دهد، دربارهٔ کاری که دوستانش انجام داده‌اند، اظهار نظر کند.

۸ پویایی و استمرار؛ اصل انعطاف‌پذیری به عنوان عامل درونی بر پویایی و استمرار برنامه درسی مؤثر است. تحولات، نوآوری‌های هنری و فناوری‌های نوین در روش‌های تولید هنری نیز در گذر زمان به عنوان عوامل بیرونی بر این برنامه تأثیر می‌گذارند. مجموعه این عوامل، بازنگری در برنامه و روز آمدن آن را توسط برنامه‌ریزان به ضرورتی اجتناب‌ناپذیر تبدیل می‌کند.

اهداف برنامه درسی هنر

در برنامه درسی ملی برای آنکه دست‌یابی به هدف غایی شکوفایی فطرت و رسیدن به حیات طیبه، هرچه آسان‌تر شود، پنج عنصر تفکر و تعقل، ایمان و باور، علم، کار و عمل و مجاهدت، و اخلاق مورد تأکید قرار گرفته‌اند. این عناصر از ارکان اصلی الگوی هدف‌گذاری برنامه مذکور نیز بوده‌اند.

اهداف تفصیلی برنامه درسی هنر به عنوان یکی از یازده حوزه یادگیری، همسو با برنامه درسی ملی در پایه‌های چهارم

و پنجم دوره ابتدایی عبارت‌اند از:

۱- توانایی ارتباط با خلقت

۲- پرورش روحیه زیبایی‌شناسی

۳- توانایی تولید محصول هنری

۴- آشنایی با میراث فرهنگی

۵- توانایی نقد هنری.

اهداف جزئی

- آشنایی با خلقت به عنوان منبع الهام‌آفرینش‌های هنری
- آشنایی با رشته‌های هنری
- آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران
- آشنایی مقدماتی با ابزار و مواد هریک از رشته‌های هنری
- توسعه مهارت‌های حسی
- توسعه مهارت‌های گفتاری
- توسعه مهارت‌های حرکتی برای به کارگیری مواد، ابزار و فنون ساده هنری
- توسعه قابلیت‌های تفکر
- توانایی ابراز افکار و احساسات به زبان هنری
- توسعه مهارت‌های اجتماعی
- توجه به زیبایی‌ها و خالق آنها و پرورش حس زیبایی‌شناسی
- توجه به توانایی‌های خود و کسب اعتماد به نفس
- علاقه به کاوشگری و کسب تجربه در رشته‌های مختلف هنری
- توجه به حفظ آثار هنری و میراث فرهنگی
- تمایل به برقراری ارتباط و مشارکت در فعالیت‌های گروهی
- تمایل به ابراز افکار و احساسات با بیان هنری.

اهداف پایه ششم : از آنجا که هنر دارای کارکرد اولیه و ثانویه است، اهداف برنامه درسی هنر در پایه ششم همسو با اهداف کلی دوره ابتدایی و با توجه به کارکرد اولیه و ثانویه آنها تهیه و تدوین شده است. اهداف ویژه برنامه درسی هنر در پایه ششم با توجه به هر دو نوع کارکرد عبارتند از :

۱- تربیت عقلانی و تقویت تفکر

- از آثار موجود در خلقت برای تولید آثار هنری الهام می گیرد.
- توانایی مشاهده را دارد.
- از قوه تخیل خود استفاده می کند.
- انسان را به عنوان زیباترین و کامل ترین مخلوق خداوند و اشرف مخلوقات می شناسد.
- آثار هنری را نقد می کند.
- برای بیان افکار و احساسات خود در قالب فعالیت ها و محصولات هنری از خلاقیت استفاده می کند.
- استعداد های هنری خود را می شناسد.
- به اهمیت تفکر پی می برد.

۲- تعمیق باور به ارزشمندی نهاد خانواده، وطن، فرهنگ و هویت اسلامی - ایرانی و ارج نهادن به میراث فرهنگی،

قانون، صداقت و پاکی

- با فرهنگ و آداب و رسوم جامعه آشناست؛
- با برخی از هنرهای ایرانی - اسلامی آشناست؛
- به تجارب و دستاوردهای فرهنگی و هنری دیگران احترام می گذارد؛
- به میراث فرهنگی کشور و حفظ آن علاقه مند است؛
- ارزشمندی رشته های مختلف هنری را باور دارد؛
- از مشاهده آثار هنری دیگران لذت می برد.

۳- تقویت باور به هدفمندی خلقت و آیه بودن آن، ارزشمند شمردن مخلوقات و درک قوانین و زیبایی

- طبیعت و موجودات را به عنوان آثار خلقت الهی می شناسد؛
- زیبایی های خلقت و مخلوقات الهی را درک می کند؛
- در حفظ و نگهداری طبیعت و محیط زیست می کوشد؛
- خلقت و جلوه های زیبای آن را دوست دارد؛
- به انسان به عنوان اشرف مخلوقات خداوند احترام می گذارد.

۴- آشنایی با آداب و مهارت‌های زندگی و به کارگیری آنها

- توانایی کار کردن با گروه و تعامل با دیگران را دارد؛
- توانایی تصمیم‌گیری برای رسیدن به نتایج مورد نظر را دارد؛
- هم‌نوعان خود را دوست دارد.

۵- آشنایی با تأثیر کار و تلاش در پیشرفت کشور، مشاغل و فرایندهای اقتصادی در محیط کار

- مشاغل و رشته‌های مختلف هنری را می‌شناسد.

۶- توانایی به کارگیری مهارت‌های اصلی زبان و خواندن متون زبان فارسی

- توانایی بیان افکار و احساسات خود را در قالب قصه و نمایش (مکتوب و شفاهی) دارد.
- توانایی استفاده از مهارت‌های گفتاری را دارد.

۷- توانایی به کارگیری مفاهیم و مهارت‌های پایه ریاضی برای حل مسائل روزمره زندگی

- تناسب و تقارن را در ساخت محصولات هنری رعایت می‌کند.

۸- نگرش‌ها و مهارت‌های پایه در خلق آثار فرهنگی - هنری با رویکرد تربیت هنری

- از مهارت‌های حسی خود درست استفاده می‌کند؛
- توانایی بیان افکار و احساسات خود را در قالب تولیدات هنری دارد؛
- عناصر زیبایی‌شناختی را در محیط پیرامون خود به کار می‌گیرد؛
- در تولید آثار هنری به توانایی‌های خود توجه دارد؛
- به تولید آثار هنری علاقه دارد.

۹- شناخت و کاربرد روش‌ها، مواد و ابزارهای علمی و فناوریانه در یادگیری و زندگی روزمره

- توانایی کاربرد و نگهداری ابزار و مواد مناسب هر یک از رشته‌های هنری را دارد.
- از فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات استفاده می‌کند.

محتوای برنامه درسی هنر

در برنامه درسی هنر دوره ابتدایی رشته‌های گوناگون هنری گنجانده شده است تا دانش‌آموزان با توجه به استعدادها و شرایط محیطی خود، بتوانند در عرصه‌های مختلف هنری فعالیت داشته باشند. در بخش دوم، محتوای این برنامه به تفصیل آمده است.

توصیه‌هایی به معلمان برای اجرای هر چه بهتر برنامه هنر در کلاس

۱- خلاقیت کودکان محدودهای ندارد. ابتکار عمل، ایجاد تغییرات دلخواه در برنامه و فرارفتن از برنامه کلاس، طبیعی است و از به وجود آمدن فضای مناسب برای بروز خلاقیت، حکایت دارد. موضوع کار یا فعالیت ارائه شده نیز بهانه‌ای برای بروز فعالیت است. اجازه فعالیت آزاد هنری را به دانش‌آموزان بدهید و در عین حال، به رویکرد، اصول و اهداف برنامه توجه داشته باشید.

۲- درک هنری از تجربه‌های هنری ناشی می‌شود. بررسی آثار کودکان، گفت‌وگو درباره آنها، نمایش دادن آثار هنری مختلف در کلاس و اجرای فعالیت‌های هنری با هدایت و رهبری شما به عنوان معلمی هوشیار، به شکل‌گیری دانش و نگرش لازم برای درک آثار هنری در کودکان کمک می‌کند. همچنین، مشاهده آثار هنری در موزه‌ها و اماکن هنری و محوطه‌های تاریخی، دیدار و گفت‌وگو با هنرمندان فرصت‌های مناسبی برای کسب تجارب هنری است.

۳- اگر بعضی از دانش‌آموزان به برنامه خاصی علاقه نشان نمی‌دهند، نباید اصرار داشته باشید که حتماً آن فعالیت را انجام دهند بلکه زمینه انجام دادن فعالیت‌های دیگر را فراهم آورید تا این قبیل دانش‌آموزان احساس موفقیت کنند و اشتیاق به انجام دادن فعالیت‌های بعدی، در آنها ایجاد شود.

۴- تنظیم وقت برای اجرای فعالیت‌های هنری مسئله مهمی است. هیچ‌گاه دانش‌آموزان نباید احساس کنند که به شتاب واداشته شده‌اند. برای صرفه‌جویی در وقت، توزیع، جمع‌آوری و نگهداری وسایل، جمع‌آوری و نمایش کارها، نظم و نظافت کلاس را بر عهده دانش‌آموزان بگذارید تا بتوانید زمان مورد نیاز برای کارها را تنظیم کنید. برای اجرای بعضی از فعالیت‌ها که طولانی هستند، دو ساعت هنر را پشت سر هم در یک روز قرار دهید. برای اجرای فعالیت‌های تلفیقی نیز چند هفته متوالی را اختصاص دهید.

۵- در شروع کلاس، موضوع فعالیت هنری آن جلسه را طرح کنید و فضای مناسبی برای گفت‌وگو به وجود آورید تا دانش‌آموزان ایده‌های خود را مطرح کنند و درباره آنچه از موضوع برنامه فهمیده‌اند، به گفت‌وگو بپردازند. اگر همه مباحث را شرح دهید و مثال یا پیشنهاد را جایگزین توصیف مسئله کنید، خلاقیت دانش‌آموزان را از بین می‌برید.

۶- با استفاده از منابع مختلف، مانند گردش در طبیعت، مشاهده نمونه‌های طبیعی در کلاس، بازدید از موزه‌ها و نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های هنری، نمایش عکس و اسلاید و فیلم، شناخت دانش‌آموزان را از هر موضوع کامل کنید و دید آنها را نسبت به برنامه وسعت دهید. در هر فرصت، ارزش فعالیت‌های منحصر به فرد هنری را به دانش‌آموزان گوشزد کنید تا آنها با استفاده از تخیل و ذهن خود، از وابستگی به طرح‌های کلیشه‌ای، قراردادی، تکراری و یکنواخت رها شوند و با تکیه بر استعداد و خلاقیت خود، اعتماد به نفس پیدا کنند.

۷- در کار گروهی دو نفری یا چند نفری، ایجاد ارتباط دوستانه در دست‌یابی به نتیجه بهتر، تأثیر چشم‌گیری دارد. بچه‌ها کار گروهی را در سال‌های پیش تجربه کرده‌اند، طی آن به نقش دیگران پی برده و همکاری و هماهنگی و مشورت را یاد گرفته‌اند و اهمیت آن را دریافته‌اند. گروه‌بندی دانش‌آموزان را با نظر خودشان انجام دهید و به آنها فرصت تجربه‌های عمیق‌تر از تلاش و مشارکت برای رسیدن به یک هدف را بدهید.

۸- در پایان هر جلسه، چند دقیقه را به ارزشیابی فعالیت‌ها اختصاص دهید؛ به این ترتیب، هر دانش‌آموز پس از انجام دادن فعالیت، کار خویش را به نمایش می‌گذارد. دانش‌آموزان همه نمونه‌ها را می‌بینند و در مورد آنها گفت‌وگو می‌کنند. آنها یاد می‌گیرند که درباره کار خود و هم‌کلاسی‌هایشان اظهار نظر کنند تا نکته‌های مثبت کارها آشکار شود، اطراف خود را خوب مشاهده و اشیا و پدیده‌های تازه‌ای را کشف کنند، روش‌های تازه‌ای برای اجرا بیابند و به تدریج، هر چه را در ذهن تجسم می‌کنند، به راحتی به اجرا درآورند و به این ترتیب، فرایند و محصول هنری خود را بهبود بخشند.

۹- از والدین بخواهید ضمن ایجاد فضایی محبت‌آمیز و گرم در خانه، تجربه‌های مفید خود را در قالب خاطرات یا قصه‌هایی، در اختیار فرزندان خویش قرار دهند تا زمینه‌ای برای شکوفایی خلاقیت آنها باشد. آنها را توجیه کنید تا کارهای هنری فرزندان خود را با همان دید کودکانه و متناسب با توانایی‌ها و ذوق کودکانه بنگرند و در هیچ موردی، آنها را سرزنش و توبیخ یا حتی تشویق بی‌مورد نکنند؛ والدین باید بدانند که کودکان با تخیلات و ایده‌آل‌هایشان زندگی می‌کنند.

۱۰- از والدین بخواهید که به فرزندانشان در تهیه مواد و ابزار و وسایل لازم برای انجام دادن فعالیت‌های هنری کمک کنند. این وسایل، بسیار ساده‌اند و لازم است مطابق دستور کار هر جلسه، تهیه شوند. ابزار و وسایل نقاشی و کاردستی از جمله این وسایل‌اند. همچنین، لازم است لباس مناسبی در اختیار کودکان قرار دهند تا در ساعت درس هنر برای محافظت از لباس مدرسه، آن را بپوشند. در ضمن، والدین باید فرزندان خود را به رعایت بهداشت، ایمنی و نظافت تشویق کنند.

بخش دوم

محتوای برنامه درسی هنر

فصل اول

ارتباط با طبیعت

الف) دانستنی‌های معلم

طبیعت جزئی از خلقت است. دانش‌آموزان دوره ابتدایی برای شناخت جهان، به مشاهده پدیده‌ها نیاز دارند. از این رو، در برنامه هنر دوره ابتدایی ارتباط با طبیعت، زیربنای فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان است. شناخت کودکان از طبیعت و حساسیت آنها نسبت به پدیده‌های مختلف به آموزش مفاهیم هنری کمک می‌کند. معلم به دانش‌آموزان می‌آموزد تا به جست‌وجو و کشف ویژگی‌های طبیعت بپردازند. تأکید برنامه از پایه اول تا سوم ابتدایی بر شناخت الفبای^۱ طبیعت است. در پایه‌های چهارم و پنجم و ششم ابتدایی، دانش‌آموزان قواعد ترکیب^۲ الفبا را یاد می‌گیرند. راهنمایی و هدایت آنان برای جست‌وجو در طبیعت و مشاهده دقیق‌تر، شناخت پدیده‌ها و استفاده از آنها در فعالیت‌های هنری به عهده معلم است. طبیعت بهترین مکان برای آموزش الفبا یا مبانی و قواعد انواع هنرهاست. در پایه‌های اول تا سوم، دانش‌آموزان بیشتر با مفاهیم نقطه، خط و سطح آشنا شده‌اند. از پایه چهارم، آنها علاوه بر اینکه این مفاهیم را به صورت عمیق‌تر و گسترده‌تر، درک خواهند کرد، با مفهوم حجم نیز آشنا خواهند شد.

ب) فعالیت‌های یاددهی — یادگیری دانش‌آموزان

۱- عناصر طبیعت

فعالیت‌ها: در برنامه ارتباط با طبیعت، از کودکان بخواهید فضای باز طبیعت را با فضای بسته (مانند فضای کلاس درس) مقایسه کنند. آنها را به مشاهده دقیق و توجه به نور، صدا، حرکت، شکل، رنگ و بافت پدیده‌ها تشویق کنید و ضمن بررسی تنوع پدیده‌های طبیعی، در مورد آنها گفت‌وگو کنند. سپس بحث را به بررسی یک نمونه طبیعی و ویژگی‌های آن هدایت کنید. برای مثال، مشاهده یک درخت از کل به جزء؛ به نحوی که ابتدا به شکل کلی درخت، سپس به تنه و بخش شاخ و برگ آن توجه کنند. در مرحله بعد، به بررسی جزئیاتی مانند شاخه‌ها، برگ‌ها، پوست تنه درخت و رنگ و اندازه آنها بپردازند. صدایی که در اثر وزش باد در میان برگ‌ها ایجاد می‌شود، حرکت شاخه‌ها و برگ‌های درختان، نقطه‌های نورانی که لابه‌لای برگ‌ها دیده می‌شود، سایه‌هایی که روی زمین ایجاد می‌شود و... نکاتی هستند که می‌توان توجه کودکان را به آنها جلب کرد. با توجه به موقعیت هر منطقه و نمونه‌های طبیعی موجود، این مراحل را روی یک نمونه طبیعی اجرا کنید و سپس از دانش‌آموزان بخواهید نتایج مشاهدات خود را پس از بحث در گروه، به صورت خاطره بنویسند.

۱- الفبای طبیعت شامل نقطه، خط، شکل (سطح و حجم)، رنگ، بافت و... که همان مبانی هنرهای تجسمی است.

۲- قواعد ترکیب الفبا مانند تناسب، تعادل و تقارن، روش‌های ایجاد هماهنگی میان اشکال، رنگ‌ها و بافت‌ها هستند.

۲- الفبای طبیعت (الفبای هنرها)

با انجام دادن فعالیت‌های مقدماتی صفحه قبل، دانش‌آموزان برای شناخت الفبای هنرها آماده می‌شوند. توجه داشته باشید که الفبای تصویر شامل هفت عنصر^۱ است که در دوره ابتدایی و متناسب با ویژگی‌های یادگیری کودکان در قالب الفبای پنج‌گانه شامل نقطه، خط، شکل (سطح و حجم)، رنگ، بافت و پوشش پدیده‌ها خلاصه شده‌اند^۲.

نقطه: کوچک‌ترین عنصری که در طبیعت وجود دارد و به چشم دیده می‌شود.

فعالیت‌ها: برای این بخش نیز از نمونه‌های طبیعی استفاده کنید. برای مثال، دانش‌آموزان می‌توانند یک برگ را جلوی نور بگیرند و کوچک‌ترین چیزی را که می‌بینند، نام ببرند. نقطه‌های روی برگ‌ها، آنها را با مفهوم نقطه - که اولین عنصر بصری است - آشنا می‌کند. کودکان انواع نقطه‌ها را در طبیعت می‌شناسند؛ مانند دانه‌های شن، سنگ ریزه‌ها، قطره‌های باران، خال‌های بال پروانه و ستاره‌های آسمان. آنها را تشویق کنید در مورد تنوع نقطه‌ها، نقطه‌هایی که می‌شناسند یا آنچه در طبیعت می‌بینند، گفت‌وگو کنند.

از دانش‌آموزان بخواهید ویژگی‌های مختلف نقطه‌ها را بررسی کنند و ببینند که شکل دانه‌های شن با قطره‌های باران، حبه‌های انگور یا ستاره‌های آسمان متفاوت است. بسیاری از نقطه‌های طبیعی در حقیقت حجم‌های بزرگی هستند که از فاصله دور به شکل نقطه به نظر می‌رسند؛ مانند ستارگان یا ماه شب چهارده. همچنین، یک دشت پر از گل به صورت مجموعه‌ای از نقاط رنگین دیده می‌شود. گاه نقطه‌هایی که در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، شکل‌های تازه‌ای را می‌سازند؛ مانند دانه‌های انگور که خوشه انگور را تشکیل می‌دهند یا مجموعه برگ‌هایی که حجم سبز درخت را تشکیل می‌دهند.

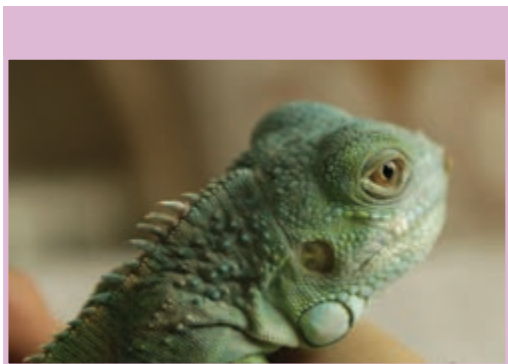
۱- نقطه، خط، سطح، حجم، رنگ، بافت، سایه - روشن

۲- آموزش این الفبا در دوره ابتدایی محدود به مباحث مطروحه در بخش ارتباط با طبیعت است و ارائه اطلاعات بیشتر در این دوره ضرورت ندارد. این مباحث به صورت

تکمیلی در دوره راهنمایی ادامه خواهد یافت و بحث‌های تخصصی هنر در کتاب‌های دوره هنرستان ارائه می‌شود.

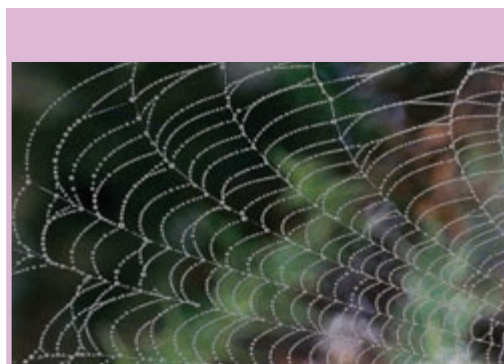
گاهی کنار هم قرار گرفتن نقاط حرکت ایجاد می‌کند و باعث جلب توجه بیننده می‌شود؛ مانند حرکت قطره‌های باران یا دانه‌های برف، زنبورها، پرندگان، قاصدک‌ها و...

دانش‌آموزان را تشویق کنید در هر لحظه و هر جا در اطراف خود به نقطه‌ها توجه کنند. هنگام گردش در طبیعت از کودکان بخواهید بدون آسیب رساندن به محیط زیست، نقطه‌های طبیعی در دسترس مانند دانه‌ها، برگ‌های کوچکی که از شاخه جدا شده‌اند، هسته‌ها، سنگ‌های ریز یا نمونه‌های مشابه را جمع‌آوری کنند و با تعدادی از آنها شکل دلخواه خود را بسازند. این فعالیت در زمانی کوتاه (حدود ده دقیقه) انجام می‌شود. آنها می‌توانند بقیه نمونه‌ها را برای اجرای فعالیت‌های دیگر نگه‌داری کنند.

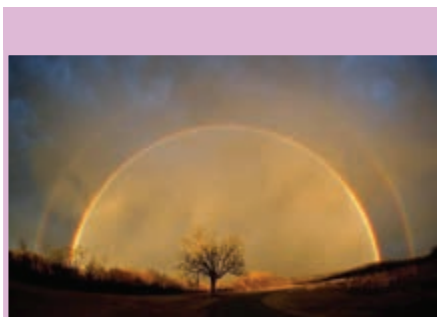

خط: آشنایی با نقطه، زمینه مناسبی برای معرفی خط ایجاد می‌کند. خط دومین عنصری است که از نقطه‌های زیادی تشکیل شده است. خطوط مختلف از پیوستن نقطه‌ها به هم یا حرکت نقطه‌ها در فضا ایجاد می‌شوند.

فعالیت‌ها: توجه کودکان را به انواع خط در فضای طبیعت و محیط پیرامون جلب کنید. آنها با تنه و شاخه‌های درختان، رگ‌برگ‌ها، رعد و برق، خطوط امواج آب، راه‌های بدن گورخر و... آشنا هستند. کودکان را به جست‌وجو برای یافتن انواع خط‌ها در طبیعت تشویق کنید و از آنها بخواهید به ویژگی‌های انواع خطوط توجه و نمونه‌های مختلف را با هم مقایسه کنند. پس از مشاهده و بررسی نمونه‌های طبیعت (یا نمونه‌های در دسترس)، آنها می‌توانند خط‌ها را به انواعی چون خطوط مستقیم، خطوط منحنی و خطوط شکسته تقسیم کنند.

- **خط مستقیم:** در طبیعت در ساقه نی، پای لک لک و موی دم اسب دیده می‌شود.
  - **خط منحنی:** در طبیعت در لبه تپه‌ها، کوهان شتر، موج‌های روی آب و نوک انگشتان انسان یافت می‌شود.
  - **خط شکسته:** در طبیعت در برگ آناناس، لبه صخره‌ها، رعد و برق و شاخ و برگ درختان وجود دارد.
- دانش‌آموزان در فضاهای مختلف انواع خطوط را بیابند و ویژگی‌های آنها را بررسی کنند^۱. سپس نتایج بررسی در هر گروه به صورت بیان ویژگی‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌ها نوشته شود.

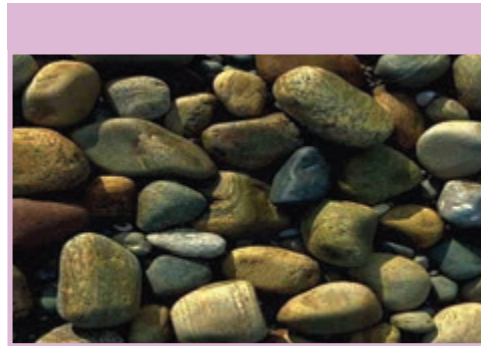
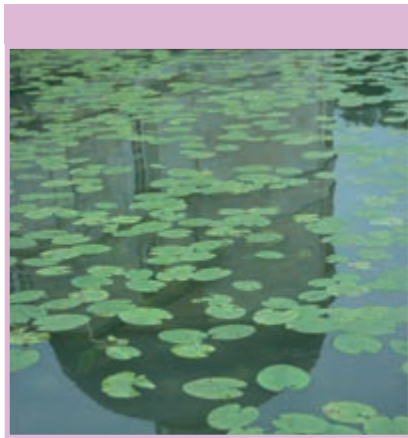

دانش‌آموزان انواع خطوط طبیعی در دسترس (مانند ساقه‌ها، شاخه‌ها و برگ‌های سوزنی) را جمع‌آوری کنند و با آنها شکل بسازند و نمونه‌های باقی‌مانده را برای اجرای فعالیت‌های کاردستی نگاه دارند.

۱- پس از آشنایی با انواع خطوط در طبیعت، توجه دانش‌آموزان را به انواع خط در محیط زندگی جلب کنید؛ مانند تیرهای چراغ برق، انواع سیم و نخ.

شکل‌ها : به طور کلی، شکل‌ها به دو دسته اصلی تقسیم می‌شوند: سطح‌ها و حجم‌ها^۱. سطح دارای طول و عرض (دو بعد) و حجم دارای طول و عرض و ارتفاع (سه بعد) است. در نقاشی کودکان سطح‌ها و حجم‌ها به شکل‌های مشابه تصویر می‌شوند^۲. فعالیت کاردستی به دانش‌آموزان کمک می‌کند که درک عمیق‌تری از حجم پیدا کنند و تفاوت میان سطح و حجم را بهتر دریابند. برای آموزش شکل‌های مختلف به کودکان، ابتدا آنها را با انواع سطوح طبیعی آشنا کنید.

سطوح طبیعی: این سطوح تنوع زیادی دارند و اغلب به صورت غیر هندسی (آلی) یافت می‌شوند (مانند انواع برگ‌ها). بعضی از پدیده‌های طبیعی شکل هندسی دارند؛ مانند ماه کامل و برگ نیلوفر مرداب که به شکل دایره‌اند و پای اردک و بینی گربه‌سانان که به شکل مثلث هستند.

فعالیت‌ها : پس از دادن اطلاعات کافی درباره نقطه و خط، درمورد انواع شکل‌های طبیعی با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید. از آنها بخواهید یک برگ را در کف یک دست خود و سنگی کوچک را در کف دست دیگرشان قرار دهند و آن دو را با هم مقایسه و نظر خود را بیان کنند.

دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک، انواع سطوح طبیعی را جست‌وجو و فهرستی از آنها تهیه کنند. آنگاه ویژگی هر یک را بررسی و آنها را با هم مقایسه کنند. سپس درباره تشابه‌ها و تفاوت‌های آنها گفت‌وگو کنند و نتایج این گفت‌وگو را بنویسند.

با آنچه در طبیعت جمع کرده‌اند، شکل دلخواه خود را بسازند.

- ۱- از حرکت خط در فضا سطح ایجاد می‌شود؛ با حرکت خط مستقیم در فضا و به هم پیوستن چندین خط، سطح به وجود می‌آید.
- ۲- از حرکت سطح در فضا حجم ایجاد می‌شود؛ با حرکت مربع در فضا و به هم پیوستن چندین سطح مربع، مکعب به وجود می‌آید.
- ۳- در آموزش نقاشی به بزرگسالان، روش‌های نمایش حجم و عمق به صورت تخصصی تدریس می‌شود؛ مانند به کارگیری سایه - روشن برای حجم‌نمایی و برسبکتیو برای عمق‌نمایی. در دوره ابتدایی آموزش این موارد ضرورت ندارد.

سطوح مصنوعی: دانش‌آموزان را هدایت کنید تا پس از گفت‌وگو و تجربه سطوح طبیعی به جست و جوی سطوح مختلف هندسی و غیر هندسی در محیط اطراف بپردازند.

برای مثال، سطوح بشقاب‌ها و ساعت‌ها اغلب به شکل سطوح هندسی هستند و انواع شیشه‌های عینک، جوراب، دستکش و شانه سطوح غیر هندسی (آلی) دارند. شناخت انواع سطوح به دانش‌آموزان کمک می‌کند که بتوانند در فعالیت‌های هنری از آنها به بهترین نحو استفاده کنند^۱.

از شاگردان بخواهید در محیط اطراف خود به تنوع شکل‌های ساخته دست بشر توجه کنند و چند نمونه از آنها را نام ببرند. سپس آنها را بر اساس سطوح هندسی و غیر هندسی طبقه‌بندی کنند.

حجم‌های طبیعی: پس از آشنایی کودکان با انواع سطوح هندسی و غیر هندسی (آلی) در طبیعت و محیط پیرامون، می‌توان آنها را با انواع حجم‌های طبیعی و دست‌ساخته‌های انسان آشنا کرد. تنوع حجم‌ها در طبیعت بسیار زیاد است. اغلب حجم‌های طبیعی به شکل غیر هندسی مانند درخت‌ها، بدن حیوانات، سبزیجات و سنگ‌ها یافت می‌شوند. بعضی از پدیده‌های طبیعی حجم هندسی دارند؛ مانند مروارید، سیاره‌ها، بعضی از میوه‌ها مانند پرتقال و هندوانه گرد و برخی از برگ‌ها مانند نارون. دانش‌آموزان را تشویق کنید که انواع حجم‌های طبیعی را جست‌وجو و ویژگی هر یک را بررسی کنند. آن‌گاه به مقایسه آنها باهم بپردازند. از آنها بخواهید با انواع سنگ‌ها، صدف‌ها، میوه‌های کاج یا سایر موادی که در طبیعت جمع‌آوری کرده‌اند، شکل دلخواه خود را بسازند.

حجم‌های مصنوعی: شناخت انواع حجم‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کند که بتوانند از ویژگی‌های آنها در فعالیت‌های هنری استفاده کنند^۲.

۱- دانش‌آموزان در فعالیت چاپ دستی (نقاشی) با انواع سطوح آشنا شده‌اند و در فعالیت کار با شکل‌های هندسی و غیر هندسی (کاردستی) انواع سطوح را تجربه کرده‌اند.

۲- در فعالیت‌های کاردستی که از پایه دوم ارائه شده است، کودکان انواع حجم‌ها را تجربه کرده‌اند؛ مانند کار با رشته‌ها و کاغذهای مجاله، و حجم‌سازی با گل رس.

فعالیت‌ها: پس از آشنایی دانش‌آموزان با حجم‌های طبیعت، آنها را به جست‌وجوی انواع حجم‌های هندسی و غیرهندسی دست‌ساخته بشر تشویق کنید؛ مانند انواع ساختمان‌ها، اتوبوس‌ها، کمد‌ها و جعبه‌ها که به شکل مکعب‌اند و انواع صندلی‌ها، اتومبیل‌ها، هواپیماها، کشتی‌ها که به صورت غیرهندسی ساخته شده‌اند.

پس از ارائه اطلاعات کافی در مورد سطوح و حجم‌ها، از دانش‌آموزان بخواهید با استفاده از آنچه در اطراف خود می‌بینند، فعالیت هنری انجام دهند. برای مثال، گاه بعضی از دانش‌آموزان چند سنگ کوچک را جمع آوری کرده، به هم می‌کوبند و صدا تولید می‌کنند. گاه با کنار هم چیدن این سنگ‌ها، شکل دلخواه خود را می‌سازند. گاه با افزودن چند خط یا تکه‌ای کاغذ، یک قطعه سنگ را به شکلی آشنا تبدیل می‌کنند. گاه روی یک قطعه سنگ نقاشی می‌کشند و گاه با پرتاب سنگی به درون آب، موج‌های زیبایی پدید می‌آورند و حرکت امواج را تماشا می‌کنند. این فعالیت‌ها جنبه آموزشی دارند. معلم ضمن گفت‌وگو با دانش‌آموزان توجه آنها را به جنبه‌های مختلف پدیده‌های طبیعت جلب می‌کند تا بیشتر جست‌وجو و دقیق‌تر مشاهده کنند، بیندیشند و موارد جدیدی را کشف کنند. برای تقویت مهارت‌های کودکان، توجه آنها را به شکل‌های آشنا، که به صورت اتفاقی در طبیعت به وجود آمده‌اند، جلب کنید. توجه به حجم‌های طبیعی و مصنوعی و یافتن شباهت‌هایی میان آنها و شکل‌های آشنا برای کلاس هنر مفید است. معادل‌یابی یا مشابه‌یابی شکل‌ها در فعالیت‌های نقاشی (تصویر یابی) و کار دستی (شکل‌یابی) به کار می‌رود. کودکان از این طریق می‌آموزند در هر چیز شکل آشنایی بیابند و با تغییرات لازم آن را به چیز جدیدی تبدیل کنند و با هر پدیده‌ای برخورد عمیق داشته باشند.

پوشش پدیده‌ها: انسان با توجه به ویژگی رنگ‌ها و بافت‌های طبیعت انواع دست‌ساخته‌های خود را زیبا و کارآمد ساخته است.

فعالیت‌ها: پس از انواع شکل‌ها، می‌توانید توجه کودکان را به پوشش انواع پدیده‌های طبیعت و دست‌ساخته‌های بشر جلب کنید. در طبیعت رنگ و بافت، پوشش انواع سطح‌ها و حجم‌هاست.

۱- گاه رنگ یا بافت جنبه محافظت و نگهداری از اشیا را دارند.

رنگ : رنگ‌ها تنوع زیادی دارند و بسیار تأثیرگذارند. دانش‌آموزان در طبیعت مجذوب رنگ گل‌ها، برگ‌ها، پروانه‌ها، پرندگان، بدن حیوانات و میوه‌ها می‌شوند.

فعالیت‌ها : برای آموزش این بخش، ابتدا کودکان را با رنگ‌ها آشنا کنید. معلم در مورد تنوع و تغییر رنگ‌ها در طبیعت با دانش‌آموزان گفت‌وگو می‌کند و کودکان را به توجه بیشتر به رنگ‌ها تشویق می‌کند. در برنامه‌گردش در طبیعت، از دانش‌آموزان بخواهید برگ‌هایی را که جمع‌آوری کرده‌اند، کنار هم بچینند و به تنوع انواع رنگ سبز توجه کنند. سپس این مقایسه را در مورد رنگ تنه درختان، رنگ آسمان در ساعت‌های مختلف شبانه‌روز، رنگ پوست انسان‌ها و... انجام دهند. آنها را هدایت کنید که در طبیعت و محیط پیرامون خود به تنوع رنگ‌ها توجه کنند. به خصوص، توجه آنها را به تغییرات رنگ‌ها در پدیده‌های مختلف طبیعت که به مرور زمان به وجود می‌آیند، جلب کنند؛ مانند تغییر رنگ برگ‌های درختان در فصل‌های مختلف سال. شناخت کودکان از انواع رنگ‌ها به آنها کمک می‌کند تا در فعالیت‌های نقاشی و کاردستی از رنگ‌های متنوع استفاده کنند.

به طور کلی همه رنگ‌ها از ترکیب سه رنگ اصلی زرد، قرمز و آبی ساخته می‌شوند. این سه رنگ را با هیچ رنگی نمی‌توان ساخت و باید ماده اولیه آنها موجود باشد. از ترکیب این سه رنگ با سیاه یا سفید، انواع رنگ‌ها ساخته می‌شوند. امروزه از طریق رایانه بیش از ۱۶ میلیون رنگ ساخته شده است. اگر چه تشخیص دادن این تعداد رنگ برای همه انسان‌ها مقدور نیست و اغلب انسان‌های معمولی بیش از یک میلیون رنگ را نمی‌توانند تشخیص دهند، در برنامه هنر، به روش‌های مختلف، حساسیت کودکان را نسبت به انواع رنگ‌ها افزایش دهید. بخشی از این تجربه مربوط به استفاده از مواد رنگی است که کودکان برای رنگ آمیزی نقاشی و کاردستی به کار می‌برند.

۱- افرادی که در کار خود با رنگ‌ها سر و کار دارند و حساسیت بصری‌شان تربیت شده است، تعداد بیشتری رنگ را از هم تشخیص می‌دهند.

ابتدا از دانش‌آموزان بخواهید رنگ‌های طبیعت پیرامون خود را بیان کنند. سپس در گروه‌های کاری خود، مناطق مختلف جغرافیایی را که آب و هوای متفاوتی دارند، مقایسه کنند (مانند رنگ‌های کویر و تفاوت آن با رنگ مناطق جنگلی یا مناطق قطبی).

رنگ‌های طبیعی و مصنوعی: همه مواد رنگی به دو دسته رنگ‌های طبیعی و رنگ‌های مصنوعی تقسیم می‌شوند. رنگ‌های طبیعی از سه منبع گیاهی (مانند روناس، پوست پیاز، پوست گردو، حنا، پوست انار و بعضی از گلبرگ‌ها مانند گل تاج خروس، پوست گردو، زردچوبه و کاکائو)، معدنی (مانند پودر زغال، آخرا، لاجورد و شنگرف) و حیوانی (مانند قرمز دانه و بعضی از انواع ماهی) تهیه می‌شوند. امروزه رنگ‌های مصنوعی را به صورت شیمیایی تهیه می‌کنند (مانند رنگ‌های مخصوص فعالیت‌های هنری مثل نقاشی، رنگ مخصوص پارچه، وسایل پلاستیکی، ماشین‌آلات و ساختمان).

سوسک قرمز دانه

سنگ لاجورد

گل آخرا

گیاه روناس

گیاه شنگرف

گیاه تاج خروس

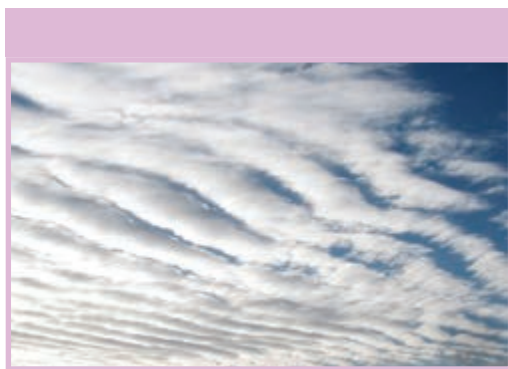

فعالیت‌ها: از دانش‌آموزان بخواهید در میان مواد طبیعی مختلف جست‌وجو کنند، مواد مناسب برای رنگ‌آمیزی را بیابند و نام و ویژگی‌های آنها را بنویسند.

دانش‌آموزان با رنگ‌های اصلی (گواش یا آب‌رنگ) و سیاه و سفید، رنگ‌های جدید بسازند.

آنها می‌توانند نمونه‌های رنگی را از طبیعت گردآوری و دسته‌بندی کنند و در کار گروه‌های خود و کلاس به نمایش بگذارند. همچنین، بعضی از این نمونه‌ها (مثل برگ‌ها و گل‌های رنگارنگ) را با توجه به طیف رنگ‌ها دسته‌بندی کنند و روی کار برگ خود بچسبانند.

بافت: در برنامه ارتباط با طبیعت، دانش آموزان علاوه بر انواع رنگ‌ها با تنوع بافت‌ها آشنا می‌شوند. آنها باید هنگام گردش در طبیعت، تنه درختان، سنگ‌ها، برگ‌ها و نمونه‌های متنوع طبیعی را لمس کنند^۱. تفاوت تجربه‌های لامسه‌ای، آنها را به درک کامل‌تر بافت هدایت می‌کند. چنانچه گفته شد، بافت پوشش ظاهری اشیاست که گاه فقط دیدنی است و ارزش «بصری» دارد (مانند بافت صیقلی پوست سیب یا پوست هندوانه) و گاهی با لمس کردن هم احساس می‌شود و ارزش «بصری-لامسه‌ای» دارد (مانند بافت برگ کاهو یا پوست خربزه). به‌طور کلی، بافت‌ها به دو دسته بافت‌های طبیعی و مصنوعی تقسیم می‌شوند. بافت‌های طبیعی بسیار متنوع و منبع الهام انسان برای تهیه بافت‌های مصنوعی هستند؛ مانند پوست انواع میوه‌ها، فلس‌های ماهی و پوست مار که هر یک ویژگی خاصی دارد. انسان انواع بافت‌های مصنوعی مانند سطح انواع کاغذ دیواری، گونی، قالی، آجر و شیشه‌مات را با کیفیت‌های مختلف تهیه می‌کند.

فعالیت‌ها: دانش‌آموزان انواع بافت‌های طبیعی و مصنوعی در دسترس را جمع‌آوری کنند. سپس آنها را در مجموعه‌هایی از بافت‌های نرم، زبر، خشن، صیقلی، برجسته و... دسته‌بندی و بافت‌های بصری را با نمونه‌های بصری-لامسه‌ای مقایسه کنند. آن‌گاه نمونه‌ای از هر یک از بافت‌ها را بر روی کاغذی بچسبانند و توضیحات مربوط به آن را به گروه یا کلاس ارائه دهند.

کودکان را به گفت‌وگو درباره چگونگی کشف، تجربه و درک بافت‌های متنوع ترغیب کنید. در صورت امکان، به آنها اجازه دهید که بافت‌های طبیعی را با ذره‌بین ببینند و آنها را با بافت‌های مصنوعی مقایسه کنند. بعضی از بافت‌ها با کنار هم قرار گرفتن نقاط و برخی با چیده شدن خطوط پهلوی یکدیگر و... ایجاد می‌شوند. کودکان با ذره‌بین این تفاوت‌ها را بهتر

۱- لمس مواد مختلف برای کودکانی که دچار حساسیت‌اند، لزومی ندارد.

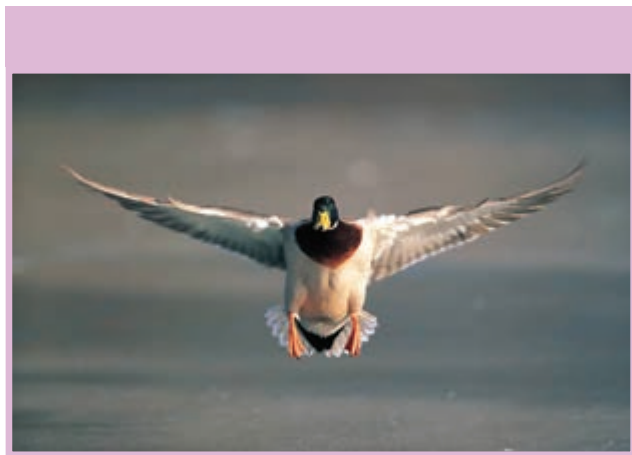
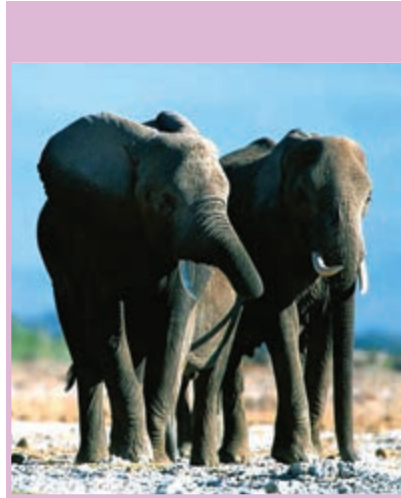
تشخیص می‌دهند و هنگام انجام دادن فعالیت‌های مختلف از این ویژگی‌ها استفاده می‌کنند.^۱ از دانش‌آموزان بخواهید با کنار هم گذاشتن نمونه‌های مواد طبیعی مانند شاخه‌های درخت، ساقه‌های علف، برگ‌های سوزنی یا مواد مشابه بافت ایجاد کنند و بافت‌های ایجاد شده را در کاربرگ بچسبانند. از دانش‌آموزان بخواهید روی گل، شن یا ماسه با فشار دست، چوب یا هر وسیله مناسب دیگری بافت ایجاد کنند. سپس، در گروه‌های کاری خود در مورد تفاوت بافت با یکدیگر به بحث و تبادل نظر بپردازند.

هماهنگی و نظم

با بررسی ویژگی‌های پدیده‌های طبیعت و انجام دادن فعالیت‌های متنوع که در سه سال اول ابتدایی انجام شده، مفهوم هماهنگی و زیبایی در ذهن کودکان در حال شکل‌گیری است. به علاوه آنها درمی‌یابند که همه پدیده‌های طبیعی در اجزا و کل هماهنگی دارند. برای مثال، یک درخت ترکیب هماهنگی از شکل‌ها، رنگ‌ها و بافت‌هاست. همچنان که جنگل هم ترکیب هماهنگی از درختان است. هماهنگی از طریق نظم، تناسب، تعادل، ریتم و ... به وجود می‌آید که قواعد ترکیب الفبا هستند.

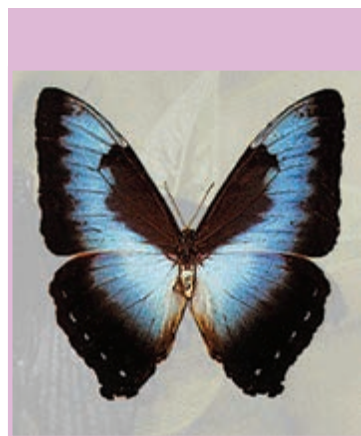
تناسب: از طریق ایجاد نظم (ریاضی) میان شکل‌ها، رنگ‌ها، اندازه‌ها و ... شکل می‌گیرد. در هر پدیده طبیعی تناسب خاصی وجود دارد که باعث هماهنگی اجزای مختلف آن پدیده می‌شود؛ مانند تناسب میان اجزای بدن انسان که با تناسب موجود در اجزای بدن اسب یا زرافه متفاوت است. تناسب میان رنگ‌ها، نظم و نسبت میان دو رنگ مختلف و نحوه کنار هم قرار گرفتن آنها با درجات تیرگی و روشنی خاص است که باعث هماهنگی و زیبایی یک پدیده می‌شود. برای مثال در هر گلی، ساقه و برگ‌ها سبزی خاصی دارند که با رنگ همان گل هماهنگ است. تناسب در میان شکل‌ها، ارتباط هماهنگ میان سطوح و حجم‌ها را نشان می‌دهد. برای مثال، شکل گوش، خرطوم، دست، پا، سر و بدن فیل هماهنگی بسیار زیبایی از شکل‌های گرد و منحنی را نشان می‌دهد. علاوه بر این نمونه‌ها که در اجزای طبیعت مشاهده می‌شود، در هر منطقه آب و هوایی تناسب خاصی میان پدیده‌های مختلف از نظر نوع، رنگ، بافت و شکل وجود دارد. برای مثال حیوانات، گیاهان و سنگ‌های کوهستان با آنچه کنار دریا دیده می‌شود، متفاوت است. دانش‌آموزان با بررسی تناسب و هماهنگی میان اجزای طبیعت در منطقه‌ای که زندگی می‌کنند، درک عمیق‌تری از تناسب میان شکل‌ها، رنگ‌ها، بافت‌ها و اندازه‌ها به دست می‌آورند و در فعالیت‌های هنری تناسب بهتری میان اجزا برقرار می‌کنند.

۱- در فعالیت چاپ در نقاشی، کودکان با انواع بافت‌های طبیعی و مصنوعی آشنا می‌شوند. همچنین، هنگام کار با گل با استفاده از مواد طبیعی و اشیای اثرگذار انواع بافت را به وجود می‌آورند.

فعالیت ها : براساس نمونه‌های ارائه شده در بالا، از هریک از دانش‌آموزان بخواهید یک نمونه طبیعی را انتخاب کند. سپس براساس ویژگی‌های شکل، رنگ، بافت، اندازه و... به بررسی چگونگی و میزان نظم و تناسب آن نمونه در گروه خود بپردازد. آن‌گاه شکل یا نمونه واقعی را بر روی کاغذ بچسباند و ویژگی‌های آن را زیر آن بنویسد و به کلاس ارائه دهد.

تقارن : یکی دیگر از قواعد ترکیب در طبیعت است. تشابه دو سویهٔ یک شیء یا پدیده نسبت به یک محور (عمودی یا افقی)، تقارن نام دارد. بسیاری از پدیده‌های طبیعت از جمله بدن انسان و اغلب حیوانات، میوه‌ها، گل‌ها و... تقارن دارند.

فعالیت‌ها : توجه کودکان را به تنوع نمونه‌های متقارن در طبیعت جلب و آنها را به جست‌وجوی انواع مختلف تقارن تشویق کنید. سپس، از آنها بخواهید به بررسی تنوع نمونه‌های نامتقارن و ویژگی‌های آنها بپردازند و نمونه‌های متقارن و نامتقارن را با هم مقایسه کنند. به این ترتیب، آنها هنگام تخیل، تجسم و اجرای فعالیت‌ها این ویژگی‌ها را در نظر می‌گیرند. با توجه به شرایط و امکانات محیط زندگی و کلاس خود و با استفاده از مثال‌های بالا، از دانش‌آموزان بخواهید نمونه‌هایی از اشیاء را بررسی کنند، اجزای متقارن موجود در آنها را تشخیص دهند و نمونه‌های متقارن و نامتقارن را با یکدیگر مقایسه نمایند. سپس، با توجه به علاقهٔ خود، شکل مورد نظر را نقاشی کنند یا کاردستی آن را بسازند.

ریتم : یکی از قواعد مهم طبیعت است. ایجاد ریتم در ترکیب‌های هنری نقش مهمی در جذابیت و زیبایی آثار دارد. ریتم از تکرار با قاعده صداها، نقطه‌ها، خطوط، شکل‌ها، رنگ‌ها و ... به وجود می‌آید. در هنرهای صوتی، تقسیم زمان به واحدهای مساوی و متوالی را ریتم یا وزن می‌نامند. صدای ریزش قطره‌های باران، صدای سم اسب در حال تاخت، صدای بال زدن پرندگان، صدای ریزش قطره‌های آب حاصل از آب شدن قندیل‌های یخ و ... از انواع ریتم‌های طبیعی هستند.

فعالیت‌ها : با ارائه چند مثال و طرح پرسش‌های برانگیزاننده، دانش‌آموزان را به کشف انواع ریتم‌های طبیعی تشویق کنید و از آنها بخواهید که فهرستی از این ریتم‌ها تهیه کنند. آن‌گاه درک خود از ریتم را با نمونه‌های صوتی آن (فقط با ایجاد ریتم و نه ملودی) مقایسه نمایند. آنها می‌توانند ریتم‌های موجود در طبیعت را به سلیقه خود در قالب صدا یا تصویر به صورت فردی و سپس گروهی بازآفرینی کنند.

ریتم‌های منظم و نامنظم : ریتم انواع زیادی دارد ولی به طور کلی به دو دسته ریتم‌های منظم و ریتم‌های نامنظم تقسیم می‌شود. ریتم منظم در ردیف دانه‌های ذرت، طبقات درخت کاج، فاصله پاهای هزارپا، فلس‌های بدن مار و بسیاری از ماهی‌ها و ... دیده می‌شود. ریتم نامنظم را می‌توان در موج‌هایی که بی‌دری و در فواصل مختلف به ساحل می‌رسند، فاصله ستاره‌های آسمان نسبت به هم، تغییر اندازه کوه‌ها در یک رشته کوه و ... مشاهده کرد.

فعالیت‌ها : دانش‌آموزان با بررسی انواع ریتم‌ها در پدیده‌های طبیعی، کوهستان، جنگل، دشت و... به نظم و زیبایی طبیعت دقت و آن را بررسی کنند. به این ترتیب، با انواع ریتم‌ها آشنا می‌شوند و در فعالیت‌های مختلف هنری از آنها استفاده می‌کنند.

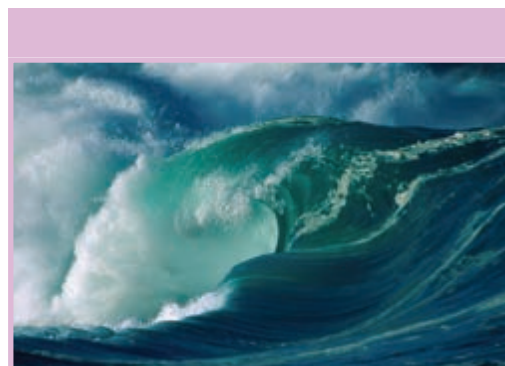

دانش‌آموزان با دقت در نحوه قرار گرفتن الفبای طبیعت در نمونه‌های پدیده‌های طبیعی، انواع ریتم‌ها را در آنها کشف کنند و در قالب یک نقاشی به تصویر بکشند.

حرکت

یکی دیگر از مباحث قابل توجه در طبیعت است. علاوه بر انسان و حیوان که می‌توانند به صورت ارادی حرکت کنند، حرکت به صورت‌های مختلف در پدیده‌های دیگر مانند سنگ‌ها (که با امواج آب جابه‌جا می‌شوند)، گیاهان (در اثر وزش باد درگندم‌زارها، شالی‌زارها، شاخ و برگ درختان حرکت‌های بسیار زیبایی ایجاد می‌شود)، ابرها، باران، رگبار، برف و آبریز مشاهده می‌شود. بسیاری از این حرکات ریتم و نظم خاصی دارند.

کودکان به حرکت و حالت‌های مختلف انواع حیوانات و پرندگان توجه و علاقه خاصی دارند و از بعضی از آنها تقلید می‌کنند. نمایش فیلم، عکس، بازدید از باغ وحش یا موزه حیوانات باعث می‌شود که آنها با ویژگی‌های حرکتی حیوانات آشنا شوند. توجه به پدیده‌های مختلف طبیعت به دانش‌آموزان کمک می‌کند که ویژگی‌های حرکتی آنها را به راحتی تجسم کنند و توانایی خود را در هنگام اجرای فعالیت‌های مختلف نقاشی، کاردستی و نمایش نشان دهند.

فعالیت ها : دانش‌آموزان انواع حرکت‌ها در طبیعت را بررسی و مقایسه کنند و در قالب یکی از فعالیت‌های پیشنهادی بالا آن را ارائه دهند.

قواعد ترکیب را در هنگام گردش در طبیعت، دیدن تصاویر یا نمونه‌های پدیده‌های طبیعی و بازدید از مکان‌های مختلف آموزش دهید و دانش‌آموزان را تشویق کنید که به این ویژگی‌ها در طبیعت و آثار هنری توجه کنند. تأکید بیش از حد در این زمینه به خصوص هنگام انجام دادن فعالیت‌ها ضرورت ندارد؛ زیرا کودکان خود به خود آموخته‌ها و دریافت‌های شخصی را به کار می‌گیرند. به علاوه، این مفاهیم به مرور زمان و در حین فعالیت‌های مختلف ظاهر می‌شوند و وادار کردن کودکان به رعایت قواعد خاص در کلاس هنر صحیح نیست. در پایه‌های چهارم، پنجم و ششم قبل از شروع کار توجه به ایجاد هماهنگی میان قسمت‌های مختلف اثر را به دانش‌آموزان یادآوری کنید. آنها خود به خود نظم، تناسب، تقارن، ریتم و ... را متناسب با فعالیت‌ها و توان شخصی خود به کار می‌گیرند.

مجموعه تجربیات دوره ابتدایی در بخش ارتباط با طبیعت، باعث پرورش خلاقیت و ذوق زیبایی‌شناسی کودکان و قدرشناسی آنها نسبت به طبیعت و آثار هنری و خالق جهان هستی و هنرمندان می‌شود. پرورش خلاقیت و ذوق زیبایی‌شناسی کودکان بر شکل‌گیری شخصیت، توجه به امور شخصی، محیط زندگی، طبیعت و آثار هنری تأثیر چشمگیری دارد و آنها را مشتاق و حافظ زیبایی‌ها می‌کند.

پ) نمونه فعالیت‌های یادگیری تلفیقی

با توجه به ویژگی‌های هر یک از مناطق آب و هوایی، برنامه ارتباط با طبیعت یا گردش در طبیعت را به بهترین شکل اجرا کنید. از دانش‌آموزان بخواهید در محدوده انتخاب شده، گردش کرده و به همه چیز توجه کنند. پس از بازگشت از گردش، از هر یک از آنها سؤال کنید که به چه چیزهایی توجه کرده و جالب‌ترین چیزی که مشاهده کرده‌اند، چیست. آیا سنگ، چوب یا نمونه دیگری همراه آورده‌اند؟ از آنها بخواهید در مورد تجربیات خویش گفت‌وگو کنند.

۱- رعایت نکات ایمنی هنگام گردش در طبیعت الزامی است. گردش باید در محیط امن و فضای طبیعی تحت پوشش انجام پذیرد. معلم با زیر نظر داشتن دانش‌آموزان، مراقب است که به طبیعت صدمه نزنند، زخمی نشوند و به توصیه‌های ایمنی متناسب با شرایط موجود توجه کنند.

اگر یکی از دانش‌آموزان گلی به همراه آورده است، از او پرسید که در آن، چه می‌بیند. رنگ، شکل، بو، اندازه، زبری ساقه و نرمی گل برگ‌ها چگونه‌اند؟ گل چگونه روی ساقه می‌ماند؟ چه ویژگی‌های ظاهری‌ای دارد؟ در مقابل وزش باد چگونه است؟ چه تفاوتی با درخت‌های بزرگ دارد؟ و... سپس، از او بخواهید که از این ویژگی‌ها در فرایند کار هنری استفاده کند. او می‌تواند نقش گل را بازی کند، فرایند به وجود آمدن و رشد کردن گل را نشان دهد، تجسم کند که گرما، باد، باران و طوفان با گل چه رفتاری می‌کنند و بر آن چه اثری دارند، گل را جان‌دار و مانند انسان تصور کند، صدایی برای گل بیافریند و آن را به صورت یک نمایش اجرا کند و...

اگر یکی از دانش‌آموزان تکه چوب خشکی را به همراه آورده است، از او سؤال کنید که این نمونه چیست. «این چوب خشک قبلاً گیاهی سبز و زنده بوده است». سپس، پرسید: «با این نمونه چه فعالیت‌های هنری‌ای می‌توان انجام داد؟» ممکن است دانش‌آموزان بگویند: «می‌توان یک کاردستی ساخت، موقع نقاشی از آن به جای قلم‌مو استفاده کرد؛ سرگذشت گیاه و تبدیل شدن آن به چوب خشک را نقاشی کرد، قصه آن را نوشت، نمایش آن را اجرا کرد، به کمک آن از اشیای مختلف صدا درآورد، با حرکت دادن و بازی با آن روی زمین نقش ایجاد کرد و...».

به این ترتیب، دانش‌آموزان از برنامه ارتباط با طبیعت تجربه‌های متنوع و پرباری به دست می‌آورند. این برنامه‌ها را می‌توانید متناسب با امکانات و شرایط هر منطقه و با مدیریت خود، در بهترین فضای ممکن اجرا و در طول سال تحصیلی چند مرتبه تکرار کنید. در صورت وجود شرایط خاص و عدم امکان استفاده از فضای طبیعت، می‌توانید از فضای حیاط مدرسه برای این برنامه استفاده کنید. اگر چنین امکانی نیز وجود نداشته باشد، این برنامه را حتماً در کلاس اجرا کنید و از ساده‌ترین نمونه‌های موجود، برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان (برای بررسی پدیده‌های مختلف طبیعت) استفاده کنید تا با آنها فعالیت‌های خلاقه انجام دهند. شکل ابرهای آسمان، قطره‌های آب که روی زمین پاشیده شده‌اند، صدای زنبور، حرکت شاخ و برگ درختان یا گیاهان روی زمین در اثر وزش باد، کلاغی که قارقار می‌کند و... بهانه‌هایی برای انجام دادن فعالیت خلاقانه‌اند.

دانش‌آموزان را به جست‌وجو در پدیده‌های ساده طبیعت تشویق کنید تا انگیزه و اشتیاق انجام دادن فعالیت‌های هنری را بیابند و در هر چیز طرحی نو، کاربردی جدید و ترکیبی تازه بیابند. بعضی از ایده‌ها را می‌توان برای فعالیت در همه رشته‌های برنامه هنر به کار برد. شاید کودکی بخواهد نقشی را در کلاس اجرا کند، کودکی ابر باشد، دیگری صدای بلبل را تقلید کند، دانش‌آموزی با برگ‌ها شکل سازی کند، دیگری سنگ‌های کوچک را رنگ آمیزی کند و ترکیبی نو بسازد، کودکی با همین سنگ‌ها به تولید نغمه‌ای زیبا پردازد، و فردی با ساقه گیاهی نقاشی کند و . . .

هر یک از دانش‌آموزان آزاد باشند در مورد ایده‌های خود با دیگران گفت‌وگو کنند و در این بحث‌ها به نتایج جدیدی برسند. به این ترتیب، نه تنها تفکر خلاق، توانایی حل مسئله و ارائه ایده‌های نو، اجرای آثار جدید و مهارت بحث و گفت‌وگو، در کودکان پرورش می‌یابد، بلکه شهامت ارائه ایده‌های تازه و انجام دادن فعالیت‌های جدید در آنها تقویت می‌شود و می‌توانند در آینده افراد بسیار مفیدی در جامعه خود باشند.

مراحل اجرای فعالیت‌های یاددهی — یادگیری

- ۱- دانش‌آموزان را گروه‌بندی و وظایف فردی و گروهی آنان را تعیین کنید.
- ۲- آنها را به طبیعت ببرید.
- ۳- فرصت مشاهده، جست‌وجو و جمع‌آوری آنچه را دوست دارند، به آنها بدهید.
- ۴- درباره چیزهایی که جمع‌آوری کرده‌اند، فکر کنند، یک اثر هنری خلق کنند و آن را ارائه دهند.
- ۵- در گروه بزرگ، درباره مشاهدات، محصول هنری و احساسات خود گفت‌وگو کنند.

فصل دوم

نقاشی

الف) دانستنی‌های معلّم

۱- نقاشی کودکان

نقاشی کودکان حاصل تصور ذهنی آنها از جهان پیرامونشان است. این نقاشی‌ها به ما نشان می‌دهد که هر یک از کودکان، جهان را به چه شکلی می‌بینند. به همین دلیل، باید آنها را آزاد گذاشت تا دنیای ذهنی خود را به تصویر بکشند. کودکان به مرور زمان با جهان پیرامون خود آشنا می‌شوند. آنها بیشتر اطلاعات خود را از طریق دیدن دریافت می‌کنند. سپس با تخیل خود به هر چیز شکل و رنگی تازه می‌بخشند. کودکان در نقاشی‌های خود تمایلات، آرزوها، آنچه را دوست دارند و مایه شادی آنهاست و هر آنچه را دوست ندارند و باعث ترس و اضطرابشان می‌شود، به تصویر می‌کشند و از این طریق، تجربه‌های خود را مرور و بیان می‌کنند.

علاقه کودکان به نقاشی غریزی است و می‌توان آن را از نخستین سال‌های زندگی در آنها مشاهده کرد. کودکان با هرچه در دسترسشان باشد، طرح‌هایی می‌کشند که متناسب با سن، تجربیات و روحیه آنهاست. این طرح‌ها به مرور زمان و با رشد کودکان کامل‌تر می‌شوند. هرچه اطلاعات دریافتی آنها از جهان پیرامون دقیق‌تر باشد، نقاشی‌هایی که می‌کشند تعداد بیشتری از واقعیت‌های محیط را منعکس خواهد کرد. بنابراین، نقاشی گاه «آماده سازی و گاه محصول آمادگی» است. قبل از اجرای فعالیت، دریافت اطلاعات در مورد موضوع نقاشی اهمیت زیادی دارد. کشیدن نقاشی از یک سو، بازی و سرگرمی است و به رشد ذهنی و پیشرفت توانایی‌های کودکان یاری می‌رساند و از سوی دیگر نشان‌دهنده میزان رشد تفکر نمادین در اوست. اگر شرایط فعالیت هنری برای کودکان فراهم نشود، نیازهای درونی آنها بی‌جواب می‌ماند؛ زیرا هنوز توانایی کافی برای بیان عواطف خود از طریق زبان را ندارند و به همین دلیل، احساسات خود را به کمک شکل‌ها و رنگ‌ها بیان می‌کنند. نقاشی و ساختن چیزهای تازه برای کودکان به معنای سازنده، توانا، مفید و مبتکر بودن است و تأثیر زیادی بر شخصیت آنها می‌گذارد. از این رو به هیچ وجه نباید کودکان را وادار به تقلید از الگو یا مدل خاصی کرد تا بتوانند ایده‌های خود را آزادانه اجرا کنند و از درون ارضا شوند. در روش‌های آموزش قدیم (تقلید از الگو) کودکان هرگز دید شخصی خود از جهان پیرامون را تجربه نمی‌کردند. امروزه در سراسر جهان ارائه الگو یا آموزش مستقیم طراحی و نقاشی به کودکان به کلی مردود است؛ زیرا مشخص شده است که تحمیل تصاویر و معیارهای هنری بزرگسالان^۱ به کودکان مانع رشد ذهنی، خلاقیت فردی و شکل‌گیری شخصیت آنها می‌شود. در روش آموزش غیرمستقیم، معلم پس از طرح موضوع، ارائه اطلاعات^۲ و ایجاد انگیزه، کودکان را آزاد می‌گذارد تا با شکل‌ها و رنگ‌های دلخواه خود نقاشی بکشند و تصاویر متنوع و ابتکاری ارائه دهند. به این ترتیب، آنها نه تنها مجبور نیستند از مدل‌هایی تقلید کنند که از نظر ذهنی با آنها ارتباط برقرار نمی‌کنند بلکه با انجام دادن فعالیت‌های خود خواسته، تخیل و تجسم موضوع و اجرای آنها، توانایی‌های خود را کشف می‌کنند. در این روش به تعداد کودکان، نمونه‌هایی متنوع از یک موضوع تصویر می‌شود. براساس این دیدگاه، نقاشی کودکان محملی است برای رشد خلاقیت و بیان خویشتن. چنین کاری بیشتر جنبه تربیتی دارد. فعالیت‌های نقاشی در برنامه هنر دوره ابتدایی به نحوی طراحی شده‌اند که ضمن آشنا کردن کودکان با موضوعات مختلف و شرکت در برنامه‌های خلاق، توانایی‌های ذهنی آنان را پرورش می‌دهد و باعث پیشرفت آنان در زمینه کشیدن شکل‌های مختلف و کاربرد انواع رنگ‌ها می‌شود.

۱- آشنا کردن کودکان با آثار هنری ارزشمند مختلف از الزامات برنامه هنر است که به تقویت قدرت بصری و تربیت ذوق زیبایی‌شناسی کودکان می‌انجامد ولی تقلید

از نمونه‌های هنری در برنامه به هیچ وجه مجاز نیست.

۲- هنگام اجرای فعالیت هر نوع نمونه اطلاعاتی را باید از جلوی چشم دانش‌آموزان برداشت.

۲- مبانی نقاشی کودکان

مهم‌ترین ویژگی نقاشی کودکان غلبه تصاویر ذهنی آنها بر تصاویر عینی (واقعی) است. کودکان واقعاً چه می‌بینند؟ آنها به چه چیزهایی توجه می‌کنند؟ معلم می‌تواند فرصت‌هایی را فراهم کند که آنها بتوانند همه چیز را دقیق‌تر و با حساسیت بیشتری مشاهده کنند. مشاهده دقیق به طور مستقیم بر نقاشی‌هایی که می‌کشند، تأثیر می‌گذارد. آنها به مرور و طی برنامه‌های متنوع می‌آموزند که به ویژگی‌های مختلف پدیده‌ها توجه کنند.

با فراهم کردن فرصت‌های حضور در موقعیت‌های متنوع، به کودکان کمک می‌کنیم تا برداشت‌های ذهنی خود را از هر موضوع با کشیدن نقاشی ارائه دهند. موضوعات پیشنهادی باید برای دانش‌آموزان جالب و جدید باشد و خود آنها در انتخاب موضوع مشارکت داشته باشند. معلم با همفکری دانش‌آموزان موضوع را انتخاب می‌کند. تشویق کودکان در هر مرحله از کار به آنها اطمینان می‌دهد که هرچه بکشند زیبا و جالب است و در زنگ هنر به خصوصیات فردی هر یک از آنها احترام گذاشته می‌شود. بنابراین، آنها آزادی انتخاب، شهامت ارائه ایده‌ها، اعتماد به نفس و مهارت تجسم بخشیدن به تصویر ذهنی خود را می‌آموزند.

در جهان امروز، کودکان تحت تأثیر تصاویر مختلف تلویزیونی، سینما، مجله‌ها، اعلان‌ها، پوسترها، جلد‌های کتاب، روزنامه‌ها، طرح‌های بسته‌بندی و ... قرار می‌گیرند که بر سلیقه تصویری آنها (که در حال شکل‌گیری است) تأثیر می‌گذارد. در برنامه درس هنر با وجود تجربه‌های متنوع هنری و آشنایی با طبیعت و آثار هنری، تأثیر تصاویر کلیشه‌ای کاهش می‌یابد و کودکان به زیبایی‌های اصیل و ارزشمند تمایل پیدا می‌کنند.

کودکی که دقیق مشاهده می‌کند، از پدیده‌های مختلف شناخت بیشتری دارد، بهتر درک می‌کند و هنگام فعالیت هنری اثر کامل‌تر و زیبایی‌تری ارائه می‌دهد. اگر ارتباط او با طبیعت و محیط اطراف سطحی و شناخت و تجربه‌اش ضعیف باشد، هنگام کار کردن احساس ناتوانی می‌کند یا به سادگی از کلیشه‌های متداول هنری پیروی می‌کند و ابتکار و خلاقیتی از خود نشان نمی‌دهد.^۲

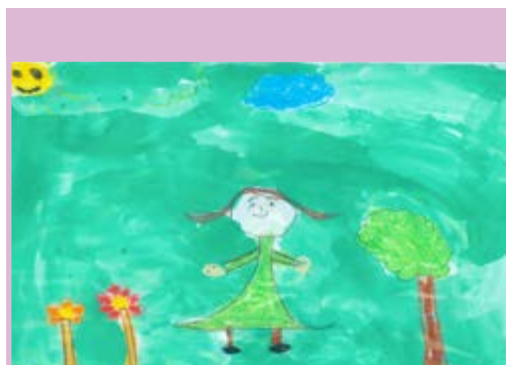
۳- ویژگی‌های نقاشی کودکان

در نقاشی کودکان تجسم شکل‌ها، موقعیت‌ها و رنگ‌ها جالب، بدیع و گاه عجیب است. عواطف و افکار کودکان از طریق تغییر شکل‌ها، رنگ‌ها، جابه‌جایی عناصر با بزرگ و کوچک کشیدن تصاویر نشان داده می‌شود. کودکان هرچه را بهتر می‌شناسند بزرگ‌تر می‌کشند (اغلب خود را از پدر و مادرشان بزرگ‌تر می‌کشند)، آنچه را می‌کشند به دلخواه رنگ‌آمیزی

۱- مشاهده شامل دیدن، شنیدن، بویدن، لمس کردن و چشیدن است.

۲- این ویژگی در بزرگ‌سالی به پیروی از مدهای لباس، مبلمان، ... تبدیل می‌شود و الگوی مصرف و دنباله روی از جریان‌های کاذب هنری را در ذهن تثبیت می‌کند اما کودکانی که کارهای ابتکاری و خلاق را تجربه کرده و مورد تأیید و تشویق قرار گرفته‌اند، مبتکر خواهند ماند و نیازی به دنباله روی از مدهای مختلف ندارند.

می‌کنند (مانند گربه قرمز یا آسمان صورتی)، فضاها را با هم تلفیق می‌کنند (فضای داخل اتاق و بیرون را با هم تصویر می‌کنند) و وقایع بی‌درپی را به صورت هم‌زمان نشان می‌دهند (برای مثال در داستان «کدوی قلقله زن» پیرزن را در حال رفتن به خانه دخترش در قسمتی از صفحه و او را داخل کدو در حال برگشت، در قسمت دیگر صفحه نشان می‌دهند). آنچه را در واقعیت دیده نمی‌شود تصویر می‌کنند (مانند بچه‌ای که در شکم مادر است)، حالت و زاویه اشیا و موجودات را تغییر می‌دهند (کشیدن درختان اطراف جاده به صورت خوابیده یا نمایش دادن پایه‌های میز از چهار طرف آن) و بسیاری از پدیده‌ها را به صورت جان‌دار نمایش می‌دهند (مانند ماه و خورشید با چشم و ابرو).

نقاشی کردن با این ویژگی‌ها کودکان را ارضا می‌کند و به آنها احساس لذت می‌دهد. اگرچه این ویژگی‌ها در کودکان مشترک است، هر یک از آنها در نقاشی روش خاص خود را به کار می‌برد. به مرور زمان و با رشد جسمی و ذهنی کودک، این ویژگی‌ها از بین می‌روند و دید کودکان به بزرگسالان نزدیک می‌شود. به همین دلیل، در اواخر دوره ابتدایی آنها کم‌کم از دنیای تخیلی خود به دنیای واقعی گرایش پیدا می‌کنند و مایل‌اند مانند بزرگسالان نقاشی کنند.

کودکان به تدریج بر عضلات دست خود و چگونگی استفاده از ابزارهای نقاشی مسلط می‌شوند، شناخت آنها از جهان پیرامون و تنوع شکل‌ها و رنگ‌ها به مرور بیشتر می‌شود و می‌توانند در مورد آنچه کشیده‌اند، توضیح دهند و احساسات و افکار خود را بیان کنند. بنابراین، تحمیل برنامه‌ها، ارائه روش‌های نامناسب و تحقیر کودکان یا آثارشان باعث می‌شود آنها دلسرد شوند و اشتیاق خود را برای نقاشی کشیدن از دست بدهند. در این صورت، کودکان نه تنها یکی از لذت‌های بزرگ زندگی خود بلکه یکی از راه‌های اساسی بیان احساسات و افکار خود را از دست می‌دهند و امکان پرورش خلاقیت از آنها سلب می‌شود.

بنابراین، در هیچ شرایطی برای کودکان شکلی نکشید، برای آنها رنگ انتخاب نکنید و الگو یا مدل نقاشی در اختیارشان قرار ندهید. فقط به آنها کمک کنید تا همه چیز را با دقت ببینند و تصاویر ذهنی خود را بکشند. سپس آنها را تشویق و کارشان را تأیید کنید. معیار سنجش موفقیت معلم در کلاس، ارائه کارهای متنوع است.

ویژگی‌های نقاشی دانش‌آموزان در پایه‌های چهارم، پنجم و ششم: کودکان در سنین آغازین، نقاشی آنچه را از کسی یا چیزی می‌دانند می‌کشند نه آن چیزی را که می‌بینند.

تقریباً از اوایل ۸ تا ۹ سالگی، کودک وارد مرحله واقع بینی بصری می‌شود؛ یعنی، اشیا را شبیه خود آنها می‌کشد و دیگر افکار عاطفی خویش را در معرفی اشیا به کار نمی‌گیرند. هر چه دانش‌آموزان به سال‌های پایانی دوره ابتدایی نزدیک‌تر می‌شوند، ویژگی‌های زیر در نقاشی‌های آنان بیشتر مشاهده می‌شود:

- ۱- می‌توانند اجزای مختلف موضوع نقاشی را در ذهن خود به خوبی مجسم کنند.
- ۲- با تمرکز بیشتر و در مدت زمان طولانی‌تری بر روی نقاشی خود کار می‌کنند.
- ۳- در ایجاد هماهنگی بین ذهن، چشم و دست پیشرفت کرده و در استفاده از ابزارها نسبت به دوره قبل، تسلط بیشتری می‌یابند.

۴- موضوعات را کامل‌تر و با جزئیات بیشتر نشان می‌دهند؛ گاه مویرگ‌های چشم، بند انگشتان دست، دندان‌های زیبای لباس و ... را با دقت نشان می‌دهند.

۵- در ایجاد ارتباط میان موضوعات و سوژه‌های نقاشی، نظم و هماهنگی بیشتری ایجاد می‌کنند. تفاوت انسان‌ها و موجودات را به خوبی نمایش می‌دهند و با علاقه، مراحل زندگی گیاهان، حیوانات و بسیاری از جنبه‌های گوناگون طبیعت را در کارهای خود نشان می‌دهند.

۶- به تناسبات و جزئیات اشیا و موجودات توجه و دقت بیشتری دارند و تلاش می‌کنند هر چیزی را مانند واقعیت به تصویر بکشند (مانند تناسب میان انسان و فضا).

۷- به طور کلی، نسبت به محیط اطراف خود عکس العمل بیشتری نشان می‌دهند؛ برای مثال، فضای نقاشی را با اجزای متنوع مرتبط با موضوع پر می‌کنند.

۸- اشیا و موجودات را با تناسب بهتری نشان می‌دهند.

۹- در نقاشی عمق فضا را نشان می‌دهند و احساس دوری و نزدیکی ایجاد می‌کنند. اشیا و موجودات دورتر را کوچکتر و در قسمت بالای صفحه ترسیم می‌کنند.

۱۰- در رنگ آمیزی بیشتر به رنگ‌های واقعی توجه می‌کنند.

۱۱- به موضوعاتی که حرکت را نشان می‌دهند، علاقه زیادی دارند.

۱۲- به طور کلی، در اغلب موارد از کار خود احساس رضایت نمی‌کنند؛ چون به دید واقعی (عینی) نزدیک‌تر شده‌اند ولی هنوز توانایی کامل برای کشیدن آن را ندارند. به همین دلیل، از نقاشی خود دل‌سرد می‌شوند و به تشویق و راهنمایی بیشتری نیاز دارند. وقتی معلم آنها را در فعالیت‌های گروهی شرکت دهد، قابلیت‌های خود را بیشتر باور می‌کنند.

۱۳- برای همکاری و مسئولیت‌پذیری آمادگی بیشتری دارند و به کارهای گروهی و تجربه‌های تازه علاقه زیادی نشان می‌دهند.

۱۴- به تجربه موارد تازه و روش‌های جدید علاقه زیادی پیدا می‌کنند.

۱۵- علاوه بر پیشرفت‌های ذهنی و جسمی برای نقاشی، در ارزشیابی کار خود و دیگران هم پیشرفت می‌کنند.

۴- روش کار با کودکان

شما در ساعت نقاشی می‌توانید به دو روش به تصاویر ذهنی کودکان راه یابید: تصویرسازی و تصویر یابی.

روش اول تصویرسازی: کودکان روی موضوع خاص و معینی (مثل گل‌ها، پرندگان و...) تمرکز می‌کنند و سپس تصاویر ذهنی خود را از آن ارائه می‌دهند. در برنامه هنر ابتدایی این روش را که با طرح موضوعی مشخص برای نقاشی آغاز می‌شود، تصویرسازی^۱ می‌نامیم. برای اجرای برنامه‌های تصویرسازی موضوع مناسب هر گروه سنی را با هم فکری دانش‌آموزان، انتخاب کنید. در واقع، ارائه موضوعات مختلف برای نقاشی فقط بهانه‌ای برای دست‌یابی به گنجینه تصاویری است که در ذهن کودکان وجود دارد. پس از انتخاب موضوع، دانش‌آموزان را به گفت و گو درباره ویژگی‌های آن سوژه هدایت کنید تا اطلاعات خود را با هم مبادله کنند. سپس با بیان ویژگی‌های موضوع، نشان دادن نمونه‌های طبیعی^۲ در دسترس، عکس، فیلم، CD تصاویر و... متناسب با موضوع، اطلاعات آنها را تکمیل کنید. گاه شما اطلاعات را قبلاً از طریق گردش در طبیعت یا بازدید از فضای خاصی (کارگاه، موزه و...) به دانش‌آموزان داده‌اید و در کلاس گفت و گویی برای مرور اطلاعات میان دانش‌آموزان انجام می‌شود. در همه این موارد می‌توانید کودکان را به جمع‌آوری اطلاعات تشویق کنید و روش جمع‌آوری اطلاعات را به آنها بیاموزید. زمانی را قرار دهید تا آنها درباره نمونه‌های خاصی که برای یک موضوع جمع‌آوری کرده‌اند، روش ارائه و نگهداری و استفاده از آن نمونه‌ها، با هم گفت و گو کنند.

در سال‌های اولیه دوره ابتدایی کودکان به رنگ‌ها و اندازه‌ها و حتی شکل‌های ذهنی خود بیش از آنچه در واقع می‌بینند، گرایش دارند و توجه به واقعیات به مرور زمان در آنها به وجود می‌آید. به همین دلیل، شما باید در هر فرصت مناسب توجه آنها را به پدیده‌های متنوع طبیعت و دست‌ساخته‌های بشر جلب کنید و دقیق دیدن و توجه به جزئیات موضوعات مختلف را به آنها بیاموزید تا برایشان به صورت عادت درآید. به کودکان بیاموزید که همه چیز را از زوایای مختلف بررسی کنند، به هیچ چیز سطحی ننگرند، اشیاء و موجودات مختلف را از نظر اندازه، شکل، رنگ، بافت،... با هم مقایسه کنند و نقاط

۱- این عنوان با اصطلاح تصویرسازی حرفه‌ای بزرگ‌سالان متفاوت است و قراردادی برای برنامه هنر دوره ابتدایی است.

۲- برای مثال، دیدن یک ذرت در کلاس و مشاهده قسمت‌های مختلف، برش عرض و طولی، بررسی کیفیت شکل، رنگ، بافت و حالت هر قسمت آن برای کودکان جالب و تأثیرگذار است.

مشترک و تفاوت‌های آنها را به خاطر بسپارند. توجه به این ویژگی‌ها به کودکان کمک می‌کند تا تصویری دقیق از هر چیز را به ذهن خود بسپارند و هنگام اجرای فعالیت‌های مختلف از آنها استفاده کنند. پس از ارائه اطلاعات، نمونه‌ها و عکس‌ها از آنها بخواهید که موضوع مورد نظر را نقاشی کنند. پیش از شروع کار، نمونه‌ها و عکس‌ها را از نظر آنها پنهان کنید تا بر اساس تصاویر ذهنی خود نقاشی کنند. در حین کار، دانش‌آموزان را راهنمایی و تشویق کنید تا کار خود را کامل کنند. در هر کاری به بهترین جنبه توجه و آن را تشویق کنید. تأکید بر نکات مثبت و نقاط قوت کار باعث می‌شود آنها در کار خود و دیگران به این نکات توجه کنند. پس از اتمام کار، زمانی را تعیین کنید تا دانش‌آموزان کارهای خود را به نمایش بگذارند و در مورد فرایند تولید هنری، موضوع و ویژگی‌های کارها با یکدیگر گفت و گو کنند. در کلاس هنر آثار همه کودکان پذیرفته می‌شود و معلم همه دانش‌آموزان را تشویق می‌کند و می‌کوشد توانایی کودکان را برای ارائه تصاویری کامل‌تر و زیباتر به مرور زمان بالا ببرد.

روش دوم تصویربازی: از ابتدا موضوع مشخصی برای نقاشی وجود ندارد و فعالیتی بازی‌گونه با خطوط، شکل‌ها یا لکه‌های رنگی انجام می‌شود. سپس، دانش‌آموزان شکل‌های آشنایی را از میان این نمونه‌ها می‌یابند و با تکمیل آنها تصاویر مورد نظر خود را می‌کشند. هر قدر تجربیات کودکان در زمینه برنامه‌های تصویرسازی بیشتر و غنی‌تر باشد، در برنامه‌های تصویربازی، نقاشی‌های بهتر و کامل‌تری می‌کشند و بالعکس. این برنامه خلاقیت تصویری کودکان را تقویت می‌کند. در کلاس هنر هیچ کودکی مجبور نیست نقاشی بکشد. معلم با ایجاد انگیزه و تشویق دانش‌آموزان شوق نقاشی کشیدن را در آنها ایجاد می‌کند. در صورتی که کودکی تمایل به نقاشی ندارد، می‌تواند هر فعالیت هنری دیگری را که مورد علاقه اوست و به فضای کلاس لطمه نمی‌زند (تمرکز دیگران را از بین نمی‌برد)، انجام دهد. تأکید زیاد معلم بر یک فعالیت یا اصرار بر انجام دادن کاری خاص ضرورت ندارد. در بعضی موارد، کودکان مایل به انجام دادن بعضی از فعالیت‌ها نیستند؛ زیرا با روحیه آنها سازگاری ندارد. اگر آنها را مجبور کنیم نقاشی بکشند، ممکن است کاغذ خود را پاره کنند. معلم آگاه سعی می‌کند با هدایت کودکان و جلب توجه آنها به جذابیت‌های فعالیت، مانع به وجود آمدن چنین شرایطی شود.

۵- وسایل و ابزار نقاشی

برای آشنایی با مباحث این بخش می‌توانید به کتاب «راهنمای درس هنر برای معلمان پایه‌های اول، دوم و سوم» یا لوح فشرده ضمیمه کتاب مراجعه کنید.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

مهم‌ترین عامل در اجرای برنامه، وجود معلم هوشیار و خلاق است که حساسیت دانش‌آموزان را به هنگام مشاهده و خلاقیت آنها را در جریان فعالیت‌ها تقویت و تشویق می‌کند. هیچ‌گاه کودکان را به انجام دادن کاری وادار نکنید بلکه با آگاهی از روحیات آنها، سعی کنید بهترین فرصت‌ها را برای رشد ذهنی و پیشرفت توانایی‌های مختلف‌شان فراهم سازید.

۱- توصیه‌هایی برای اجرای برنامه نقاشی

۱- اجرای همه فعالیت‌ها با ارائه اطلاعات و گفت‌وگو در مورد موضوع انتخابی آغاز می‌شود. شما می‌توانید با نشان دادن تصویر، طرح سؤال، بیان ویژگی‌های موضوع، ارائه اطلاعات لازم، ذهن دانش‌آموزان را روی موضوع متمرکز کنید. در همه پایه‌ها پس از ارائه اطلاعات، تصاویر یا نمونه‌هایی که به دانش‌آموزان نشان داده شده‌اند، بایستی پنهان شوند تا آنها تصاویر ذهنی خود از موضوع را ترسیم کنند و به جای تقلید از نمونه‌های ارائه شده، اثر هنری خویش را خلق کنند.

۲- پس از انتخاب موضوع (موضوعات از ساده به پیچیده و متناسب با پایه‌های تحصیلی انتخاب می‌شوند)، ایجاد انگیزه (موضوعات و روش‌هایی که برای ارائه اطلاعات به کار گرفته می‌شوند، باید متنوع و جذاب باشند تا کودکان را به شوق بیاورند) باعث تمرکز دانش‌آموزان روی موضوع می‌شود.

۳- به دانش‌آموزان یاد دهید که قبل از شروع نقاشی در مورد موضوع فکر کنند، با دیگران مشورت کنند، از منابع در دسترس (کتاب، مجله، تلویزیون و...) اطلاعاتی پیرامون موضوع گردآورند (به ویژه اطلاعات بصری)، آن را در ذهن خود مجسم کنند (یا در خیال خود بسازند)، در مورد ابزار و روش کار خود، انتخاب شکل، اندازه، رنگ و محل قرارگیری جزئیات در صفحه بیندیشند و تصمیم بگیرند. (آنها آزادند با هر ابزار و موادی که در اختیار دارند، نقاشی کنند).^(۱) بعد، نقاشی دلخواه خود را بکشند تا به تدریج این روش برای آنها به صورت عادت درآید.^(۲) به این ترتیب، موضوع در ذهن دانش‌آموزان تجسم می‌یابد و قدرت تخیل آنها بارور می‌شود.

۱- به جز وسایلی که برای سلامت آنها خطرناک است؛ مانند مازیک و رنگ پارچه.

۲- البته انتظار این است که دانش‌آموزان این روش‌ها را در پایه‌های اول، دوم و سوم تجربه کرده و با آنها کاملاً آشنا باشند و بتوانند آنها را اجرا کنند.

۴- شما پس از دیدن شکل‌های ساده، عجیب یا غیر کاملی که کودکان می‌کشند، باید با آنها گفت و گو کنید و با طرح سؤالات مناسب ذهن آنها را به سمت برطرف کردن ضعف‌های کارشان هدایت کنید. معلم آگاه در هر شرایطی ضمن تشویق دانش‌آموزان، بر نقاط قوت کار آنها تأکید می‌کند. به این ترتیب، اعتماد به نفس کودکان بیشتر می‌شود. با این روش، آنها درمی‌یابند که دنیای ذهنی و توانایی‌شان در اجرا مورد تأیید است. پس به تقلید از مدل‌های نقاشی یا کار هم‌کلاسی‌های خود نمی‌پردازند.

۵- نکته مهم در فعالیت‌های هنری کودکان این است که همه آنها به‌طور یک‌نواخت رشد نمی‌کنند. از پایه سوم تغییرات محسوسی در نقاشی کودکان ایجاد می‌شود که در مورد همه آنان هم‌زمان و به یک اندازه صورت نمی‌گیرد. شرایط مختلف جسمی، روحی، خانوادگی، آموزشی و محیط اجتماعی در ایجاد تغییرات یا به تعویق افتادن آنها مؤثر است.

۶- از پایه چهارم، بعضی از فعالیت‌های نقاشی حذف و فعالیت‌های جدیدی اضافه می‌شود و نقاشی با موضوع معین و نقاشی برای قصه، گسترده‌تر می‌گردد. بهتر است در پایه‌های چهارم و پنجم و ششم اندازه کارها بزرگتر و تعداد فعالیت‌های گروهی و تلفیقی بیشتر شود. به علاوه، دانش‌آموزان در انتخاب موضوع نقاشی، مواد و وسایل و روش کار، شرکت فعال داشته باشند.

۷- در فعالیت نقاشی چنانچه دانش‌آموزی در ترسیم موضوعات و بعضی از شکل‌ها با مشکل مواجه است و به کمک نیاز دارد، می‌توانید از روش دایره‌ها استفاده کنید.

* روش دایره‌ها: دایره شکلی آشنا برای کودکان است. آنها می‌توانند اجزای مختلف هر پدیده‌ای را به کمک دایره‌ها ترسیم و جزئیات هر بخش را به آن اضافه کنند (برای مثال ابتدا دایره‌ای به جای سرگره بکشند و سپس گوش و چشم و بینی را به آن اضافه کنند. آنگاه دایره دیگری به جای بدن گره بکشند و دست‌ها، پاها و دم گره را به آن وصل کنند). به این ترتیب، یک موضوع به چند قسمت تقسیم می‌شود و ترسیم آن برای کودکان دشوار نیست. در واقع، آنها مجبور نیستند یک‌باره به همه قسمت‌های موضوع بیندیشند و آن را ترسیم کنند. وقتی کودکان تصویر نهایی را می‌بینند، به توانایی خود پی می‌برند و اعتماد به نفس پیدا می‌کنند. تأیید و تشویق هر کار ساده کودکان، باعث تقویت روحیه آنها می‌شود و شوق تجربه‌های بعدی را در ایشان ایجاد می‌کند. از آنجا که یادگیری به مرور زمان انجام می‌شود، زمینه‌های پیشرفت دانش‌آموزان را فراهم کنید و انتظار نداشته باشید که آنها یک‌باره، همه موارد را در کار خود رعایت کنند.

۸- پس از انجام دادن هر فعالیت، دانش‌آموزان کارهای خود را به نمایش می‌گذارند و در مورد فرایند تولید کارها گفت‌وگو می‌کنند^۱. مراحل انتخاب موضوع، ارائه اطلاعات، ایجاد انگیزه برای کار، اجرای فعالیت و به نمایش گذاشتن کارها و گفت و گو در مورد آنها، باید در یک جلسه (۵۰ دقیقه) انجام شود. بنابراین، بهتر است آماده کردن وسایل نقاشی و جمع‌آوری آنها قبل و بعد از ساعت هنر صورت گیرد.

۱- پیش از شروع گفت و گو، از دانش‌آموزان بخواهید همه دوستان خود را تشویق کنند. شما نیز همه شاگردان را تشویق کنید؛ حتی کسانی را که موفق نشده‌اند کارشان را کامل کنند و نقاشی نیمه تمام خود را به نمایش گذاشته‌اند. دانش‌آموزان در باره کار خود و دیگران نظر بدهند.

۹- در هر فرصت مناسب، روش صحیح استفاده از وسایل و ابزارها و نگه‌داری آنها را به دانش‌آموزان یادآوری کنید.
۱۰- در طول سال متناسب با مناسبت‌های اجتماعی، دینی و سنت‌های فرهنگی، برنامه‌هایی به دانش‌آموزان بدهید که آنها را با فرهنگ، هنر و سنت‌های محلی و ملی بیشتر آشنا کند. در این فعالیت‌ها، ارائه اطلاعات و گفت و گو با دانش‌آموزان ضرورت دارد.

۱۱- پس از اتمام کار، از دانش‌آموزان بخواهید کارهای خود را (که شناسنامه دارد؛ یعنی نام، عنوان فعالیت، شماره کار و تاریخ اجرا را پشت آن نوشته‌اند) داخل پوشه کار خود بگذارند و برگ فهرست فعالیت‌های هنری را کامل کنند.
۱۲- با توجه به نیازهای درونی کودکان، برنامه نقاشی آزاد را هر هفته ترتیب دهید تا آنها در اوقات فراغت، موضوعات دلخواه خود را نقاشی کنند و در فرصت مناسب نقاشی‌هایشان را در کلاس به نمایش گذارند. اگر بعضی از کودکان پیوسته موضوعات تکراری یا طرح‌های کلیشه‌ای (مانند خانه، رودخانه‌ای که از کوه پایین می‌آید و...) را ترسیم می‌کنند، از آنها بخواهید هرچه دوست دارند، آنچه می‌خواهند، خاطرات به یاد ماندنی و آنچه را تجربه کرده‌اند، نقاشی کنند و تصاویر ذهنی خود را به نمایش بگذارند. هدف از نقاشی آزاد، ارائه فرصت‌هایی به کودکان است تا آرزوها، خواب‌ها، ترس‌ها، خاطرات و... خود را ترسیم و از این طریق هیجان‌ات خودشان را تخلیه کنند.

۲- نتایج حاصل از اجرای صحیح فعالیت‌ها

- استفاده از روش‌های درست یا شیوه آموزش غیرمستقیم باعث می‌شود که:
- ۱- فردیت و شخصیت کودک، سالم رشد کند؛
  - ۲- قدرت تخیل و خلاقیت او فعال شود؛
  - ۳- قدرت بیان آزاد، شهادت اظهارنظر و ارائه ایده‌های نو را داشته باشد؛
  - ۴- اعتماد به نفس او تقویت شود و احساس موفقیت کند؛
  - ۵- به قوه ابتکار و ابداع خود اهمیت دهد و به جست و جوی راه‌های تازه بپردازد؛
  - ۶- به فعالیت‌های هنری و شخصی علاقه‌مند شود؛
  - ۷- مفاهیمی چون نظم، هماهنگی و زیبایی در ذهن او عمیق‌تر شود و در زندگی‌اش جلوه پیدا کند؛
  - ۸- با علایق و سلیقه‌های دیگران آشنا شود و دیگران را همان‌گونه که هستند، بپذیرد؛
  - ۹- توانایی‌ها و ضعف‌های خود را بشناسد و در برابر نقد، انعطاف‌پذیر باشد.

۱- جدول فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

ردیف	عنوان پایه	فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان				
		اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم
۱	بیدار کردن نقش‌های اتفاقی	یافتن تصویر از یک مجموعه خط خطی	یافتن تصویر از یک مجموعه خط خطی	یافتن تصویر از میان مجموعه لکه‌های رنگین	*	*
۲	نقاشی با موضوع معین	موضوع تک عنصری (طبیعی یا مصنوعی)	موضوع مجموعه‌ای از عناصر (طبیعی یا مصنوعی)	مراحل رشد یا فرایند انجام گرفتن عمل (رشد گیاهان یا جانوران، تهیه عسل، سفر، گردش، فصل‌ها)	نقاشی از تعداد انسان‌ها با فضا سازی نقاشی از موجود ترکیبی	نقاشی از آداب و رسوم و فرهنگ ملی و محلی نقاشی از حضور انسان در بناهای میراث فرهنگی
۳	نقاشی با موضوع آزاد	دلخواه	دلخواه	دلخواه	*	*
۴	نقاشی برای قصه	نقاشی یک صحنه از قصه (فردی)	نقاشی صحنه‌های یک قصه (فردی)	نقاشی صحنه‌های مختلف قصه برای تهیه کتاب (گروهی)	نقاشی صحنه‌های مختلف قصه برای تهیه کتاب (فردی)	نقاشی صحنه‌های مختلف قصه برای تهیه کتاب (فردی)
۵	کامل کردن نقاشی‌های نا تمام	توافق دو نفر برای انتخاب موضوع، کشیدن نیمه از آن و تکمیل توسط دیگری	توافق دو نفر برای انتخاب موضوع، کشیدن نیمه از آن، چسباندن دو نیمه به هم و کامل کردن آن	توافق دو نفر برای انتخاب دو علامت و تکمیل کردن آنها به صورت نقاشی	*	*
۶	چاپ دستی	چاپ انگشتی - نقاشی با چاپ انگشتی (طبیعی و مصنوعی)	چاپ از عناصر نقش‌دار (طبیعی و مصنوعی)	نقاشی با استفاده از چاپ با مواد طبیعی و مصنوعی	چاپ دستی با مهر دست ساز	*
۷	طراحی نقش‌های هندسی	*	*	*	نقاشی از حیوانات به صورت ساده شده با شکل‌های هندسی	*
۸	طراحی	*	*	*	طراحی ساده اشیا و طبیعت از روی مدل واقعی	طراحی ساده اشیا و طبیعت از روی مدل واقعی
۹	ترکیب رنگ‌ها	*	*	*	*	ترکیب رنگ‌ها و ساختن طیف‌های مختلف از یک رنگ

۱- نقاشی با موضوع معین: در این فعالیت، معلم از توانایی ذهنی هر یک از دانش‌آموزان در تجسم موضوع و ترسیم آن آگاه می‌شود. او از این طریق درمی‌یابد که چه کسی به کمک بیشتری نیاز دارد. موضوعات متنوعی که برای پایه‌های مختلف پیشنهاد شده، از ساده به پیچیده و متناسب با علاقه و توانایی‌های کودکان در نظر گرفته شده‌اند.

اجرای این فعالیت با ارائه اطلاعات و گفت و گو در مورد موضوع انتخابی آغاز می‌شود. برای مثال، در پایه اول هریک از کودکان حیوان دلخواه خود را می‌کشد. آنها قبل از شروع نقاشی در مورد آن صحبت می‌کنند و معلم در صورت امکان با نشان دادن تصویر حیوان یا بیان ویژگی‌های آن ذهن کودک را روی موضوع متمرکز می‌کند. در پایه دوم، کودکان به موضوعاتی مانند مزرعه، حیوانات جنگل یا باغ وحش (به انتخاب دانش‌آموزان) می‌پردازند و همه کلاس در مورد حیواناتی که در محیط انتخابی وجود دارند و ویژگی‌های آنها گفت و گو می‌کنند و تصاویر موجود را می‌بینند. در پایه سوم، زندگی و مراحل رشد و تکامل یکی از حیوانات مانند مورچه یا زنبور یا کرم ابریشم (به انتخاب دانش‌آموزان) برای نقاشی با موضوع معین در نظر گرفته می‌شود و دانش‌آموزان در مورد آن گفت و گو می‌کنند.

فعالیت نقاشی با موضوع معین جزء برنامه‌های تصویر سازی است. تقویت قدرت تخیل و تجسم موضوعات به تنهایی و در ارتباط با فضای اطراف، دقت به ویژگی‌های موضوعات مختلف و جزئیات آنها، توجه به تناسبات در ابعاد مختلف آن، و بیان احساسات و عواطف در ارتباط با موضوع تعیین شده از نتایج (اهداف) این فعالیت است.

موضوعات پیشنهادی	ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
	هر نوع ابزار و مواد دلخواه یا در دسترس با زمینه مناسب آن	کلاس یا حیاط	فردی و گروهی	یک یا دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان از میان چند موضوع پیشنهادی معلم، موضوع دلخواه خود را انتخاب کنند.
- ۲- در مورد ویژگی‌های موضوع گفت و گو و اطلاعات لازم را کسب کنند (معلم اطلاعات آنها را کامل کند).
- ۳- طرح موضوع را روی کاغذ بکشند (به صورت فردی یا گروهی). در صورت لزوم با تأکید روی نکات خاص، دانش‌آموزان را به تکمیل طرح هدایت کنید.
- ۴- لازم به ذکر است، در پایه‌های دوم و سوم معلم بر نمایش فضا، توجه به جزئیات و رنگ آمیزی کامل تأکید کرده است. در پایه‌های چهارم و پنجم و ششم علاوه بر این نکات، توجه به تناسبات، حالات و حرکات بدن و تنوع اجزای نقاشی تأکید کنید.
- ۵- دانش‌آموزان رنگ آمیزی طرح‌ها را آغاز کنند.
- ۶- نقاشی‌ها را (کامل یا نیمه تمام) به نمایش بگذارند.

۷- در مورد کارها گفت و گو کنند.

موضوعات پیشنهادی	
پایه پنجم و ششم	پایه چهارم
نقاشی از تعداد زیادی از انسان‌ها در موضوعات متنوع مانند انواع ورزش‌ها، در حال مسافرت، در صف اتوبوس، در حال چتربازی و ... به انتخاب دانش‌آموزان	نقاشی از انسان‌ها در فضاهای قدیمی یا بناهای میراث فرهنگی به انتخاب دانش‌آموزان با تأکید بر آثار محلی و منطقه‌ای
نقاشی از مناسبت‌های مختلف	نقاشی از مناسبت‌های مختلف

نقاشی با موضوع معین

فعالیت یادگیری در پایه چهارم: موضوعات پیشنهادی پایه چهارم که متناسب با تجربه‌های پایه‌های قبلی در نظر گرفته شده‌اند، به دو دسته تقسیم می‌شوند: دسته اول شامل موضوعات واقعی است با تأکید بر نمایش تعداد زیادی از افراد مختلف در فضاهای گوناگون مانند فضاهای ورزشی (مسابقه قایق رانی، دوچرخه سواری، کوه‌نوردی، فوتبال، ...) یا ایستگاه قطار، صف اتوبوس، باند پرواز فرودگاه و فرود چتربازان از آسمان. در این نمونه‌ها دانش‌آموزان علاوه بر تجسم فضا و نمایش اجزا، باید انسان‌ها را در حالات و حرکات مختلف نقاشی کنند. این موضوعات را می‌توان در زمینه بزرگ و به صورت گروهی اجرا کرد. معلم بر هم‌فکری و همکاری اعضای گروه برای تصمیم‌گیری در مورد بخش‌های مختلف کار و نیز اجرای آنها نظارت می‌کند و در صورت لزوم به راهنمایی و هدایتشان می‌پردازد.

۱- گفت و گو را در جهت شناخت فرایند تولید (شامل انتخاب ایده، پرورش ایده، انتخاب ابزار و مواد و انتخاب روش تولید) و محصول نهایی هدایت

کنید.

دسته دوم موضوعات پیشنهادی پایه چهارم مربوط به نقاشی از موجود ترکیبی است که جنبه تخیلی دارد. دانش‌آموزان با استفاده از نمونه‌های طبیعی، قسمت‌های مختلف حیوان یا یک گل را به دلخواه خود انتخاب کرده، در کنار هم و به صورت ذهنی، طوری طراحی و رنگ آمیزی کنند که پدیده‌ای جدید و عجیب را ارائه دهند. انتخاب موضوع، اجزای آن و نحوه ترکیب، به عهده دانش‌آموزان است. بهتر است این فعالیت به صورت فردی اجرا شود تا هر یک از دانش‌آموزان ایده شخصی خود را ارائه دهد.

فعالیت یادگیری در پایه‌های پنجم و ششم: با توجه به تجربیات دانش‌آموزان در پایه‌های قبلی، در پایه‌های پنجم و ششم نقاشی با موضوع معین در ابعاد بزرگ و به صورت گروهی انجام می‌شود. معلم بر کار گروه‌ها نظارت دارد و در صورتی که نیاز به راهنمایی داشته باشند، به آنها کمک می‌کند. او می‌کوشد افراد گروه را برانگیزد تا مشکل را شناسایی کنند و در پی راه حل آن باشند و دریابند از چه طریقی می‌توان مسئله را حل کرد و به نتیجه‌ای بهتر رسید.

موضوعات پیشنهادی در پایه‌های پنجم و ششم دو دسته‌اند: دسته اول موضوعات مربوط به آداب و رسوم و فرهنگ ملی و بومی است که پیشنهادهای متنوعی از موضوعات نقاشی در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهد. معلم ضمن معرفی موضوعات کلی، آنها را در انتخاب موضوع، کسب اطلاعات، هم‌فکری، همکاری و شیوه اجرای کار آزاد می‌گذارد و بر مراحل مختلف کار نظارت می‌کند. دانش‌آموزان می‌توانند با پیشنهاد موضوعات جذاب و متنوع، روش‌های جمع‌آوری اطلاعات در مورد موضوع انتخابی را بررسی و با راهنمایی معلم از امکانات موجود استفاده کنند.

بازدید از کارگاه‌های هنرهای سنتی (آشنایی با ابزار و مواد و روش ساخت آنها)، موزه‌ها، فروشگاه‌های آثار هنری، محل برگزاری مراسم یا سنت‌ها (مراسم تعزیه خوانی، جشن عروسی سنتی، نذری پزان، ...)، دیدن عکس و فیلم یا گفت و گو با افراد مطلع یا هر پیشنهاد مناسب دیگر، روش‌هایی برای جمع‌آوری اطلاعات و آشنایی با موضوع و جزئیات آن است. به این ترتیب، دانش‌آموزان ضمن آشنایی با آداب و رسوم محلی و ملی، کار گروهی را برای رسیدن به نتیجه مطلوب تجربه می‌کنند.

در دسته دوم موضوعات، دانش‌آموزان در نقاشی‌های خود ترکیبی از واقعیت و تخیل را به تصویر می‌کشند. معلم دانش‌آموزان را با بناهای ارزشمند تاریخی آشنا می‌سازد و نحوه استفاده از آنها را در زمان‌های قدیم بیان می‌کند. آشنایی با پل‌ها، کاروان‌سراها، بازارهای سنتی، مساجد، باغ‌ها و خانه‌های قدیمی که در هر منطقه وجود دارد و ویژگی‌ها و کاربرد هر یک، نحوه حضور مردم در این فضا، ... به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا با فرهنگ، تاریخ و میراث نسل‌های گذشته آشنا شوند. معلم آنها را یاری می‌کند تا با روش‌های مختلف (استفاده از کتابخانه، گفت و گو با افراد مطلع، استفاده از برنامه‌های صدا و سیما، بازدید از فضاهای مختلف و جمع‌آوری اطلاعات از مسئولان حفظ و نگهداری آثار، ...) متناسب با امکانات هر منطقه در مورد ویژگی‌ها و کارکردهای مختلف بناها اطلاعات جمع‌آوری کنند و در گزارش ارائه دهند.

هنگام اجرای فعالیت‌ها، دانش‌آموزان حضور انسان در بناهای قدیمی را تجسم و ترسیم می‌کنند. اسکان مسافران در کاروان‌سرا، گذر کاروان از روی یک پل قدیمی، خرید و فروش اجناس در بازارهای سنتی، تجمع افراد در مساجد یا اماکن متبرکه، ... از موضوعاتی هستند که دانش‌آموزان می‌توانند به آنها بپردازند و واقعیت و تخیل را پیوند دهند. معلم در مراحل مختلف کار، بر مشارکت افراد گروه در فعالیت‌ها نظارت دارد و از دانش‌آموزان می‌خواهد که همه مراحل کار را به صورت گروهی انجام دهند.

۲- نقاشی برای قصه (کتاب سازی)

این فعالیت تلفیقی از قصه‌گویی و نقاشی است و می‌توان با استفاده از نمونه‌هایی که در کلاس قصه و نمایش ارائه می‌شود، قصص قرآن، داستان‌های مناسب گروه سنی، کتاب درسی هر پایه، افسانه‌های قدیمی، محلی، داستان‌های ادبی کهن، قصه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتاب‌های قصه انتشارات مدرسه، ... این فعالیت را انجام داد. قصه مورد نظر باید حتماً ایرانی و آموزنده و دارای ارزش‌های اخلاقی و انسانی باشد. نکته مهم دیگر در انتخاب قصه این است که قصه باید مناسب تصویرسازی باشد؛ یعنی تصاویر جذابی در ذهن کودکان ایجاد کند. دانش‌آموزان می‌توانند با نظر معلم، برای خاطره یا شعری تصویرسازی کنند یا خودشان قصه‌ای بسازند.

این فعالیت پس از اجرای برنامه قصه‌گویی، به صورت تصویرسازی انجام می‌شود. گوش دادن به قصه و شرکت فعال در پرسش و پاسخ‌های مربوط به آن، زمینه تخیل و تجسم صحنه‌های داستان در ذهن دانش‌آموزان را فراهم می‌آورد و خلاقیت تصویری آنها را پرورش می‌دهد.

فعالیت یادگیری در پایه چهارم: در پایه چهارم دانش‌آموزان با همکاری یکدیگر کتاب می‌سازند. این فعالیت تلفیقی از قصه‌گویی، کاردستی و نقاشی است.

قصه، خاطره یا شعر مناسب برای تصویرسازی در کلاس قصه‌گویی با همکاری گروهی آماده می‌شود و به تأیید معلم می‌رسد. بچه‌ها قصه را می‌نویسند و محل تصاویر را تعیین می‌کنند. به این ترتیب، اندازه نوشته‌ها و تصویرها (اندازه یا حجم کل کتاب) تعیین می‌شود. سپس شکل و تعداد صفحات کتاب، نحوه اتصال آنها و شیوه جلدسازی را تعیین می‌کنند. (توضیح در بخش کاردستی، صفحات ۸۴ و ۸۵) در کلاس نقاشی اعضای گروه در مورد محل نوشتن قصه و محل نقاشی‌ها در هر صفحه تصمیم می‌گیرند و تعداد تصاویر یا صحنه‌هایی را که نشان‌دهنده سیر داستان است، تعیین می‌کنند.

معلم بر مراحل اجرا و تعداد جلساتی که به تهیه کتاب اختصاص می‌یابد، نظارت دارد. یادآوری تجربه‌های قبلی مرتبط با این برنامه، تشویق دانش‌آموزان در مراحل مختلف تهیه کتاب، بیان ارزش‌های مادی و معنوی تهیه و نگه‌داری کتاب برای آنها، در پیشرفت کار نقش مؤثری دارد.

نکته مهم در اجرای این فعالیت هماهنگی نقاشی با قصه و نوع کتاب‌سازی است. هدف این فعالیت، نشان دادن مفهوم شعر، خاطره یا قصه با استفاده از تصاویر پی در پی است که حال و هوای قصه را نشان می‌دهند.

مراحل اجرا: مراحل اجرا در قسمت کاردستی، صفحات ۸۴ و ۸۵ توضیح داده شده است. لازم است دانش‌آموزان نقاشی‌ها را در جاهای تعیین‌شده بکشند و رنگ‌آمیزی کنند. آنها این کار را می‌توانند به دوروش انجام دهند؛

- ۱- مسئولیت آماده سازی هر صفحه از کتاب را یک نفر از اعضای گروه بر عهده گیرد و همه کارهای آن را خود انجام دهد.
- ۲- دانش آموزان در گروه کارها را تقسیم کنند و هر عضو گروه فقط یک مورد را انجام دهد؛ برای مثال، آماده کردن صفحه‌ها، نوشتن متن‌ها در هر صفحه، کشیدن طرح اولیه نقاشی‌ها و رنگ آمیزی نقاشی‌ها و ... .

فعالیت یادگیری در پایه‌های پنجم و ششم : در پایه پنجم، هر یک از دانش آموزان به تنهایی یک کتاب می‌سازد. با توجه به تجربه گروهی پایه چهارم، ابتدا متن قصه، شعر یا خاطره‌ای که دانش آموز در کلاس قصه‌گویی آماده کرده است، به تأیید معلم می‌رسد. سپس، دانش آموز ایده خود را برای ساختن کتاب و نحوه تصویرسازی بیان می‌کند و با نظر معلم، کار کتاب‌سازی را آغاز می‌کند. دانش آموزان ابتدا متن را با خط خوش روی صفحات آماده می‌نویسند و تصاویر انتخابی داستان را ترسیم و رنگ آمیزی می‌کنند. سپس صفحات را به هم متصل می‌کنند و جلد کتاب را می‌سازند.

نگارش متن در کلاس قصه و تصویرسازی آن در کلاس نقاشی انجام می‌گیرد. برای تهیه این کتاب، دانش آموزان می‌توانند از همه روش‌های نقاشی و کاردستی که در سال‌های قبل یاد گرفته‌اند، استفاده کنند. خلاقیت دانش آموزان در تلفیق مهارت‌ها و ایجاد اثری منحصر به فرد و هماهنگ نمایان می‌شود. تعداد جلساتی که به کتاب‌سازی اختصاص می‌یابد، با مشورت معلم تعیین می‌شود. معلم بر مراحل مختلف تهیه کتاب نظارت دارد و در هر مرحله متناسب با فعالیت‌های انجام شده، دانش آموزان را تشویق می‌کند.

۱- دانش آموز می‌تواند شکل، اندازه و رنگ صفحات کتاب را به دلخواه خود و متناسب با متن طراحی کند.

مراحل اجرا : مراحل اجرا در قسمت کاردستی، صفحات ۸۴ و ۸۵ توضیح داده شده است. تفاوت در این است که در پایه‌های پنجم و ششم کتاب‌سازی فعالیتی فردی است و یک نفر همه مراحل اجرا را به عهده دارد. می‌توان گفت کتاب‌سازی پروژه نهایی دانش‌آموزان است که در اجرای آن از همه تجربه‌های سال‌های گذشته بهره می‌گیرند.

۳- چاپ دستی

چاپ فعالیت جذابی برای ایجاد نقوش متنوع است. در فعالیت چاپ دستی، سطوح بزرگ با استفاده از مهرهای گوناگون، به سرعت، نقش‌دار، رنگین و زیبا می‌شوند. مهرهای چاپ دستی بسیار متنوع‌اند. روش‌ها و مواد مورد استفاده در چاپ دستی هم خیلی زیاداند.

دانش‌آموزان به چاپ دستی علاقه خاصی دارند. آنها در پایه‌های قبل، ایجاد نقوش متنوع با مهرهای آماده، نقاشی با چاپ (تصویریابی و تصویرسازی)^۱ و تهیه کاردستی با چاپ را تجربه کرده‌اند؛ در سال اول از انگشتان آغشته به مواد رنگی

۱- برای چاپ گرفتن از مهرهای آماده، سطح مقطع آنها را به مرکب، استامپ یا رنگ (گواش یا آب رنگ، آب لبو، چای و ...) آغشته کنید. برای این کار می‌توان از دو روش استفاده کرد: یا رنگ و مرکب را روی یک سطح صاف (مانند سینی پلاستیکی) بپهن کنید و سطح مقطع مهر را روی آن بمالید، یا با قلم مو، رنگ را روی سطح مقطع مهر بمالید و آن را رنگین کنید. هنگام استفاده از مهر فلزی (مانند سکه یا کلید، برگ روغنی، سنگ صیقلی و (صدف))، از رنگ یا مرکب غلیظ استفاده کنید و پس از رنگین کردن سطح مهر آن را روی زمینه (کاغذ، مقوا، پارچه، ...) فشار دهید تا نقش آن روی زمینه پیاده شود. با تکرار این روش می‌توانید از اشیاء و پدیده‌های مختلف چاپ بگیرید و زمینه را به دلخواه پر کنید. در تصویربایی با مواد رنگین در دسترس از انگشتان مختلف دست خود چاپ می‌گیرند و صفحه را پر می‌کنند. به این ترتیب، در یک فعالیت بازی‌گونه آنها با نقش نوک انگشتان خود آشنا می‌شوند و رنگ‌های مختلف را هم تجربه می‌کنند. پس از خشک شدن چاپ‌های انگشتی، با توجه به اندازه و حالت هر نقش، شکل‌آشنایی را در آنها کشف و با مداد رنگی این نقوش را کامل می‌کنند.

در تصویرسازی که به چاپ انگشتی اختصاص دارد، موضوع دلخواه خود را با کمک چاپ انگشتی نقاشی می‌کنند. در این فعالیت، دقت و نظم برای تصویر کردن موضوع دلخواه ضروری است.

و در سال‌های دوم و سوم از اشیای نقش‌دار روی زمینه‌های مختلف چاپ گرفته‌اند. آنها طی این تجربه‌ها با انواع بافت نیز آشنا شده‌اند.

فعالیت یادگیری در پایه چهارم: دانش‌آموزان پایه چهارم در فعالیت چاپ دستی، می‌آموزند که برای ایجاد نقوش مورد نظر می‌توانند مهر بسازند. آنها یاد می‌گیرند که چگونه شکل‌ها و نقش‌های گوناگون را به سرعت روی زمینه مورد نظر منتقل کنند. به علاوه، آنها می‌توانند برای اجرای کارهای جالب و متنوع، از مهرهای آماده و دست‌ساز به طور هم‌زمان استفاده کنند. در فعالیت‌هایی مانند تهیه کتاب، برای سرعت بخشیدن به کار می‌توان طرح و شخصیت‌های قصه را که در صفحات مختلف کتاب تکرار می‌شوند، به صورت مهر دست‌ساز درآورد و از آن چاپ گرفت. از دانش‌آموزان بخواهید که کاربردهای مختلف مهرهای دست‌ساز را بیابند و آنها را تجربه کنند. روش تهیه مهر در بخش کاردستی توضیح داده شده است.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
انواع رنگ‌های طبیعی و مصنوعی در دسترس، زمینه مورد نظر (کاغذ ضخیم، مقوا، پارچه، ظرف سفالی و...)، سینی، پیش‌بند، قلم مو، ظرف آب، مهر یا مهرهای ساخته شده	کلاس	فردی و گروهی	یک یا دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

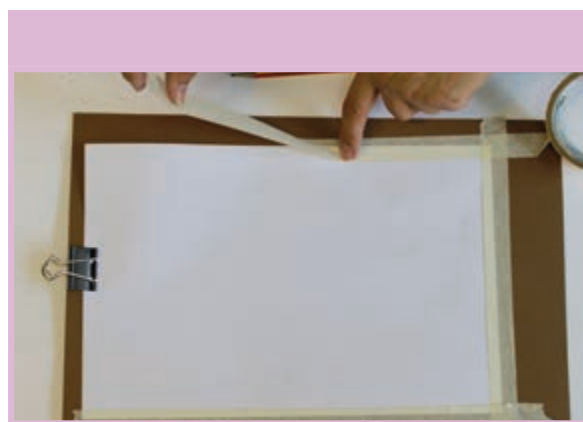
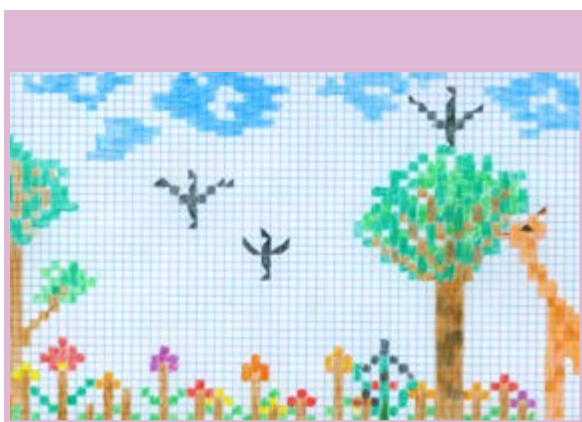
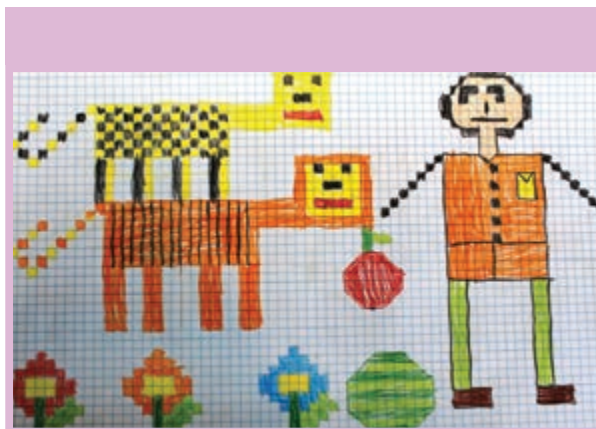
- ۱- زمینه مورد نظر را آماده کنند (دانش‌آموزان می‌توانند مهر را به صورت فی‌البداهه به کار گیرند یا جای نقوش را روی زمینه از قبل تعیین و طرح خاصی را اجرا کنند).
- ۲- رنگ یا رنگ‌های دلخواه خود را به مقدار لازم و به ترتیب روی سینی پلاستیکی پهن کنند.
- ۳- مهر دست‌ساز را به رنگ آغشته کنند و روی زمینه مورد نظر چاپ بگیرند.
- ۴- این روش را تکرار کنند تا کار تکمیل شود.
- ۵- پس از خشک شدن نقوش، کارها را به نمایش بگذارند.

- ۶- در صورت استفاده از ظروف سفالی، پس از خشک شدن نقوش، یک لایهٔ ورنی یا روغن جلا روی آن بمالند تا رنگ‌ها شفاف و ثابت شوند.
- ۷- دربارهٔ نمونه‌ها و فعالیت چاپ با مهر دست‌ساز گفت و گو کنند.
- ۸- پوشهٔ کار خود را تکمیل کنند.

۴- طراحی نقش‌های هندسی

نقاشی از حیوانات به صورت ساده شده با شکل‌های هندسی (پایهٔ چهارم): دانش‌آموزان در پایهٔ چهارم شیوهٔ جدیدی را در نقاشی تجربه می‌کنند. در این فعالیت، حیوانات مختلف را با استفاده از شکل‌های هندسی مانند دایره، مثلث، مربع، لوزی، دوزنقه و مستطیل طراحی می‌کنند. آنها به جای هر قسمت از بدن حیوانات، یک شکل هندسی که متناسب با ویژگی‌های همان حیوان است، می‌کشند. توجه و علاقهٔ کودکان به شکل‌های هندسی مختلف باعث به‌وجود آمدن طرح‌های متنوع از حیوانات مختلف می‌شود. رنگ‌آمیزی این فعالیت به صورت ذهنی است؛ پس دانش‌آموزان را تشویق کنید تا ایده‌های شخصی خود را برای رنگ‌آمیزی حیوانات به کار گیرند و نقوش زیبایی ایجاد کنند.

این فعالیت علاوه بر پرورش خلاقیت تصویری، کودکان را با دنیای متنوع طرح‌های ذهنی آشنا می‌کند و امکانات دیگری برای طراحی و نقاشی به آنها نشان می‌دهد. حیوانات ساده شده با اشکال هندسی طرح‌های مناسبی برای فعالیت مهرسازی هستند. شما می‌توانید پیش از اجرای فعالیت چاپ دستی در پایه چهارم، برنامه طراحی حیوانات با نقوش هندسی را ارائه دهید و استفاده از طرح‌های ابتکاری را برای فعالیت چاپ دستی به دانش‌آموزان پیشنهاد کنید. به این ترتیب، طراحی و اجرای مهرهای دست‌ساز اجرا می‌شود و بر جذابیت فعالیت می‌افزاید.

هنگام نمایش کارها، از دانش‌آموزان بخواهید نمونه‌های متنوعی را که از حیوانات مشابه طراحی شده‌اند، با هم مقایسه کنند و افرادی را که به تنهایی چندین طرح متنوع از یک حیوان ترسیم کرده‌اند، بسیار تشویق کنید.

پس از انجام دادن فعالیت، نمونه‌های متنوع نقوش هندسی ایرانی را که روی سفالینه‌ها، دست‌بافته‌ها و دیگر آثار هنری ایران اجرا شده‌اند به دانش‌آموزان نشان دهید. هنگام مشاهده نمونه‌ها و دیدن تصاویر، بازدید از موزه‌ها، کارگاه‌ها و نمایشگاه‌های هنری، توجه کودکان را به نقوش ساده شده حیوانات و انسان که روی آثار مختلف نقش بسته است، جلب کنید.

نوع ارزشیابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرایندی و پایانی	یک یا دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فردی و گروهی	کلاس	مواد رنگی در دسترس، زمینه مناسب (کاغذ شطرنجی) و لوازم کمکی مورد نیاز

مراحل اجرا

- ۱- هر دانش‌آموز حیوان دلخواه خود را انتخاب کند.
- ۲- حیوان را با شکل‌های هندسی دلخواه طراحی و روی زمینه در اندازه مناسب اجرا کند.
- ۳- طرح هندسی و زمینه کار را به طور ذهنی رنگ آمیزی کند.
- ۴- دانش‌آموزان کارهای آماده را به نمایش بگذارند.
- ۵- در مورد نقاشی‌ها گفت و گو کنند.

۵- طراحی (پایه‌های پنجم و ششم)

طراحی فعالیتی متناسب با علائق دانش‌آموزان پایه‌های پنجم و ششم است که هم زمان با کسب تجربیات دیگر انجام می‌شود. اشیای مختلف (صندلی، کیف، گلدان و ...)، گل و میوه (به صورت تک یا مجموعه)، مناظر طبیعی (یک درخت، گوشه‌ای از باغچه، بخشی از پارک یا فضای طبیعت و ...) و محیط اطراف (قسمتی از کلاس، فضای بیرون از پنجره، یک در قدیمی، پنجره، خانه‌ها و آنچه در اطراف آن دیده می‌شود و ...) موضوعات پیشنهادی برای این فعالیت اند که متناسب با امکانات موجود و علائق دانش‌آموزان انتخاب می‌شوند. از دانش‌آموزان بخواهید با دقت به موضوعات واقعی اطراف خود توجه کنند و نمونه‌هایی را برای این فعالیت پیشنهاد دهند. برای موفقیت در فعالیت، بهتر است ابتدا موضوعات ساده‌تر را انتخاب و تجربه کنند. در این فعالیت، مشاهده دقیق موضوعات از نظر اندازه، شکل، رنگ، بافت، ... و توجه به ویژگی‌های مختلف موضوع به تنهایی (تقارن، تناسب و ...) و در ارتباط با فضای اطراف آن اهمیت ویژه‌ای دارد. قرار گرفتن طرح بر کاغذ به نحوی که با فضای اطراف هماهنگی داشته باشد، کمتر مورد توجه کودکان در این سنین است. به آنها یادآوری کنید که با کوچک و بزرگ کردن اندازه‌ها نتایج بهتری به دست می‌آورند. همچنین می‌توانند حالت‌های مختلف را تجربه کنند تا بهترین وضع قرار گرفتن طرح را در کاغذ (از نظر اندازه و ارتباط با فضای اطراف) بیابند.

در این فعالیت فقط خطوط محیطی، بدون سایه روشن کشیده می‌شوند. برای کشیدن این خطوط، از مداد سیاه معمولی، مداد طراحی و مداد رنگی روی انواع زمینه‌ها (غیر از کاغذ و مقوای گلاسه که برای کار با مداد مناسب نیست) استفاده می‌شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مداد، کاغذ ولوازم کمکی مورد نیاز	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- هر دانش آموز، موضوع مورد نظر خود را انتخاب کند (با توجه به امکانات موجود، دانش آموزان را آزاد بگذارید تا هم زمان، موضوعات مختلف را انتخاب کنند. برای مثال، چند نفر فضای بیرون کلاس را از پنجره، بعضی از آنها اشیای مورد استفاده خود، گروهی صندلی یا در، سایرین گلدان، کوزه، ... یا گل، میوه، میوه کاج و ... در دسترس) را انتخاب می کنند و به مشاهده دقیق آنها می پردازند.
- ۲- کاغذ را روی تخته کار ثابت کنند.

- ۳- طرح موضوع انتخابی را به صورت کم رنگ (با فشار کم مداد) روی کاغذ اجرا کنند.
- ۴- دانش آموزان باید چندین طرح ساده از موضوع انتخابی روی کاغذهای مختلف اجرا کنند تا بهترین حالت آن را پیدا کنند (اندازه و محل قرارگرفتن موضوع در کاغذ مناسب باشد).
- ۵- پس از انتخاب بهترین طرح، آن را پررنگ کنند و جزئیات را با دقت به آن اضافه نمایند.
- ۶- کارها را به نمایش بگذارند.
- ۷- در مورد کارها گفت و گو کنند.

۶- ترکیب رنگ‌ها

دانش‌آموزان در پایه‌های اول تا پنجم با رنگ‌های اصلی آشنا شده و ترکیب رنگ انجام داده‌اند و می‌دانند که با سه رنگ اصلی، رنگ‌های زیادی می‌توان ساخت همچنین، تیرگی و روشنی رنگ‌ها را با ترکیب سیاه و سفید تجربه کرده‌اند. در پایه ششم مروری بر ترکیب رنگ‌های مختلف خواهیم داشت.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای A۳ - قلم مو - رنگ گواش یا آبرنگ - ظرف آب برای شستن قلم مو - دستمال کاغذی یا دستمال نخی برای تمیز کردن قلم مو - پالت یا یک بشقاب تخت برای ترکیب رنگ	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان رنگ‌ها را (ابتدا دو تا دو تا و بعد سه تایی) با هم ترکیب می‌کنند و هر رنگ را روی مقوای می‌گذارند. آنها برای کنار هم گذاشتن رنگ‌ها هیچ محدودیتی ندارند و هر رنگی را در هر کجای صفحه که دوست داشتند، می‌گذارند (مهم آشنایی بیشتر با ترکیب رنگ است)؛ به طوری که هیچ جای خالی روی برگه باقی نماند.
- ۲- در پایان، کارها را به نمایش می‌گذارند و در مورد آنها گفت و گو می‌کنند و از تنوع و تعدد رنگ‌ها لذت می‌برند. با تکرار این فعالیت، دانش‌آموزان مهارت بیشتری در ترکیب رنگ و نحوه کنار هم گذاشتن رنگ‌ها به دست می‌آورند.

فصل سوم

کاردستی

الف) دانستنی های معلم

کاردستی فعالیتی جذاب، سرگرم کننده و لذت بخش است که اجرای آن به همکاری و هماهنگی ذهن، چشم و دست نیاز دارد. این فعالیت دارای دو جنبه آموزشی و پرورشی است. از نظر آموزشی، ساختن کاردستی به درک عمیق مفاهیم جدید کمک می کند و باعث ماندگاری نتایج حاصل از اجرای فعالیت ها در ذهن می شود. دانش آموزان در اجرای کاردستی های گوناگون با مواد مختلف و ویژگی های هریک آشنا می شوند، روش به کارگیری آنها را می آموزند و آثار متنوعی به وجود می آورند. به این ترتیب، دقت و حساسیت کودکان به شکل ها، بافت ها و جنس مواد و پدیده های طبیعت و محیط افزایش می یابد.

از نظر پرورشی، ساختن کاردستی باعث تقویت تفکر، تخیل و خلاقیت کودکان می شود و به آنها می آموزد که دائماً به جست و جو و کشف چیزهای تازه پردازند. به علاوه، توانایی های فیزیکی و حواس مختلف کودکان، به ویژه حس لامسه و بینایی آنها را تقویت می کند.

کاردستی ها تنوع زیادی دارند و با اهداف مختلف ساخته می شود. کودکان گاه کاردستی را تنها با این هدف می سازند که ایده های خود را تجسم بخشند، گاه برای تهیه وسایل مورد نیاز خود یا دیگران کاردستی می سازند (برای مثال تهیه جامدادی، ساختن ماسک برای نمایش و ...). و بعضی اوقات تنها با هدف زیبا کردن محیط پیرامون خود، به تزئین اشیا یا محیط می پردازند. آنها گاه نیز به مناسبت های مختلف، متناسب با آداب و رسوم بومی، ملی، دینی و ... کاردستی می سازند. در همه این فعالیت ها کودکان یاد می گیرند که به جای مصرف کردن، سازنده و خلاق باشند. این خلاقیت و سازندگی به توسعه مهارت های فیزیکی و ذهنی و خودباوری و تقویت اعتماد به نفس و استقلال کودکان منجر می شود.

۱- ایده های خلاق کودکان

ذهن کودکان سرشار از ایده های خلاق است. برای تربیت هنری کودکان روش آموزش غیر مستقیم مناسب است. در این روش، کودکان به مشاهده دقیق پدیده های طبیعت و آثار هنری ارزشمند می پردازند. مشاهده این نمونه ها که دارای تناسب، تعادل، هماهنگی و زیبایی هستند، زیربنای تربیت هنری است. دانش آموزان با مشاهده این نمونه ها، هم تجربه های بصری (دیداری) وسیعی کسب می کنند و هم ایده های ذهنی شان شکوفا می شود که زمینه مناسبی برای انجام دادن فعالیت های هنری است.

بخش کاردستی به نحوی برنامه‌ریزی شده است که دانش‌آموزان همواره از ایده‌های ذهنی خود برای اجرای فعالیت‌ها استفاده کنند. معلم نباید نمونه کار آماده را به دانش‌آموزان نشان دهد یا از آنها بخواهد که مشابه یک نمونه آماده یا الگوی معین کار کنند بلکه باید با بیان ویژگی‌های ماده مورد استفاده و ایجاد انگیزه برای هر فعالیت، دانش‌آموزان را برای ساختن چیزی تازه تشویق کند. او در تمام مراحل اجرای برنامه، نقش راهنما را بر عهده دارد. بدین گونه تفکر خلاق در کودکان شکل می‌گیرد. وقتی کودکان به مشاهده دقیق عادت کنند و هنگام ساختن کاردستی‌های مختلف تجربیات متنوعی به دست آورند، ذوق هنری‌شان تربیت می‌شود و سطح سواد بصری آنها ارتقا می‌یابد. بنابراین سطحی نگر نخواهند شد و شناخت عمیقی از آثار هنری پیدا می‌کنند.

۲- انواع کاردستی

ساخت انواع کاردستی از جنبه موضوع، ساختار، روش کار و نوع مواد و ابزار قابل بررسی است.

— موضوع کار: کاردستی گاهی جنبه تربیتی و گاه جنبه کاربردی دارد. بعضی اوقات نیز دارای هر دو جنبه است.

— ساختار: کاردستی‌های ساخته شده از نظر شکل دویبعدی (سطح) یا سه بعدی (حجم) هستند. در برنامه کاردستی دوره ابتدایی هماهنگ با دروس دیگر، دانش‌آموزان ابتدا فعالیت‌های کاردستی خود را به صورت دویبعدی (سطح) تجربه می‌کنند و سپس، نمونه‌های سه بعدی (حجم) می‌سازند. آنها هنگام ساختن کاردستی و تجربه عملی با سطوح مختلف، تفاوت‌های میان سطوح را به طور عملی درک و تنوع آنها را در محیط خود کشف می‌کنند. همچنین، مفاهیم سطح و حجم را درک می‌کنند و آنها را از هم تمیز می‌دهند؛ اگر چه نمی‌توانند تعاریفی از سطح و حجم ارائه دهند.

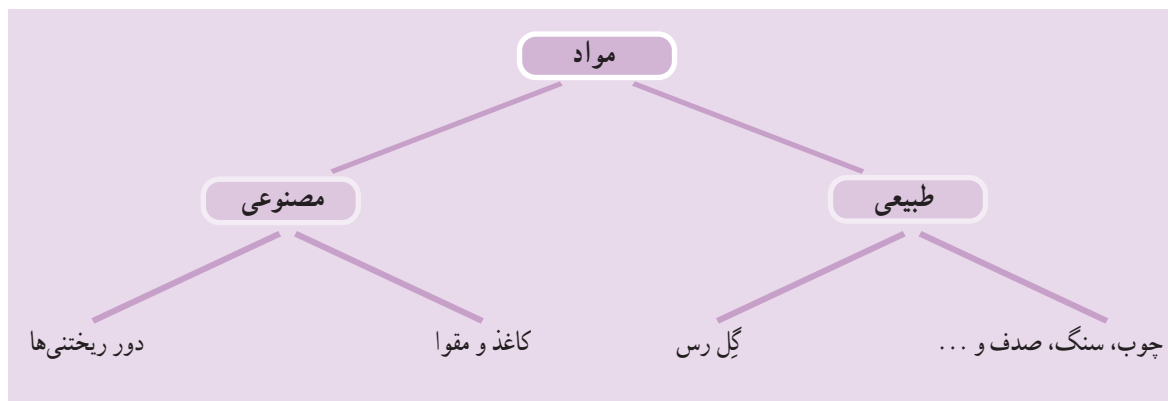
همان‌طور که در بخش ارتباط با طبیعت گفته شد، همانند پایه‌های قبلی، پیش از اجرای فعالیت‌هایی که به صورت سطح یا به شکل حجم اجرا می‌شوند، دانش‌آموزان را به مشاهده دقیق انواع سطوح و حجم‌ها در طبیعت^۱ و محیط زندگی تشویق کنید. در همه موارد بر تقسیم‌بندی سطح‌های هندسی و غیر هندسی تأکید کنید و به مرور نام انواع شکل‌های هندسی را به آنها بیاموزید.

— روش کار: فعالیت‌های کاردستی در دو زمینه شکل‌سازی و شکل‌یابی برنامه‌ریزی شده‌اند. در شکل‌سازی، موضوع معینی به دانش‌آموزان داده می‌شود و آنها تلاش می‌کنند ایده‌های ذهنی خود را از آن تجسم بخشند. در شکل‌یابی، از ابتدا موضوع معینی وجود ندارد و دانش‌آموزان با دقت به موادی که در اختیار دارند، شکل‌آشنایی را در آن پیدا می‌کنند و آن را به کمک ابزار نقاشی یا مواد دیگر، کامل می‌کنند. در این روش، آنها باید از ایده‌های ذهنی خود برای پیدا کردن شکل‌های آشنا استفاده کرده موضوعی را از شکل و حالت مواد مورد نظر کشف کنند.

۱- در مورد شکل و تقسیم آن به سطح و حجم و انواع سطوح و حجم‌های هندسی و غیر هندسی در بخش مبانی اطلاعات کافی داده شده است.

۲- به فصل اول، صفحه ۳۰ ارتباط با طبیعت مراجعه کنید.

— مواد و ابزار : موادی که از آنها برای ساختن کاردستی استفاده می‌شود، شامل چیزهایی هستند که به صورت دلخواه تغییر شکل داده می‌شوند (مانند کاغذ و گِل).
 مواد مورد استفاده در فعالیت‌های کاردستی به طور کلی به دو گروه **طبیعی** و **مصنوعی** تقسیم می‌شوند. مواد طبیعی در طبیعت وجود دارند و دو دسته‌اند : **آلی** و **معدنی**. مواد مصنوعی را انسان می‌سازد.

برنامه کاردستی با توجه به انواع مواد به دو دسته تقسیم شده است.

۱- مواد طبیعی :

الف) برگ، ساقه، ریشه، صدف، پر، سنگ، میوه و ...

ب) گِل

۲- مواد مصنوعی:

الف) کاغذ و مقوا

ب) دور ریختنی‌ها

شناخت دانش‌آموزان از قابلیت‌های مواد مختلف، زمینه مناسبی برای انجام دادن فعالیت‌های کاردستی است. برای مثال، در فعالیت کار با مواد طبیعی معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که مواد جمع‌آوری شده را بررسی کنند. آنها را لمس کنند، رنگ، بو، اندازه، شکل، زبری، نرمی و ... آنها را با هم مقایسه کنند، احساس خویش را از آن ماده بیان کنند و سپس یک نمونه را انتخاب کرده با استفاده از روش شکل‌یابی یا شکل‌سازی به شکلی تازه و آشنا درآورند. معلم باید فعالیت کاردستی را هماهنگ با مواد موجود در منطقه جغرافیایی خود برنامه‌ریزی کند. دانش‌آموزان ضمن انجام دادن فعالیت یاد می‌گیرند که بسیاری از آثار، حالت ناپایدار دارند و نمی‌توان آنها را نگهداری کرد ولی ساختن یک نمونه جدید و ارائه یک ایده تازه، خود به خود ارزشمند است.

برای سهولت اجرای برنامه‌ها لازم است بعضی مواد مانند دور ریختنی‌ها یا مواد طبیعی قبلاً تهیه شوند. معلم باید پیش از هر فعالیت، دانش‌آموزان را به جست‌وجو برای مواد مورد نیاز و جمع‌آوری آنها تشویق کند. بعضی مواد را می‌توان به کمک مدیر مدرسه، معلم و اولیای دانش‌آموزان و ... فراهم کرد؛ مانند تهیه کاغذ نشریات باطله، بوستر، پوشه‌های باطله و ...

— ابزار : برای ساختن کاردستی علاوه بر مواد گوناگون، ابزار مناسب مورد نیاز است. ابزار شامل وسایلی است که به کمک آنها مواد مورد نظر را تغییر شکل می‌دهند؛ مانند قیچی، چسب، چاقوی پلاستیکی، اسفنج، اشیای اثر گذار برای ایجاد نقش روی گِل، مفتول فلزی، نخ نایلونی یا نخ ابریشمی برای برش دادن گِل، ابزار نقاشی (پالت، گواش، قلم مو، مداد شمعی یا پاستل روغنی، مداد رنگی، مداد سیاه و ...)، روغن جلا یا افشانه (اسپری) بی‌رنگ برای ثابت کردن رنگ و ... .

— قیچی : برای برش دادن کاغذ و مقوا از ابزارهایی چون قیچی، اسکالپر (تیغ جراحی)، کاتر و ... استفاده می‌شود. اما دانش‌آموزان دوره ابتدایی فقط باید از قیچی نوک‌گرد استفاده کنند. آنها در پایه اول برای کسب مهارت در برش با قیچی تمرین‌هایی به شرح زیر انجام داده‌اند.

- ۱- معلم نحوه به دست گرفتن قیچی و نکاتی در مورد ایمنی و حفاظت از قیچی را به آنها آموزش داده است.
- ۲- آنها انواع خطوط راست، شکسته و منحنی باز و بسته را روی کاغذ باطله رسم کرده و سپس با قیچی برش داده‌اند.
- ۳- یاد گرفته‌اند که برای برش دقیق‌تر و آسان‌تر شکل، کاغذ را به آرامی بچرخانند.

۱- نکات ایمنی و حفاظت و کارکردن با قیچی :

- ۱- قیچی (بزرگی و استحکام) را متناسب با آنچه می‌خواهید برش دهید، انتخاب کنید.
- ۲- پس از انجام دادن کار، تیغه قیچی را ببندید.
- ۳- در صورتی که قیچی به چسب، رنگ یا مواد دیگر آغشته شد، فوری آن را تمیز کنید.
- ۴- در صورتی که قیچی خیس شد، فوری آن را خشک کنید.
- ۵- وقتی می‌خواهید قیچی را به کسی بدهید، تیغه‌های بسته را در دست بگیرید و قیچی را از سمت دسته‌های آن به دیگری بدهید.
- ۶- پس از پایان کار اگر می‌خواهید قیچی را در کیف خود بگذارید، مقدار کمی مقوا یا کاغذ باطله را به شکل قیف درآورید، نوک قیچی را در آن بگذارید و آن را از سمت نوک تیغه در کیف خود قرار دهید.

— چسب : چسب ماده‌ای است که دو یا چند قطعه را به یکدیگر متصل می‌کند. این ماده تنوع بسیار زیادی دارد و به صورت مایع و جامد در شکل‌های مختلف تولید می‌شود.

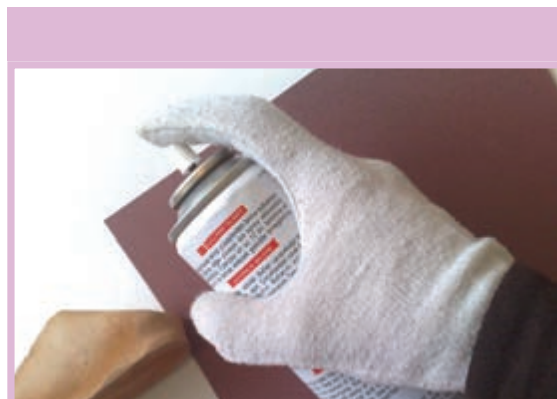
انواع چسب‌ها از مواد طبیعی و مصنوعی ساخته می‌شوند. چسب‌های طبیعی از مواد معدنی، حیوانی (ژلاتین، سیریشم، لاک و ...)، گیاهی (نشاسته، صمغ، سریش و ...)، و چسب‌های مصنوعی از مواد شیمیایی تهیه می‌شوند. انواع چسب به صورت‌های مختلف مانند چسب تیوبی، ماتیکی، خمیری، پودری، ژله‌ای، حرارتی، نواری و ... تهیه می‌شود و در دسترس است.

هنگام استفاده از بعضی چسب‌ها، برای رقیق کردن آنها از حلال استفاده می‌شود. مانند چسب چوب یا چسب کاغذ دیواری که با افزودن مقداری آب، غلظت مناسبی پیدا می‌کنند.

اسپری ورنی یا براق کننده : از اسپری براق کننده، که خود نوعی چسب است، برای ایجاد شفافیت و حفاظت از کارهای رنگ شده (مانند آثار گلی رنگ شده و مواد طبیعی و ...) استفاده می‌شود. هنگام استفاده از اسپری براق کننده باید ابتدا آن را تکان دهیم تا مایع درونش کاملاً یک دست شود، سپس آن را به صورت مایل و از فاصله ۲۵ سانتی متری روی شیء رنگ آمیزی شده پاشیم. البته باید بدانیم که به دلیل وجود مواد تیزی آتش زا در اسپری، این کار برای دانش آموزان خطرناک است و معلم باید آن را انجام دهد (البته در محیط خارج از کلاس و در فضای باز).

روغن جلا : نوعی براق کننده است که با ایجاد لایه‌ای روی کار، از آن محافظت می‌کند. روی شیء رنگ آمیزی شده را به وسیله اسفنج یا ابر به روغن جلا آغشته می‌کنند. برای این کار باید از دستکش استفاده شود.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

مجموعه فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در بخش کاردستی انجام می‌دهند تا به اهداف کلی درس هنر برسند، فعالیت‌های یادگیری کاردستی نامیده می‌شوند. هر فعالیت کاردستی به نحوی طراحی شده که طی ۵۰ دقیقه در کلاس یا کارگاه قابل اجراست.

در پایه‌های اول تا سوم برنامه‌های کاردستی مطابق جدول ۱ اجرا شده و دانش‌آموزان ابزار و مواد و روش‌های کار را تجربه کرده‌اند.

۱- توصیه‌هایی برای اجرای برنامه

ابتدا برای سهولت اجرای این برنامه به معلم توصیه‌هایی می‌شود و او با استفاده از آنها می‌تواند فرصت‌های یادگیری را برای کلاس خود فراهم آورد.

۱- دانش‌آموزان از پایه اول یادگرفته‌اند که از ابتدای سال یک جعبه مناسب یا کیسه نایلون برای خود(فردی یا در گروه‌های کوچک) تهیه کنند و هر نوع ابزار و مواد مورد استفاده در فعالیت‌های هنری به‌ویژه کاردستی؛ مانند خرده‌های کاغذ و مقوای رنگی، کاغذهای باطله با تصویرهای رنگی، کارت‌پستال‌ها، چسب، قیچی، دکمه، پولک، روبان، تکه پارچه‌های رنگی و گل‌دار، برگ، شاخه، صدف، سنگ‌ریزه، نخ‌کاموا و... را جمع‌آوری و نگه‌داری کنند. ضمن یادآوری جعبه ابزار، کودکان را در مورد تهیه ابزار و مواد، استفاده بهینه از آنها و نگه‌داریشان بیشتر تشویق کنید. برای ساختن هر کاردستی، ابزار و مواد مختلفی مورد نیاز است. لازم است شما طراحی آموزشی چند جلسه درس هنر را از قبل آماده کنید و از مدتی پیش، موضوع کار، ابزار و مواد مورد نیاز را به اطلاع دانش‌آموزان برسانید تا آمادگی اجرای برنامه را داشته باشند.

۲- بعضی از این ابزار و مواد را می‌توان در ابتدای سال تحصیلی تهیه و در کلاس نگه‌داری کرد؛ مثلاً برای فعالیت‌های کاغذ و مقوا می‌توان از مدیر مدرسه، اولیا و دیگران کمک خواست تا انواع کاغذ و مقوای یک‌روسفید، مجله‌ها و سایر نشریات خود را که تمیز ولی بی‌مصرف هستند، در اختیار دانش‌آموزان قرار دهند. برای انجام دادن فعالیت‌های کاردستی، با توجه به امکانات محیط و شرایط موجود در هر منطقه، می‌توانید ابزار و موادی را با نمونه‌های پیشنهادی در برنامه جایگزین کنید. دانش‌آموزان را هدایت کنید که این مواد و ابزار را پیدا کنند و در هر برنامه مورد استفاده قرار دهند.

۳- در هر جلسه پس از ایجاد انگیزه، طرح موضوع و ارائه اطلاعات، از دانش‌آموزان بخواهید به ایده‌های ذهنی خود فکر کنند و درباره آن با دوستان خود به گفت‌وگو بپردازند تا درک عمیق‌تری از موضوع بیابند. درباره ابزار و مواد و روش اجرای خود تصمیم بگیرند (پرورش ایده) و سپس ایده‌هایشان را با مواد مورد نظر اجرا کنند. آنها را در این فرایند هدایت کنید.

۴- دانش‌آموزان برای ساختن کاردستی باید از ایده‌های شخصی خود استفاده کنند. هرگز نمونه کار آماده را به آنان نشان ندهید؛ زیرا هدف، شکوفایی خلاقیت آنهاست و الگو برداری مورد نظر نیست. بیان ویژگی‌های ماده مورد استفاده، امکانات آن و ایجاد انگیزه برای فعالیت، دانش‌آموزان را برای اجرای کار آماده می‌کند. پس از شروع به کار، در مراحل مختلف کار آنها را راهنمایی کنید.

۵- گنجاندن کار گروهی در برنامه دانش‌آموزان لازم است. این کار را به چند روش می‌توان انجام داد:
- پس از ایجاد انگیزه و طرح موضوع، فرصت گفت‌وگو و مشورت برای جمع‌آوری اطلاعات فراهم آورید.
- گاه همه کلاس را در اجرای بخش‌های کوچکی از یک کار بزرگ و تکمیل یک کار گروهی شرکت دهید تا با کنار هم گذاشتن کارهای همه گروه‌ها یک اثر بزرگ و کامل ایجاد شود.

- گاهی نیز دانش‌آموزان کلاس را به چند گروه کوچک تقسیم کنید؛ به طوری که کار هر گروه با گروه دیگر متفاوت باشد.
۶- دانش‌آموزان پس از پایان کار، نمایشگاهی از محصولات هنری خود تشکیل دهند و درباره فرایند تولید و آثار به نمایش گذاشته شده با هم گفت‌وگو کنند. (نقد)

۷- دانش‌آموزان باید پس از نمایشگاه پوشه کار خود را تکمیل کنند و کاردستی‌هایی را که می‌سازند، به خوبی نگاه دارند. آنها را راهنمایی کنید تا شناسنامه کار^۱ تهیه کنند. کاردستی‌های مسطح را به ترتیب تاریخ اجرا در پوشه کار خود قرار دهند و کاردستی‌هایی را که حجم دارند (مانند حجم سازی با گل رس)، در جعبه مقوایی بگذارند.

۸- در پایان، دانش‌آموزان را تشویق کنید تا ابزار کارشان را تمیز کنند و در جای خود قرار دهند. سپس مواد باقی مانده را برای جلسات بعد جمع‌آوری و کلاس را کاملاً تمیز و مرتب کنند.

۱- شناسنامه کار شامل نام و نام خانوادگی، شماره کار، موضوع، تاریخ، نام کلاس و نام مدرسه است که پشت کار می‌نویسند یا بر قطعه کاغذ کوچکی می‌نویسند و به کار می‌جسبانند.

۲- جدول فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

ردیف	پایه عنوان	فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان				
		اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم
۱	شکل‌سازی با کاغذ و مقوا	- نقش‌آفرینی با شکل‌های غیر هندسی - نقش‌آفرینی با شکل‌های هندسی - ساختن جورچین - ساختن تاج یا سرپند - ساختن برج - ساختن کارت تبریک و پاکت	- شکل‌سازی با کاغذ مجاله - شکل‌سازی با رشته‌های کاغذی - شکل‌سازی با برش داخلی - ساختن کارت تبریک و پاکت	- حجم‌سازی با کاغذ مجاله - شکل‌سازی با برش کاغذ و مقوا - شکل‌سازی با تا زدن کاغذ و مقوا (غیر هندسی) - شکل‌سازی با تا کردن دایره - شکل‌سازی با کاغذهای حلقه شده - ساختن کارت تبریک و پاکت	- ساختن - شکل‌های متحرک - ساختن مهر - ساختن کتاب	- ساختن حجم‌هایی به شکل به علاوه - ساختن حجم‌های هندسی ساده (مکعب و هرم) - ساختن کتاب
۲	کار با مواد موجود در طبیعت	- ساختن کاردستی با یک ماده طبیعی (برگ، سنگ، صدف و ...)	- ساختن کاردستی با مجموعه‌ای از یک ماده طبیعی	- ساختن کاردستی با مواد طبیعی مختلف	*	
۳	کار با مواد دور ریختنی	*	*	*	- شکل‌سازی با جعبه‌ها و قوطی‌های دور ریختنی - ساختن طبل	
۴	کار با گل رس	- ایجاد نقش روی گل - ساختن حجم گلی دلخواه - ساختن ظرف گلی به روش انگشتی	- ساختن حجم گلی دلخواه - ساختن ظرف گلی به روش فنیله‌ای	- شکل‌سازی با گل (هندسی) - ساختن بشقاب گلی	- ساختن اشیاء گلی به روش فنیله‌ای - رنگ‌آمیزی حجم گلی	

پ) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در پایه چهارم ابتدایی

۱- شکل‌سازی با کاغذ و مقوا

همان‌طور که در جدول ۱ ملاحظه می‌شود؛ دانش‌آموزان در پایه‌های اول تا سوم با انواع کاغذ و مقوا، ویژگی‌ها و قابلیت‌ها و برخی از روش‌های کار با آنها آشنا شده‌اند. در این‌جا چند نمونه دیگر را تجربه می‌کنند.

ساختن شکل‌های متحرک: در ساختن کاردستی اتصال مواد به یکدیگر اهمیت خاصی دارد. اتصال از طریق انواع چسب، نخ، دکمه، منگنه و ... انجام می‌شود. البته گاهی هدف از اتصال، فقط چسباندن دو قسمت به یکدیگر نیست بلکه حرکت دو قسمت حول یک محور مورد نظر است؛ مانند متصل کردن دو تکه مقوا با دکمه فشاری.

در این فعالیت شکل‌هایی با اجزای متحرک ساخته می‌شود. دانش‌آموزان در جریان ساختن این شکل‌ها، با چگونگی حرکت اجزای بدن موجودات مختلف بیشتر آشنا می‌شوند. آنها می‌توانند بازی‌های خلاق و آموزشی طراحی کنند و یا تغییرات پدیده‌های طبیعی را نشان دهند. از دانش‌آموزان درباره شکل‌های متحرک سؤال کنید و از آنها بخواهید نمونه‌های متحرک را در طبیعت و نمونه‌هایی از دست ساخته‌های انسان را مثال بزنند. به آنها تا جلسه بعد فرصت دهید که با دقت به محیط اطراف خود نگاه کنند، فکر کنند، با دوستان خود مشورت کنند و درباره شکل متحرکی که می‌خواهند بسازند، تصمیم بگیرند و ابزار و مواد مورد نیاز خود را همراه بیاورند.

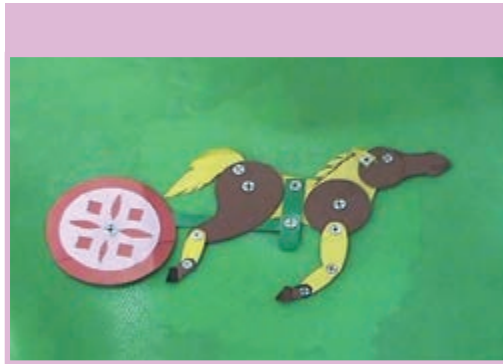
دانش‌آموزان می‌توانند شکل‌های متحرک را به صورت فردی یا گروهی بسازند. برای کار فردی هر دانش‌آموز موضوع خود را انتخاب می‌کند و می‌سازد. در کار گروهی همه اعضای گروه (گروه کوچک یا همه کلاس باهم) برای انتخاب موضوع تصمیم می‌گیرند، هر دانش‌آموز بخشی از موضوع را می‌سازد و سپس همه بخش‌ها را به هم متصل می‌کنند؛ مانند یک قطار که واگن‌های آن با دکمه به هم وصل می‌شوند یا آدمک‌هایی که در پایان دست‌هایشان را به هم می‌دهند.

نوع ارزیابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرآیندی و پایانی	دو جلسه	فردی، گروه کوچک یا گروه بزرگ	کلاس	دکمه فشاری بزرگ، مقوای رنگی، کاغذ رنگی، کاغذ کادو، ابزار نقاشی، وسایل تزئینی در صورت نیاز، فیچی، دستگاه پانچ و چسب

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان ایده‌های خود را مطرح و دربارهٔ چگونگی اجرای آنها با یکدیگر و با معلم مشورت کنند.
- ۲- هر دانش‌آموز اجزای طرح خود را با مداد پشت مقوای رنگی مناسب بکشد و سپس آنها را با دقت برش دهد.
- ۳- بچه‌ها در صورت تمایل روی کار خود را با نقاشی، تصاویر بریده شده از مجله‌ها و کتاب‌های دورریختنی، کاغذهای رنگی، کاغذ کادو یا وسایل تزئینی دیگر تکمیل و تزئین کنند.
- ۴- محل اتصال دو قسمت را علامت‌گذاری کنند، دو قسمت را روی هم قرار دهند و با دستگاه پانچ یا شیئی نوک‌تیز آن را سوراخ کنند. سپس محل سوراخ شده را با دکمه فشاری به هم متصل سازند.
- ۵- شناسنامه کار را پشت آن بنویسند و سپس کارهای خود را به نمایش بگذارند (بهرتر است قبل از اتصال، انجام شود).

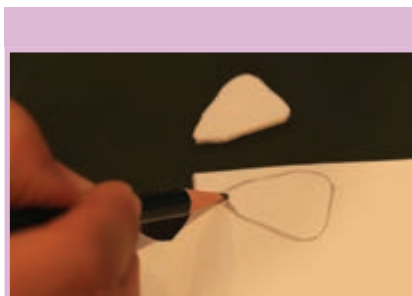
- ۶- ابزار و مواد اضافی را جمع و محیط کار خود را تمیز کنند.
- ۷- دانش‌آموزان دربارهٔ محصولات ساخته شده گفت و گو کنند.
- ۸- پوشه کار خود را بنویسند.
- ۹- کاردستی خود را در پوشه کار یا جعبه نگهداری کنند.

ساختن مُهر : دانش آموزان در سال‌های گذشته با چاپ آشنا شده‌اند و ابتدا چاپ انگشتی و سپس چاپ گرفتن از اشیای نقش‌دار طبیعی و مصنوعی را تجربه کرده‌اند. حالا یاد می‌گیرند که برای ایجاد شکل‌ها و نقش‌های دلخواه^۱ می‌توان مُهر مناسب ساخت و از آن برای ایجاد نقش استفاده کرد. گاهی این مهرها در کنار مهرهای آماده به کار می‌روند. در پایه چهارم ساختن مهر، با استفاده از فوم یا اسفنج مناسب است. این فعالیت به صورت فردی اجرا می‌شود. برای کسب نتایج بهتر، پیش از ساختن مهرهای دست‌ساز و اجرای برنامه چاپ دستی، می‌توانید دانش‌آموزان را به بازدید از کارگاه‌های چاپ قلم‌کار، چاپ باتیک و... که در منطقه وجود دارد، ببرید تا با انواع مهرها و روش‌های چاپ آشنا شوند. نمایش فیلم، دیدن تصاویر و نمونه‌های صنایع دستی و هنرهای سنتی منطقه، آنها را با انواع طرح‌هایی که در زمینه تکرار می‌شوند، بیشتر آشنا می‌کند (چند قطعه فوم رنگی و اسفنج).

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای ضخیم، چسب مایع، اسفنج نازک یا فوم، خودکار، قیچی	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرآیندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- روش کار را برای دانش‌آموزان توضیح دهید و برای اجرای کار از دانش‌آموزان نظر بخواهید.
- ۲- دانش‌آموزان درباره طرح مورد نظر خود گفت و گو کنند.
- ۳- طرح مورد نظر و وسایل لازم خود را آماده کنند.
- ۴- طرح خود را روی کاغذ یا مقوا بکشند و اطراف آن را با دقت برش دهند.
- ۵- طرح برش داده را روی اسفنج یا فوم قرار دهند، دور آن را خط بکشند و سپس با دقت برش دهند.
- ۶- یک نوار مقوایی ضخیم را به شکل ۱۱ تا بزنند.

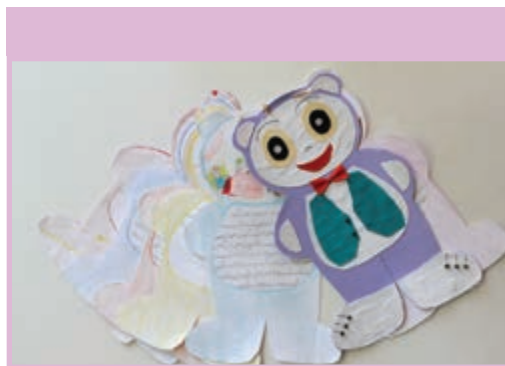
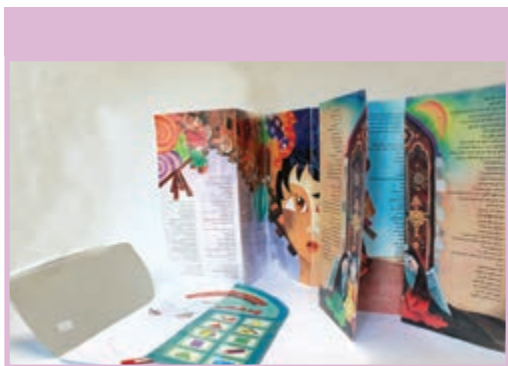

۱- طرح مورد نظر از نمونه‌های نقاشی دانش‌آموزان انتخاب شود؛ برای مثال، دانش‌آموزان می‌توانند از نقوش هندسی خود برای ساختن مهر استفاده کنند.

- ۷- وسط شکل مقوایی را برش دهند و این نوار تا شده را از آن عبور دهند.
- ۸- دو قسمت افقی را روی شکل مقوایی با چسب مایع محکم کنند؛ دسته مَهر ساخته شده است.
- ۹- شکلی را که از اسفنج یا فوم بریده‌اند، روی شکل مقوایی بچسبانند تا یک مَهر دسته‌دار آماده شود.
- ۱۰- به ترتیبی که در بخش نقاشی آمده است، از مهر خود برای ایجاد نقش روی زمینه مورد نظر استفاده کنند.

ساختن یک کتاب : دانش‌آموزان با شرکت در یک فعالیت گروهی در برنامه‌ای تلفیقی به ساختن کتاب می‌پردازند و در این فعالیت ضمن آشنایی با قسمت‌های مختلف یک کتاب، آماده‌سازی این قسمت‌ها را تجربه می‌کنند. آنها ابتدا قصه، خاطره یا شعری می‌سازند، به تأیید معلم خود می‌رسانند؛ آن را در صفحه‌های مناسب می‌نویسند (قصه‌گویی) و برای آن نقاشی‌هایی می‌کشند (نقاشی). سپس در اول کتاب دو صفحه برای معرفی نام اثر و نوشتن شناسنامه و در آخر آن یک صفحه برای ذکر مطالب اضافی قرار می‌دهند. در پایان، کتاب را صحافی می‌کنند و برای آن جلد می‌سازند (کاردستی). طراحی اندازه و شکل صفحه‌های کتاب را به دلخواه و با استفاده از تجربه‌های قبلی انجام می‌دهند. صفحه‌های کتاب را به دوشکل جدا از یکدیگر و یا به هم پیوسته انتخاب می‌کنند. در روش به هم پیوسته انواع تا مانند تایی آکاردئونی و دو تایی دولا قابل استفاده است.

اتصال صفحه‌های جدا از هم نیز از طریق انواع اتصالات مانند منگنه کردن، ایجاد سوراخ با پانچ و رد کردن انواع نخ یا نوارهای تزئینی، سیمی کردن صفحات، دوخت با سوزن و نخ، برش و رد کردن کاغذ یا انواع چسب انجام می‌شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
ابزار نوشتن و نقاشی، کاغذ و مقوا برای صفحات و جلد کتاب، قیچی و وسایل اتصال مورد نیاز	کلاس	گروه کوچک	۴ تا ۶ جلسه به صلاح‌دید معلم	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک، قصه، خاطره یا شعر خود را آماده کنند. (قصه‌گویی)
- ۲- اثر مورد نظر را در کاغذ معمولی بنویسند، جای تصویرها، اندازه و تعداد آنها را مشخص کنند. (قصه‌گویی)
- ۳- ابتدا در مورد شکل و اندازه کتاب، فکر و مشورت کنند و تصمیم بگیرند. (کاردستی)
- ۴- با توجه به ایده خود، کتاب را به روش صفحات جدا از یکدیگر یا پیوسته بسازند.
- ۵- در روش صفحه‌های به هم پیوسته، جلد و نحوه بستن کتاب را ابتدا طراحی و در پایان کار اجرا کنند.
- ۶- در روش صفحه‌های جدا از هم، شکل و اندازه صفحه‌ها، مانند شکل و اندازه کتاب است؛ نوع اتصال مورد نظر خود را انتخاب و صفحه‌های کتاب را برای این نوع اتصال تعیین کنند.
- ۷- ابزار و مواد مورد نیاز خود را آماده و کارها را تقسیم کنند.
- ۸- صفحه‌های مورد نظر را با شکل و اندازه‌هایی که تصمیم گرفته‌اند به تعداد مورد نیاز آماده کنند.
- ۹- مطابق تصمیم گروه، در هر صفحه متن قصه را در جای تعیین شده بنویسند. (قصه‌گویی)
- ۱۰- نقاشی‌ها را در جاهای تعیین شده بکشند و رنگ‌آمیزی کنند. (نقاشی)
- ۱۱- صفحه اول کتاب متعلق به نام اثر است. دانش‌آموزان می‌توانند با توجه به موضوع قصه، خاطره یا شعر شکل حروف را تغییر دهند و با نام قصه، خاطره یا شعر خود بازی کنند.
- ۱۲- دومین صفحه داخل کتاب را به عنوان شناسنامه کتاب در نظر بگیرند و تمام اطلاعات مربوط به کتاب مثل قصه‌گوها، نویسندگان، نقاشان، جلدسازان، صحافان، نام معلم، کلاس، مدرسه، منطقه و سال تحصیلی را در این صفحه قرار دهند.
- ۱۳- دو صفحه سفید برای نوشتن نظر معلم، گروه تهیه‌کننده کتاب یا سایر دانش‌آموزان در پایان کتاب قرار دهند.
- ۱۴- جلد را با استفاده از تجربه‌های نقاشی و کاردستی آماده کنند. تزئین روی جلد را می‌توانند با تغییر شکل یا برش داخل حروف نام قصه انجام دهند. همچنین، کلاژ روی جلد با انواع مواد مانند پارچه، کاغذ کادو، برگ، گل برگ، انواع کاغذ رنگی، مجله و... قابل اجراست. روی جلد باید مشخص‌کننده اطلاعات داخل کتاب باشد. بنابراین نام قصه یا خاطره و شعر را روی آن بنویسند. نقاشی روی جلد باید متناسب با متن کتاب (محتوای اثر) باشد.
- ۱۵- جلد را به کار اضافه کنند و اتصال مجموعه صفحه‌ها (صحافی کتاب) را با روشی مناسب انجام دهند.

- ۱۶- روی جلد کتاب را با سلیفون نازک بپوشانند.
- ۱۷- کتاب‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۱۸- درباره کتاب‌ها گفت و گو کنند.
- ۱۹- کتاب‌های خود را در اختیار هم قرار دهند تا همه، آثار یکدیگر را مطالعه کنند.
- ۲۰- این مجموعه را معلم در کتابخانه کلاس نگه‌داری کند.
- ۲۱- در این کار گروهی بهتر است پس از مرحله ۷، هر یک از اعضای گروه آماده‌سازی یک صفحه را بر عهده گیرد. یک نفر هم جلد را آماده کند. به این ترتیب، همه در نوشتن، نقاشی و ... مشارکت خواهند داشت.

۲- کار با دورریختنی‌ها

شکل‌سازی با جعبه‌ها و قوطی‌های دورریختنی: هر آنچه مصرفی ندارد، دور ریخته می‌شود. این دورریختنی‌ها معمولاً شامل وسایلی است که کهنه یا خراب شده‌اند یا از آنها استفاده نمی‌شود؛ مانند انواع جعبه‌ها، قوطی‌ها، بطری‌ها، مهره‌ها، پارچه‌ها، نخ‌ها، زیورآلات، تشتک و نی‌نوشابه، وسایل الکترونیکی، شیشه‌ها (دارو، بطری، ظروف مختلف)، پیچ و مهره، سنجاق، کلید، انواع واشر، ظروف یک‌بار مصرف، وسایل خیاطی، وسایل داخلی موتور، اجزای کوچک داخل وسایل خانگی و ... . اشیای دورریختنی در جنس‌های مختلف پلاستیکی، شیشه‌ای، فلزی، پارچه‌ای، کاغذی، مقوایی و در شکل، سطح، حجم، رنگ، اندازه و بافت‌های مختلف یافت می‌شوند. دانش‌آموزان از طریق کار با اشیای دورریختنی نه تنها با جنس آنها بلکه با سایر ویژگی‌هایشان نیز آشنا می‌شوند و با تفکر و خلاقیت خود، آنها را به اشیای جدید، متنوع و آشنا تبدیل می‌کنند.

جعبه‌ها و قوطی‌ها از انواع دورریختنی‌ها هستند که در اندازه، شکل و جنس‌های متفاوت یافت می‌شوند. نمونه‌های چوبی، فلزی، پلاستیکی و مقوایی آنها را می‌توانیم ببینیم. کاربرد اصلی آنها حفظ محتویات داخلی‌شان است؛ مانند انواع

وسایل خانگی یا مواد غذایی چون میوه، انواع شکلات، تنقلات و . . . بعضی از این مواد ویژگی‌هایی به شرح زیر دارند.

مقوایی: قابلیت برش زدن، سوراخ شدن، تاشدن، رنگ شدن و چسباندن مواد مختلف بر روی آن را دارد.

فلزی: سخت است و پاره نمی‌شود، با ضربه تغییر شکل می‌دهد، با خراش نقش می‌پذیرد، رنگ می‌شود و مواد مختلف روی آن چسبانده می‌شود.

چوبی: سخت است، با ضربه می‌شکند، برای اتصال آن از چسب و میخ استفاده می‌شود، قابل رنگ‌زدن و قابل کنده‌کاری است.

پلاستیکی: سخت است، جنس نازک آن قابل برش است، با حرارت تغییر شکل می‌دهد، رنگ می‌خورد و با چسب به انواع مواد چسبانده می‌شود.

برای تزیین جعبه‌ها و قوطی‌ها بسیاری از تجربه‌های گذشته قابل استفاده‌اند؛ مانند کاغذهای مجاله، مواد طبیعی، تا و برش و . . .

بهرتر است در ابتدای سال درباره‌ی انواع مواد دورریختنی با دانش‌آموزان گفت و گو و آنها را برای جمع‌آوری انواع قوطی و جعبه برای اجرای این فعالیت آماده سازید. در غیر این صورت، دست کم یک هفته پیش از اجرای فعالیت، دانش‌آموزان باید به جمع‌آوری این اشیاء پردازند و در مورد چیزی که می‌خواهند بسازند، فکر کنند، با دوستان خود مشورت کنند و در روز مورد نظر ابزار و مواد لازم را همراه خود به کلاس آورند.

تذکر: از قوطی‌های فلزی کنسرو با لبه تیز استفاده نشود.

نوع ارزشیابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرایندی و پایانی	دو جلسه	فردی و گروهی	کلاس	انواع قوطی و جعبه، چسب، قیچی، انواع مواد تکمیل‌کننده کار مانند مواد طبیعی، ابزار نقاشی، وسایل تزیینی، نخ، پارچه، انواع کاغذ و مقوا

مراحل اجرا

- ۱- موضوع را چند روز قبل برای دانش‌آموزان توضیح دهید و از آنها بخواهید به آن فکر کنند، مشورت کنند و درباره‌ی آنچه می‌خواهند بسازند، تصمیم بگیرند و ابزار و مواد لازم را نیز جمع‌آوری کنند و با خود به کلاس بیاورند.
- ۲- برنامه به دو روش فردی و گروهی اجرا می‌شود.
- ۳- الف) فردی: هر دانش‌آموز با افزودن کاغذ یا مقوای رنگی یا موادی که در دسترس دارد، یک قوطی یا جعبه را به شکلی آشنا تبدیل کند.

۴- ب) گروهی: دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک، روی جعبه‌های خود را با رنگ یا کاغذ رنگی بپوشانند و با کاغذ رنگی یا سایر وسایل تزئینی آن را تکمیل کنند. سپس آنها را در کنار هم قرار دهند یا به یکدیگر متصل کنند تا به شکل‌هایی آشنا تبدیل شوند.

۵- شکل‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۶- ابزار و مواد اضافی را جمع‌آوری و محیط کار خود را تمیز کنند.

۷- درباره شکل‌ها گفت و گو کنند.

۸- پوشه کاری خود را بنویسند.

۹- کاردستی خود را در جعبه‌ای نگهداری کنند.

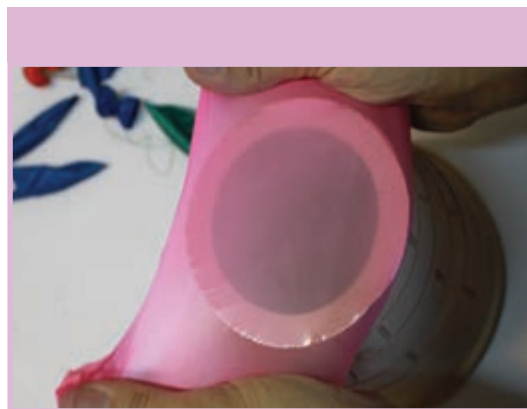
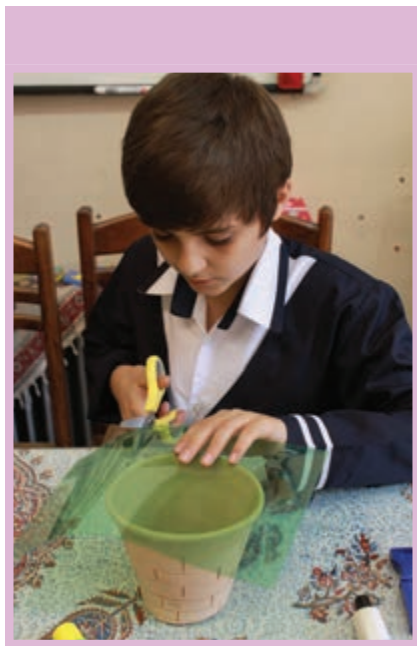
ساختن طبل : طبل یکی از سازهای کوبه‌ای است. سازهای کوبه‌ای وظیفه حفظ وزن قطعات موسیقی را برعهده دارند. ساختمان کلی این سازها شامل یک ظرف تو خالی است که بر آن پوست کشیده‌اند. تولید صدا از طریق انگشتان، کف دست‌ها یا ضربه چوب (کوبه) روی پوست انجام می‌گیرد.

دانش‌آموزان می‌توانند با انواع گلدان، لیوان یا کاسه‌های سفالی، و یا از جنس دیگر، سطل یا دبه‌های خالی کوچک یا ظروف مشابه که یک طرف یا دو طرف آنها باز است، طبل بسازند. در صورتی که دو طرف ظرف باز است، هر دو طرف با بادکنک، کاغذ، پلق شفاف، پوست نازک یا ... پوشانده می‌شود و با دو کوبه از دو طرف نواخته می‌شود.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
لیوان کاغذی یا پلاستیکی یا گلدان سفالی یا دبه پلاستیکی یا ظروف مشابه، بادکنک یا کاغذ یا پلق شفاف یا پوست یا ... و چسب مناسب یا کش، دو مداد بلند (یا اشیاء مشابه)	کلاس	فردی	یک جلسه	فرآیندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- چند روز قبل با دانش‌آموزان در مورد سازهای کوبه‌ای و به ویژه طبل، گفت و گو و آنها را با شکل و صدای این سازها آشنا کنید.
- ۲- از آنها بخواهید به طبل مورد نظر خود فکر کنند و وسایل مورد نیاز را آماده سازند.
- ۳- برای ساختن طبل، بادکنک یا کاغذ یا ... را با راهنمایی شما روی بدنه‌ای که آماده کرده‌اند (در حدی که پاره نشود) بکشند و محکم ببندند (با چسب یا کش).

- ۴- با مداد روی این طبل کوچک ضربه بزنند. سر مداد را با اسفنج یا مقداری پنبه داخل لفاف پارچه‌ای یا تکه‌ای پارچه که به صورت گلوله درآمده است، بپوشانند تا تیزی آن به پوشش طبل صدمه نزنند.
- ۵- توجه دانش‌آموزان را به اختلاف صداها که حاصل از اندازه و جنس کاسه، روکش طبل و ... است، جلب کنید.
- ۶- بچه‌ها در مورد طبل‌هایی که ساخته‌اند و اختلاف صداها (علت اختلاف صدا: طبل و وسیله‌ای که با آن ضربه می‌زنند) گفت و گو کنند.

۳- کار با گِل رس

الف) دانستنی‌های معلم

ساده‌ترین و در دسترس‌ترین ماده‌ای که در اطراف انسان وجود دارد، خاک و گِل است. انسان با شکل دادن به گِل، آثار فراوانی تولید کرده است.

نقش برجسته‌ها و بسیاری از شاهکارهای معماری، ظرف‌ها و اشیای متنوع مصرفی و هنری، آجر، کاشی و بعضی از مجسمه‌ها از جمله آثاری هستند که از گِل ساخته شده‌اند. نمونه‌های بسیاری از این اشیای زیبا را با مراجعه به موزه‌ها، کتاب‌های تاریخ هنر ایران و گشت و گذاری در نقاط مختلف کشور، می‌توان دید.

ماده اصلی تشکیل دهنده سفال، خاک رُس است که با آب، مخلوط و به گِل تبدیل می‌شود. برای به دست آوردن گِل مناسب، ابتدا خاک رس را با آب مخلوط می‌کنند تا به دوغاب تبدیل شود. پس از ته نشین شدن سنگ‌ها و جدا کردن مواد اضافی از سطح دوغاب، آن را به ظرف دیگری انتقال می‌دهند و صبر می‌کنند تا دوغاب تبخیر شود و گِل، در ته ظرف باقی

بماند^۱. گل حاصل را روی قالب‌های گچی می‌ریزند تا آب اضافی آن جذب شود. سپس آن را ورز می‌دهند. گل پس از ورز دادن به صورت خمیری نرم، شکل‌پذیر و نقش‌پذیر درمی‌آید که می‌توان آن را با دست یا قالب شکل داد. برای آزمایش میزان چسبندگی و شکل‌پذیری گل، فتیله‌ای گلی به ضخامت مداد را به دور انگشت حلقه می‌کنند. اگر این فتیله ترک خورد، چسبندگی آن کم است و برای کار کردن مناسب نیست. پس، آن را با کمی آب دوباره ورز می‌دهند تا به نرمی مناسب برسد.

نگهداری گل برای مدت طولانی، بر خاصیت شکل‌پذیری آن می‌افزاید. گل بعد از خشک شدن سفت می‌شود اما بر اثر رطوبت، دوباره نرم خواهد شد. بهتر است پس از ساختن حجم مورد نظر، از خیس و مرطوب شدن آن جلوگیری شود. خشک شدن گل پس از ساختن حجم بسیار مهم است و باید به تدریج صورت بگیرد.

گل در معرض هوا، در صورت نبودن رطوبت به سرعت خشک می‌شود و ترک برمی‌دارد؛ چون سطح خارجی آن زود خشک می‌شود ولی لایه درونی آن هنوز خیس است و فشار درونی، باعث ایجاد ترک در سطح خارجی گل می‌شود. بر این اساس، باید سرعت خشک شدن را کم کرد^۲. برای این کار، حجم ساخته شده را درون نایلون می‌گذارند و سوراخ‌های کوچکی در سطح نایلون ایجاد می‌کنند تا هوا کم کم به داخل آن نفوذ کند و حجم ساخته شده، به آرامی خشک شود.

پس از خشک شدن گل، می‌توان شیء گلی را پخت که در این صورت، به آن سفال می‌گویند. گل تحت تأثیر حرارت در کوره تغییر می‌کند و سفت، محکم و انعطاف‌ناپذیر می‌شود؛ بدون اینکه با گذشت زمان، تغییر کند. رنگ خاک رس، قبل و بعد از پختن، تفاوت می‌کند و این بستگی به اکسید آهن موجود در خاک رس دارد. اگر مقدار اکسید آهن کم باشد، بعد از پخت به رنگ نخودی و اگر زیاد باشد، به رنگ سرخ، اگر کربن داشته باشد به رنگ تیره و اگر گرافیت داشته باشد، به رنگ خاکستری درمی‌آید. در منطقه‌ای که شما زندگی می‌کنید، سفال‌های بدون لعاب چه رنگی دارند؟

۱- برای گلی که به روش دستی کار می‌کنند، قبل از اینکه آب اضافه آن جذب شود، مقداری لویی اضافه می‌کنند. لویی را از گل نی می‌گیرند که به صورت پرزهای بسیار ریز است و باعث چسبندگی بیشتر گل می‌شود.

۲- وقتی سطح حجم گلی خشک شد، آب قسمت زیرین توسط لوله‌های موین (لویی) به سطح می‌آید و در هوا پخش می‌شود و خشک شدن، به تدریج صورت می‌گیرد.

ساخت اشیای گلی به چند روش انجام می‌شود: با دست، با چرخ سفالگری و از طریق قالب‌گیری. پس از ساخت حجم گلی و خشک شدن تدریجی آن، مرحله پخت فرا می‌رسد. درجه حرارتی که در آن، حجم گلی پخته می‌شود، به نوع گل بستگی دارد.

گل معمولی در دمای ۱۰۰۰ درجه سانتی‌گراد پخته می‌شود. در دمای پایین‌تر، حجم کاملاً پخته نخواهد شد و استحکام کافی را نخواهد داشت؛ به همین علت، میزان سختی آثار سفالی گوناگون، متفاوت است. برای نمونه، سفالینه‌های یافت شده در حفاریات باستان‌شناسی، نشان‌دهنده تفاوت روش پخت سفال در دوره‌های مختلف است. متأسفانه، بسیاری از این آثار محکم نیستند و در عملیات حفاری به راحتی می‌شکنند.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

توصیه‌هایی برای اجرای برنامه

دانش‌آموزان در سال‌های پیش، در برنامه‌های مختلف حجم‌سازی با گل رس، ابتدا با ویژگی‌های گل، که ماده‌ای نرم، شکل‌پذیر و نقش‌پذیر است، آشنا شده‌اند و این ویژگی‌ها را تجربه کرده‌اند. آنها یاد گرفته‌اند که در هر جلسه حجم‌سازی با گل رس لازم است:

۱- از گل‌های آماده و بهداشتی استفاده کنند.

۲- ناخن‌هایشان کوتاه باشد.

۳- در موقع کار با گل، پیش‌بند، کاور یا لباس کار مناسب بپوشند. آنها می‌توانند از لباس‌های مستعمل به‌ویژه پیراهن مردانه آستین کوتاه بدون یقه استفاده کنند و دکمه‌های آن را از پشت سر ببندند.

۴- روی میز کار را با نایلون بپوشانند.

- ۵- از ظرف آب مناسب استفاده کنند. ظرف آب باید سنگین و کمی بزرگ تر از دست آنها باشد تا به سادگی نریزد. یک کاسه بزرگ سفالی برای این کار مناسب است.
- ۶- پیش از شروع کار، با دانش آموزان به گفت و گو بپردازید و دربارهٔ تجربیات قبلی و آنچه می‌خواهند بسازند، با آنها صحبت کنید.
- ۷- دانش آموزان ابتدا گل را ورز دهند تا به کیفیت مناسب برسد. برای ورز دادن، گل را روی یک سطح صاف به صورت تخت درآورند سپس با پاشنهٔ دست آن را به طرف جلو بکشند، لوله کنند و دوباره به جلو فشار دهند تا هوای درون گل خالی و آمادهٔ کار شود.
- ۸- اگر گل شل بود، آن را روی کاغذ کاهی بگذارند، کمی غلت دهند تا آب اضافه‌اش گرفته شود. در حین کار، گل اضافی را در نایلون قرار دهند تا خشک نشود.
- ۹- در صورت ترک برداشتن حجم گلی در زمان ساخت، محل ترک را با اسفنج مرطوب یا انگشت خیس به نرمی و با کمی فشار به هم بچسبانند.
- ۱۰- برای اتصال دو تکه گل به یکدیگر (مثل دسته که به ظرف چسبانده می‌شود)، محل مورد نظر را با شیشی نوک تیز خراش دهند و با مقداری گل شل و کمی فشار به هم بچسبانند.
- ۱۱- پس از اتمام کار، تمامی سطح کار را با اسفنج و دوغاب (گل شل) یک دست و صاف کنند.
- ۱۲- می‌توانند به روش‌های گوناگون و با استفاده از اشیای مختلف جمع‌آوری شده، روی شیء گلی نقوش مختلفی ایجاد کرده و آن را تزیین کنند.
- ۱۳- گل باقی مانده را جمع‌آوری کنند و در کیسه نایلونی بگذارند و کیسه را در ظرف پلاستیکی دربسته‌ای قرار دهند، تا خشک نشود.
- ۱۴- پس از پایان کار، ظرف‌های آب را تمیز کنند و در جای مناسب قرار دهند.
- ۱۵- برای این که حجم یا ظرف ساخته شده به سرعت خشک نشود (چون ترک برمی‌دارد یا می‌شکند)، روی آن را با نایلون سوراخ دار بپوشانند.
- پس از پایان کار با گل، دست‌های خود را با آب و صابون بشویند.
- ۱- لباس کار خود را تاکنند و در جای مناسب قرار دهند.
- ۲- آثار خود را پس از خشک شدن، رنگ آمیزی کنند. برای این کار از رنگ‌هایی که پوشاندگی بیشتری دارند، مانند آبرنگ غلیظ، گواش^۱، اکریلیک^۲، یا رنگ پلاستیک استفاده کنند؛ چون هم به خوبی در آب حل می‌شوند و هم استفاده از آنها آسان‌تر است.
- ۳- برای سطوح بزرگ‌تر یا رنگ‌آمیزی کامل، قلم موی بزرگ‌تر مناسب است. پس از پایان رنگ‌آمیزی، شیء رنگ‌آمیزی شده را با روغن جلا، کیلر یا افسانهٔ براق‌کننده بپوشانند تا رنگ آن ثابت شود. برای استفاده از کیلر یا روغن

۱- برای آشنایی با گواش و نحوهٔ استفاده از آن به بخش «ابزار نقاشی» مراجعه کنید.

۲- اکریلیک: رنگی است که حلال آن آب است اما بعد از خشک شدن مانند رنگ روغن، رنگ آن ثابت می‌شود.

جلا لازم است از دستکش پلاستیکی و یک اسفنج کوچک استفاده شود^۱. استفاده از اسپری براق کننده در محیط کلاس با محیط‌های بسته دیگر خطرناک است. معلم می‌تواند این کار را در یک محیط باز مانند حیاط مدرسه انجام دهد.

۴- شیء گلی ساخته شده را پس از خشک شدن در جعبه‌ای محکم، لابه‌لای کاغذهای نرم رشته‌رشته شده، نگهداری کنند.

ساختن اشیای گلی به روش فتیله‌ای: یکی از روش‌های قدیمی ساختن ظرف، روش فتیله‌ای است که پس از اختراع چرخ سفال‌گری نیز همچنان روتق خود را حفظ کرده است؛ چون ظرف‌های بزرگ را نمی‌توان با چرخ سفال‌گری ساخت. برای ساختن این‌گونه ظرف‌ها از روش فتیله‌ای یا روش قالب‌گیری استفاده می‌کنند.

در روش فتیله‌ای برای ساختن ظرف، ابتدا کف ظرف را به شکل مورد نظر و به صورت تخت (یک تکه یا با روش فتیله‌ای) آماده می‌کنند. سپس گل را به شکل فتیله‌ای باریک درمی‌آورند و به صورت حلقه‌ای دورتادور کف ظرف می‌پیچند و لایه‌های بعدی را اضافه می‌کنند تا جایی که دیواره ظرف کامل شود. برای اتصال حلقه‌های فتیله، با استفاده از ابزار نوک تیز، روی محل اتصال (دولایه فتیله گلی) خراش ایجاد می‌کنند. سپس به کمک گِل شُل (دوغاب یا چسب گل) دو لایه فتیله را به هم متصل می‌کنند.

این فعالیت که در پایه دوم به صورت گروهی اجرا شده، در اینجا به صورت فردی و به دو روش قابل اجراست:

۱- ساختن ظرف (به صورت هندسی یا غیر هندسی)

۲- ساختن شکل (حجم یا سطح).

نوع ارزشیابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرآیندی و پایانی	دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فردی	کلاس	گل رس آماده، لباس کار و نایلون (برای روی میز و برای خشک کردن ظرف ساخته شده)، ظرف آب، چاقوی پلاستیکی و اسفنج کوچک

مراحل اجرا (روش اول: ساختن ظرف)

- ۱- دانش‌آموزان ابزار و مواد خود را آماده کنند، لباس کار بپوشند و میز کارشان را با نایلون بپوشانند.
- ۲- در مورد ظرفی که می‌خواهند بسازند، مشورت کنند و تصمیم بگیرند.
- ۳- گل را از کیسه خارج کنند و ورز دهند.
- ۴- کف ظرف را به شکل تخت یا با استفاده از فتیله (که به شکل حلزونی پیچیده می‌شود) بسازند.
- ۵- با گل آماده فتیله‌های مورد نیاز را بسازند و در کیسه نایلونی (یا ظرفی با شرایط مشابه) نگهداری کنند.
- ۶- دورتادور کف ظرف را با یک شیء نوک تیز خراش دهند، سپس روی آن را کمی دوغاب گل، بریزند.

۱- ورنی یا روغن جلا قلم‌موهای آبرنگ را خراب می‌کند و اگر قلم‌مو آغشته به کیلر شد حتماً بلافاصله با تینر فوری شستشو دهید.

۷- فتیله را روی خراش‌ها فشار دهند تا کاملاً بچسبند. دو سر فتیله را نیز به هم متصل کنند.
 ۸- با همین روش فتیله‌های بعدی را متصل کنند تا حدی که دیواره ظرف کامل شود. ظرف ساخته شده را به دو روش می‌توان تمام کرد:

(الف) با حفظ بافت فتیله‌ای

(ب) با صاف و یکنواخت کردن بافت فتیله‌ای (به کمک دست یا ابزار و در پایان، اسفنج خیس).

۹- در صورت تمایل، دسته یا پایه‌ای بسازند و به ظرف متصل کنند.^۱

۱۰- ظرف‌های ساخته شده را به نمایش بگذارند.

۱۱- درباره ظرف‌ها گفت و گو کنند.

۱۲- ظرف‌های ساخته شده را در پوشش نایلونی سوراخ‌دار خشک کنند.

۱- در اتصال دو قطعه گلی به هم، حتماً دو قطعه نیز خراش داده شود. این خراش‌ها حالت چفت و بست پیدا کرده و باعث چسبندگی بیشتر می‌شود.

- ۱۳- پس از خشک شدن ظرف‌ها، آنها را به روش دلخواه رنگ آمیزی کنند.
- ۱۴- در صورت تمایل، رنگ خشک شده را با روغن جلا بپوشانند.
- ۱۵- پس از خشک شدن روغن جلا، شناسنامه کار را بنویسند و بر آن نصب کنند.
- ۱۶- پوشه کار خود را کامل و ظرف را نگاه‌داری کنند.

مراحل اجرا (روش دوم : ساختن شکل)

- مراحل ۱ تا ۴ مانند روش اول اجرا شود و پس از آن :
- ۱- شکل مورد نظر خود را با استفاده از فتیله‌ها بسازند و در صورت تمایل آن را نقش‌دار کنند.
- ۲- حجم یا سطح ساخته شده را به نمایش بگذارند.
- ۳- درباره کارهای انجام شده گفت و گو کنند.
- ۴- کار را در نایلون سوراخ شده بگذارند تا به آرامی خشک شود.
- ۵- بعد از خشک شدن، آن را رنگ آمیزی کنند.
- ۶- پوشه کار خود را کامل و ظرف را نگاه‌داری کنند.

رنگ آمیزی حجم‌های گلی : اغلب روش‌های رنگ آمیزی مطرح شده در بخش نقاشی، بر روی سفال و حجم‌های گلی خشک شده، قابل اجراست. بهترین ماده برای رنگ آمیزی گل خشک شده در دوره ابتدایی، گواش است. از ویژگی‌های گواش تنوع رنگ و پوشاندگی آن است.

برای تمیز نگه داشتن محیط کار لازم است دانش آموزان پیش از شروع رنگ آمیزی لباس کار بپوشند، سطح میز را با نایلون بپوشانند و پس از انجام دادن کار، وسایل خود را (پالت، قلم مو و ...) جمع آوری کرده، بشویند و خشک کنند.

رنگ آمیزی اشیای گلی به روش‌های مختلف قابل اجراست؛ از جمله :

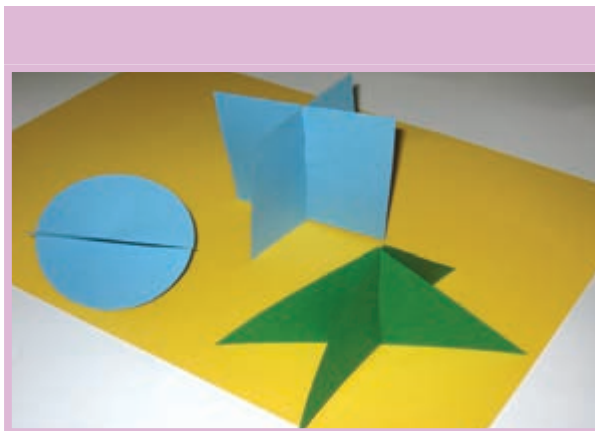
- ۱- با حفظ زمینه گلی نقشی را با قلم موی آغشته به رنگ، روی آن بکشند.
- ۲- با استفاده از انواع مهرهای آماده یا دست ساز آغشته به رنگ، حجم‌های گلی خشک شده را نقش‌دار کنند.
- ۳- تمام سطح گلی را با یک رنگ بپوشانند (مانند رنگ پلاستیک سفید که باعث درخشش بیشتر سایر رنگ‌ها می‌شود). سپس نقوش رنگی مورد نظر را با قلم‌مو روی آن بکشند.
- ۴- تمام سطح گلی را با یک رنگ بپوشانند و روی آن را با مهر آغشته به رنگ‌های متنوع نقش‌دار کنند.

ت) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در پایه پنجم ابتدایی

۱- شکل‌سازی با کاغذ و مقوا

ساختن حجم‌های به علاوه‌ای شکل: آیا تا به حال فکر کرده‌اید که اگر مواد و ابزاری جز کاغذ و مقوا و قیچی در اختیار نباشد، چگونه می‌توانید اجزای یک کار دستی را به هم متصل کنید؟ همان‌طور که می‌دانید، اتصالات در ساختن کاردستی نقش مهمی دارند. برش دادن کاغذ یا مقوا و رد کردن نوارهای کاغذی و مقوایی از داخل برش، نمونه‌ای از این اتصالات است. اتصال به‌علاوه‌ای شکل، نمونه دیگری از این نوع اتصال است. برای ایجاد اتصال به‌علاوه‌ای، دو قطعه مقوا را برش می‌دهند و آنها را از محل برش‌ها رد می‌کنند. به این ترتیب، سطح به حجم تبدیل می‌شود. ایستایی حجم در این فعالیت، بسیار مهم است.

اتصال به‌علاوه‌ای به دو شکل اجرا می‌شود:

— **شکل‌های قرینه:** از اتصال دو سطح کاملاً یک اندازه و یک شکل به دست می‌آید. این شکل‌ها به دو صورت هندسی و غیر هندسی ساخته می‌شوند. شکل‌های قرینه غیر هندسی را می‌توان به صورت‌های متنوع مانند شکل بعضی از میوه‌ها (سیب، انار، گلابی) یا گل‌ها، ستاره‌ها و ... ساخت. شکل‌ها را روی محور تقارن تا نیمه و در جهت عکس یکدیگر برش می‌دهند از داخل یکدیگر می‌گذرانند تا به صورت حجمی ایستاده قرار گیرد.

— **شکل‌های غیر قرینه** : دو طرف شکل یکسان نیستند اما باید دو طرف هم وزن باشند تا تعادل برقرار شود و حجم به خوبی بایستد. حیوانات، پرندگان، وسایل نقلیه و انسان نمونه‌هایی از شکل‌های غیر هندسی هستند که اجزای آنها با استفاده از اتصال + ساخته می‌شوند.

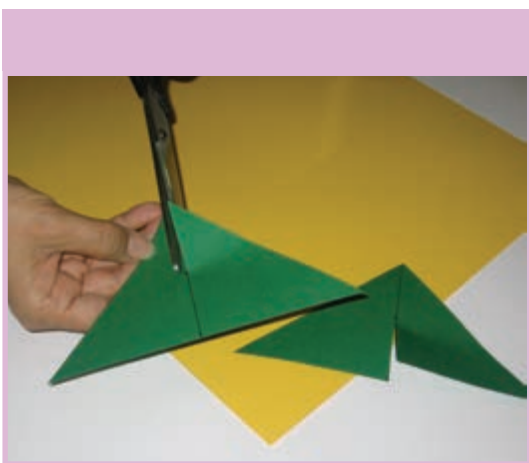

دانش‌آموزان در پایه‌های دوم و سوم، تقارن و ساختن شکل‌های قرینه را تجربه کرده‌اند. در پایه‌های پنجم و ششم شکل‌های قرینه را با استفاده از اتصالات به علاوه‌ای می‌سازند. از مدتی قبل، شکل‌های متقارن را یادآوری کنید. درباره اتصالات و انواع آن با دانش‌آموزان به گفت و گو بپردازید و اتصال به علاوه‌ای را به آنها معرفی کنید. از آنها بخواهید که در محیط زندگی خود، حجم‌های ایستاده را جست و جو کنند و برای ساختن یک نمونه، فکر کنند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای ضخیم با رنگ‌های متنوع، قیچی، ابزار و مواد نقاشی و تزئینی	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

مراحل اجرا (شکل‌های قرینه)

- ۱- در این جلسه، دانش‌آموزان در باره شکل‌هایی که می‌خواهند بسازند، با هم مشورت کنند و تصمیم بگیرند.
- ۲- شکل مورد نظر را پشت مقوا بکشند و دو نمونه کاملاً یکسان و یک اندازه را با قیچی برش دهند (می‌توانند قبل از شروع کار مقوا را دو لایه کنند تا هر دو شکل را با هم و کاملاً یکسان برش دهند).
- ۳- ابتدا از شکل‌هایی مانند دایره، مربع و مثلث شروع کنند. دو شکل یکسان را از روی محور تقارن ولی در جهت عکس هم، تا وسط برش دهند. برش‌ها را از داخل هم عبور دهند؛ به طوری که کاملاً درون یکدیگر قفل شوند.

- ۴- شکل ساخته شده، باید ایستایی کامل داشته باشد.
- ۵- شکل‌های ساخته شده را با وسایل نقاشی، کلاژ کاغذ رنگی یا ... تکمیل کنند.
- ۶- نمونه‌های آماده را به نمایش بگذارند.
- ۷- درباره نمونه‌های ساخته شده با هم گفت و گو کنند.
- ۸- شناسنامه کار را بنویسند (بهتر است قبل از مرحله ۳ این کار را انجام دهند).
- ۹- پوشه کار خود را کامل کرده و شکل را در پوشه نگه‌داری کنند.

۱- با برش دادن یا چسباندن اجزای دیگر می‌توانند به شکل‌های متنوعی دست یابند.

ساختن حجم‌های هندسی ساده (جعبه‌ها): دانش‌آموزان در پایه‌های قبل از حجم‌های آماده مانند قوطی‌ها استفاده کرده‌اند. در پایه پنجم، آنها طراحی و ساختن جعبه‌ها یا حجم‌های هندسی ساده را تجربه می‌کنند.

کاربرد جعبه‌ها: جعبه‌ها کاربردهای زیادی دارند و بنابر مورد استفاده‌شان، در اندازه‌های مختلف ساخته و تزئین می‌شوند. بعضی از این کاربردها عبارت‌اند از:

- ۱- نگهداری وسایل شخصی مانند نامه‌ها، کارت‌ها، وسایل تزئینی، یادگاری‌ها، وسایل بازی و ابزار مختلف
- ۲- ساختن وسایل بازی مانند پازل‌های حجمی
- ۳- ساختن شکل‌های متنوع مانند انواع حیوانات و وسایل نقلیه
- ۴- ساختن دکور و فضای مناسب برای اجرای نمایش با کارتن‌ها یا جعبه‌های بزرگ
- ۵- تهیه جعبه هدیه با تزئین جعبه‌های ساده^۱.

نکاتی برای ساختن جعبه‌ها: برای ساختن جعبه‌ها با در نظر گرفتن مورد استفاده آنها، نکات زیر نیز قابل توجه است:

- ۱- استحکام، رنگ آمیزی و طراحی جعبه متناسب با کاربردهای مختلف آن
  - ۲- تهیه طرح جعبه و شکل گسترده آن
  - ۳- کشیدن طرح گسترده در پشت مقوا (خطوط طرح از روی کار دیده نشوند)
  - ۴- برش دادن دقیق از روی خطوط طرح
  - ۵- تا زدن صاف و با دقت قسمت‌های مورد نیاز
  - ۶- چسباندن دقیق و تمیز محل‌های اتصال (با دقت در کیفیت چسب)
  - ۷- انتخاب نوع و وسایل تزئین جعبه با توجه به کاربرد آن.
- تزئین جعبه‌ها:** جعبه‌ها را با توجه به کاربردی که دارند، با انواع روش‌های نقاشی، کلاژ (تکه چسبانی)، چاپ و ... و وسایل مختلف تزئین می‌کنند. بعضی از این مواد و وسایل عبارت‌اند از:
- ۱- کاغذهای رنگی، کادو، حروف و نوشته‌ها و ...
  - ۲- روبان، انواع نوارهای پارچه‌ای و تزئینی، نخ‌های رنگی و ...
  - ۳- دکمه، پولک، منجوق، ملبله، مهره‌های رنگی و ...
  - ۴- بعضی دور ریختنی‌ها مانند چوب بستنی و ...
  - ۵- انواع مواد طبیعی (دانه‌ها، هسته‌ها، پوسته‌ها، برگ‌ها، گل‌برگ‌ها، صدف‌ها، شاخه‌ها و ...)
  - ۶- انواع روش‌های نقاشی، کلاژ، چاپ و ...
  - ۷- شما در این مورد چه پیشنهاد‌های دیگری دارید؟

۱- بسته بندی بعضی از هدایا به دلیل شکل نامنظمی که دارند، دشوار است؛ بنابراین، قرار دادن آنها در یک جعبه تزئین شده راه حل مناسبی است که زیبایی خلاقانه‌ای

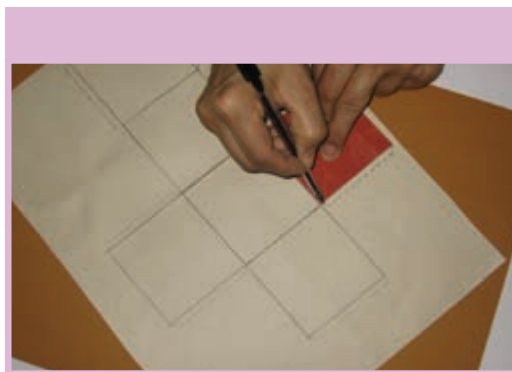
هم به آن می‌بخشد.

ساختن مکعب : مکعب ساده‌ترین حجم هندسی منظم است و از شش مربع هم اندازه ساخته شده است : یک مربع برای کف آن ، چهار مربع برای دیواره‌ها و یک مربع برای سقف مکعب (یا درجعه). در صورتی که در مکعب باز و بسته شود، به جعبه تبدیل می‌شود. از مدتی پیش درباره تفاوت سطح و حجم، انواع جعبه‌ها و کاربردهای آنها با دانش‌آموزان گفت و گو کنید. از آنها بخواهید چند جعبه پیدا کنند، اتصالات جعبه‌ها را باز و شکل گسترده آنها را مشاهده کنند و درباره اندازه، کاربرد، جنس مقوای مورد نیاز، نوع تزئین و مواد تزئینی مناسب برای ساختن مکعب یا جعبه خود مشورت کنند، تصمیم بگیرند و مواد و ابزار مورد نیاز را تهیه کنند. آنها را راهنمایی کنید که برای ساختن اولین نمونه، مکعب کوچکی را انتخاب کنند تا رسم شکل گسترده، برش دادن و چسباندن مکعب را به خوبی یاد بگیرند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای ضخیم با رنگ مناسب، مداد، خط‌کش، قیچی، چسب مایع، دستگاه پانچ، وسایل تزئینی	کلاس	فردی	دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرایندی و پایانی

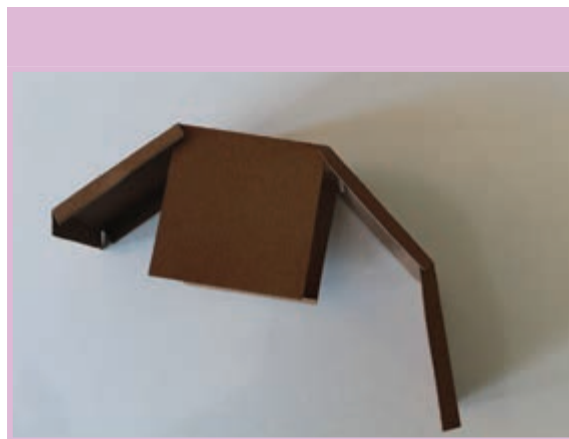
مراحل اجرا

- ۱- شکل گسترده مکعب را روی تابلوی کلاس بکشید. مراحل رسم و جزئیات را برای دانش‌آموزان توضیح دهید.
- ۲- دانش‌آموزان ابزار و مواد لازم را آماده کرده‌اند.
- ۳- یک مربع به اندازه مورد نظر بکشند، دور آن را به دقت برش دهند و از آن به عنوان الگو استفاده کنند.

- ۴- الگو را در محل مناسب در پشت مقوا قرار دهند و دور آن را خط بکشند.
- ۵- این مربع را به شکل گسترده تبدیل کنند؛ یعنی، روی هر ضلع آن یک مربع بکشند (چهار دیواره).

- ۶- روی یکی از مربع‌های دیوار، یک مربع دیگر بکشند.
- ۷- روی تابلو، چگونگی اتصال‌ها و محل آنها را توضیح دهید.
- ۸- به محل اتصال‌ها، یک لبه به عرض یک سانتی متر اضافه کنند (برای مکعب بزرگ، لبه پهن‌تر لازم است).
- ۹- محل برش‌ها و تازدن‌ها را رنگی کنید و هر یک را توضیح دهید.
- ۱۰- دور شکل را با قیچی برش دهند.
- ۱۱- محل خط‌چین‌ها را به طرف داخل تا بزنند.
- ۱۲- روش اتصال صحیح و چسباندن اتصالات را توضیح دهید.
- ۱۳- لبه اضافه هر مربع را با چسب مایع به مربع کناری بچسباندند.
- ۱۴- مکعب‌های آماده را در صورت تمایل تزیین کنند.
- ۱۵- نمونه‌های آماده را به نمایش بگذارند و درباره آنها گفت‌وگو کنند.
- ۱۶- شناسنامه مکعب را بنویسند، پوشه کار خود را تکمیل و مکعب‌ها را نگه‌داری کنند.

برای ساختن جعبه‌ای به اندازه دلخواه، می‌توانند اندازه شکل اصلی، یعنی مربع الگو، را تغییر دهند. پس از ساختن جعبه، آن را با افزودن کاغذ و مقوای رنگی یا ... به شکلی آشنا مثلاً حیوان یا گیاه تبدیل کنند.

ساختن هرم : هرم مثلث القاعده یا چهار وجهی منتظم حجمی است که از اتصال چهار مثلث متساوی الاضلاع هم اندازه ساخته می‌شود. این شکل کاربردهای زیادی دارد که یکی از آنها ساختن جعبه است. همچنین، با افزودن قطعات کاغذی می‌توان از آن انواع حیوانات یا گیاهان را ساخت. از مدتی قبل از اجرای این فعالیت، شکل هرم را به دانش‌آموزان معرفی کنید و از آنها بخواهید که به کاربردهای مختلف آن فکر کنند و دربارهٔ هرمی که می‌خواهند بسازند، فکر و مشورت کنند و تصمیم بگیرند.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
مقوای ضخیم با رنگ مناسب، مداد، خط‌کش، قیچی، چسب مایع، دستگاه پانچ و وسایل تزئینی	کلاس	فردی	یک جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرآیندی و پایانی

مراحل اجرا

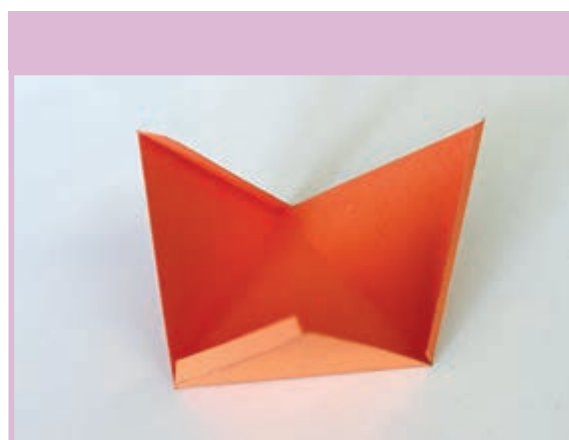
- ۱- شکل گستردهٔ هرم را روی تابلوی کلاس بکشید و مراحل رسم و جزئیات آن را برای دانش‌آموزان توضیح دهید.
- ۲- دانش‌آموزان ابزار و مواد لازم را آماده کرده‌اند.
- ۳- روش رسم مثلث متساوی الاضلاع را با کشیدن شکل روی تابلو برای دانش‌آموزان توضیح دهید.
- ۴- یک مثلث متساوی الاضلاع بکشند.

- ۵- مثلث را الگو قرار دهند و گستردهٔ جعبه را طراحی کنند.
- ۶- لبه‌ای به عرض یک سانتی متر به یک ضلع دیواره‌های مثلث اضافه کنند.
- ۷- محل خط چین‌ها را به طرف داخل تا بزنند.
- ۸- لبهٔ اضافی هر مثلث را به داخل مثلث کناری بچسبانند.

۱- اندازهٔ این حجم با بزرگ و کوچک کردن این مثلث تعیین می‌شود.

- در صورتی که بخواهند هرم به راحتی باز و بسته شود، رأس آن را سوراخ کرده و با رد کردن نخ به هم متصل کنند. پس از ساختن هرم می‌توانند آن را با افزودن کاغذ و مقوای رنگی یا ... به شکلی آشنا، مثلاً حیوان یا گیاه، تبدیل کنند.
- ۹- هرم را مطابق کاربردی که در نظر گرفته اند، تزئین کنند.
- ۱۰- نمونه‌های آماده را به نمایش بگذارند و درباره آنها گفت‌وگو کنند.
- ۱۱- شناسنامه هرم را بنویسند، پوشه کار خود را تکمیل و هرم‌ها را نگه‌داری کنند.
- * دانش‌آموزان می‌توانند گسترده شکل را به روش‌های دیگری هم بکشند.

ساختن یک کتاب: دانش‌آموزان با توجه به تجربه پایه چهارم که کتاب را به صورت گروهی تهیه کرده‌اند، در یک برنامه تلفیقی به صورت فردی یک کتاب می‌سازند. در این فعالیت، هر یک از آنها ضمن آشنایی بیشتر با قسمت‌های مختلف یک کتاب، آماده‌سازی این قسمت‌ها را خود، بدون کمک دیگران، تجربه می‌کند. این فعالیت کامل‌ترین کاری است که دانش‌آموزان در دوره ابتدایی انجام می‌دهند. آنها در این فعالیت ابتدا قصه، خاطره یا شعری می‌سازند، آن را در صفحه‌های مناسب می‌نویسند (قصه‌گویی) و برای آن نقاشی‌هایی می‌کشند (نقاشی). در پایان، کتاب را صحافی می‌کنند و برای آن جلد می‌سازند (کاردستی). قصه را با همکاری چند نفر به نمایش‌نامه تبدیل کرده و پس از تمرین به صورت نمایش اجرا می‌کنند. در واقع، در این فعالیت آنها از تمام تجربه‌هایی که در این دوره پنج ساله کسب کرده‌اند، استفاده می‌کنند.

نوع ارزشیابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرایندی و پایانی	به صلاح‌دید معلم	فردی	کلاس	ابزار نوشتن و نقاشی، وسایل مورد نیاز برای اتصال قیچی، صفحات آماده قصه و تصویر، صفحات سفید اضافی هماهنگ با صفحات تصویر سازی شده، مقوا برای جلد و ...

مراحل اجرا

همانند پایه چهارم (صفحات ۸۴ و ۸۵) است؛ با این تفاوت که فردی است و هر یک از دانش‌آموزان به تنهایی آن را انجام می‌دهد.

۲- کار با دورریختنی‌ها

ساختن کلاژ ترکیبی: دانش‌آموزان در پایه‌های پنجم ترکیب مواد طبیعی^۱ و دورریختنی‌ها را برای تصویر سازی یا ساختن تابلوی نقاشی تجربه می‌کنند. طرح، نقش، رنگ و بافت انواع پارچه، کاغذ و مقوای دورریختنی به جای رنگ در تکمیل و زیباتر کردن کاردستی و نقاشی قابل استفاده است. این شیوه کلاژ یا تکه چسبانی نام دارد. چند هفته پیش از اجرای برنامه، درباره تکمیل کاردستی و نقاشی با انواع مواد در دسترس از جمله پارچه، سنگ، صدف، چوب، هسته‌ها و پوسته‌ها، خرده کاغذها و مقوای رنگی، نخ‌های رنگی و ... (چسباندن دورریختنی‌های رنگی به جای رنگ آمیزی نقاشی) با دانش‌آموزان گفت و گو کنید. سپس از آنها بخواهید متناسب با موضوع کاردستی، مواد مورد نیاز خود را جمع‌آوری کنند. دانش‌آموزان می‌توانند انواع پارچه، کاغذ و مقوای جمع‌آوری شده را به صورت آلبوم درآورند؛ یعنی، تکه‌ها را از نظر رنگ یا طرح دسته بندی کنند، روی هم بچینند و با یک گیره یا سنجاق قفلی بزرگ آنها را نگه‌داری کنند.

۱- مواد طبیعی برای فعالیت کلاژ نباید آن قدر حجیم، سنگین یا برجسته باشند که تعادل کار را به هم بزنند.

نوع ارزشیابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرآیندی و پایانی	دو یا سه جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فردی	کلاس	انواع مواد طبیعی یا سایر دور ریختنی‌ها، پارچه و کاغذ و مقواهای ساده و طرح دار یا نقش دار، مواد تزئینی، قیچی، چسب مایع، مقوای A۴ ضخیم برای زمینه کار

مراحل اجرا

- ۱- دانش آموزان موادی را که برای ساختن کلاژ لازم دارند، همراه آورده‌اند.
- ۲- ابتدا طرح مورد نظر خود را روی مقوایی بکشند. این طرح ممکن است منظره، چهره، حیوان، میوه یا موضوع یک داستان باشد.
- ۳- در جاهایی که می‌خواهند از پارچه، کاغذ یا مقوا استفاده کنند، خطوط اطراف طرح را به دقت با قیچی برش دهند و الگو یا قالب کار را آماده کنند.
- ۴- الگو یا قالب را روی پارچه، کاغذ یا مقوای مناسب قرار دهند و دور آن را با خودکار یا مداد خط بکشند. برش را از روی خطوط و با دقت انجام دهند.
- ۵- تکه‌های بریده شده را روی زمینه کار (مقوای A۴) قرار دهند. سایر مواد تکمیل کننده کار را نیز در جاهای مناسب خود قرار دهند.
- ۶- هنگامی که از مناسب بودن جای همه مواد مطمئن شدند، آنها را در جای خود بچسبانند.
- ۷- نمونه‌های آماده را به نمایش بگذارند و درباره آنها گفت و گو کنند.
- ۸- شناسنامه کار را بنویسند، پوشه کار خود را تکمیل و کلاژ را نگهداری کنند.

۳- کار با گل رس

الف) دانستنی‌های معلم : از پایه چهارم مطالعه کنید.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

ساختن حجم گلی : دانش‌آموزان در سال‌های قبل ساختن ظرف یا حجم با روش‌های انگشتی و فتیله‌ای را تجربه کرده‌اند. در پایه پنجم با استفاده از تلفیق دو روش انگشتی و فتیله‌ای یا یکی از آنها به ساختن احجام گلی می‌پردازند. در اینجا کار گروهی است. دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک فکر و مشورت می‌کنند و در باره موضوع کار تصمیم می‌گیرند. سپس هر عضو گروه، بخشی از آن را می‌سازد. در پایان، بخش‌هایی را که ساخته‌اند کنار یکدیگر قرار می‌دهند و موضوع اصلی را ارائه می‌دهند. برای مثال، اگر موضوع کار مزرعه باشد، درباره آنچه در مزرعه وجود دارد، گفت و گو می‌کنند و هر یک بخشی مانند کشاورز، گیاهان، چاه آب، گاو، گاوآهن، بیل، سگ، مرغ و خروس و ... را می‌سازد. در پایان کار، اجزای مزرعه را که ساخته‌اند در کنار هم قرار می‌دهند. این مجموعه در کنار هم یک مزرعه را به بینندگان ارائه می‌نماید.

ابزار و مواد	فضای آموزشی	نوع فعالیت	زمان فعالیت	نوع ارزشیابی
گل رس آماده، لباس کار و نایلون (برای روی میز و برای خشک کردن ظرف ساخته شده)، ظرف آب، چاقوی پلاستیکی، اسفنج کوچک	کلاس	فردی	دو جلسه ۵۰ دقیقه‌ای	فرآیندی و پایانی

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان ابزار و مواد لازم را آماده کنند، لباس کار بپوشند و میز کار خود را با نایلون بپوشانند.
- ۲- گروه‌های کوچک تشکیل دهند (گروه‌های پنج یا شش نفری).
- ۳- در مورد موضوعی که می‌خواهند بسازند، مشورت کنند و تصمیم بگیرند.
- ۴- در مورد اجزای موضوع گفت و گو کنند و هر یک، ساختن جزئی را بر عهده گیرد.
- ۵- مقداری گل را از کیسه خارج کنند و ورز دهند.
- ۶- با گل آماده فتیله‌ها را بسازند.
- ۷- با روی هم یا کنار هم قرار دادن فتیله‌ها، شکل مورد نظر خود را بسازند.
- ۸- شکل‌های ساخته شده را برای خشک شدن آماده کنند.

رنگ آمیزی اشیای گلی : دانش‌آموزان روش رنگ‌آمیزی گل یا سفال (در صفحه ۹۷ مطالعه کنید) را در سال‌های

پیش آموخته‌اند. هر دانش‌آموز با هماهنگی سایرین، کار خود را طوری رنگ‌آمیزی کند که اجزای مجموعه در کنار هم زیبایی لازم را داشته باشد.

نوع ارزشیابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرایندی و پایانی	یک جلسه	فردی	کلاس	لباس کار، ظرف آب، قلم مو، رنگ پلاستیک سفید، رنگ گواش، روغن جلا، دستکش پلاستیکی، قطعه‌ای اسفنج کوچک

مراحل اجرا

- ۱- دانش‌آموزان هر گروه در مورد رنگ قسمت‌های مختلف مجموعه خود گفت‌وگو و توافق کنند و تصمیم بگیرند.
- ۲- وسایل مورد نیاز را روی میز آماده کنند.
- ۳- لباس کار بپوشند و روی میز را با نایلون بپوشانند.
- ۴- کار خود را روی یک صفحه مقوایی کوچک و ضخیم قرار دهند.
- ۵- برای این که رنگ روی گل خشک شده کدر نشود، بهتر است ابتدا زیرسازی کنند. برای زیرسازی، روی گل را یک رنگ سفید (پلاستیک) یک دست بزنند. صبر کنند تا این رنگ خشک شود.
- ۶- روی کار سفید رنگ را به روش مناسب رنگ آمیزی کرده یا نقش‌هایی ایجاد کنند.
- ۷- پس از خشک شدن رنگ یا نقوش، تمام قسمت‌های شیء گلی را با روغن جلا پوشش دهند.
- ۸- شکل‌های کامل شده را طوری کنار هم قرار دهند که در مجموع، موضوع تعیین شده را نشان دهند.
- ۹- مجموعه‌ها را به نمایش بگذارند و درباره هر یک گفت‌وگو کنند.
- ۱۰- شناسنامه کار را آماده کنند و به آن بچسبانند.
- ۱۱- پوشه کار خود را تکمیل و شکل‌ها را نگه‌داری کنند.

ث) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان در پایه ششم ابتدایی

۱- شکل‌سازی با کاغذ و مقوا

ساختن کتاب: از پایه پنجم مطالعه کنید.

ساخت قاب عکس

نوع ارزشیابی	زمان فعالیت	نوع فعالیت	فضای آموزشی	ابزار و مواد
فرآیندی و پایانی	یک جلسه	فردی، گروه کوچک یا گروه بزرگ	کلاس	مقوا، مقوای رنگی، عکس دلخواه، ابزار نقاشی، وسایل تزئینی در صورت نیاز، قیچی، چسب، زرورق یا نابلون یا پلق

مراحل اجرا

- ۱- از دانش‌آموزان بخواهید ابتدا عکس را از قسمت پشت روی مقوای رنگی بگذارند و علامت بزنند؛ به طوری که دور تا دور آن حاشیه یکسانی داشته باشیم.
- ۲- سپس عکس را بردارند و از هر طرف یک سانت به داخل رفته و خطوط داخلی را برش دهند. در این صورت قاب خالی از عکس ۱ سانت از هر طرف کوچکتر است.
- ۳- حالا یک مقوای رنگی تو خالی داریم که دانش‌آموزان می‌توانند حاشیه آن را به شکل دلخواه برش بزنند و نقاشی و تزئین کنند.

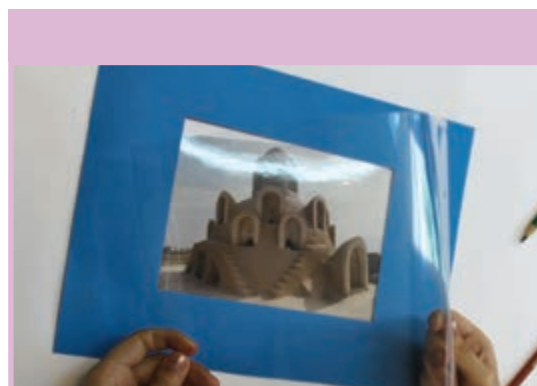

قاب را می‌توان به روش‌های آموخته شده در سال‌های قبل مانند چاپ، استفاده از مجاله‌ها، کولاژ کاغذ و مقوا یا مواد طبیعی، نقاشی یا چسباندن عکس‌های مختلف تزئین کرد. در این مرحله قاب ما آماده است (نوع طراحی، تزئین و روش استفاده از ابزار و مواد حائز اهمیت است و میزان خلاقیت کودک را نشان می‌دهد).

۴- برای نصب عکس در قاب می‌توان عکس را از پشت به قاب چسباند یا یک مقوای دیگر پشت قاب گذاشت و آن را از سه طرف چسباند؛ البته یک طرف آن باز باشد (برای گذاشتن و در آوردن عکس).

۵- پیش از چسباندن مقوای پشت قاب، می‌توان، یک زوروق یا نایلون از پشت به قاب چسباند. این کار باعث می‌شود عکس تمیزتر بماند. در واقع، زوروق یا نایلون به جای شیشه از عکس محافظت می‌کند.

۶- در پایان کارها را به نمایش می‌گذاریم، در مورد آنها صحبت و گفت و گو می‌کنیم و در آخر، نظر خود را در پوشه کار می‌نویسیم.

۲- کار با دورریختنی ها

کلاژ ترکیبی : به دستورالعمل پایه پنجم مراجعه شود.

شکل سازی با جعبه ها و قوطی های دورریختنی : به دستورالعمل پایه چهارم مراجعه شود.

۳- کار با گل رس

ساختن حجم گلی :

رنگ آمیزی حجم گلی :

ایجاد نقش برجسته بر روی صفحه گلی :

به دستورالعمل پایه های چهارم و پنجم مراجعه شود.

مراحل اجرا

۱- ابتدا مروری بر فعالیت های سال گذشته (طرز تهیه گل، روش های کار با گل) داشته باشید.

۲- از دانش آموزان بخواهید پس از ورز دادن گل، یک ورقه به اندازه و شکل دلخواه، به ضخامت دو سانتی متر روی

صفحه باز کنند.

۳- از آنها بخواهید نقش دلخواه را با خلال دندان روی صفحه ایجاد کنند و سپس با فتیله های مختلف روی طرح را

بپوشانند (با روش اتصال آب گل و ایجاد خراش روی دو طرف اتصال).

۴- در پایان با وردنه یا یک جسم بزرگ فتیله ها را کمی فشار دهند تا کاملاً به صفحه بچسبند.

۵- برای خشک شدن، نایلونی سوراخ دار روی کار بکشند تا به مرور خشک شود. بعد از دانش آموزان بخواهید آن

را به دلخواه رنگ آمیزی کنند.

۶- دانش آموزان می توانند قبل از خشک شدن سوراخی در بالای آن ایجاد کنند تا پس از خشک شدن با نخ گونی

آن را آویزان کنند.

۷- در پایان کارها را به نمایش بگذارند و در مورد آنها گفت و گو کنند. از دانش آموزان بخواهید نظر خود را در پوشه

کار بنویسند.

فصل چهارم

تربیت شنوایی

الف) دانستنی‌های معلم

نیاز به تربیت شنوایی

انسان بخش عظیمی از آگاهی‌های خود را در طول حیاتش از طریق صداهایی که می‌شنود، به دست می‌آورد. لذا بهتر است از همان اوان کودکی، مبانی تربیت شنوایی به صورت تدریجی و مبتنی بر اصول مشخص روان‌شناسی به او آموخته شود. هدف بخشی از درس هنر دوره ابتدایی، تربیت حس شنوایی دانش‌آموزان است. تربیت شنوایی با شناخت، جداسازی و انتخاب اصوات مفید در محیط آغاز می‌شود. این انتخاب آگاهانه و روش‌های آن برای هر گروه سنی و هر سطح فرهنگی متفاوت است. برای این که دستگاه شنوایی و نظام ذهنی و روانی فرد، آمادگی شنیدن آگاهانه اصوات زیبا را پیدا کند و فرد بتواند نوع سالم اصوات را باز شناسد و با رفتاری درست، آلودگی‌های صوتی موجود در محیط زندگی را کاهش دهد، لازم است تربیت شنوایی از دوران کودکی آغاز شود. عادت به شنیدن اصوات سالم، روح را آرامش و اطمینان می‌بخشد، حافظه را تقویت می‌کند، تفکر را توسعه می‌دهد و در یادگیری و در نهایت، تأمین سلامت روانی فردی و اجتماعی در کودکان نقش مؤثری دارد.

در دوره ابتدایی، تربیت شنوایی از گوش دادن آگاهانه به اصوات طبیعت آغاز می‌شود و به خواندن شعرهایی از کتاب‌های فارسی می‌رسد که با الهام از طبیعت و با اتکا به دین و آیین مرسوم و مقبول مردم ایران ساخته و اجرا شده‌اند. کودکان در حالت طبیعی و سلامت روانی، از صداهای زیبا لذت می‌برند. درک کردن صداهای طبیعت (صدای پرندگان، آب، باد و...) و لذت بردن از آنها امری فطری است ولی در مورد صداهایی که انسان تولید می‌کند، نظیر انواع موسیقی، پیش از آن که طبیعی و فطری باشد، انگیزه‌های محیطی دخالت دارد.

اگر تربیت شنوایی به درستی انجام پذیرد:

- ۱- حس زیبا دوستی و زیباشناسی پرورش می‌یابد؛
- ۲- روحیه تعالی جویی و کمال طلبی توسعه می‌یابد؛
- ۳- تلطیف روحیه صورت می‌گیرد و شادی و نشاط همراه با آرامش ایجاد می‌شود؛
- ۴- توانایی تمرکز افزایش می‌یابد؛
- ۵- دقت شنوایی و نظم ذهنی بیشتر می‌شود؛
- ۶- حافظه شنیداری رشد می‌کند؛
- ۷- هوش موسیقایی توسعه می‌یابد؛

۸- ذائقه شنوایی زیبا پسند می‌شود؛

۹- تخیل تقویت می‌شود و تفکر توسعه می‌یابد؛

۱۰- مفهوم درک زیبایی از شنیده‌ها عینیت می‌یابد؛

۱۱- آلودگی‌های صوتی در محیط کاهش می‌یابند.

کودکان صداهای زیبا را دوست دارند و از شنیدن و تقلید کردن آنها لذت می‌برند؛ از این رو، می‌توان با جلب توجه ایشان به اصوات و نغمه‌های زیبای طبیعت، به آنها در تربیت شنوایی خویش و شناخت هر چه بهتر هنرهای شنیداری (اولین هنری که انسان از بدو تولد با آن آشنا می‌شود) کمک کرد تا از آثار آن در موقعیت‌های مختلف زندگی و به‌ویژه، افزایش دقت، تمرکز و ارتقای یادگیری‌های دیگر، بهره‌مند شوند.

۱- تعریف موسیقی

موسیقی از سه رکن تشکیل شده است :

صوت، نظام ریتمیک و عوامل ربط دهنده محتوایی که به آن محتوای انسانی می‌گوییم. به نظر می‌رسد این سه رکن، از ازل تاکنون در هر اثر موسیقایی وجود داشته است و خالق آن، چه به صورت آگاهانه یا حتی ناآگاهانه این سه رکن را در اثر خود گنجانده است. در این مقوله کشفیات موسیقی قرن بیستم در باب موسیقی‌های مفهومی اصولاً دخیل نیست؛ چرا که ما در رکن سوم موسیقی (محتوای انسانی) با نام اثر مواجه هستیم که بار معنایی آن را به دوش می‌کشد.

مفهوم موسیقی در اقوام یک مفهوم مجهول است و در موسیقی اقوام محلی از اعراب ندارد. بدین معنا که این واژه عربی از زبان یونانی با نام موسیقا گرفته شده و در جهان اسلام به شکل خاصی برای موسیقی رسمی فرهنگ‌ها از آن استفاده شده است. موسیقی دلیلی ندارد که برای کس دیگری «موسیقی» باشد و حق نداریم بر آن اصرار بورزیم و آنچه مهم است نظر مردم یک منطقه یا حتی نظر شخصی یک فرد است.

برخی پژوهشگران موسیقی را صدایی نظم یافته توسط بشر می‌دانند و در واقع موسیقی فقط یک چیز یا یک صدای نظم یافته یا یک قطعه ساخته شده نیست. در واقع موسیقی یک فرایند است. به نظر می‌رسد کلمه موسیقی نمی‌تواند فرایند کنش اجتماعی در اقوام را نشان دهد و پدیده‌های موسیقایی مانند یک کنش در فرهنگ و اجتماع عمل می‌کند. ما بنا داریم در این نتیجه‌گیری اهمیت این فرایند را روشن سازیم، چراکه در تولیدات و برنامه‌سازی اگر موسیقی را مانند یکی از شئون رفتاری جامعه ببینیم، با حساسیت بیشتری واژه تفنن و سرگرمی را در درجه دوم قرار خواهیم داد. موسیقی شیء نیست؛ بلکه عملی است که مردم انجام می‌دهند. موسیقی‌شناسان قومی با این نظر موافق هستند و به مفهوم مجرد موسیقی تقریباً کاری ندارند. موسیقی‌دان نیز به عنوان مسئول فعالیت‌های منجر به انسان‌ها این فرایند و کنش اجتماعی را به عهده می‌گیرد. انواع موسیقی در روند تولد تا مرگ به عنوان همین فرایند عمل می‌کند و استقلال هر نوع موسیقی مانند تفاوت رفتارهای انسانی بروز

۱- Conceptual

۲- Ethnomusicology

می‌کند. باید بپذیریم ارزش‌های زیبایی‌شناسی حتی در درون یک جامعه یکسان نیستند. اینجا نقطه تلاقی هویت، اصالت با ارزش‌های زیباشناختی محسوب می‌شود. بدین معنا که این مفاهیم یکی از معیارهای ارزش‌گذارانه است. در واقع ارتباط میان انتخاب‌های موسیقایی یک جامعه و طرز برخورد اجراگر با آن نشان‌دهنده ایده‌آل‌های زیبایی‌شناختی است.

۲- منابع موسیقایی: آوازی و سازی

منابع موسیقایی به دو دسته سازها و آواهای حنجره انسانی تقسیم می‌شوند.

● سازها:

۱- سازهای آکوستیک (غیر الکترونیک) ایرانی مانند تار، سه تار، سنتور، کمانچه، نی، تنبک و سازهای غیر ایرانی مانند پیانو، ویلن، فلوت و... معمولاً این سازها به صورت سلو(تکی) و یا آنسامبل(گروهی) در ارکسترهای مختلفی نواخته می‌شوند.

۲- سازهای غیر آکوستیک و الکترونیک مانند سینتی‌سایزرها که با سیستم‌های الکترونیک نمونه‌سازی می‌شوند که یا شبیه سازهای زنده مثل ویلن بازسازی شده یا یک صدای لایراتواری صوتی هستند که نمونه طبیعی ندارند. این سازها در موسیقی‌های الکترونیک و به‌ویژه موسیقی پاپ کاربرد فراوانی دارند.

● آواز: در تقسیمات سازها تنها دانشمند ایرانی ابونصر فارابی است که آواز انسان را مانند یک ساز کامل به‌شمار آورد، در مقابل، سازشناسی غربی که اتفاقاً از سازشناسی غنی و کهن هندی بهره برده است، آواز را از سازها جدا می‌کند. آواز یک مکانیزم صوتی انسانی است که توسط حنجره آدمی شکل می‌گیرد و براساس زبان هر قوم و اصوات دهانی شکل نظام یافته‌ای به خود می‌گیرد.

۳- مقوله ریتم و تناسب در موسیقی

به نظر می‌رسد واژه ریتم در تاریخ از مجسمه‌سازی آغاز شده است و بعدها در موسیقی جاخوش کرده است. جالب این‌که این واژه در ترکیب‌بندی مجسمه‌سازی به معنای تناسب است، به این معنا که بین اعضای بدن تناسبی در زیبایی‌شناسی آن حکم فرماست. همین واژه در موسیقی نیز به همین منظور به کار می‌رود. اگر چه بعد از قرن هفدهم در دوره باروک موسیقی غرب واژه ریتم، به معنای زمان‌بندی نیز به کار رفت. بنابراین، در مقوله ریتم با دو واژه مواجه هستیم: ضرب و ضربان

● ضرب: دو نوع ضرب داریم: کوتاه و بلند؛ همچون هجاهای شعری کوتاه و بلند هستند. ضرب کوتاه دو قسمتی است و ضرب بلند سه قسمتی. در تئوری موسیقی غربی تفاوت این دو مورد در نت بدون نقطه (ضرب کوتاه) و نت نقطه‌دار (ضرب بلند) است. از این دو ویژگی تنوع‌های زیادی در ضرب شکل می‌گیرد که خارج از حوصله این بحث است. قرار نیست ما به دانش‌آموزان در این مرحله موسیقی آموزش دهیم و هدف غایی در این روش، پرورش خلاقیت دانش‌آموز در درست شنیدن و تمرکز کامل از طریق موسیقی است.

● **ضربان:** این واژه به معنای سرعت و حرکت در موسیقی است، مثلاً یک قطعه موسیقی می‌تواند تندتر یا کندتر اجرا شود که قطعاً دلیلی برای این رفتار خود خواهد داشت. ضربان یک قطعه همچون ضربان قلب یک انسان عمل می‌کند و می‌تواند براساس احساسات انسانی تندتر و یا کندتر بزند.

۴- کاربردهای موسیقایی در زندگی انسان

به نظر می‌رسد، موسیقی خالص از دوران باستان تاکنون یکی از شئون رفتاری انسان بوده است و معمولاً با تمام احساساتش عجین می‌توان گفت موسیقی براساس همهٔ احساسات انسان موسیقی ساخته شده است و عموماً بیشتر سازندگان موسیقی، آن را برای کاربردی عمیق و حتی سطحی خود استفاده کرده‌اند. پس اگر با این گفتار موافق باشیم، آنگاه موسیقی را به صورت‌های گوناگونی همچون راز و نیاز با پروردگار، مراسم دینی و مذهبی، مراسم‌های شادی، سوگ و... کلاً از تولد تا مرگ می‌توان یافت. از دیدگاه موسیقی‌شناسان برخی کاربردهای موسیقی از این قبیل‌اند: بیان احساسات، زیبایی‌شناسی، سرگرم کردن، برقراری ارتباط، ارائهٔ نمادین مفاهیم، هدایت جامعه به وحدت هنجارهای اجتماعی، اعتبار بخشیدن به نهادهای اجتماعی و آیین‌های مذهبی، کمک به استمرار و ثبات فرهنگی، کمک به یکپارچگی جامعه.

۵- شرح دروس

روش نگارش دروس تربیت شنوایی در موسیقی برای پایه‌های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی نیز مانند سال‌های قبل، برمبنای سه مرحله؛ تشخیص، تقلید و توصیف به شکل پیشرفته‌تر بنا شده است. روش تشخیص صدا در پایه چهارم به صوت سازها و شناخت آنها می‌پردازد و سعی دارد صداهای نظم یافته و موسیقایی سازها را به دانش‌آموزان بشناساند. صدای سازها را، در این سه پایه تحصیلی، به سه نوع صدای کوبشی، بادی و زهی (سیمی) تقسیم کرده‌ایم تا در دسته‌بندی ذهنی صوتی، دانش‌آموز بتواند تشابهات و تفاوت‌های صدای سازها را با صداهای محیط اطراف خود تشخیص دهد و تعقیب کند، مثلاً در سازهای بادی، صدای سرنای ایران، شباهتی به صدای صوت قطار دارد که می‌تواند تشابه جالبی برای دانش‌آموز در تجسم و تولید دیگر صداها داشته باشد. در سازهای کوبشی همان‌طور که از نامشان پیداست، (مثلاً ساز دف) صدا با کوبیدن به بدنهٔ ساز تولید می‌شود. در سازهای بادی همچون نی، صدا از گردش هوا در لولهٔ صوتی و دمیدن انسان عموماً ایجاد می‌شود و سازهای زهی نیز با ارتعاش سیم (زهره) به صدا درمی‌آیند و رنگ‌آمیزی متنوع صوتی خاص خود را دارند. در پژوهش‌های معاصر مشخص شده کودک می‌تواند صدای سازها را مانند شخصیت‌های زنده و مستقل در ذهن خود تجسم کند. این درس‌ها به بهانهٔ تشخیص صدای سازها در منابع شنیداری خود مبحث شنیدن خالص موسیقی‌های مفید و هدفمند را مدنظر داشته است و با ورود به مباحث پایه‌ای و شناختی موسیقی، اصلاً قصد تربیت موسیقی‌دان ندارد.

هدف روش اول، یعنی تشخیص، درست شنیدن و کامل شنیدن به معنای ارتباط اولیهٔ دانش‌آموز با محیط اطراف خود است. هدف روش تقلید؛ ابراز وجود و مورد توجه واقع شدن دانش‌آموز را به چالش می‌کشد. برای مثال او با درست خواندن یک ترانه (مباحث تقلید از کلاس پایهٔ چهارم) می‌تواند مورد تشویق اطرافیان خود واقع شده و بهتر دیده شود. روش توصیف در

مرحله سوم مطرح شده تا دانش آموز بعد از مرحله تشخیص دقیق، و تقلید منبع صوتی بتواند راه تخیل را برای او بگشاید. دانش آموز در ذهن خود می تواند با صداهای اطراف خود تخیل کند و آن را به صورت یک داستان یا یک نقاشی به تصویر بکشد و توصیف کند. باید دانش آموز را در تخیل کردن تنها گذاشت و البته با توجه به این که اغلب صداها دارای کاربردی مخصوص به خود در زندگی ما هستند، می توان این کاربردها را به عنوان رشته آغازین و شروع موضوع اصلی تخیل در اختیار دانش آموز قرار داد.

معرفی صدای سازهای زهی و گروه نوازی سازهای ایرانی (دستگاهی و اقوام) و سازهای جهانی در این سه پایه تحصیلی، به منظور شناخت صدای واقعی سازها مطرح بوده اند و به هیچ عنوان جنبه تخصصی ندارد. دسته بندی سازها و این که چگونه در گروه های چند نفره با هم می نوازند، هدف کلی این دروس است.

هدف اساسی در معرفی سازها و نمونه های منتخب آثار فاخر و هنری در کتاب های این سه پایه تحصیلی، این است که دانش آموز را در برابر موسیقی های مخرب محافظت کنیم. در دنیای معاصر تعداد موسیقی های عجیب و غریب کم نیستند و تنها راه محافظت از دانش آموز، شناساندن موسیقی مفید از طریق شنیدن موسیقی های هدفمند و فاخر است. در این کتاب سعی شده با انتخاب و دسته بندی موسیقی های جذاب، سالم و گوش نواز تا حدی به دانش آموز در دنیای پرتلاطم فرهنگی شناخت دهیم و او را راهنمایی کنیم.

در بخش تقلید هر پایه تحصیلی، به یادگیری ساده، ریتم های دو ضربی، سه ضربی و چهار ضربی پرداخته شده است که تنها جنبه آشنایی دارد. البته شنیدن تمرین یادگیری ریتم ها از طریق ترانه، تصنیف ها و آوازهای داخل متن، می تواند به حفظ کردن بقیه متون و حتی اشعار کلاسی در متون کتاب فارسی کمک کند.

مرحله سوم پایه های تحصیلی (چهارم، پنجم و ششم) در خلاقیت شنوایی با موسیقی به مبحث توصیف می پردازد که مربوط به سه احساس اصلی انسان یعنی؛ شادی، اندوه و عشق است.

شادی و اندوه از احساسات غنی و جدانشدنی انسانی هستند که با شناخت دقیق آنها و توضیح و توصیف واقعی شان می توانیم جنبه های عمیقی را هدفمند در ذهن دانش آموز پرورش دهیم. اما مفهوم توصیفی عشق یکی از متکامل ترین احساسات انسانی است که کودک در ابتدا با مادر خود تجربه می کند. احساس عشق، زندگی اجتماعی انسان را در دوست داشتن و دوست داشته شدن، پرورش می دهد و او را به ارزش های اصیل انسانی و اعتقادی پیوند زده، و برای او مسیر بهتری را در زندگی به وجود می آورد. عشق به پروردگار، عشق به ائمه (ع)، عشق به مادر و عشق به وطن از مراتب بالای این احساس انسانی هستند که در مبحث توصیف پایه ششم به آن پرداخته ایم.

در مباحث سازها و ریتم به این دو روش عمل شده است :

— شناخت سازها با شنیدن : تکی و سلو، گروهی و گروه نوازی

— شناخت سه ریتم اصلی : دو ضربی، سه ضربی و چهار ضربی

می توان گفت که بیشتر ریتم های موسیقایی در کشور ما و دنیا با این سه ضرب و ریتم ساخته می شوند.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش آموز

این بخش با سه روش تشخیص، تقلید و توصیف موسیقایی بازی‌های سه گانه‌ای برای پایه‌های چهارم، پنجم و ششم تنظیم شده است. برای هر پایه تحصیلی منابع صوتی مخصوص به خود در درس بارگذاری شده که معلم گران قدر می‌تواند با توجه به دستورالعمل هر درس از آنها بهره ببرد.

بازی توصیف نمودن (تخیل در واقعات)	بازی تقلیدکردن (ابراز وجود و هماهنگی)	بازی تشخیص دادن (تمرکز و دقیق شنیدن)	روش	
			پایه / صدای منابع درسی	
مقایسه انواع شادی و اندوه : – شادی در تولد، شادی اعیاد مذهبی، شادی ملی نوروز اندوه در سوگ و عزاداری (مراسم ماه محرم، سوگ درگذشت عزیزان و...)	ریتم خوانی ۱ : یادگیری دو ضربی، همراه با تمرین ترانه خوانی : تقلید صوت و تقویت حافظه شعری	صدای ساز زهی موسیقی <u>دستگاهی ایران</u> بازی تشخیص صدای ساز زهی جهانی	صدای موسیقایی	پایه چهارم : آشنایی با ساز زهی (سیمی) و ریتم دو ضربی
توصیف رشادت و حماسه حماسه کربلا، حماسه دفاع از کشور، حماسه‌های تاریخی	ریتم خوانی ۲ : سه ضربی (ساده – ترکیبی و لنگ) ترانه خوانی ۲	گروه نوازی ارکستری با سازهای <u>موسیقی دستگاهی</u> گروه نوازی ارکستری با سازهای موسیقی اقوام ایران	صدای موسیقایی	پایه پنجم : گروه نوازی ایرانی و ریتم سه ضربی
<u>توصیف عشق</u> عشق به خدا و ائمه (ع)، عشق به مادر، عشق به میهن ایران	ریتم خوانی ۳ : چهار ضربی (ساده – ترکیبی و لنگ) ترانه خوانی ۳	گروه نوازی ارکستری با سازهای جهانی (ارکستر سمفونیک)	صدای موسیقایی	پایه ششم : گروه نوازی جهانی و ریتم چهار ضربی

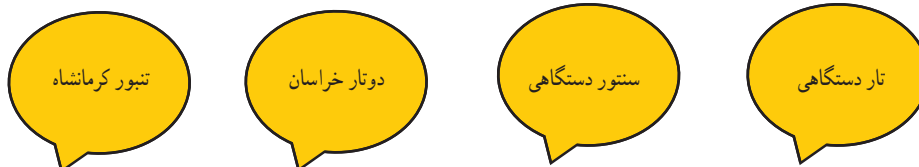
جدول سازشناسی (دستگاهی، اقوام ایرانی و جهانی)

سازهای زهی ایرانی (صدا با ضربه زدن به سیم)		سازهای بادی ایرانی (صدا از گردش هوا در ساز)		سازهای کوبشی ایرانی (صدا از طریق کوبیدن بر پوست ساز)
زهی مالشی	زهی کوبشی			
کمانچه (دستگاهی)	سنتور (دستگاهی)	نی (دستگاهی)		تنبک (دستگاهی)
کمانچه لری	تار (دستگاهی)	سرنا (ساز اکثر اقوام ایران)		دهل (ساز اکثر اقوام ایران)
سرود بلوچی	سه تار (دستگاهی)	نی جفتی هرمزگان		نقاره
ربابه خوزستان	بربط عود (دستگاهی)	بالابان آذری		دف کردی
قیچک سیستان	رباب بلوچی	نرمة نای کردی		دایره آذری (قاوال)
	دوتار خراسانی	له له وا مازندران		ده سر کوتن مازندران
	تنبور کردی	نی انبان بوشهری		سنج و دمام بوشهری
	تنبورک بلوچ	کرنا بختیاری		دهلک بلوچی
سازهای زهی جهانی		سازهای بادی جهانی		سازهای کوبشی جهانی
مالشی با آرشه	کوبشی	بادی برنجی	بادی چوبی	تیمپانی
ویولن	پیانو	ترمپت	فلوت	طبل
ویلن سل	گیتار	ساکسیفون	کلارینت	دایره زنگی (تامبورین)
کنترباس	ماندولین	ترمبون	اوبوا	درامز

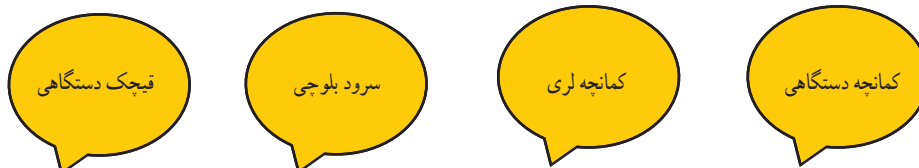
منابع شنیداری و موسیقایی

سازهای زهی که صدای آن با ارتعاش سیم (زه) تولید می‌شود.

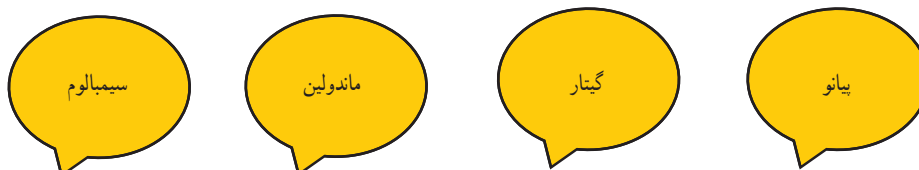
الف) سازهای زهی – کوبشی موسیقی دستگاهی ایران و اقوام :

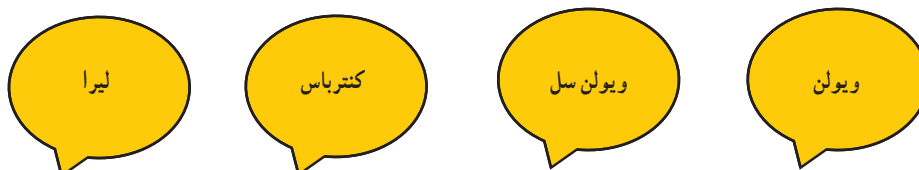
ب) سازهای زهی – مالشی (با آرشه) موسیقی دستگاهی ایران و اقوام :

ج) سازهای زهی – کوبشی موسیقی جهانی :

د) سازهای زهی – مالشی (با آرشه) موسیقی جهانی :

سازهای زهی موسیقی دستگاهی، موسیقی اقوام و موسیقی جهانی

روش تشخیص

● نام بازی ها

- ۱- تشخیص سازهای زهی موسیقی دستگاهی
  - ۲- تشخیص سازهای زهی موسیقی اقوام
  - ۳- تشخیص سازهای زهی موسیقی جهانی (با توجه به منابع صوتی پایه چهارم)
- هدف بازی : تمرکز و دقیق شنیدن صدای سازها و آشنایی دانش آموز با نام آنها
  - مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)
  - برگزاری کلاس ها : در سه ماهه اول سال تحصیلی یک ساله در کلاس تمرین و با دقت شنیده شود.
  - شرح بازی : برای تقویت گوش و درست شنیدن یا کامل شنیدن دانش آموز لازم است نمونه های صوتی این پایه را با تلفن همراه در کلاس پخش کنیم. تشخیص صدای این سازها فقط جنبه آشنایی با آن دارد و می توان در کلاس به صورت گروهی شنید و درصد شنوایی هر دانش آموز را در تشخیص هر ساز با دقت یادداشت کرد. شنیدن دوباره این نمونه سازها در روزها و هفته های آینده و توجه در دقت شنیداری و تشخیص دانش آموز اهمیت دارد.

جدول خصوصیت صداها

ارتفاع صوت	شدت صوت	حرکت صوت
زیر (بالا) : صدای کودک و زن جوان	قوی : شبیه صدای فریاد	از چپ به راست یا بالعکس : صدای حرکت قطار یا اتومبیل
بم (پایین) : صدای مرد مسن	ضعیف : شبیه صدای لالایی برای کودک	از بالا به پایین و یا بالعکس : صدای حرکت موشک از زمین به فضا

- نکته : به ویژگی های دیگر صدای سازها همچون زیر و بمی، راست و چپ حرکت و جهت صوت، قوی و ضعیف بودن توسط دانش آموز توجه شود.

روش تقلید

- نام بازی : دو ضربی خوانی یا بازی ریتمیک دو ضربی (با توجه به منابع صوتی پایه چهارم)
- هدف بازی : یادگیری ریتم دو ضربی و هماهنگی عملی کودک در اجرای ترانه دو ضربی
- مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (موبایل، بلندگو)
- برگزاری کلاس ها : در سه ماهه دوم سال تحصیلی در کلاس تمرین و با دقت شنیده شود.
- نکته ۱ : قبل از هر چیز بهتر است بدانیم ریتم شامل ضرب و ضربان است. «ضرب» به شخصیت ریتمیک قطعه گفته

می‌شود؛ مثلاً دوضربی، سه‌ضربی و یا چهارضربی. «ضربان» سرعت اجرای موسیقی است. بنابراین با دو مفهوم مواجه‌ایم: ضرب و ضربان.

● شرح بازی: دانش‌آموزان به قطعه موسیقی زیر گوش و با آن تکرار کنند. به این روش می‌خوانیم: ۱ و ۲ و؛ یعنی بخوانیم یک و دو و. ما همه آهنگ‌هایی که دو ضربی هستند این‌گونه می‌خوانیم: یک و دو و.

یعنی ضرب اول (یک) و ضرب دوم (دو) اما وقتی هر ضرب را نصف کنیم، می‌شود: ضرب اول (یک و) و ضرب دوم (دو و) و در واقع اجرای نصف شده هر ضرب با سرعتی دوبرابر انجام می‌شود.

ترانه‌های دو ضربی با ریتم خوانی:

خواندن با ریتم قطعات موسیقی می‌تواند با دست زدن همراه باشد. اینجا چون این قطعه موسیقی ما دو ضربی است، باید در هر مرحله دو بار دست بزیم به شکلی که دست اول قوی‌تر از دست دوم باشد؛ یعنی ضرب اول از ضرب دوم قوی‌تر شنیده می‌شود.

● دانش‌آموزان دوباره نمونه‌های دو ضربی بالا را گوش کنند و همراه موسیقی همچون رهبر اکستر بدون توقف دست خود را بالا و پایین کنید.

اکنون از دانش‌آموزان بخواهید سعی کنند به نگر داشتن ریتم با دست همچون یک رهبر موسیقی، فقط فکر کنند تا دوضربی را با توجه به قوی و ضعیف شدن ضرب‌ها درک کنند. سپس همان قطعات موسیقی بالا را بدون صدای خواندن ضرب (ریتم خوانی) در نمونه‌های زیر گوش کنند تا دانش‌آموز مستقلاً حس ریتمیک دو ضربی را بفهمد. لذت این بازی فقط زیاد گوش دادن و با همین روش ریتم خوانی آنهاست.

● نکته ۲: از دانش‌آموزان بخواهیم این بازی‌ها را در منزل به صورت انفرادی با منبع صوتی موجود در درس گوش و تمرین کنند. ممکن است آنها بعد از یادگرفتن این ریتم، بتوانند ریتم مشابهی را در آهنگ‌هایی که در منزل می‌شنوند، پیدا کنند. در واقع با این جست‌وجوهای فردی دانش‌آموزان این ریتم و کاربردهایش را به مرور می‌آموزند، چرا که اکثر ریتم‌های موسیقی در دنیا عموماً دو ضربی، سه ضربی و چهار ضربی هستند.

شنیدن همان قطعات دو ضربی صفحه قبل بدون ریتم خوانی :

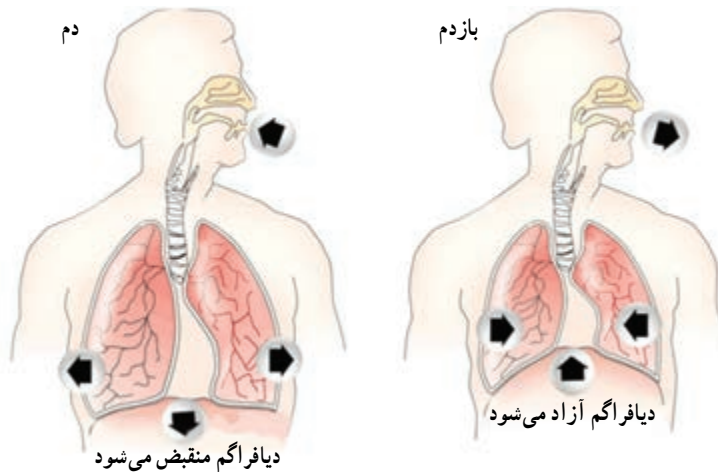

● نکته ۳: هدف این بخش این نیست که دانش آموز موسیقی دان حرفه‌ای تربیت شود و حتی نیاز نیست از روش‌های غربی سلفژ (خواندن نت‌ها) به صورت آکادمیک بهره‌گیریم. تقلید اصوات موسیقایی در این بخش به بازی‌های شنیداری اختصاص دارد تا دانش آموز بتواند صدای خود را بشنود و ابراز وجود کند و گاهی اگر نقصی در ادا و تقلید آن صوت دارد ممکن است به درست شنیدن آن ربط داشته باشد و نیاز به تمرین بیشتری دارد. روش بازی تقلید در سه مرحله انجام می‌شود: الف) شنیدن — توقف: ابتدا موسیقی منتخب توسط دانش آموز شنیده می‌شود.

ب) تمرکز: سپس به دانش آموز فرصت تمرکز داده شود تا درباره ویژگی‌های آن موسیقی توضیحاتی را از معلم بشنود و درباره آن با دوستان خود گفتگو کند.

ج) شنیدن — تقلید: دوباره صوت مورد نظر برای دانش آموز پخش شود و بدون فوت وقت از او بخواهیم صوت را تقلید کند.

برای تقلید در موسیقی می‌توان تکنیک تنفس صحیح با دیافراگم را به دانش آموز آموزش داد.

۱- در حالت نشسته دو دست خود را روی شکم بگیرد.

۲- با بینی و در حالت دهان بسته نفس عمیق بگیرد. در این مرحله باید سعی کند در حین نفس گرفتن با بینی شکم خود را پراز هوا کند.

۳- دهان خود را به حالت سوت درآورد و کم‌کم هوایی را که در شکم ذخیره کرده است، خارج کند و هم‌زمان به آرامی با دو دستی که روی شکم گرفته است، کمک کند تا خروج کامل هوا از دهان با کمی فشار بر شکم انجام شود.

- **نکته ۴:** این حرکت به صورت کامل سه یا چهار بار برای هر مرحله کافی است. حرکت تنفس با دیافراگم به سلامتی بدن نیز کمک خواهد کرد و می تواند تعادل خوبی در زندگی هر انسانی برای درست نفس کشیدن به وجود آورد. بعد از مدتی (یکی دو هفته تمرین) متوجه خواهیم شد که دانش آموز به صورت طبیعی تر به جای سینه با شکم و دیافراگم نفس می کشد.
- **نکته ۵:** با توجه به نمونه ترانه های دو ضربی درس می توان خواندن ترانه را در همان مراحل تنفس با دیافراگم، یعنی مرحله سوم با خارج کردن هوای ذخیره شده توسط دهان (با حالت دهان نیمه بسته) از آواهای «ها» یا «آ»، تقلید کرد و همراه خواننده آن اجرا کرد.

روش توصیف

- **نام بازی ها:** توصیف و کاربرد شادی و اندوه در موسیقی
- انواع شادی موسیقایی:**
  - ۱- شادی تولد کودک: ترانه تولد
  - ۲- شادی اعیاد مذهبی و دینی: ترانه میلاد پیامبر (ص) و ائمه (ع)
  - ۳- شادی ملی و حماسی: ترانه های ایران زمین و سرود ملی
- انواع موسیقی های اندوهناک:**
  - ۱- مراسم سوگ عزیزان: مراسم چمری کردی و لری برای عزیزان از دست رفته
  - ۲- مراسم عزاداری ائمه (ع) و سالار شهیدان: نوحه های ماه محرم
- **هدف بازی:** کمک به تخیل دانش آموز از شادی ها و اندوه های عمیق و واقعی (هرآنچه به ذهنش در شخصیت پردازی می رسد).
- **مکان و وسایل مورد نیاز:** کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (تلفن همراه، بلندگو)
- **شرح بازی:** در این بخش برای پرورش قوه تخیل دانش آموز به بازی توصیف اصوات نیاز داریم. نمونه های صوتی مشخصی در این درس بارگذاری شده است که به کمک هر یک با توجه به ظاهر و شخصیت صدا و موضوع ترانه می توانیم از دانش آموز بخواهیم ابتدا به توضیح و توصیف موسیقی بپردازد و هرآنچه را که می شنود برای ما داستان سرائی کند. دانش آموز اگر داستانی درباره هر یک از صداها می شناسد، در کلاس برای دیگر دانش آموزان و در جمع بازگو کند.
- **نکته ۱:** برای توصیف شادی و اندوه در موسیقی نیازمندیم دانش آموز را با فرهنگ غنی ایران زمین و اعتقادات مذهبی اش آشنا کنیم و با نمونه های موسیقایی درس، برخی از تصورات شادی گونه را برایش ایجاد کنیم.

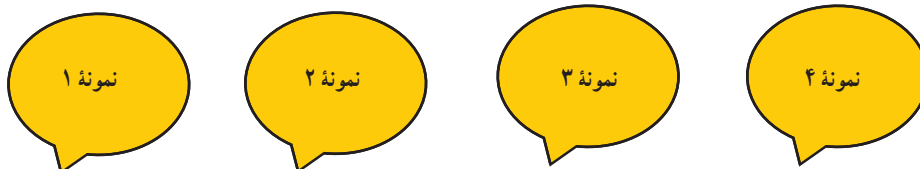
— به نمونه موسیقی‌هایی برای شادی و اندوه در فرهنگ ایرانی اسلامی مان گوش فرا دهید :

● نکته ۲ : گاهی برخی سازها در ترانه‌ها، می‌توانند در ذهن دانش‌آموز، همچون شخصیت‌های متفاوتی ابراز وجود کنند. بیشتر دانش‌آموزان به صدای ساز همچون صدای یک موجود زنده می‌نگرند و حتی می‌توانند نقاشی و تصویر ذهنی خود را از آن به صورت دقیق بکشند.

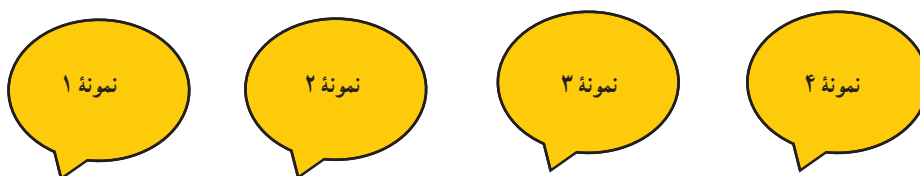
گروه نوازی : نواختن سازهای هم خانواده در یک فرهنگ موسیقایی در یک تعادل طبیعی صوتی

الف) گروه نوازی ارکستری سازهای موسیقی دستگاهی ایران :

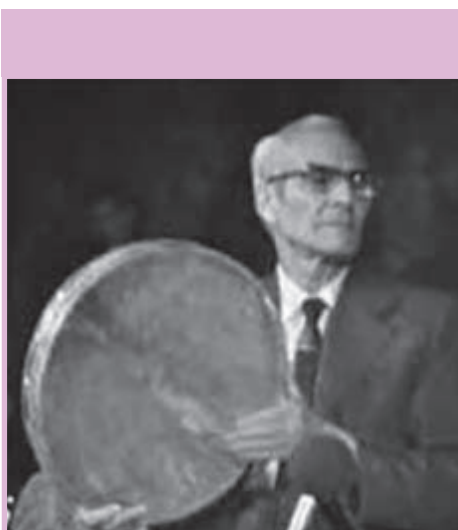
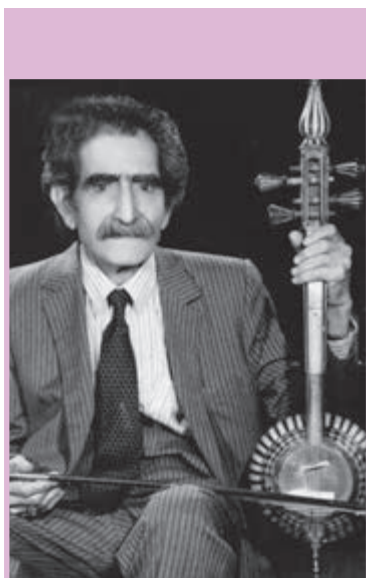
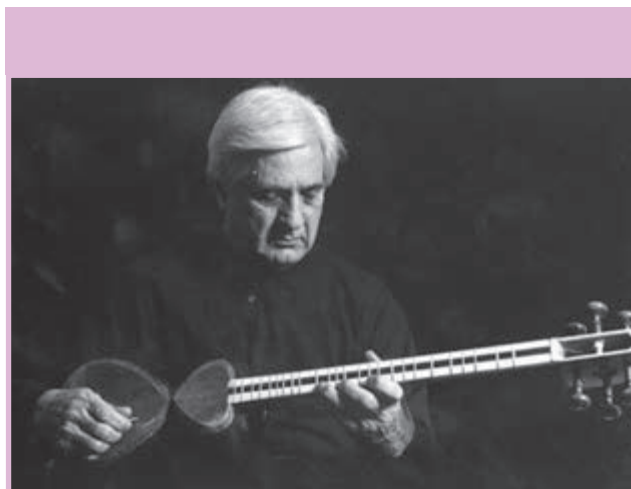
- نمونه ۱ (گروه استادان ایران به سرپرستی استاد فرامرز پایور)، گروه نوازی سازهای سنتور، تار، نی، کمانچه، تنبک و آواز
 نمونه ۲ (گروه سه تار نوازی به سرپرستی استاد جلال ذوالفنون)، گروه نوازی سه تار، دف، نی، تنبک و آواز
 نمونه ۳ (گروه عارف به سرپرستی استاد پرویز مشکاتیان)، گروه نوازی سازهای سنتور، تار، تارباس، عود، کمانچه، قیچک، نی، تنبک، دف و آواز)
 نمونه ۴ (گروه شهیدا به سرپرستی استاد محمدرضا لطفی)، گروه نوازی سازهای تار، کمانچه، سنتور، عود، نی، تنبک، دف و آواز)

ب) گروه نوازی ارکستری سازهای موسیقی دستگاهی ایران :

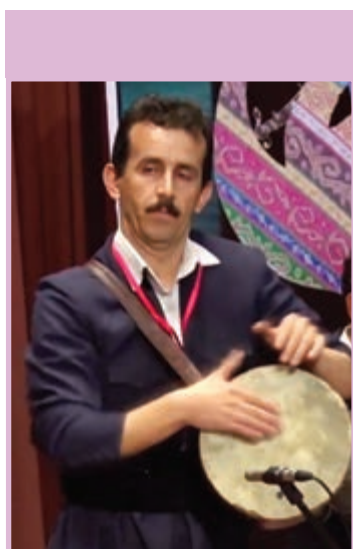

- نمونه ۱ (گروه بلوچی به سرپرستی استاد خداداد شکل زهی)
 نمونه ۲ (گروه تنبور به سرپرستی استاد کیخسرو پورناظری)
 نمونه ۳ (گروه نی انبان نوازی بوشهر)
 نمونه ۴ (گروه عاشیق‌های آذربایجان)

گروه نوازی سازهای موسیقی دستگامی

گروه نوازی سازهای موسیقی اقوام ایران

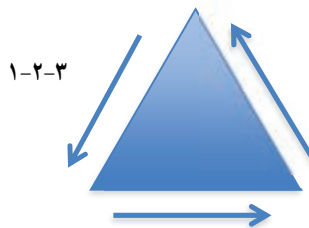
روش تشخیص

نام بازی ها :

- ۱- تشخیص سازهای گروه موسیقی دستگاهی (با توجه به منابع درس پایه پنجم)
  - ۲- تشخیص سازهای گروه موسیقی اقوام
- هدف بازی : تمرکز و دقیق شنیدن صدای سازها و آشنایی با نام آنها توسط دانش آموز
  - مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (تلفن همراه، بلندگو)
  - برگزاری کلاس ها : در سه ماهه اول سال تحصیلی در کلاس تمرین و با دقت شنیده شود.
  - شرح بازی : برای تقویت گوش و درست شنیدن و یا کامل شنیدن دانش آموز باید سازهای گروه های موسیقی دستگاهی را جداگانه و هر کدام را چندین بار بشنود تا بتواند مثلاً ساز «تار» را در سه نمونه گروه نوازی مربوط به درس تشخیص دهد. همچنین همین روش را برای شنیدن سازهایی مانند : سنتور، کمانچه، نی، تنبک و دف در نمونه های مختلف بخش گروه نوازی موسیقی دستگاهی دنبال کنید. ترجیحاً نمونه های صوتی را دقت شود با تک تک دانش آموزان کار شود و درصد شنوایی هریک را در تشخیص هر ساز با دقت یادداشت کنید. شنیدن دوباره این نمونه سازها در روزها و هفته های آینده و توجه در دقت شنیداری و تشخیص دانش آموز اهمیت دارد.

روش تقلید

- نام بازی : سه ضربی خوانی یا بازی ریتمیک سه ضربی (با توجه به منابع صوتی پایه پنجم)
- هدف بازی : یادگیری ریتم سه ضربی و هماهنگی عملی دانش آموز در اجرای ترانه سه ضربی.
- مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (تلفن همراه، بلندگو)
- نکته ۱ : قبل از هر چیز با توجه به درس ریتم خوانی سال قبل (پایه چهارم) باید بدانیم ریتم شامل ضرب و ضربان است. ضرب به شخصیت ریتمیک قطعه گفته می شود مثلاً دو ضربی، سه ضربی و یا چهار ضربی. «ضربان» سرعت اجرای موسیقی است؛ بنابراین با دومفهوم مواجه ایم : ضرب و ضربان.
- شرح بازی : در این ریتم ما با سه ضرب مواجه هستیم. ضرب اول قوی، ضرب دوم نیمه قوی و ضرب سوم ضعیف. می توان هنگام گوش دادن به سه ضربی ها، اضلاع یک مثلث را تجسم کرد؛

در این ریتم سه ضربی این گونه می خوانیم : ۱-۲-۳ و با صدای خودمان بخوانیم : یک و، دو و، سه. هنگام ریتم خوانی سه ضربی متوجه خواهیم شد که تفاوت؛ {یک، دو، سه} با {یک و، دو و، سه و} در این است که در حالت دوم، هر ضرب نصف شده است، یعنی :

ضرب اول؛ یک یا هر ضرب نصف شده و به دو قسمت مساوی : ۱، تقسیم شده است.
 ضرب دوم؛ دو یا هر ضرب نصف شده و به دو قسمت مساوی : ۲، تقسیم شده است.
 ضرب سوم؛ سه یا هر ضرب نصف شده و به دو قسمت مساوی : ۳، تقسیم شده است.
 - دانش آموزان سه نمونه سه ضربی زیر را بشنوند :

- همان گونه که این نمونه سه ضربی ها ریتم خوانی شده اند، معادل صوتی که می شنوید، تقلید کنید :

ابتدا دانش آموزان هر قطعه موسیقی را با ریتم خوانی تقلید و تکرار کنند. سپس بعد از چند بار تمرین همان قطعه را بدون ریتم خوانی گوش دهند و خودشان ریتم خوانی کنند. این ریتم خوانی ها همچون بازی های موسیقایی لذت بخش و ساده خواهند بود، پس فقط مکرر گوش دهند و تقلید و همراهی کنند.
 - حال همین قطعات موسیقی را بدون ریتم خوانی بشنوید :

دقیق گوش کنید و فقط با آنها همچون رهبر اکستر بدون توقف دست خود را بالا و پایین کنید و ریتم آنها را اصطلاحاً نگه دارید و همراهی کنید تا به خوبی ریتم سه ضربی را بیاموزید.

سعی کنید به دست زدنتان فقط فکر کنید تا سه ضربی را با توجه به قوی و ضعیف شدن ضرب ها درک کنید.
 ● نکته ۲ : دانش آموزان در سال گذشته (پایه چهارم) برای تقلید در موسیقی با تکنیک تنفس صحیح با دیافراگم آشنا شده اند. این تکنیک یکی از تکنیک های کارآمد برای تقلید صوت و خواندن است.

روش توصیف

● نام بازی ها : توصیف و کاربرد رشادت و حماسه در موسیقی
 انواع حماسه موسیقایی :

۱- حماسه تاریخی : ترانه های بر اساس اشعار شاهنامه فردوسی

۲- حماسه شهدا : آوازهایی برای سید الشهداء در حماسه عاشورا، آوازهایی برای شهدای جنگ

● **هدف بازی:** کمک به تخیل دانش‌آموز از حماسه‌سرایی و حماسه‌شهبیدان بزرگ در راه وطن (هر آنچه به ذهنش در شخصیت‌پردازی می‌رسد).

● **مکان و وسایل مورد نیاز:** کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (تلفن همراه، بلندگو)
● **شرح بازی:** در این بخش برای پرورش قوه تخیل دانش‌آموز به بازی توصیف صداها نیاز داریم، یعنی نمونه‌های صوتی مشخصی در این درس بارگذاری شده است که به کمک هر یک با توجه به ظاهر و شخصیت صدا، از دانش‌آموز بخواهیم تخیل کند و هر آنچه را که می‌شنود برای ما داستان سرایی و توصیف کند. اگر داستانی درباره هر یک از صداها می‌شناسد، در کلاس برای دیگر دانش‌آموزان و در جمع بازگو کند.

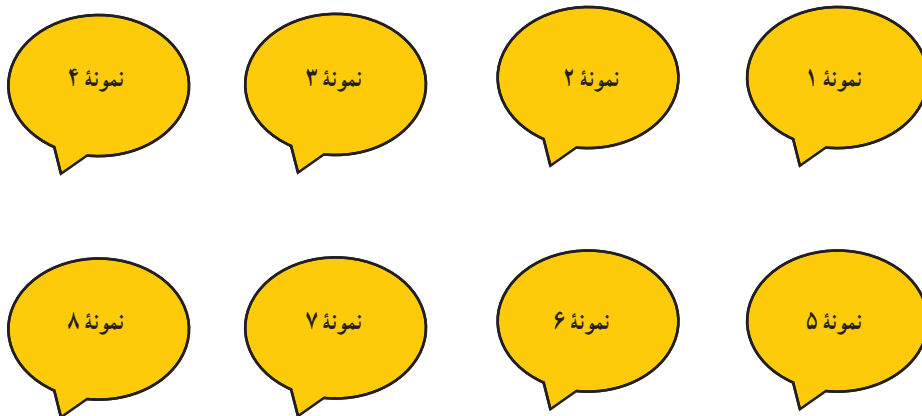
● **نکته ۱:** برای توصیف حماسه در موسیقی نیازمندیم دانش‌آموز را با فرهنگ غنی ایران زمین و اعتقادات مذهبی‌اش آشنا کنیم و با نمونه‌های موسیقایی درس برخی از تصورات حماسی را برایش ایجاد کنیم.
– به نمونه موسیقی‌هایی برای حماسه در فرهنگ ایرانی اسلامی مان گوش فرا دهید:

● **نکته ۳:** گاهی برخی سازها در ترانه‌ها، می‌توانند در ذهن دانش‌آموز، مانند شخصیت‌های متفاوتی ابراز وجود کنند. بیشتر دانش‌آموزان به صدای ساز همچون صدای یک موجود زنده می‌نگرند و حتی می‌توانند نقاشی و تصویر ذهنی خود را از آن ساز دقیق بکشند.

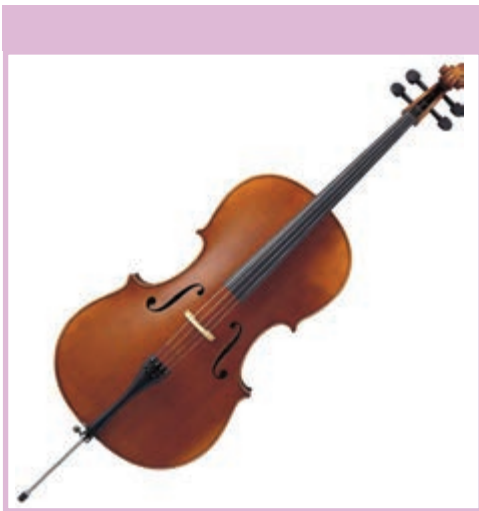
منابع شنیداری و موسیقایی

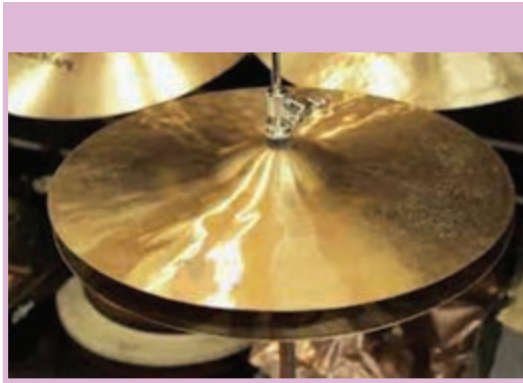
گروه نوازی ارکستری با سازهای جهانی ارکستر سمفونیک

- نمونه ۱: اجرای سمفونی ۹ بتهوون
- نمونه ۲: اجرای سمفونی ۴۰ موتزارت
- نمونه ۳: اجرای توکاتا اثرامانوئل باخ
- نمونه ۴: اجرای کاپریس ویلن اثر پاگانینی
- نمونه ۵: اجرای اثر شوپن
- نمونه ۶: اجرای راپسودی مجار اثر فرانتس لیست
- نمونه ۷: اجرای مانتزی ر مینور اثر شوبرت
- نمونه ۸: اجرای سمیت مهتاب اثر لودویک وان بتهوون

گروه نوازی موسیقی جهانی ارکستر سمفونیک

روش تشخیص

● نام بازی : با توجه به نمونه‌های کلاسی پایه ششم :

۱- تشخیص سازهای زهی در ارکستر

۲- تشخیص سازهای بادی در ارکستر

۳- تشخیص سازهای کوبشی در ارکستر

● هدف بازی : تمرکز و دقیق شنیدن صدای سازها و آشنایی با نام آنها توسط دانش‌آموز

● مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (تلفن همراه، بلندگو)

● شرح بازی : برای تقویت گوش و درست شنیدن یا کامل شنیدن دانش‌آموز لازم است سازهای گروه‌های موسیقی

جهانی سمفونیک جداگانه و هر کدام چندین بار شنیده شوند تا بتوان مثلاً ساز «ویولن» را در نمونه گروه‌نوازی ارکستری

مربوط به درس تشخیص داد. همچنین همین روش را برای شنیدن سازهایی همچون : ویولن سل، کنترباس، فلوت، کلارینت

و تیمپانی در نمونه‌های مختلف ارکستر سمفونیک دنبال کنید. ترجیحاً این نمونه‌ها با تک تک دانش‌آموزان کار شود و درصد

شنوایی هریک را در تشخیص هر ساز با دقت یادداشت کنید. شنیدن دوباره این نمونه سازها در روزها و هفته‌های آینده و توجه

در دقت شنیداری و تشخیص دانش‌آموز اهمیت دارد.

روش تقلید

● نام بازی : چهار ضربی خوانی یا بازی ریتمیک چهارضربی (با توجه به منابع صوتی پایه ششم)

● هدف بازی : یادگیری ریتم چهار ضربی و هماهنگی عملی دانش‌آموز در اجرای ترانه چهار ضربی

● مکان و وسایل مورد نیاز : کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (تلفن همراه، بلندگو)

● نکته ۱ : در سال‌های چهارم و پنجم دانش‌آموز را با واژه‌های ضرب و ضربان آشنا کردیم. ضرب به شخصیت ریتمیک

قطعه گفته می‌شود، مثلاً دو ضربی، سه ضربی و یا چهار ضربی. ضربان سرعت اجرای موسیقی است. بنابراین با دومفهوم

مواجه ایم : ضرب و ضربان.

● شرح بازی : در این ریتم می‌خوانیم؛ ۱-۲-۳-۴، یا هر ضرب را به دو قسمت تقسیم کنیم؛ یک و، دو و، سه و، چهار و. (۱ و ۲ و ۳ و ۴ و).

هر ریتم چهار ضربی شامل؛ ضرب اول (قوی قوی)، ضرب دوم (ضعیف قوی)، ضرب سوم (قوی ضعیف) و ضرب چهارم ضعیف ضعیف است. دانش‌آموزان، به سه قطعه موسیقی چهار ضربی زیر که با ریتم خوانی همراه است، گوش دهند و بعد از چند بار شنیدن با آن تکرار و ریتم خوانی کنند :

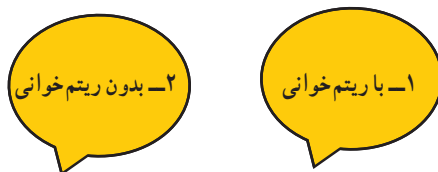
حال همان نمونه‌های چهار ضربی بالا را گوش کنند و فقط با آنها همچون رهبر اکستر بدون توقف دست خود را بالا و پایین کنید.

دانش‌آموزان سعی کنند تنها به دست زدنشان فکر کنند تا چهار ضربی را با توجه به قوی و ضعیف شدن ضرب‌ها درک کنند. پس از آن از دانش‌آموزان بخواهید، همان قطعات موسیقی را گوش کنند تا حس ریتمیک چهار ضربی را بهتر بفهمند. اکنون دانش‌آموزان همان قطعات موسیقایی بالا را بدون ریتم خوانی اجرا کنند. فقط شمایی وقفه با حرکت دست، ریتم آنها را نگاه دارید.

نکته مهم این که، یکی از کاربردهای ریتم چهار ضربی در قطعات موسیقایی حماسی و مارش نظامی است. البته این قاعده در موسیقی‌های ملی کشورها باید رعایت شود.

اکنون دانش‌آموزان به ریتم سرود ملی خودمان گوش کنند و با آن ریتم خوانی کنند.

سرود ملی ایران با نام؛ مهر خاوران، شاعر: ساعد باقری، آهنگساز: حسن ریاحی

سَر زَد از اُفق
 مِهَرِ خاوران
 فروغِ دیدۀ حق باوران
 بهمن، قَرِ ایمانِ ماست
 پیامت ای امام
 «استقلال، آزادی»
 نقشِ جانِ ماست
 شهیدان، پیچیده در گوشِ زمانِ فریادتان
 پاینده مانی و جاودان
 جمهوری اسلامی ایران

روش توصیف

● نام بازی: توصیف و کاربرد عشق در موسیقی

۱- عشق به پروردگار: ادعیه و مناجات‌نامه‌ها

۲- عشق پیامبر ص و ائمه (ع): آواز علی ای همای رحمت (شاعر شهریار)

۳- عشق فرزند به مادر و خانواده: ترانه مادر من ساخته استاد ناصر چشم آذر

۴- عشق به میهن ایران: سرود نام جاوید وطن (شاعر بیژن ترقی)

● هدف بازی: پرورش تخیل دانش‌آموزان از طریق احساس شادی‌ها و اندوه‌های عمیق و واقعی

● مکان و وسایل مورد نیاز: کلاس معمولی به همراه یک وسیله پخش موسیقی منابع درس (تلفن همراه، بلندگو)

● شرح بازی: در این بخش برای پرورش قوه تخیل دانش‌آموز به بازی توصیف اصوات نیاز داریم، یعنی نمونه‌های

صوتی مشخصی در این درس بارگذاری شده است که به کمک هر یک با توجه به ظاهر و شخصیت صدا، از دانش‌آموز

بخواهیم تخیل کند و هرآنچه را که می‌شنود برای ما داستان سرایی و توصیف کند. اگر داستانی درباره هر یک از صداها

می‌شناسد، در کلاس برای دیگر دانش‌آموزان و در جمع بازگو کند.

— نمونه موسیقی‌هایی برای تجلی عشق در فرهنگ ایرانی اسلامی مان در کلاس برای دانش‌آموزان پخش کنید:

مناجات‌نامه

علی (ع)

مادر من

نام جاوید وطن

فصل پنجم

قصه‌گویی و قصه‌خوانی

الف) دانستنی‌های معلم

بخشی از محتوای برنامه‌درسی هنر، قصه و قصه‌گویی است. برای اجرای این بخش در کلاس، آشنایی اجمالی با ادبیات کودکان، چگونگی انتخاب قصه و آشنایی با هنر قصه‌گویی لازم است. گفتنی است که در این بخش، قصه‌ابزاری برای انتقال فرهنگ شفاهی و ایجاد ارتباط کلامی و غیرکلامی مؤثر در میان دانش‌آموزان است. این فعالیت با هدایت معلم شکل می‌گیرد و جریان می‌یابد. همچنین، قصه‌محملی است که با تقویت زمینه‌تخیل، بستر تلفیق سایر رشته‌های هنری برنامه را فراهم می‌آورد.

اهمیت قصه و جایگاه آن

قصه و قصه‌گویی خود قصه‌آشنای همه انسان‌ها در همه روزگاران و جوامع است. انسان‌ها در سفر و حضر، در غم و شادی، در تنهایی و جمع و حتی در گیرودار جنگ‌ها و بحران‌های زندگی با قصه همراه و مأنوس بوده‌اند؛ به همین علت است که قصه را همزاد انسان و نخستین زمان شکل‌گیری آن را روزهای آغازین زندگی انسان در زمین می‌دانند. قصه، تنها، فاتح دنیای کودکان نیست بلکه بزرگسالان نیز در لحظه‌شنیدن یا خواندن قصه، درست مثل کودکان، با قصه همراه می‌شوند و صمیمیت و صفای کودکانه می‌یابند.

«در کتاب‌های آسمانی با شیوه‌ای خاص، داستان‌هایی برای عبرت، تذکر، هدایت و انذار مطرح شده است؛ تورات، انجیل و قرآن سرشار از داستان‌هایی هستند از انبیا، اقوام و تمدن‌هایی که آمده‌اند و رفته‌اند و زندگی آنها چراغ راه دیگر انسان‌ها شده است.» (سنگری، ۱۳۷۳).

«در تعریف قصه می‌توان گفت: سخن یا نوشته‌ای است از روزگاران قدیم که در آن شخصیت‌های گوناگون خیالی یا واقعی، ماجراهایی می‌آفرینند. قصه‌ها از روزگاران قدیم برای آموزش، انتقال تجربه‌ها و تاریخ هر قوم از نسلی به نسل دیگر پدید آمده‌اند.» (فرهنگ‌نامه ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶).

منظور از افسانه، «داستانی است که در آن انسان‌ها، جانوران، اشیا یا موجودات تخیلی، ماجراهای گوناگون باورنکردنی به وجود می‌آورند. برای نمونه، در بعضی افسانه‌ها، از قالیچه یا تخت یا بال‌هایی سخن گفته شده که انسان به کمک آنها به پرواز درآمده است. اگرچه پرواز انسان با این وسیله‌ها واقعیت ندارد ولی بیانگر آرزوی انسان برای کاستن از رنج سفر و گاهی پاسخ‌گویی کنجکاوی‌های او است.» (فرهنگ‌نامه ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶).

داستان «به نوشته‌ای گفته می‌شود که در آن، نویسنده فکر اصلی خود را در قالب حکایتی به خواننده ارائه دهد؛ خواه این داستان کاملاً جنبه تخیلی و غیرواقعی داشته باشد و خواه واقعیات زندگی در آن با رنگ و روغن تخیل و پرداخت نویسنده، آرایش دیده باشد.» (ایمن و دیگران، ۱۳۵۶).

در ادبیات سنتی ما، ماجراهایی کوتاه، به نثر و نظم، مستقل یا در ضمن موضوعات، در کتاب‌ها ذکر می‌شده که به آنها حکایت گفته‌اند. در کتاب‌هایی چون گلستان و بوستان سعدی، مثنوی مولانا و بهارستان جامی از این حکایات فراوان می‌توان یافت.

در اینجا، قصه‌عنوانی کلی برای همه سخنان یا نوشته‌هایی است که ساختی روایی همراه با حوادث و ماجراهای خیالی یا واقعی دارند و گاه کلمه‌های داستان، افسانه، حکایت و قصه به جای هم به کار می‌روند.

کارکردهای قصه برای کودکان

کودکان شیفته قصه و قصه‌گویی هستند و قصه تأثیری عمیق بر روان، زبان، رفتار و شخصیت آنها به جا می‌گذارد. برخی از تأثیرات قصه در کودکان عبارت‌اند از:

- **زبان آموزی؛** قصه‌ها کودک را با واژگان، اصطلاحات، نام‌ها، ضرب‌المثل‌ها و... آشنا می‌سازند و از این راه علاوه بر ایفای نقشی مهم و جدی در زبان‌آموزی، فرصت خوبی برای اصلاح لغزش‌ها و اشکالات زبانی ایجاد می‌کنند. در پایان برنامه قصه‌گویی می‌توان با طرح سؤالاتی از کودکان خواست تا بگویند نام قهرمان قصه چه بوده، از کجا حرکت کرده، چه دیده، چه گفته، چه شنیده و چه انجام داده است، در قصه چه عناصر دیگری وجود داشته‌اند، چه اتفاق‌هایی افتاده، قصه چه روندی و قصه‌گو چه ویژگی‌هایی داشته است و... با طرح این سؤال‌ها در پایان قصه، به کودکان کمک می‌شود تا ضمن گفت و گو درباره فضای قصه، قهرمانان قصه و حوادث قصه، در مورد آنها عمیق‌تر بیندیشند.

- **انتقال مفاهیم؛** قصه به علت کشش، زیبایی و نقشی که در برانگیختن حس کنجکاوی دارد، می‌تواند بسیاری از مفاهیم را به کودک منتقل کند. قصه با انتقال مفاهیم به روش غیر مستقیم، نه تنها باعث جذب بهتر و سریع‌تر مفاهیم به ذهن و زبان کودک می‌شود بلکه فهم آنها را عینی‌تر و ساده‌تر می‌سازد. مفاهیم ساده علمی، طبیعی و حتی معنا و مفهوم واژگان را در قصه و گاه بدون نیاز به توضیح می‌توان منتقل کرد.

- **تقویت حس کنجکاوی؛** قصه‌ها به علت در برداشتن زنجیره حوادث، کودک را وا می‌دارند که به تعقیب حوادث بپردازد یا آنچه را در قصه می‌شنود، در دنیای بیرون جست و جو کند.

- **پرورش قدرت تخیل و خلاقیت؛** در بسیاری از قصه‌ها، عناصر تخیلی حضوری برجسته دارند و بدین ترتیب، تخیل کودک با شنیدن و خواندن قصه پرورش می‌یابد. اگر این تخیل جهت داده شود، راه برای کشف استعداد کودکان در زمینه‌های ادبی و هنری هموار می‌گردد. کودکان هنگام گوش دادن به قصه، عناصر، فضا و حوادث آن را در ذهن خویش می‌آفرینند و معمولاً خود را در قالب قهرمان قصه قرار می‌دهند. به این ترتیب، آنها حداقل تا پایان قصه غرق تخیل در آن‌اند. در پایان قصه

با طرح پرسش‌هایی می‌توان این فضای تخیل و تجسم‌خلاق را وسعت و عمق بخشید. همراهی یک نغمه مناسب نیز به توسعه دامنه و تعمیق تخیل کمک می‌کند. برای ثبت این فضا، که خود زمینه‌ساز بروز استعدادها و خلاقیت کودکان است، می‌توان نقاشی برای قصه، کاردستی متناسب با قصه و نمایش قصه را در زمره فعالیت‌های هنری پس از قصه قرار داد.

● **آشنایی با واقعیت‌های زندگی؛** کودک با شرکت کردن در تجربه‌های تلخ و شیرین قهرمانان قصه، با واقعیت‌های زندگی آشنا می‌شود و روش‌های مواجهه با مشکلات را درمی‌یابد. به قول شارل پرو: «کودکان را می‌توان از طریق قصه‌های دل‌چسب و دوست‌داشتنی متناسب با توانایی‌های آنان با واقعیت‌های زندگی آشنا کرد.» (فرهنگ‌نامه ادبیات کودکان و نوجوانان، ۱۳۷۶).

● **انتقال ارزش‌ها؛** همراهی با قهرمانان قصه، باعث می‌شود که صفات، فضیلت‌ها و ارزش‌های آنان با روح و جان کودک درآمیزد. وقتی قهرمان به علت خوبی، صداقت و بخشش، مورد حسد یا ستم واقع می‌شود و سرانجام، همین ویژگی او را نجات می‌دهد، عشق‌ورزی به این ارزش‌ها، همچون بذری افشانده می‌شود و گریز و پرهیز از کسانی که زشتی‌ها و بدی‌ها را منتشر می‌کنند، نیز در وجود او بارور می‌گردد.

● **اصلاح رفتار؛** قصه‌ها می‌توانند به اصلاح، بهبود و تغییر رفتار کمک کنند؛ به عبارت دیگر، مقصد بسیاری از قصه‌ها عبرت‌آموزی است. تردیدی نیست که اگر در پایان قصه، باب موعظه و نصیحت باز نشود و قصه خود، آموزنده و عبرت‌آمیز باشد، چنین تأثیری را به صورت پنهان و پیدای در رفتار کودک خواهد داشت.

● **تعامل اجتماعی؛** اگر کودکان در جریان قصه فعال شوند و از آنها بخواهیم نظر خود را در مورد قصه و قصه‌گو بگویند، توجه و دقت شنوایی‌شان تقویت می‌شود. همچنین زمینه‌ای فراهم می‌آید که آنها با برقراری ارتباط، سخن‌گفتن و بیان احساسات، شیوه‌های ارتباط با دیگران را تمرین کنند. این شیوه، به‌ویژه برای کودکان خجالتی و انزواطلب بسیار کارا و مؤثر است.

● **پیوند فرهنگی؛** قصه‌ها عامل انتقال میراث فرهنگی و پیوند میان امروز و گذشته‌اند و کودکان با شنیدن آنها با آرمان‌ها، آرزوها، رنج‌ها و شادی‌ها، باورها و نوع زندگی گذشتگان آشنا می‌شوند. گویی قصه‌ها پلی هستند که کودکان امروز را به روزگار گذشته می‌برند. قصه‌ها نوعی آموزش تاریخی نیز هستند؛ چون از لابه‌لای آنها تصویری از گذشته فراروی خواننده یا شنونده قرار می‌گیرد.

نحوه انتخاب قصه

دنیای قصه، دنیایی رنگین، شیرین و دل‌پذیر است؛ دنیای آرزوها، آرمان‌ها، شادی‌ها و غم‌هاست. بهتر است بگوییم نبض زندگی و زیبایی در قصه‌های کودکان می‌تپد. بزرگ‌ترها به رشد، شکوفایی، سلامت روانی و آینده‌ای روشن و زیبا برای کودکانشان می‌اندیشند ولی گاه، آنچه را در این شکوفایی و بالندگی می‌تواند مؤثر باشد، نمی‌شناسند و به تحمیل دنیای خویش، احساسات و خواسته‌های خود به کودکان می‌پردازند.

هر قصه‌ای را نباید برای کودکان تجویز کرد. قصه‌های کودکان باید :

- ۱- همخوان با احساسات و علایق کودکان و هماهنگ با فضای ذهنی آنان باشند. داستان‌های بزرگسالانه یا کاملاً مبتنی بر منطق بزرگسالان، کشش و جاذبه چندان برای کودکان ندارند.
- ۲- دارای ساخت داستانی مناسب کودکان باشند (مقدمه، اوج و فرود مشخص داشته باشند) تا در کودک انگیزه تعقیب ماجراها را ایجاد کنند، هیجان انگیز باشند و از منطق داستانی تبعیت کنند.
- ۳- کوتاه و جذاب باشند؛ درست است که قصه‌های پرکشش و جذاب، طولانی هم می‌توانند باشند ولی قصه کودکانه باید کوتاه باشد.
- ۴- ساده باشند و در آنها از مطرح کردن شخصیت‌های متعدد، حوادث تودرتو و طرح پیچیده و مبهم خودداری شود.
- ۵- با ظرفیت روانی مخاطب و شرایط زمانی‌ای که در آن قصه بیان می‌شود، هماهنگ باشند.
- ۶- با مخاطبان خود هم‌خوانی فرهنگی داشته باشند. ممکن است در یک قصه عناصری حضور داشته باشند که به علت ناهم‌خوانی فرهنگی، کودک نتواند آنها را درک کند و در نتیجه، جذب ذهن و روان او نشوند.
- ۷- به‌گونه‌ای باشد که کودک نتواند از همان آغاز، انتهای آن را حدس بزند. کودکان معمولاً چنین قصه‌هایی را دوست ندارند. البته لازم است ساختار قصه حفظ شود و مقدمه، اوج و گره‌گشایی در آن قابل تشخیص باشد.
- ۸- در مخاطب تأثیر مثبت داشته باشند و رفتارهای منفی را در او دامن نزنند؛ مثلاً در او به‌جای شجاعت، ترس، به‌جای روحیه دوستی، دشمنی و به‌جای بخشندگی و کمک، خودخواهی و حسادت ایجاد نکنند.
- ۹- در انتخاب قصه برای کودکان باید جهان مستقل کودکان را شناخت و به آن ارجح نهاد. موضوع این قصه‌ها از واقعیت‌های زندگی نشئت می‌گیرد. این قصه‌ها کوتاه، ساده و دارای طرح‌های هنرمندانه‌اند. کودکان قصه‌هایی را می‌پسندند که شیرین و جذاب، دارای حادثه و شگفت‌انگیز باشند. آنها هم قصه‌های خیالی را می‌پسندند و هم قصه‌های واقعی را. کودکان قصه‌های عامیانه را دوست دارند. پس، در انتخاب قصه‌های بومی و منطقه‌ای به این ویژگی‌ها باید توجه کرد.
- ۱۰- اگر کتاب قصه‌ای را برای قصه‌گویی برمی‌گزینیم یا آن را در اختیار کودک قرار می‌دهیم تا بخواند، لازم است به تناسب تصویر، خط، اندازه حروف، اندازه کتاب و دیگر ویژگی‌هایی که کتاب کودک باید از آنها برخوردار باشد، توجه کنیم.
- ۱۱- اگر قرار است بعد از قصه برنامه نقاشی برای قصه اجرا شود، نباید کودکان کتاب قصه، جلد و تصاویر آن را ببینند؛ زیرا از نقاشی‌های روی جلد و داخل کتاب الگو می‌گیرند و این امر، تخیل و خلاقیت آنها را محدود می‌سازد.

مقدمات و شرایط قصه‌گویی

اگر قصه‌پردازی و داستان‌آفرینی هنر باشد، قصه‌خوانی و قصه‌گویی به شکل درست، زیبا و مؤثر به همان اندازه هنری و هنرمندانه است. چه بسیار قصه‌های موفق که قربانی عرضه بد می‌شوند و چه بسیار قصه‌های متوسط که اجرای موفق و بیان هنرمندانه، تصویری دیگر از آنها در ذهن ایجاد می‌کند. شاید مهم‌تر از قصه، قصه‌گوست. بنابراین، تمرین قصه‌گویی و تسلط بر آن، دوست داشتن قصه و قصه‌گویی، قصه‌شناسی و شناخت دنیای کودک از ضرورت‌های کار قصه‌گویی هستند. هنگامی که قصه‌گو برای قصه‌گفتن آماده می‌شود، به ارکان قصه و قصه‌گویی توجه می‌کند.

● قصه‌گو باید :

- ۱- قصه را خوانده باشد؛ اگر قصه را از روی کتاب می‌گوید، حتماً از قبل با آن آشنا شود تا هنگام قصه‌گویی، درنگ‌ها، زیر و بم‌ها و فضاها را مناسب کلامی را برای قصه خلق کند.
- ۲- قصه‌ای که انتخاب می‌کند، کوتاه و ساده باشد؛ چون کودک قدرت تمرکز درازمدت ندارد و به قصه طولانی گوش نمی‌دهد.
- ۳- قصه‌ای را که خود نیز دوست دارد، بگوید؛ کودک از خطوط چهره قصه‌گو، علاقه‌مندی او را می‌خواند. احساسات قصه‌گو باید آن‌چنان باشد که کودک، علاقه، درک و فهم و لذت قصه‌گو را از بیان قصه احساس کند.
- ۴- در حین گفتن قصه، از فضای قصه بیرون نرود؛ قطع کردن قصه، گفت‌وگو با دیگران، خوردن و انجام دادن هر کار دیگری جز قصه‌گویی، سوءظن کودک را به اینکه قصه‌گو به قصه بی‌علاقه یا کم‌توجه است، بر می‌انگیزد.
- ۵- صبور و با حوصله باشد؛ شتاب برای تمام کردن قصه، به معنای بی‌علاقگی و بی‌توجهی به احساسات کودکان است. قصه‌گو باید از پاسخ دادن به پرسش‌هایی که قصه در روند خود به آنها پاسخ می‌دهد، بپرهیزد اما اگر کودکان نکته‌ای را متوجه نشده‌اند، باید آن را به شکل کوتاه و رسا توضیح دهد.
- ۶- با تغییر صدا و حرکات سر، دست‌ها و بدن، به تناسب شخصیت‌های قصه، قصه را برای شنوندگان خود هر چه جالب‌تر، شیرین‌تر و دلپذیرتر کند. در عین حال لازم است از حرکات اضافی که در جریان قصه وقفه ایجاد می‌کنند، بپرهیزد.
- ۷- از به کار بردن تکیه کلام‌های نابه‌جا که در جریان قصه‌گویی نوعی عایق به حساب می‌آیند، بپرهیزد. تکرار این تکیه کلام‌ها، ذهن را به جای تعقیب قصه، به تعقیب تکیه کلام‌ها می‌کشاند.
- ۸- با کودک رابطه عاطفی برقرار کند و فاصله خود را با او به حداقل برساند. نگاه، لبخند، ارتباط و حالات قصه‌گو، بار سنگینی را در انتقال و القای بهتر قصه به دوش می‌کشند.
- ۹- لحن و حرکات قصه‌گو در اوج قصه قوی باشد اما هر چه به انتهای قصه نزدیک می‌شود، باید لحن و حرکاتی آرامش‌بخش داشته باشد. در انتهای قصه نیز باید مراقب تأثیر قصه در روح و ضمیر کودکان باشد و به پرسش‌های احتمالی آنها پاسخ‌های مناسب بدهد.
- ۱۰- زبان و بیانی رسا داشته باشد تا فضایی بهتر و مؤثرتر بسازد.
- ۱۱- لباس مناسب بپوشد و ظاهری دل‌چسب و آراسته داشته باشد.
- ۱۲- از گفتن و خواندن قصه‌هایی که بدآموزی دارند و به خصلت‌های ناپسندی چون حسادت، دروغ‌گویی، آزار و اذیت دیگران دامن می‌زنند یا در اعتقادات درست، تردید و تزلزل ایجاد می‌کنند، بپرهیزد.

۱۳- در گزینش قصه به زمان و فضایی که در آن قصه می‌گوید، توجه کند. در این جا منظور از زمان، محدودیت زمان کلاس درس و منظور از فضا، کلاس، حیاط مدرسه یا هر جای دیگری است که قصه در آن جا گفته می‌شود.

۱۴- قصه را به شکلی مناسب شروع و تمام کند. در سنت قصه‌گویی ما، یکی بود، یکی نبود یا روزی بود، روزگاری بود، جمله‌های ورود به قصه‌اند. پایان قصه‌ها نیز مهم است. معمولاً قصه ما به سر رسید، کلاغه به خونه‌ش نرسید، حسن ختام بسیاری از قصه‌های کودکانه ایرانی است. قصه‌گو به ابتکار خود می‌تواند از این جمله‌ها یا هر جمله مناسب دیگری بهره بگیرد.

۱۵- با درنگ و سکوتی کوتاه مدت، پس از عبور از یک حادثه داستان یا در موقعیت مناسب، به نوعی ذهن کودک را فعال کند. سکوت، لحظه بیهودگی برای کودک نیست بلکه لحظه فعال شدن ذهن است تا به آنچه شنیده است یا خواهد شنید، بیندیشد و آنچه را دوست داشتنی است، مزه مزه کند.

در کلاس هنر معلم شرایط را به گونه‌ای فراهم می‌سازد که هر یک از دانش‌آموزان در طول سال تحصیلی چند مرتبه فعالیت‌های قصه‌گویی را ارائه دهند و تجربه‌هایی کسب کنند؛ یعنی، در مقابل کلاس بایستند و قصه یا خاطره خود را برای دوستانشان تعریف کنند. بدیهی است در اجرای این برنامه‌ها، دانش‌آموزان گوشه‌گیر، درون‌گرا و خجالتی بیش از دیگران مورد توجه قرار دارند. این‌گونه کودکان در صورتی که در مقابل جمع قرار بگیرند، جمع را مخاطب قرار دهند و خاطره یا قصه‌ای هر چند کوتاه را تعریف کنند، کم‌کم برقراری ارتباط با دیگران را یاد می‌گیرند و می‌آموزند که فکر، احساس و خواسته‌هایشان را به شکلی زیبا برای دیگران مطرح کنند.

برای ایجاد چنین شرایطی لازم است معلم کلاس را آماده کند. دانش‌آموزان را به سکوت فرا خواند و یادآوری کند که پس از پایان قصه یا خاطره، ابتدا همه درباره حوادث آن گفت‌وگو خواهند کرد. سپس در مورد چگونگی تعریف کردن قصه یا خاطره صحبت می‌کنند و نظر و پیشنهاد خود را برای بهتر شدن کار دوستشان می‌گویند. پیش از شروع قصه هر یک از دانش‌آموزان در جایی از کلاس که دوست دارد، می‌نشینند. سکوت برقرار می‌شود. قصه‌گو (یا گروه قصه‌گو) در مقابل کلاس می‌ایستد یا می‌نشیند. همه به او توجه می‌کنند و او قصه یا خاطره را شروع می‌کند.

قصه‌گو قبلاً قصه یا خاطره خود را با معلم در میان می‌گذارد و به تأیید می‌رساند. همچنین، افرادی را که باید با او همراهی یا همکاری کنند، انتخاب می‌کند و همگی برای ارائه قصه یا خاطره آماده می‌شوند.

بهتر است همه دانش‌آموزان کلاس در اجرای قصه یا خاطره همکاری کنند. برای مثال، اگر قصه در جنگل اتفاق می‌افتد، باد می‌آید و باران می‌بارد، در زمان لازم، همه دانش‌آموزان با هم صدای باد و باران را تقلید کنند. به این ترتیب، فضای قصه بهتر ساخته می‌شود، همه دانش‌آموزان در اجرای قصه مشارکت دارند، قصه‌گو و سایر مجریان هم نقش‌های خود را بهتر اجرا می‌کنند.

بنابراین، می‌توان گفت ارکان قصه‌گویی عبارت‌اند از :

۱- انتخاب قصه مناسب

۲- آمادگی قصه‌گو و همراهان او

۳- استفاده به جا از تغییر صدا، حرکات سر، دست‌ها و بدن، به تناسب شخصیت‌ها و حوادث قصه

۴- برقراری ارتباط عاطفی با شنوندگان از طریق نگاه و لبخند

۵- مشارکت شنوندگان قصه.

دانش‌آموزان از پایه اول قصه‌گویی و تعریف خاطره را تجربه کرده‌اند. پس انتظار می‌رود که در پایه‌های چهارم، پنجم و ششم همه آنچه را در صفحات پیشین درباره ویژگی‌های قصه و قصه‌گو گفته شد، رعایت کنند اما چنانچه هنگام قصه‌گویی کاستی‌هایی در رفتار آنها دیده می‌شود، باید آنان را به‌طور غیرمستقیم راهنمایی و هدایت کنید تا به جبران کاستی‌های خود بپردازند. یکی از روش‌های مناسب برای این توجه دادن، یادگیری مشارکتی است. دانش‌آموزان در گروه‌های کوچک و در کنار هم کلاسی‌هایی که توانایی بیشتری دارند، به رفع نقایص و بهبود روش‌های خود می‌پردازند.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

مجموعه فعالیت‌هایی که دانش‌آموزان در ساعت درس هنر انجام می‌دهند تا به اهداف کلی درس هنر در بخش «قصه و قصه‌گویی» برسند، با عنوان فعالیت‌های یادگیری آمده است. برای سهولت اجرای این برنامه به معلم توصیه‌هایی می‌شود تا او بتواند فرصت‌های یادگیری مناسبی را برای کلاس فراهم آورد.

توصیه‌هایی برای اجرای فعالیت‌های یادگیری بخش قصه‌گویی

- ۱- در انتخاب قصه، ویژگی‌های قصه مناسب برای کودکان را در نظر داشته باشید.
- ۲- در هنگام قصه‌گویی و تعریف خاطره، مقدمات و شرایط قصه‌گویی را فراهم آورید.
- ۳- هر یک از دانش‌آموزان را دست‌کم یک مرتبه برای اجرای فعالیت‌های این بخش دعوت کنید.
- ۴- وقتی دانش‌آموزی قصه می‌گوید، در رفتارهای کلامی و غیرکلامی او دقت کنید و با تشویق و راهنمایی‌های به موقع خود، این رفتارها را قوت بخشید.
- ۵- در جلسات قصه‌گویی، پس از پایان هر قصه با طرح چند سؤال، دانش‌آموزان را به گفت‌وگو درباره قصه و قصه‌گو یا گروه قصه‌گویان تشویق کنید.
- ۶- مراقب باشید که همه دانش‌آموزان در پرسش و پاسخ‌های بعد از قصه فعالانه شرکت کنند. این مشارکت، علاوه بر عمق بخشیدن به فضا و مفاهیم قصه، دامنه تخیلات آنها را وسعت می‌بخشد.
- ۷- دانش‌آموزان از پایه اول تا سوم ضمن بازی‌هایی که انجام داده‌اند، کنترل صدا، اجرای حرکات و نشان دادن حس خود و همچنین دقت به محیط اطرافشان را یاد گرفته‌اند. از پایه چهارم هم به مرحله‌ای رسیده‌اند که می‌توانند به طور مستقل قصه بگویند و همراه با آن به ایفای نقش پردازند.

جدول فعالیت‌های قصه‌گویی دانش‌آموزان دوره ابتدایی

ردیف	سر فصل		پایه	اول	دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
	ادامگی برای قصه‌گویی	تجزیه‌گویی							
۱	ادامگی برای قصه‌گویی	تجزیه‌گویی	ارتباط و مواجهه (روبه رو شدن با دیگران)	در معرض تماشای چه شکلیه؟	ارتباط رودررو سلام و پاسخ	معرفی کردن کی هستیم؟	ارتباط طنز لطیفه‌گویی	ارتباط معمای طرح معما	ارتباط معنایی قصه چیه؟
۲			ساخت و بیان جملات (آمادگی برای حرف زدن)	ادای حروف هرکی به حرف	کلمه‌سازی به حرف و چند کلمه	جمله‌سازی به کلمه و چند جمله	جمله‌سازی با کلمه مجهول کلمه رو پیدا کن!	توضیح درباره کلمه کلمه چیه؟	سؤال درباره کلمات معمای کلمه
۳			توضیح و توصیف (صحبت درباره پیرامون)	توصیف مکان نزدیک کلاس چه شکلیه؟	توصیف مکان آشنا اون جا چه شکلیه؟	توصیف مکان دور اون جا چه شکلی بود؟	توصیف اشخاص این شکلیه	توصیف رفتار اشخاص چی کار می‌کنه؟	توصیف اخلاق و روحيات چه جور آدمیه؟
۴			خاطره‌گویی (بیان رویدادهای خاص)	بیان خاطرات نزدیک دیروز و امروز	بیان خاطرات دور پارسال همین روزا	خاطره و تصویر خاطرات مصور	خاطره همراه با تقلید خاطره و تقلید	خاطره همراه با احساس خاطره و احساس	خاطره همراه با نقش خاطره بازی
۵	تجزیه‌گویی	تجزیه‌گویی	قصه‌خوانی (خوانش قصه از روی متن)	ساده‌خوانی قصه فقط بخوان!	صحیح‌خوانی قصه درست بخوان!	لحن‌خوانی قصه با لحن بخوان!	قصه‌خوانی با تقلید قصه‌خوانی تقلیدی	قصه‌خوانی با احساس قصه‌خوانی احساسی	قصه‌خوانی با نمایش قصه‌خوانی نمایشی
۶			نقل و روایت (آشنایی با نقلی و روایت‌گری)	*	تماشای نقلی تماشای فیلم نقلی	تماشای نقلی تماشای حضوری نقلی	خوانش متون کهن خوانش متن	خواندن نمایشی متون خوانش نمایشی	بیان به شیوه نقلی اجرای نقلی
۷			قصه‌گویی (بیان سلیس و شیوای قصه)	ساده‌گویی قصه فقط بگو!	صحیح‌گویی قصه درست بگو!	قصه‌گویی با لحن با لحن بگو!	قصه‌گویی با تقلید قصه‌گویی تقلیدی	قصه‌گویی با احساس قصه‌گویی احساسی	قصه‌گویی با نمایش قصه‌گویی نمایشی
۸	تجزیه‌گویی	تجزیه‌گویی	تصویرخوانی (قصه‌گویی با تصویر/ برده)	قصه‌گویی با تصویر مجزا قصه تصاویر	قصه‌گویی با تصاویر ترکیبی تصویرخوانی ترکیبی	قصه‌گویی تصویری با لحن تصویرخوانی با لحن	قصه‌گویی تصویری نمایشی تصویرخوانی نمایشی	مشاهده و اجرای برده‌خوانی برده‌خوانی فردی	
۹			قصه‌گویی ابزارای (قصه‌گویی با ابزار لازم)	قصه‌گویی با اشیاء قصه و شیء	قصه‌گویی با صدا قصه و صداها	قصه‌گویی با موسیقی قصه و موسیقی	قصه‌گویی با صورتک قصه با صورتک	قصه‌گویی با عروسک قصه و عروسک	قصه‌گویی با نمایش قصه نمایشی
۱۰			قصه‌سازی (قصه‌گویی خلاق/ بداهه)	قصه با یک کلمه قصه کلمه	قصه‌سازی با چند کلمه قصه کلمات	قصه‌سازی با اشیاء ۱ قصه اشیاء	قصه‌سازی با اشیاء ۲ قصه چند شیء	بازخوانی قصه آشنا تغییر عناصر قصه	قصه‌گویی اقتباسی خلق قصه جدید

شرح فعالیت‌های قصه‌گویی دانش‌آموزان

۱- ارتباط و مواجهه (روبه‌رو شدن با دیگران)

قصه‌گویی فعالیتی ارتباطی بین شخص (قصه‌گو) با دیگری یا دیگران (مخاطب) است. بنابراین علاوه بر مهارت‌های بیانی و تسلط بر متن قصه (که در ادامه خواهد آمد)، شیوه ارتباط و مواجهه قصه‌گو با دیگران در موفقیت او تأثیر مهمی دارد. در این فصل ابتدا فعالیت‌هایی برای تقویت مهارت ارتباط و مواجهه با مخاطب (دانش‌آموزان) ارائه می‌شود. این فعالیت‌ها از ارتباط‌های ساده شروع می‌شود و به مرور به فعالیت‌های گسترده‌تر می‌رسد.

● ۲- ساخت و بیان جملات (آمادگی برای حرف زدن)

«قصه‌گویی» بیان صحیح قصه است که راوی یا قصه‌گو آن را ارائه می‌کند. هر قصه از مجموعه جمله‌ها ساخته شده که با قرار گرفتن در کنار هم اتفاق یا رویدادی را بیان می‌کنند. پس مقدمه قصه‌گویی را می‌توان بیان درست جملات دانست. از آن‌جا که هر جمله از مجموعه کلمات و هر کلمه از دو یا چند حرف از حروف الفبا تشکیل شده، برای آغاز مبحث ساخت و بیان جملات در قصه‌گویی، ابتدا از فعالیت‌های مربوط به ادای حرف و کلمات آغاز می‌کنیم و سپس به ساخت و بیان جملات خواهیم پرداخت.

● ۳- توضیح و توصیف (گفت‌وگو درباره پیرامون)

قصه، هنر توصیف‌های زیباست؛ بنابراین خوب است دانش‌آموزان پیش از آغاز قصه‌گویی با روش توصیف کردن آشنا شوند. در این جهت توصیف پیرامون شاید آغاز خوبی باشد. وقتی دانش‌آموزان تشویق می‌شوند که پیرامونشان را توصیف کنند، علاوه بر آشنایی با هنر توصیف و حرف زدن درباره محیط پیرامون، دقت و توجه آنها به محیط اطراف بیشتر می‌شود. پیرامون ما پر است از مکان‌های مختلف در دور و نزدیک و همین‌طور اشخاص گوناگون با حالات و رفتارهای خاص که همگی قابل توصیف و بازگویی هستند.

فعالیت‌های توصیفی از مکان نزدیک شروع و به حالات و رفتار اشخاص ختم می‌شود.

● ۴- خاطره‌گویی (بیان رویدادهای خاص)

خاطرات در زندگی معمولاً رگه‌ها و ته‌مایه‌هایی از قصه و داستان در خود دارند؛ چون مربوط به اتفاقاتی می‌شوند که از مسائل روزمره فراتر می‌روند. ما معمولاً خاطراتی را به یاد می‌آوریم که مربوط به اتفاقات غیرمعمول و خاص زندگیمان است و این اتفاقات غیرمعمول آغاز تمام قصه‌هاست. قصه‌ها زمانی آغاز می‌شوند که در روند معمول زندگی خلل یا رویدادی غیرعادی اتفاق می‌افتد.

از طرف دیگر، معمولاً شنیدن خاطرات دیگران را دوست داریم؛ چرا که علاوه بر جنبه داستانی، ما را با تجربه‌ای تازه روبه‌رو می‌کند که در بسیاری اوقات می‌تواند برایمان جالب و هیجان‌انگیز باشد. بیان خاطره به نوعی به اشتراک گذاشتن یک تجربه است که خاطره‌گویی را به تبادل تجربه با دیگران تبدیل می‌کند. بنابراین، خاطره‌گویی می‌تواند زمینه بسیاری خوبی را برای قصه‌گویی فراهم کند؛ چرا که خاطره‌گویی در بسیاری از جنبه‌ها شبیه به قصه‌گویی است.

● ۵- قصه‌خوانی (خوانش قصه از روی متن)

قصه‌گویی فعالیتی فراتر از قصه‌خوانی صرف است، اما هر قصه‌ای پیش از این که در قالب قصه‌گویی ارائه شود، باید به درستی خوانده و درک شود.

فعالیت‌هایی که در قسمت قصه‌خوانی ارائه شده، مقدمه اطمینان‌بخشی برای قصه‌گویی است.

● ۶- نقل و روایت (آشنایی با نقلی و روایت‌گری)

هنر نقلی به عنوان قدیمی‌ترین شکل بازگو کردن قصه‌ها و داستان‌های حماسی و یا مذهبی، در فرهنگ ایرانی ریشه‌ای دیرینه دارد. واژه «نقلی» در فرهنگ لغت برگرفته از «نقل» است و به بیان یا بازگو کردن قصه یا داستان گفته می‌شود. در

شکلی دیگر وقتی نقال برای روایت خود به تصاویر مرتبط با داستان که روی پرده‌های بزرگ رسم شده است، اشاره می‌کند، به آن «پرده خوانی» می‌گویند.

متن نقالی می‌تواند شعر یا نثر باشد. در بیشتر موارد داستان‌های شاهنامه و قصه پهلوانان ایرانی موضوع نقالی هستند و در بعضی موارد وقایع مذهبی مانند داستان عاشورا به صورت نقالی یا پرده خوانی روایت می‌شود.

خود نقال، به عنوان شخصی که این داستان‌ها را تعریف می‌کند، به توانایی‌های خاصی نیاز دارد. به عنوان مثال نقال باید بتواند متن‌ها و شعرهای طولانی را حفظ کند و به خاطر بسپارد. همچنین، مهارت سخنوری طولانی و بی‌وقفه حرف زدن را داشته باشد. از دیگر ویژگی‌های لازم برای نقال این است که با دستگاه‌های موسیقی آشنا باشد و به صورت بداهه با آهنگی خاص سخن بگوید و به صدای خود فراز و فرود بدهد؛ طوری که مخاطب را به شوق و هیجان وادارد و شنیدن نقالی را برای او جذاب سازد.

از دیگر ویژگی‌های نقال، لباس سنتی او و داشتن چوب دستی (منتشا) برای اشاره به تصاویر پرده‌های نقاشی یا استفاده از آن به عنوان ابزار روایتگری (شمشیر، نیزه، تیر و کمان، اسب و غیره) است. همچنین نقال برای حرکات تیز و سریع و به کار بردن چوب دستی‌اش نیاز به آمادگی بدنی و اندام ورزیده دارد.

فعالیت‌هایی که در قسمت نقل و روایت ارائه شده، بیشتر با هدف آشنایی دانش‌آموزان با این هنر قدیمی و کهن روایت‌گری و قصه‌گویی سنتی است.

● ۷- قصه‌گویی (بیان سلیس و شیوای قصه)

قصه‌گویی شاید یکی از کهن‌ترین هنرها در میان بشر باشد که باعث ارتباط و پیوند میان آدمیان می‌شود. چه بسا اولین گروه‌های آبی‌ها و دورهم‌نشینی‌های انسان‌های نخستین به بهانه شنیدن قصه بوده باشد. در این باره، قصه‌گو (و هنرش قصه‌گویی)، نقش حلقه وصل را بازی می‌کند؛ کسی که قصه‌ای را (کتبی یا شفاهی) با بیان شیوای خود شنیدنی و جذاب می‌کند. موفقیت قصه‌گو به دو چیز بستگی دارد: یک) خوانش دقیق و عمیق قصه، دو) ارائه قصه با استفاده از مهارت‌های گفتاری به همراهی زبان بدن.

فعالیت‌هایی که در این قسمت ارائه شده دانش‌آموزان را برای کسب مهارت‌های بالا آماده می‌کند.

● ۸- تصویرخوانی (قصه‌گویی با تصویر، پرده خوانی)

قصه‌گویی فعالیتی گفتاری و شنیداری است. به این معنا که رابطه بین قصه‌گو و مخاطب بیشتر از طریق کلام و گفتار قصه‌گو و قوه شنوایی مخاطب اتفاق می‌افتد و آنچه در ذهن مخاطب شکل می‌گیرد تصاویری است که او براساس شنیده‌هایش از قصه‌گو و تجربه‌های دیداری‌اش می‌سازد. هرچند قصه‌گو علاوه بر گفتار، از حرکات و رفتارهایی هم برای ساختن فضای قصه و انتقال بهتر منظورش استفاده می‌کند، اما به‌هرحال وجه شنیداری این فعالیت بیشتر است. «تصویرخوانی» یا «قصه‌گویی تصویری» روشی در قصه‌گویی است که سعی دارد وجه دیداری این فعالیت را پررنگ کند و علاوه بر کلام و گفتار قصه‌گو، تصویر یا تصاویری را هم مربوط به قصه به مخاطب ارائه دهد.

همان‌طور که در بخش نقالی گفته شد، گاهی نقالان برای روایت داستان خود از پرده‌های نقاشی شده مزین به تصاویری از فرازهای مختلف قصه‌شان استفاده می‌کردند که به آن پرده خوانی می‌گفتند.

در این بخش سعی بر آن است که دانش‌آموزان به مرور با این روش از قصه‌گویی آشنا شوند.

● ۹- قصه‌گویی ابزاری (قصه‌گویی با ابزار لازم)

همان‌طور که در بخش قبل گفته شد، هر قدر بتوان قصه‌گویی را از ارتباطی شنیداری مبتنی بر کلمات صرف به تجربه‌ای دیداری و فراتر از کلمات نزدیک کرد می‌تواند به اثرگذاری بیشتر فعالیت قصه‌گویی کمک کند. یکی از این راه‌های دیداری و تماشایی کردن قصه‌گویی و فراتر رفتن از دایره کلمات استفاده از ابزار و وسایل یا امکاناتی مثل صدا و موسیقی هنگام بیان قصه است که می‌تواند به جذابیت این فعالیت کمک کند.

در این بخش قرار است دانش‌آموزان به مرور با روش‌هایی برای استفاده از امکانات در قصه‌گویی آشنا شوند.

نکته: تمام فعالیت‌های این بخش می‌تواند به صورت گروهی (در گروه‌های دو یا سه نفری) نیز انجام شود.

● ۱۰- قصه‌سازی (قصه‌گویی خلاق/ بداهه)

بداهه‌گویی یکی از مهارت‌های مهم در قصه‌گویی است که برای هر قصه‌گو لازم و ضروری است. یک قصه‌گو هر قدر هم به کارش مسلط باشد و برای گفتن قصه‌اش تمرین زیادی کرده باشد نمی‌تواند، از اتفاقات پیش‌بینی نشده جلوگیری کند. بنابراین او باید همواره آمادگی هرگونه تغییر قصه یا روش قصه‌گویی‌اش را متناسب با شرایط پیش‌بینی نشده داشته باشد. از سوی دیگر مهارت بداهه‌گویی باعث می‌شود قصه‌گو هر بار به فراخور شرایط، قصه جدیدی را روایت کند و این باعث پویایی در کار و تنوع در شیوه روایت می‌شود.

از همه اینها گذشته، روح هنر و ذات دانش‌آموزان با تنوع و نوآوری عجین است. پس چه خوب است این خصلت ذاتی در هنر و در نهاد دانش‌آموزان در فعالیتی مثل قصه‌گویی کودکان و نوجوانان که هم هنر است و هم با دانش‌آموزان مرتبط است جدی گرفته شود تا هم باعث نوآوری و پویایی در این هنر شود و هم دانش‌آموزان را در مسیر خلاقیت و نوآوری پرورش دهد و از آنان انسان‌هایی خلاق برای آینده بسازد.

در این بخش قرار است دانش‌آموزان به مرور با روش‌هایی برای توسعه بداهه‌گویی و خلاقیت در قصه‌گویی آشنا شوند.

پایه چهارم

۱-۴ «ارتباط طنز»

● نام فعالیت: «لطیفه‌گویی»

● هدف فعالیت: توانایی روبه‌رو شدن با دیگران و خندانند آنها

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی روبه‌رو شدن با جمع، توانایی گفت‌وگو با دیگران و تلاش برای خندانند آنها،

احساس مثبت از خویش، ...

● شرح فعالیت:

— معلم مقابل دانش‌آموزان می‌ایستد؛ به آنها سلام می‌کند و دانش‌آموزان به معلم پاسخ می‌دهند.

– سپس لطیفه یا خاطرهٔ بامزه‌ای را تعریف می‌کند. وقتی دانش‌آموزان خندیدند، از آنها می‌پرسد کدام بخش از گفتهٔ او بیشتر باعث خنده شده است؟

– در ادامه، بعضی از دانش‌آموزان داوطلب می‌شوند و به نوبت و مانند معلم روبه‌روی دیگران می‌ایستند و لطیفه یا خاطرهٔ بامزه‌ای را تعریف می‌کنند.

نکته ۱: خوب است معلم اولین کسی باشد که به هر لطیفه یا خاطره می‌خندد. (حتی اگر لطیفه تکراری و بی‌مزه باشد.) چون خندهٔ او باعث می‌شود بقیه هم با یا بی‌دلیل بخندند.

نکته ۲: اگر بعضی از دانش‌آموزان تمایلی به لطیفه گفتن نداشتند، نیازی نیست تحت فشار و اجبار قرار بگیرند.

نکته ۳: اگر دانش‌آموزی چیزی برای گفتن نداشت، می‌تواند از لطیفه‌های تعریف شده در کلاس استفاده کند.

۲-۴ «ساختن جمله با کلمهٔ مجهول»

● نام فعالیت: «کلمه رو پیدا کن»

● هدف فعالیت: گفتن یک جمله یا عبارت با پنهان کردن یک کلمه

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان جملات در مقابل جمع، توانایی ساخت عبارت بر اساس یک کلمه، توسعه خلاقیت ادبی، احساس مثبت از خویش، و...

● شرح فعالیت:

– معلم پای تابلوی کلاس می‌ایستد و از دانش‌آموزان می‌خواهد هر کدام کلمه‌ای را بگویند تا او روی تابلو بنویسد.

نکته ۱: کلمات ترجیحاً تکراری نباشند.

نکته ۲: معلم هم می‌تواند دو یا چند کلمه را به کلمات اضافه کند تا تعدادشان از تعداد دانش‌آموزان کلاس بیشتر شود. – سپس معلم به‌عنوان اولین نفر فعالیت را آغاز می‌کند.

– او یکی از کلمات روی تابلو را در ذهنش در نظر می‌گیرد (مثلاً کلمهٔ «دیوار») و بعد با آن کلمه جمله‌ای می‌سازد، اما کلمهٔ مورد نظر را به زبان نمی‌آورد، (به‌طور مثال: «از... برای جداسازی قسمت‌های مختلف ساختمان استفاده می‌کنند.»).

– دانش‌آموزان به کلمات روی تابلو نگاه می‌کنند و به کلمهٔ پاسخ اشاره می‌کنند. («دیوار»)

– وقتی کلمهٔ مورد نظر تشخیص داده شد، معلم جمله را کامل بیان می‌کند. («از دیوار برای جداسازی قسمت‌های مختلف ساختمان استفاده می‌کنند.»).

– سپس از اولین داوطلب خواسته می‌شود پای تابلو بیاید و کلمهٔ دیگری را در ذهنش در نظر بگیرد و جملهٔ خود را بگوید.

نکته ۳: می‌توانید به‌جای گفتن جمله آن را روی تابلو بنویسید و جای کلمهٔ مجهول را خالی بگذارید.

– فعالیت به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا تمام دانش‌آموزان جملهٔ خود را با جای خالی کلمهٔ مورد نظر بگویند و دانش‌آموزان دیگر کلمهٔ مجهول را پیدا کنند.

نکته ۴: شکل دیگر فعالیت این است که به جای نوشتن کلمات روی تابلو، هرکس کلمه مورد نظرش را روی تکه کاغذ کوچکی می نویسد و آن را تا می زند. سپس معلم همه کاغذها را در جعبه یا پاکتی جمع می کنند و از داوطلبان می خواهد هرکس یکی از کاغذها را بردارد و درباره کلمه روی کاغذ توضیح دهد. به این ترتیب هیچ کس از کلمات دیگران خبر ندارد و این باعث جذاب تر شدن فعالیت می شود.

۳-۴- «توضیح و توصیف اشخاص»

● نام فعالیت: «این شکلیه»

● هدف فعالیت: دقت و توجه به اشخاص و گفت و گو درباره آن

● هدف های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان منظور در مقابل جمع، مشاهده دقیق انسان های اطراف، بیان مشاهدات در قالب جملات توضیحی و توصیفی، آشنایی با شیوه توضیح و توصیف، و...

● شرح فعالیت:

— ابتدا به دانش آموزان مهلت بدهید تا یکی از دوستان و آشنایانشان را در ذهن تصور کنند و بعد سعی کنند با دقت در تصویر ذهنی از آن شخص، تمام جزئیات ظاهری او را به خاطر بیاورند و سپس این جزئیات را به صورت توضیحی یا توصیفی روی کاغذ بنویسند.

نکته ۱: دانش آموزان حتی می توانند در مورد معلم یا دوستان هم کلاسیشان بنویسند.

نکته ۲: این کار هم می تواند یک یا چند روز قبل از انجام فعالیت به دانش آموزان پیشنهاد شود تا فرصت مشاهده و بررسی ویژگی های ظاهری شخص مورد نظرشان را داشته باشند.

— سپس به نوبت یا به صورت داوطلب از دانش آموزان بخواهید یک به یک مقابل بقیه بایستند و درباره ویژگی های شخصیت مورد نظرشان سخن بگویند.

نکته ۳: سخنان دانش آموزان می تواند کاملاً از روی کاغذ یا به صورت شفاهی و از حفظ باشد، ولی آنچه مهم است اگر صحبت های داوطلب از روی کاغذ است او بهتر است مدام بقیه دانش آموزان را مخاطب قرار دهد و گاهی به آنها نگاه کند؛ نه این که کاملاً روی کاغذ و نوشته اش متمرکز باشد.

— در ادامه این فعالیت معلم می تواند با طرح سؤالی درباره شخصیت مورد نظر داوطلب، دقت دانش آموزان را بالا ببرد. سؤال هایی مانند: «چند سالشه...؟ در چه ماهی به دنیا اومده...؟ معمولاً چه جور لباس هایی می پوشه...؟ موهاش چه رنگیه...؟ چه مدلیه...؟ اون ها رو چطور شونه می کنه؟ (یا می بنده...؟) و...»

نکته ۴: این امکان را به دانش آموزان هم می توانید بدهید تا از هم سؤال کنند. در حین طرح سؤال نظم رعایت شود. — این فعالیت را تا جایی ادامه دهید که همه دانش آموزان درباره ویژگی های ظاهری اشخاص مورد نظرشان گفت و گو کنند.

— در صورت استقبال دانش آموزان از این فعالیت می توانید آن را در جلسات بعدی با شخصیت های دیگر ادامه دهید.

نکته ۵: این فعالیت می‌تواند به صورت طرح معما باشد و به جای اشاره مستقیم به شخصیت، او طوری توصیف شود که دانش‌آموزان بتوانند شخصیت مورد نظر را حدس بزنند.

۴-۴ «بیان خاطره همراه با تقلید صدا و حرکات»

- نام فعالیت: «خاطره و تقلید»
- هدف فعالیت: یادآوری و بیان اتفاقات خاص گذشته همراه با تقلید صدای افراد
- هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان مشاهدات در مقابل جمع، یادآوری گذشته و توجه به اتفاقات خاص، بیان مشاهدات در قالب داستان، استفاده از توانایی تقلید صدای افراد، آشنایی اولیه با قصه‌گویی، و...
- شرح فعالیت:

– طبق روال قبل دانش‌آموزان برای گفتن خاطره آماده می‌شوند.

نکته ۱: این فعالیت می‌تواند همانند فعالیت سال قبل («خاطرات مصور») همراه با تصاویر مربوط به خاطره باشد یا بدون تصویر انجام شود.

– دانش‌آموزان به ترتیبی که در کلاس نشسته‌اند یا به صورت داوطلبانه، یک به یک در مقابل بقیه قرار می‌گیرند و خاطره‌شان را آغاز می‌کنند.

– از دانش‌آموزان بخواهید هر جا قرار است به نقل از کسی حرف بزنند، سعی کنند همانند خود او حرف بزنند.

نکته ۲: تفاوت لحن گوینده خاطره با افراد مختلفی که از آنها نقل قول می‌شود در این شکل از خاطره‌گویی اهمیت دارد.

– طبق روال فعالیت‌های این بخش پس از پایان هر خاطره معلم درباره آن سؤال‌هایی مطرح می‌کند. در این فعالیت بخشی از پرسش معلم به شیوه تقلید صدای افراد مربوط می‌شود.

– این فعالیت تازمانی که همه یکی از خاطراتشان را بگویند، ادامه خواهد داشت.

۴-۵ «خواندن قصه و تقلید از شخصیت‌ها»

- نام فعالیت: «قصه‌خوانی تقلیدی»
- هدف فعالیت: تهیه داستان و خواندن آن با تقلید از شخصیت‌ها
- هدف‌های فرعی فعالیت: جست‌وجو برای یافتن قصه‌ای مناسب، کسب توانایی خوانش قصه در مقابل جمع، دقت در خوانش صحیح، رعایت اصول نگارشی، رعایت لحن و تقلید صدای شخصیت‌ها، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، آمادگی برای قصه‌گویی، و...
- شرح فعالیت:

– همانند فعالیت‌های قصه‌خوانی قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را

که دوست دارند (به صورت کتاب یا قصه‌ای از خودشان) تهیه کنند و به کلاس بیاورند.

نکته ۱: در این فعالیت، علاوه بر روان خوانی قصه، رعایت علائم نگارشی و تأکیدگذاری و تنوع در لحن قصه، تقلید صدای شخصیت‌ها توسط قصه‌خوان اهمیت دارد، بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با خواندن چندبارۀ داستان، برای خوانش همراه با تقلید از شخصیت‌ها آماده شوند.

– سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار می‌گیرند، ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را می‌گویند و بعد قصه‌شان را می‌خوانند.

نکته ۲: همان‌گونه که گفته شد در این بخش از فرایند قصه‌خوانی، علاوه بر روان خوانی قصه، رعایت علائم نگارشی، تأکیدگذاری و لحن خوانی، تقلید صدای شخصیت‌ها نیز اهمیت دارد؛ بنابراین در طول خوانش قصه تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

– بعد از خوانش هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تنوع در لحن و گویش قصه و همچنین تقلید صدای شخصیت‌ها توسط قصه‌خوان مطرح کنید تا هم میزان دقت دانش‌آموزان و هم شیوۀ خوانش داستان ارزیابی شود.

– این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را بخوانند ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصلۀ دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۴-۶- «خواندن متون کهن»

● نام فعالیت: «خوانش متن»

● هدف فعالیت: آشنایی با خوانش متون کهن

● هدف‌های فرعی فعالیت: آمادگی برای نقلی، و...

● شرح فعالیت:

– یکی از متون کهن (ترجیحاً شاهنامه) را به کلاس بیاورید و بخشی از آن را بخوانید.

نکته ۱: اگر ترتیبی داده شود تا دانش‌آموزان هم آن بخش را پیش رویشان داشته باشند، بهتر است.

– سپس از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت مقابل دیگران قرار بگیرند و همان بخش یا (در صورت تمایل)، ادامه بخش را که خوانده‌اید، بخوانند.

نکته ۲: در این بخش از فعالیت، ساده و صحیح خوانی متن کافی است.

– در ادامه از دانش‌آموزان بخواهید همان بخش یا بخش دیگری از همان متن یا متنی دیگر را تهیه و تمرین کنند و برای جلسه بعد با خود بیاورند.

نکته ۳: اگر دانش‌آموزان تمایل دارند می‌توانند متن مورد نظرشان را به شیوۀ نقلی تمرین و آماده کنند. هرچند در این بخش تنها تسلط بر خوانش متن اهمیت دارد.

– در جلسه جدید هرکس به نوبت مقابل بقیه قرار می‌گیرد و متن تمرین‌شده‌اش را ساده یا به صورت نقلی می‌خواند.

نکته ۴: به خوانشگران تأکید کنید هر از گاهی چشم از متن بردارند و مخاطب را نگاه کنند.

نکته ۵: در این بخش از خوانش، علاوه بر صحیح خوانی و تسلط بر متن، ادای درست تمامی کلمات و حروف، رسایی گفتار و حفظ انرژی تا پایان خوانش اهمیت دارد.

نکته ۶: انجام حرکات و رفتار نقالی مانعی ندارد، ولی هنگام ارزیابی تنها رعایت موارد بالا را در نظر بگیرید.

– بعد از هر بار خوانش درباره موارد بالا با دانش آموزان گفت و گو کنید.

– این فعالیت تا پایان خوانش تمام دانش آموزان کلاس ادامه دارد.

۷-۴- «قصه گویی و تقلید از شخصیت‌ها»

● نام فعالیت: «قصه گویی تقلیدی»

● هدف فعالیت: گفتن قصه همراه با تقلید از شخصیت‌ها

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، دقت در بیان صحیح قصه، رعایت حالت جملات، رعایت لحن و تقلید صدای شخصیت‌ها، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...

● شرح فعالیت:

– همانند فعالیت‌های قصه گویی قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند (به صورت کتاب یا قصه‌ای از خودشان) تهیه کنند و به کلاس بیاورند.

نکته ۱: در این فعالیت، علاوه بر روان خوانی قصه، رعایت علائم نگارشی و تأکیدگذاری و تنوع در لحن قصه، تقلید صدای شخصیت‌ها توسط قصه خوان اهمیت دارد؛ بنابراین از دانش آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با خواندن چندبار داستان، برای بیان همراه با تقلید از شخصیت‌ها آماده شوند.

– سپس دانش آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار می‌گیرند و ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را می‌گویند و بعد قصه‌شان را می‌خوانند.

نکته ۲: همان‌گونه که گفته شد در این بخش از فرایند قصه گویی، علاوه بر رعایت حالت جملات، تأکیدگذاری و لحن قصه گو، تقلید صدای شخصیت‌ها نیز اهمیت دارد؛ بنابراین در طول بیان قصه تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

نکته ۳: در طول بیان قصه دانش آموزان می‌توانند متن قصه را با خود داشته باشند و در صورت نیاز به آن مراجعه کنند، اما تأکید کنید این مراجعه تا حد امکان نامحسوس باشد.

– بعد از بیان هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تنوع در لحن و گویش قصه گو و همچنین تقلید صدای شخصیت‌ها توسط قصه گو مطرح کنید تا هم میزان دقت دانش آموزان و هم نحوه بیان داستان ارزیابی شود.

– این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را بگویند ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۴-۸- «قصه‌گویی تصویری نمایشی»

- نام فعالیت : «تصویرخوانی نمایشی»
- هدف فعالیت : گفتن قصه تصویری به صورت نمایشی
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، کمک گرفتن از تصاویر برای انتقال بهتر قصه، رعایت لحن قصه و شخصیت‌ها، انجام حرکات نمایشی، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...
- شرح فعالیت :

– همانند قبل، چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید تصویری ترکیبی از قصه‌ای را که دوست دارند تعریف کنند، آماده کنند.

نکته ۱ : در این فعالیت، علاوه بر تعریف کردن قصه براساس تصویر ترکیبی، تنوع در لحن قصه‌گو متناسب با شرایط و موقعیت‌های مختلف و همچنین استفاده از زبان بدن در انتقال مفهوم اهمیت دارد (به‌طور مثال نشان دادن احساس، تقلید از شخصیت‌ها و استفاده از حرکات بدن در لحظات مختلف قصه)؛ بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با تمرین چندباره داستان، برای بیان قصه تصویری همراه با لحن مناسب و زبان بدن آماده شوند.

– سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار می‌گیرند و ابتدا عنوان قصه، نام نویسنده یا مترجم و تصویرگر را می‌گویند و بعد قصه‌شان را با کمک تصویر ترکیبی تعریف می‌کنند.

نکته ۲ : در این بخش از فرایند قصه‌گویی، علاوه بر تعریف قصه براساس تصویر ترکیبی، رعایت لحن مناسب و تنوع در گفتار قصه‌گو و شخصیت‌های داستان و همچنین استفاده از زبان بدن اهمیت دارد؛ بنابراین در طول بیان و یا بعد از آن تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

نکته ۳ : در طول بیان قصه نیازی به اشاره مدام و مستمر به تصویر مربوطه نیست؛ بلکه تنها یکی دو بار اشاره کافی است. بنابراین بهتر است تمرکز قصه‌گو بیشتر روی لحن و استفاده از بدن باشد.

– بعد از بیان هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تصویر ترکیبی و تنوع در لحن و گویش قصه‌گو و شخصیت‌ها و همچنین استفاده از حرکات بدن مطرح کنید تا هم میزان دقت آنها و هم نحوه بیان داستان ارزیابی شود.

– این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را بگویند ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۴-۹- «قصه‌گویی با صورتک (ماسک)»

- نام فعالیت : «قصه با صورتک»
- هدف فعالیت : ساخت صورتک و بیان قصه با آن
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان قصه در مقابل جمع، کمک گرفتن از اشیاء، صداهای لازم، موسیقی و صورتک برای انتقال بهتر قصه، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...

● شرح فعالیت :

- همانند قبل یکی دو روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند، برای بقیه تعریف کنند انتخاب کنند، چند بار آن را بخوانند و برای انجام فعالیت آماده شوند.
- ضمناً از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر اشیا و وسایل و جلوه‌های صوتی و موسیقی مناسب، صورتک(ماسک) شخصیت‌های قصه را هم فراهم کنند.
- نکته ۱ : دانش‌آموزان می‌توانند به سلیقه خود صورتک تهیه کنند. کافی است آنها را تشویق کنید با وسایل ساده و کم‌هزینه این کار را انجام دهند. (در این زمینه می‌توانید از مباحث فصل کار دستی در کتاب حاضر استفاده کنید.)
- نکته ۲ : هرچند تهیه صورتک‌ها را به عهده دانش‌آموزان می‌گذارید اما آنها را راهنمایی کنید که صورتک‌ها چند ویژگی داشته باشند : اگر قرار است صورتک‌ها روی صورت نصب شوند، به راحتی قابل جابه‌جایی و تغییر باشند. تا حد امکان محل دهان صورتک‌ها خالی باشد تا مانع شنیدن صدای قصه‌گو نشوند. از آن‌جا که ارتباط بین قصه‌گو و مخاطب بیشتر از طریق چشم انجام می‌شود، تا حد امکان جای چشم‌های صورتک خالی باشد.
- سپس در زمان مقرر از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار بگیرند و هم‌زمان با تعریف کردن قصه، هر زمان نوبت به گفتار شخصیت‌ها رسید، از صورتک آنها استفاده شود.
- بعد از ارائه هر قصه می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، ابزار و وسایلی که در آن استفاده شده، شیوه ایجاد صداها و پخش موسیقی و همچنین استفاده از صورتک‌ها مطرح کنید تا شیوه استفاده از این امکانات ارزیابی شود.
- همچنین می‌توانید فرصتی برای گفت‌وگو درباره قصه، وسایل مربوط به آن، صداها و موسیقی‌ها و استفاده به‌جا از صورتک، میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.
- این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند، ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۱۰-۴ «قصه‌سازی بر اساس اشیا -۲»

- نام فعالیت : «قصه چند شیء»
- هدف فعالیت : بیان قصه بر اساس اشیا انتخاب شده
- هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان در مقابل جمع، توانایی خلق قصه در لحظه، مشارکت در قصه‌سازی، توسعه خلاقیت ادبی، کسب مهارت قصه‌گویی، احساس مثبت از خویش، و...
- شرح فعالیت :
- یک روز قبل از انجام این فعالیت معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد هرکدام دو تا سه شیء کوچک را انتخاب کنند و قصه کوتاهی بر اساس آنها بسازند، سپس همراه اشیا انتخاب شده‌شان به مدرسه بیاورند.
- نکته ۱ : از دانش‌آموزان بخواهید تا حد امکان اشیا انتخابی‌شان کاربردهای متفاوتی داشته باشند. (به‌طور مثال اگر یکی از اشیا جزو لوازم تحریر است اشیا دیگر از وسایل ورزشی، اسباب‌بازی، میوه و خوراکی و... باشد.)

– سپس معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد به ترتیب در مقابل بقیه بایستند، اشیاء مورد نظرشان را نشان دهند و بعد قصه‌ای که آماده کرده‌اند را بگویند.

نکته ۲: بعد از بیان هر قصه، معلم می‌تواند درباره آن با دانش‌آموزان گفت‌وگو کند.

– این فعالیت تا زمانی که همه قصه‌شان را تعریف کنند، ادامه پیدا می‌کند.

– سپس معلم همه اشیاء را در جعبه یا کیسه‌ای می‌ریزد و از بچه‌ها می‌خواهد داوطلبانه مقابل بقیه قرار بگیرند به طور اتفاقی دو یا سه تا از اشیاء را بردارند و قصه‌ای کوتاه براساس آنها بگویند.

نکته ۳: پیش از شروع فعالیت در این باره به دانش‌آموزان توضیح دهید تا آمادگی ذهنی داشته باشند.

نکته ۴: بعد از بیان هر قصه، معلم باز هم می‌تواند درباره آن با دانش‌آموزان گفت‌وگو کند.

– این فعالیت را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند، ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات تکرار کنید.

نکته ۵: این فعالیت می‌تواند به عنوان تکلیف خانه هم انجام شود. به این ترتیب دانش‌آموزان فرصت بیشتری برای خلق قصه‌ای جذاب‌تر دارند.

پایه پنجم

۵-۱ «ارتباط معمایی»

● نام فعالیت: «طرح معما»

● هدف فعالیت: توانایی روبه‌رو شدن با دیگران و طرح معما با آنها

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی روبه‌رو شدن با جمع، توانایی گفت‌وگو با دیگران و تلاش برای طرح معما،

احساس مثبت از خویش و...

● شرح فعالیت:

– معلم مقابل دانش‌آموزان می‌ایستد. به آنها سلام می‌کند و دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند.

– سپس معلم معمایی را از آنها می‌پرسد و دانش‌آموزان داوطلب پاسخ می‌شوند.

– هرکس پاسخ صحیح داد، می‌تواند جای معلم بایستد و حالا اوست که باید معمایی را طرح کند.

نکته: می‌توانید از جلسه قبل به دانش‌آموزان بگویید با خودشان معما بیاورند تا فعالیت با آمادگی قبلی پیش برود.

۵-۲ «توضیح درباره کلمه»

● نام فعالیت: «کلمه چیه؟»

● هدف فعالیت: گفتن یک جمله یا عبارت در توضیح یک کلمه

● هدف های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان جملات در مقابل جمع، توانایی ساخت عبارت توضیحی، توسعه خلاقیت ادبی، احساس مثبت از خویش، و...

● شرح فعالیت :

– معلم پای تابلوی کلاس می ایستد و از دانش آموزان می خواهد هر کدام کلمه ای را بگویند تا او روی تابلو بنویسد.

نکته ۱ : کلمات نباید تکراری باشند.

نکته ۲ : معلم هم می تواند دو یا چند کلمه را به کلمات اضافه کند تا تعدادشان از تعداد دانش آموزان کلاس بیشتر شود.

– سپس معلم به عنوان اولین نفر فعالیت را آغاز می کند.

– او یکی از کلمات روی تابلو را توی ذهنش در نظر می گیرد (مثلا کلمه «مدرسه») و بعد بدون اشاره به آن کلمه،

جمله ای را می گوید که توضیحی درباره کلمه مورد نظر است. (به طور مثال : «جایی که در آن علم و دانش را می آموزیم.»)

– دانش آموزان به کلمات روی تابلو نگاه می کنند و به کلمه پاسخ اشاره می کنند. («مدرسه»)

– معلم دور کلمه مورد نظر خط می کشد.

– ممکن است برخی از کلمات روی تابلو به لحاظ معنایی نزدیک به هم باشند و توضیحات به گونه ای باشد که کلمات

دیگری را هم شامل شود. (درباره مثال بالا علاوه بر کلمه «مدرسه»، «دانشگاه»، «کلاس» و...) در این صورت بهتر است توضیح بیشتری داده شود تا دانش آموزان به اتفاق به کلمه مورد نظر اشاره کنند.

– سپس از اولین داوطلب خواسته می شود پای تابلو بیاید و کلمه دیگری را در ذهنش در نظر بگیرد و جمله توضیحی

خود را بگوید.

نکته ۳ : به دانش آموزان تأکید کنید هرگز از خود کلمه استفاده نکنند. در ضمن سعی کنند عبارتی که می گویند جامع و

مانع باشد یعنی تعریف کاملی از کلمه مورد نظر باشد و ضمناً ذهن را به سمت کلمات دیگری منحرف نکند.

– فعالیت به همین ترتیب ادامه پیدا می کند تا تمام دانش آموزان عبارت توضیحی خود را بگویند و دانش آموزان دیگر

کلمه مورد نظر را پیدا کنند.

نکته ۴ : این فعالیت را هم می توان به شکل قبل («کلمه رو پیدا کن») به جای نوشتن کلمات روی تابلو، با نوشتن آنها

روی تکه های کاغذ انجام داد.

۳-۵ «توضیح و توصیف رفتار اشخاص»

● نام فعالیت : «چیکار می کنه؟»

● هدف فعالیت : دقت و توجه به رفتار اشخاص و گفت و گو درباره آن

● هدف های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان منظور در مقابل جمع، مشاهده دقیق رفتار انسان های اطراف، بیان

مشاهدات در قالب جملات توضیحی و توصیفی، آشنایی با شیوه توضیح و توصیف، و...

● شرح فعالیت :

– ابتدا به دانش‌آموزان مهلت بدهید تا یکی از دوستان و آشنایانشان یا حتی اهالی محل و کسبه را در ذهن تصور کنند و بعد سعی کنند با دقت در تصویر ذهنی از آن شخص، تمام جزئیات رفتاری او را به خاطر بیاورند و سپس این جزئیات را به صورت توضیحی یا توصیفی روی کاغذ بنویسند.

نکته ۱ : این کار می‌تواند یک یا چند روز قبل از انجام فعالیت به دانش‌آموزان پیشنهاد شود تا فرصت مشاهده و بررسی رفتار شخص مورد نظرشان را داشته باشند.

– سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب یک‌به‌یک مقابل بقیه می‌ایستند و درباره ویژگی‌های رفتاری شخصیت مورد نظرشان سخن می‌گویند.

نکته ۲ : صحبت‌ها می‌تواند کاملاً از روی کاغذ و یا به صورت شفاهی و از حفظ باشد. با این شرط که اگر صحبت‌های داوطلب از روی کاغذ است، بهتر است او مدام دانش‌آموزان را مخاطب قرار دهد.

– در ادامه این فعالیت نیز معلم می‌تواند با طرح سؤال‌هایی درباره رفتار شخصیت مورد نظر داوطلب، دقت دانش‌آموزان را بالا ببرد: «آیا رفتارش با سن و سالتش متناسب است...؟ آیا رفتارش به شغلش ربط دارد...؟ آیا رفتارش همه‌جا یکسان است؟ یا در جاهای مختلف فرق می‌کند...؟ ارتباط رفتارش با لباسی که می‌پوشد، چیست...؟ آیا تیک (تکرار)‌های رفتاری خاصی دارد...؟»

نکته ۳ : در این فعالیت هم امکان سؤال کردن را به دانش‌آموزان بدهید.

– این فعالیت را تا جایی ادامه دهید که همه دانش‌آموزان درباره ویژگی‌های رفتاری اشخاص مورد نظرشان سخن بگویند.

– در صورت استقبال بچه‌ها از این فعالیت می‌توانید آن‌را در جلسات بعدی با شخصیت‌های دیگر ادامه دهید.

نکته ۴ : همانند سایر فعالیت‌های این بخش کل فعالیت می‌تواند به صورت طرح معما باشد و به جای اشاره مستقیم به شخصیت، شخص مورد نظر طوری توصیف شود که دانش‌آموزان بتوانند شخصیت مورد نظر را حدس بزنند.

۴-۵ «بیان خاطره همراه با احساس»

● نام فعالیت : «خاطره و احساس»

● هدف فعالیت : یادآوری و بیان اتفاقات خاص گذشته همراه با احساس‌های لازم

● هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی بیان مشاهدات در مقابل جمع، یادآوری گذشته و توجه به اتفاقات خاص، بیان

مشاهدات در قالب داستانی، توانایی ارائه احساس‌های مختلف، آشنایی با قصه‌گویی و...

● شرح فعالیت :

– طبق روال قبل دانش‌آموزان برای گفتن خاطره آماده می‌شوند.

نکته ۱ : این فعالیت هم می‌تواند همانند فعالیت «خاطرات مصور» همراه با تصاویر مربوط به خاطره باشد یا بدون تصویر

انجام شود.

– دانش‌آموزان به‌ترتیبی که در کلاس نشسته‌اند یا به‌صورت داوطلبانه یک به یک در مقابل بقیه قرار می‌گیرند و خاطره‌شان را آغاز می‌کنند.

– از دانش‌آموزان بخواهید در موقعیت‌های مختلف بیان خاطره از حالت‌های احساسی لازم (ترس، خوش‌حالی، ناراحتی، غم، ذوق‌زدگی، نگرانی، شگفت‌زدگی و...) هم استفاده کنند؛ یعنی متناسب با شرایط احساس خود را هم به نمایش بگذارند.

نکته ۲: علاوه بر نمایش احساس در صورت و بدن، لحن و حالت گفتن خاطره هم می‌تواند متناسب با احساس تغییر کند.

– طبق روال فعالیت‌های این بخش پس از پایان هر خاطره معلم درباره آن سؤال‌هایی می‌کند. در این فعالیت بخشی از پرسش معلم به شیوه ارائه احساس در موقعیت‌های مختلف مربوط می‌شود.
– این فعالیت تا زمانی که همه یکی از خاطراتشان را بگویند ادامه خواهد داشت و در صورت صلاح دید معلم به دفعات قابل تکرار است.

۵-۵ «خواندن قصه با احساس لازم»

● نام فعالیت: «قصه‌خوانی احساسی»

● هدف فعالیت: تهیه داستان و خواندن آن با احساس لازم

● هدف‌های فرعی فعالیت: جست‌وجو برای یافتن قصه‌ای مناسب، کسب توانایی خوانش قصه در مقابل جمع، دقت در خوانش صحیح، رعایت اصول نگارشی، رعایت لحن قصه، تقلید صدای شخصیت‌ها و نشان دادن احساس، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، آمادگی برای قصه‌گویی و...

● شرح فعالیت:

– همانند فعالیت‌های قصه‌خوانی قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند تهیه کنند (به صورت کتاب یا قصه‌ای از خودشان) و به کلاس بیاورند.

نکته ۱: در این فعالیت، علاوه بر روان‌خوانی قصه، رعایت علائم نگارشی و تأکیدگذاری، تنوع در لحن قصه و تقلید از صدای شخصیت‌ها، نشان دادن احساس قصه‌خوان اهمیت دارد. (به‌طور مثال در لحظات غم‌انگیز یا شاد، ترس، ناامیدی یا امیدواری و... احساس قصه‌خوان می‌تواند متفاوت باشد). بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با خواندن چندبار داستان، برای خوانش همراه با احساس لازم آماده شوند.

نکته ۲: درباره شیوه نشان دادن احساس هنگام خوانش قصه می‌توانید به بخش «احساس» در فصل «نمایش» کتاب راهنمای آموزش هنر مراجعه کنید.

– سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به‌صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار می‌گیرند. ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را می‌گویند و بعد قصه‌شان را می‌خوانند.

نکته ۳: همان‌طور که گفته شد، در این بخش از فرایند قصه‌خوانی، علاوه بر روان‌خوانی قصه، رعایت علائم نگارشی، تأکیدگذاری و لحن‌خوانی و همچنین تقلید صدای شخصیت‌ها، ارائه احساس‌های مختلف نیز اهمیت دارد. بنابراین در طول خوانش تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

— بعد از خوانش هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تنوع در لحن و گویش قصه، تقلید صدای شخصیت‌ها و همچنین نمایش احساس‌های لازم توسط قصه‌خوان مطرح کنید تا هم میزان دقت دانش‌آموزان و هم شیوه خوانش داستان ارزیابی شود.

— این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را بخوانند ادامه دهید.

— اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۵-۶ «خواندن نمایشی متون کهن»

● نام فعالیت: «خوانش نمایشی»

● هدف فعالیت: آشنایی با خوانش نمایشی متون کهن

● هدف‌های فرعی فعالیت: آشنایی با متون کهن، آمادگی برای نقالی، آمادگی برای قصه‌گویی و ...

● شرح فعالیت:

— یک یا دو روز پیش از انجام فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید بخشی از یک متن کهن را به شیوه نقالی تمرین کنند و برای انجام فعالیت آماده شوند.

نکته ۱: اگر دانش‌آموزان تمایل دارند می‌توانند براساس فیلم یک نقالی متن مورد نظرشان را تهیه و با همان شیوه تمرین کنند.

— سپس هرکس به نوبت مقابل بقیه قرار می‌گیرد و متن تمرین‌شده‌اش را همراه با نمایش حرکات یک نقال می‌خواند.

نکته ۲: به خوانندگان تأکید کنید تا حد ممکن از نگاه کردن به متن پرهیز کنند.

نکته ۳: در این بخش از خوانش علاوه بر صحیح‌خوانی، تسلط بر متن، ادای درست تمامی کلمات و حروف، رسایی گفتار و حفظ انرژی، استفاده از حرکات مناسب دست و بدن (زبان بدن) هنگام خوانش اهمیت دارد. برای این منظور از دانش‌آموزان بخواهید به رفتارشان دقت کنند و برای هر حرکت یا رفتاری هدف و منظور مشخصی داشته باشند.

— بعد از هر بار خوانش درباره موارد بالا به‌ویژه معنای حرکات و رفتارها با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید.

— این فعالیت تا پایان خوانش تمام دانش‌آموزان کلاس ادامه دارد.

۵-۷ «قصه‌گویی با رعایت لحظات احساسی»

● نام فعالیت: «قصه‌گویی احساسی»

● هدف فعالیت: گفتن قصه همراه با احساس لازم

● **هدف‌های فرعی فعالیت:** کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، دقت در بیان صحیح قصه، رعایت حالت جملات و لحن قصه، تقلید صدای شخصیت‌ها و نشان دادن احساس، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...

● **شرح فعالیت:**

– همانند فعالیت‌های قصه‌گویی قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید خواندن قصه‌ای را تمرین کنند و به کلاس بیایند.

■ **نکته ۱:** در این فعالیت، علاوه بر موارد قبلی قصه‌گویی (روان‌گویی قصه، رعایت حالت جملات و تأکیدگذاری، تنوع در لحن و تقلید از صدای شخصیت‌ها)، نشان دادن احساس قصه‌گو اهمیت دارد. (به‌طور مثال در لحظات غم‌انگیز یا شاد، ترس، ناامیدی یا امیدواری و... احساس قصه‌گو می‌تواند متفاوت باشد). بنابراین از دانش‌آموزان بخواهید قبل از آمدن به کلاس، با تمرین چندبارۀ داستان، برای بیان همراه با احساس لازم آماده شوند.

■ **نکته ۲:** درباره شیوه نشان دادن احساس هنگام بیان قصه می‌توانید به بخش «احساس» در فصل «نمایش» کتاب راهنمای آموزش هنر مراجعه کنید.

– سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به‌صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار می‌گیرند، ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را می‌گویند و بعد قصه‌شان را تعریف می‌کنند.

■ **نکته ۳:** همان‌طور که گفته شد، در این بخش از فرایند قصه‌گویی، علاوه بر روان‌گویی قصه، رعایت حالت جملات، تأکیدگذاری و لحن‌گویی و همچنین تقلید صدای شخصیت‌ها، ارائه احساس‌های مختلف نیز اهمیت دارد؛ بنابراین در طول بیان قصه تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

■ **نکته ۴:** در طول بیان قصه، دانش‌آموزان می‌توانند متن قصه را با خود داشته باشند و در صورت نیاز به آن مراجعه کنند، اما تأکید کنید این مراجعه تا حد امکان نامحسوس باشد.

– بعد از بیان هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، تنوع در لحن و گویش قصه‌گو، تقلید صدای شخصیت‌ها و همچنین نمایش احساس‌های لازم توسط قصه‌گو مطرح کنید تا هم میزان دقت دانش‌آموزان و هم شیوه بیان داستان ارزیابی شود.

– این روند را تا زمانی که همه دانش‌آموزان قصه‌ای را بگویند، ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۵-۸ «مشاهده و اجرای پرده خوانی»

● **نام فعالیت:** «پرده خوانی گروهی»

● **هدف فعالیت:** مشاهده و الگوگیری از پرده خوانی

● **هدف‌های فرعی فعالیت:** کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، کمک گرفتن از تصاویر برای انتقال بهتر قصه، مشاهده و دقت در شیوه اجرای پرده خوانی، دقت در بیان صحیح پرده‌خوان، رعایت حالت و لحن بیان و حرکات خاص

پرده خوان، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...

شرح فعالیت :

– چند روز قبل از انجام فعالیت اصلی شرایطی فراهم کنید تا دانش آموزان چند نمونه پرده خوانی را (به صورت حضوری یا نمونه تصویری) مشاهده کنند.

نکته ۱ : در طول مشاهده یا بعد از آن درباره شیوه کار پرده خوان (بیان و حرکاتش) سخن بگویید.

– سپس به انتخاب دانش آموزان یکی از نمونه‌ها را در نظر گرفته و بعد دانش آموزان را به گروه‌های دوفره تقسیم کنید و به هر کدام تکه‌ای پنج تا هفت دقیقه‌ای از پرده خوانی انتخاب شده بدهید تا آن را برای اجرای پرده خوانی آماده کنند.

نکته ۲ : تقسیم بندی قطعات می تواند براساس زمان پرده خوانی باشد. (درواقع کل زمان پرده خوانی را بر تعداد گروه‌ها تقسیم کنید و به هر گروه اعلام کنید که قرار است کدام بخش را اجرا کند.)

– سپس از گروه‌ها بخواهید قطعه مربوط به خود را به دقت تماشا کند و با تقسیم کار یکی از اعضای هر گروه روی گفتار پرده خوان دقت کند و دیگری روی حرکات و رفتار او تمرکز کند.

نکته ۳ : بهتر است گروه‌ها ابتدا متن قطعه مربوط به خود را روی کاغذ بنویسند. (به متنی که پرده خوان اجرا می کند طومار می گویند). تهیه طومار می تواند به عهده کسی باشد که قرار است روی گفتار پرده خوان کار کند.

نکته ۴ : کسی که قرار است روی رفتار و حرکات پرده خوان تمرکز کند هم در حاشیه طومار تهیه شده حرکت و رفتار مربوط به هر جمله را می نویسد.

نکته ۵ : گروه‌ها پس از تمرین و تسلط بر اجرای قطعه خود برای فعالیت اصلی پرده خوانی آماده می شوند.

– در فاصله تمرین گروه‌ها معلم می تواند تصویری از پرده مورد نظر را تهیه کند.

نکته ۶ : ابعاد و اندازه تصویر و طرز تهیه آن متناسب با ذوق و سلیقه شما و دانش آموزان می تواند متفاوت باشد.

نکته ۷ : در صورت امکان می توانید تهیه تصویر (پرده) را به عهده دانش آموزان بگذارید. (به طور مثال هر گروه می تواند تصویر مربوط به قطعه خود را روی پرده نقاشی کند و پرده به صورت جمعی آماده شود.)

– فعالیت اصلی پرده خوانی در زمان مقرر با نصب تصویر (پرده) در کلاس آغاز می شود و گروه‌ها به ترتیب تقسیم قطعات، شروع به اجرای قطعه خود می کنند.

نکته ۸ : اجرای هر گروه می تواند مطابق با سلیقه آنها متفاوت باشد؛ به طور مثال اعضای هر گروه می تواند قطعه موردنظرشان را مجدداً بین خود تقسیم کنند؛ یا هر دو با هم و هم‌زمان قطعه را اجرا کنند؛ یا یکی از اعضای گروه گفتار پرده خوان را بگوید و دیگری حرکات و رفتارها را انجام دهد و...

نکته ۹ : در این بخش از فرایند پرده خوانی، بیان صحیح، تأکیدگذاری و لحن خوانی طومار، تقلید از حرکات و رفتارهای پرده خوان، به ویژه اشاره‌های درست و بجا به تصویر (پرده) اهمیت دارد. بنابراین در طول پرده خوانی هر گروه، تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

نکته ۱۰ : در طول پرده خوانی، دانش آموزان می توانند متن (طومار) را با خود داشته باشند و در صورت نیاز به آن مراجعه کنند. آنها همچنین می توانند چوب یا وسیله‌ای برای اشاره به تصویر (پرده) با خود داشته باشند.

– بعد از اجرای هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به متن، تنوع در لحن و گویش پرده‌خوان، تقلید از حرکات و رفتارها، اشاره‌های لازم به تصویر (برده) و... مطرح کنید تا هم میزان دقت دانش‌آموزان و هم شیوه اجرای پرده‌خوانی ارزیابی شود.

نکته ۱۱ : در بخش تقلید از حرکات پرده‌خوان نیازی به رعایت عین به عین رفتار نیست و همین‌که رفتار و حرکات متناسب با متن و تصویر باشد، کافی است.

– این روند را تا زمانی که همه قطعه خود را اجرا کنند، ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با جابجایی قطعات بین گروه‌ها یا با پرده‌خوانی دیگری تکرار کنید.

۹-۵ «قصه‌گویی با عروسک»

● نام فعالیت : «قصه و عروسک»

● هدف فعالیت : تهیه عروسک و بیان قصه با کمک آن

● هدف‌های فرعی فعالیت : کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان قصه در مقابل جمع، کمک گرفتن از اشیا، صداهای لازم، موسیقی و عروسک برای انتقال بهتر قصه، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...

● شرح فعالیت :

– همانند قبل چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند، برای بقیه تعریف کنند، انتخاب کنند و چند بار آن را بخوانند و برای انجام فعالیت آماده شوند.

– از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر اشیا و وسایل، جلوه‌های صوتی و موسیقی مناسب، عروسک شخصیت‌های قصه را هم فراهم کنند.

نکته ۱ : دانش‌آموزان می‌توانند با سلیقه خود عروسک تهیه کنند.

نکته ۲ : عروسک‌ها می‌تواند از پیش آماده شده یا ساختنی باشد. اما دانش‌آموزان را تشویق کنید که اگر قرار است عروسک‌ها را بسازند از وسایل ساده موجود در خانه استفاده کنند. (در این زمینه می‌توانید از مباحث فصل «کاردستی» در کتاب حاضر استفاده کنید.)

– سپس در زمان مقرر از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گیرند و هم‌زمان با تعریف کردن قصه، هر وقت شخصیتی حرفی می‌زند یا اقدامی انجام می‌دهد این کار با استفاده از عروسک همان شخصیت نشان داده شود.

نکته ۳ : استفاده از عروسک هنگام قصه‌گویی نیاز به مهارت عروسک‌گردانی ندارد، کافیست دانش‌آموزان سعی کنند حرکات عروسک را با گفتار و رفتار خاص شخصیت او هماهنگ کنند.

نکته ۴ : از دانش‌آموزان بخواهید از حرکت دادن بی‌دلیل عروسک‌ها پرهیز کنند؛ چون ممکن است تمرکز مخاطب روی قصه از بین برود.

- بعد از ارائه هر قصه، به منظور ارزیابی فعالیت می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، ابزار و وسایلی که در آن استفاده شده، نحوه ایجاد صداها و پخش موسیقی و همچنین استفاده از عروسک‌ها مطرح کنید.
- همچنین می‌توانید فرصتی برای گفت‌وگو درباره قصه، وسایل مربوط به آن، صداها و موسیقی‌ها و استفاده از عروسک‌ها، میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.
- این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۱۰-۵ «بازخوانی قصه‌های آشنا»

- نام فعالیت: «تغییر عناصر قصه»
- هدف فعالیت: خلق قصه جدید با تغییر عناصر قصه‌های آشنا
- هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان آن در مقابل جمع، تلاش برای تغییر قصه‌های آشنا، توسعه خلاقیت و نوآوری، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...
- شرح فعالیت:
- ابتدا یکی از قصه‌های آشنا را برای دانش‌آموزان تعریف کنید. (مثلاً چوپان دروغگو، دهقان فداکار، روباه و زاغ و...)

نکته ۱: این کار را می‌توانید به عهده دانش‌آموزان بگذارید؛ یعنی یک نفر داوطلب شود و قصه آشنایی را تعریف کند. سپس از دانش‌آموزان بخواهید به سلیقه خود، عناصر داستان را تغییر دهند و قصه جدیدی بسازند، مثلاً «شخصیت» تغییر کند و «چوپان دروغگو» بشود «نانوای دروغگو» یا «دهقان فداکار» بشود «نقاش فداکار» و... همین‌طور «مکان و زمان» تغییر کند، مثلاً قصه «چوپان دروغگو» به جای صحرا در جنگل یا توی طوبله اتفاق بیفتد یا قصه «دهقان فداکار» به جای شب در روز اتفاق بیفتد.

– سپس به دانش‌آموزان کمی مهلت بدهید تا به قصه جدیدشان فکر کنند یا آن را بنویسند.

– وقتی قصه‌ها آماده شد از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار گرفته و قصه‌شان را تعریف کنند.

نکته ۲: این کار را می‌توانید یک یا دو روز قبل از ارائه قصه‌ها هم با دانش‌آموزان مطرح کنید تا آنها فرصت بازنویسی قصه را داشته باشند.

نکته ۳: تغییر عناصر می‌تواند جدا جدا یا همه با هم باشد. (به‌طور مثال می‌توان ابتدا فقط شخصیت یا فقط زمان و یا مکان را تغییر داد یا این‌که همه این عناصر با هم تغییر کند.)

– بعد از ارائه هر قصه می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه و چگونگی تغییرات انجام شده از دانش‌آموزان بپرسید تا شیوه کار هرکس ارزیابی شود.

– همچنین می‌توانید فرصتی برای گفت‌وگو درباره تغییرات قصه میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.

- این روند را تا زمانی که همه قصه مطرح شده را تغییر دهند و تعریف کنند، ادامه دهید.
- اگر لازم دیدید و در حوصله بچه‌ها بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

پایه ششم

۱-۶ «ارتباط معنایی»

- نام فعالیت: «قضیه چیه؟»
- هدف فعالیت: توانایی روبه‌رو شدن با دیگران و طرح مسئله
- هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی روبه‌رو شدن با جمع، توانایی سخن گفتن با دیگران و گسترش ارتباط معنایی با آنها، احساس مثبت از خویش، و...
- شرح فعالیت:
- معلم مقابل هدف فعالیت: می‌ایستد. به آنها سلام می‌کند و دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند.
- سپس معلم قطعه شعر یا ضرب‌المثلی را می‌خواند و از دانش‌آموزان می‌خواهد آن را معنا کنند.
- دانش‌آموزان طبق روال ابتدا داوطلب پاسخ‌گویی می‌شوند و هرکس پاسخ صحیح‌تری داد، مقابل بقیه قرار می‌گیرد و فعالیت به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند.
- نکته: برای انجام بهتر این فعالیت خوب است معلم از جلسه قبل به دانش‌آموزان بگوید با خودشان شعر یا ضرب‌المثل بیاورند.

۲-۶ «سؤال درباره کلمات»

- نام فعالیت: «معنای کلمه»
- هدف فعالیت: طرح سؤال براساس یک کلمه
- هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان جملات در مقابل جمع، توانایی طرح سؤال برای یافتن یک کلمه، مشارکت در یافتن کلمه، توسعه خلاقیت ادبی، احساس مثبت از خویش، و...
- شرح فعالیت:
- همانند فعالیت قبل، معلم پای تابلوی کلاس می‌ایستد و از دانش‌آموزان می‌خواهد هرکدام کلمه‌ای را بگویند تا او روی تابلو بنویسد.
- نکته ۱: کلمات نباید تکراری باشند.
- نکته ۲: معلم هم می‌تواند دو یا چند کلمه را به کلمات اضافه کند تا تعدادشان از تعداد دانش‌آموزان کلاس بیشتر شود.
- سپس معلم به‌عنوان اولین نفر فعالیت را آغاز می‌کند.

– او یکی از کلمات روی تابلو را در ذهنش در نظر می‌گیرد (مثلاً کلمه «دانش‌آموز») و از دانش‌آموزان می‌خواهد هر کدام سؤالی را درباره کلمه مورد نظر معلم بپرسند.

نکته ۳: هر دانش‌آموز تنها می‌تواند یک سؤال مطرح کند.

– معلم به سؤال‌ها تنها با گفتن بله یا خیر پاسخ می‌دهد.

– اگر پاسخ بله بود سؤال به صورت عبارت توضیحی روی تابلو نوشته می‌شود. (مثلاً در ارتباط با کلمه «دانش‌آموز» ممکن است سؤال این باشد «انسان است؟» پاسخ «بله» است. پس عبارت توضیحی «انسان است.» روی تابلو نوشته می‌شود.)
– سؤال‌ها به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا دانش‌آموزان به کلمه مورد نظر اشاره کنند. («دانش‌آموز»)

– وقتی کلمه مشخص شد، معلم تمام جمله‌های روی تابلو را کنار هم قرار می‌دهد و به این ترتیب عبارت توضیحی کاملی را درباره کلمه مورد نظر خود می‌سازد. («انسانی است کودک یا نوجوان، دختر یا پسر که کارش درس خواندن در مدرسه است.»)

– سپس از اولین داوطلب خواسته می‌شود پای تابلو بیاید، کلمه دیگری را در ذهنش در نظر بگیرد و آماده پاسخ‌گویی به سؤالات دانش‌آموزان باشد.

– فعالیت به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند تا تمام دانش‌آموزان با پاسخ‌گویی به سؤالات دانش‌آموزان برای کلمه مورد نظر خود عبارت توضیحی کاملی را بسازند.

نکته ۴: هر چقدر تعداد سؤالات با پاسخ مثبت بیشتر باشد در نتیجه عبارت توضیحی نهایی نیز جامع‌تر و دقیق‌تر خواهد

بود.

نکته ۵: این فعالیت را هم می‌توان به جای نوشتن کلمات روی تابلو، با نوشتن آنها روی تکه‌های کاغذ انجام داد.

۳-۶ «توضیح و توصیف اخلاق و روحیات اشخاص»

● نام فعالیت: «چه جور آدمیه؟»

● هدف فعالیت: دقت و توجه به حالات و روحیات اشخاص و سخن گفتن درباره آن

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان منظور در مقابل جمع، مشاهده دقیق حالات و روحیات انسان‌های

اطراف، بیان مشاهدات در قالب جملات توضیحی و توصیفی، آشنایی با شیوه توضیح و توصیف، و...

● شرح فعالیت:

– همانند فعالیت‌های قبل ابتدا به دانش‌آموزان مهلت بدهید تا کسی از دوستان و آشنایانشان را در ذهن تصور کنند و

بعد سعی کنند با دقت در تصویر ذهنی از آن شخص، حالات و روحیات او را به خاطر بیاورند و سپس این حالات را به صورت توضیحی و یا توصیفی روی کاغذ بنویسند.

نکته ۱: این کار هم می‌تواند یک یا چند روز قبل از انجام فعالیت به دانش‌آموزان پیشنهاد شود تا فرصت مشاهده و

بررسی حالات شخص مورد نظرشان را داشته باشند.

– سپس همانند فعالیت‌های قبل دانش‌آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب یک‌به‌یک مقابل بقیه می‌ایستند و دربارهٔ ویژگی‌های اخلاقی و حالات روحی شخصیت مورد نظرشان سخن می‌گویند.

نکته ۲: همانند فعالیت قبل صحبت‌ها می‌تواند کاملاً از روی کاغذ یا به صورت شفاهی و از حفظ باشد. با این شرط که اگر سخنان داوطلب از روی کاغذ است، بهتر است او مدام دانش‌آموزان را مخاطب قرار دهد.

– در ادامهٔ این فعالیت نیز معلم می‌تواند با طرح سؤال‌هایی دربارهٔ روحیات شخصیت مورد نظر داوطلب، دقت دانش‌آموزان را بالا ببرد: «چطور متوجه شدین که چنین اخلاقی داره...؟ چه رفتارهایی انجام می‌ده که با اخلاقتش ارتباط داره...؟ آیا اخلاقتش به شغلش ربط داره...؟ آیا اخلاق و روحیاتش همه‌جا یکسانه یا در جاهای مختلف فرق می‌کنه...؟ آیا اخلاقتش با دوستان و غریبه‌ها یکسانه...؟ آیا اخلاقتش در ارتباطش با افراد در سنین مختلف تفاوت می‌کنه...؟ ارتباط اخلاق و روحیاتش با لباسی که می‌پوشه چیه...؟»

نکته ۳: در این فعالیت هم امکان سؤال کردن را به بچه‌ها بدهید.

– این فعالیت را تا جایی ادامه دهید که همهٔ دانش‌آموزان دربارهٔ ویژگی‌های اخلاقی اشخاص مورد نظرشان سخن بگویند.

– در صورت استقبال دانش‌آموزان از این فعالیت می‌توانید آنرا در جلسات بعدی با شخصیت‌های دیگر ادامه دهید.

۴-۶ «بیان خاطره همراه با ایفای نقش»

● نام فعالیت: «خاطره‌بازی»

● هدف فعالیت: یادآوری و بیان اتفاقات خاص گذشته همراه با نمایش خاطره

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان مشاهدات در مقابل جمع، یادآوری گذشته و توجه به اتفاقات خاص، بیان مشاهدات در قالب داستانی، توانایی ارائهٔ نمایشی خاطره، آشنایی با قصه‌گویی، ...

● شرح فعالیت:

– طبق روال قبل دانش‌آموزان برای گفتن خاطره آماده می‌شوند.

نکته: می‌توانید از قبل به دانش‌آموزان بگویید قرار است خاطره‌شان را به صورت نمایشی بازگو کنند؛ یعنی علاوه بر تعریف خاطره و نمایش احساس‌های لازم و همچنین تقلید صدا و لحن شخصیت‌ها، از حرکات، ژست‌ها و حالت‌های رفتاری هم کمک بگیرند.

– دانش‌آموزان به ترتیبی که در کلاس نشسته‌اند و یا به صورت داوطلبانه یک به یک در مقابل بقیه قرار می‌گیرند و خاطره‌شان را آغاز می‌کنند.

– طبق روال فعالیت‌های این بخش پس از پایان هر خاطره معلم دربارهٔ آن سؤال‌هایی می‌پرسد. در این فعالیت بخش

اصلی پرسش معلم به شیوهٔ ارائهٔ نمایشی خاطره در موقعیت‌های مختلف مربوط می‌شود.

– این فعالیت تا زمانی که همه یکی از خاطراتشان را بگویند، ادامه خواهد داشت و در صورت صلاح دید معلم به دفعات قابل تکرار است.

۶-۵ «خواندن قصه همراه با نمایش شخصیت‌ها»

- نام فعالیت: «قصه خوانی نمایشی»
- هدف فعالیت: تهیه داستان و خواندن آن همراه با نمایش شخصیت‌ها
- هدف‌های فرعی فعالیت: جست‌وجو برای یافتن قصه‌ای مناسب، کسب توانایی خوانش قصه در مقابل جمع، دقت در خوانش صحیح، رعایت اصول نگارشی، رعایت لحن قصه، تقلید صدای شخصیت‌ها، نشان دادن احساس و نمایش شخصیت‌ها، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، آمادگی برای قصه‌گویی، و...

● شرح فعالیت:

— همانند فعالیت‌های قصه‌خوانی قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند تهیه کنند (به صورت کتاب یا قصه‌ای از خودشان) و به کلاس بیاورند.

نکته ۱: همچنین می‌توانید از قبل به دانش‌آموزان بگویید قرار است قصه‌شان را به صورت نمایشی بخوانند؛ یعنی علاوه بر خوانش داستان، رعایت لحن مناسب، تقلید صدای شخصیت‌ها و نشان دادن احساس‌های لازم، از حرکات، ژست‌ها و حالت‌های رفتاری هم کمک بگیرند.

— سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار می‌گیرند و ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را می‌گویند و بعد قصه‌شان را به صورت نمایشی می‌خوانند.

نکته ۲: همان‌طور که گفته شد، در این بخش از فرایند قصه‌خوانی، علاوه بر روان‌خوانی قصه، رعایت علائم نگارشی، تأکیدگذاری و لحن‌خوانی و همچنین تقلید صدای شخصیت‌ها و ارائه احساس‌های مختلف، ارائه نمایشی قصه نیز اهمیت دارد. بنابراین در طول خوانش تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

نکته ۳: برای خوانش نمایشی قصه لازم است گاهی اوقات قصه‌خوان روند خوانش را متوقف کند و روی نمایش حالت شخصیت‌ها تأکید کند.

— بعد از خوانش هر قصه‌ای می‌توانید علاوه بر طرح سؤالاتی مربوط به جزئیات قصه، تنوع در لحن و گویش قصه‌خوان، تقلید صدای شخصیت‌ها و همچنین نمایش احساس‌های لازم، راجع به خوانش نمایشی قصه نیز از دانش‌آموزان سؤال کنید تا هم میزان دقت بچه‌ها و هم نحوه خوانش داستان ارزیابی شود.

— این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را به صورت نمایشی بخوانند ادامه دهید.

— اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۶-۶ «بیان متن کهن به شیوه نقلی»

- نام فعالیت: «اجرای نقلی»
- هدف فعالیت: آمادگی برای اجرای نقلی
- هدف‌های فرعی فعالیت: آشنایی با متون کهن، آشنایی با نقلی، آمادگی برای قصه‌گویی و...

● شرح فعالیت :

– یک یا دو روز پیش از انجام فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید بخشی از یک متن کهن را به شیوه نقالی تمرین کنند و برای انجام فعالیت آماده شوند.

نکته ۱ : اگر دانش‌آموزان تمایل دارند می‌توانند براساس فیلم یک نقالی، متن مورد نظرشان را تهیه کرده و با همان شیوه تمرین کنند.

نکته ۲ : در این بخش از خوانش، تمامی موارد لازم برای نقالی (صحیح‌خوانی و تسلط بر متن، ادای درست تمامی کلمات، رسایی گفتار و حفظ انرژی، استفاده از حرکات مناسب دست و بدن و...) اهمیت دارد.

نکته ۳ : اگر دانش‌آموزان تمایل داشته باشند، می‌توانند از چوب‌دستی مخصوص و لباسی شبیه نقالان نیز استفاده کنند.

– سپس هرکس به نوبت مقابل بقیه قرار می‌گیرد و اجرای تمرین شده‌اش را همانند یک نقال ارائه می‌کند.

– بعد از هر بار خوانش، درباره شیوه اجرا مطابق با موارد گفته شده برای نقالی با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید.

– این فعالیت تا پایان خوانش تمام دانش‌آموزان کلاس ادامه دارد.

۷-۶ «قصه‌گویی همراه با نمایش شخصیت‌ها»

● نام فعالیت : «قصه‌گویی نمایشی»

● هدف فعالیت : گفتن قصه همراه با نمایش شخصیت‌ها

● **هدف‌های فرعی فعالیت :** کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، دقت در بیان صحیح، رعایت حالت جملات، رعایت لحن قصه، تقلید صدای شخصیت‌ها، نشان دادن احساس و نمایش شخصیت‌ها، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...

● شرح فعالیت :

– همانند فعالیت‌های قصه‌گویی قبل، یک یا چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند تعریف کنند، تمرین کنند و به کلاس بیایند.

نکته ۱ : همچنین می‌توانید از قبل به دانش‌آموزان بگویید قرار است قصه‌شان را به صورت نمایشی تعریف کنند؛ یعنی علاوه بر بیان داستان، رعایت لحن مناسب، تقلید صدای شخصیت‌ها و نشان دادن احساس‌های لازم، از حرکات، ژست‌ها و حالت‌های رفتاری هم کمک بگیرند.

– سپس دانش‌آموزان به نوبت یا به صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار می‌گیرند و ابتدا عنوان قصه و نام نویسنده یا مترجم را می‌گویند و بعد قصه‌شان را به صورت نمایشی تعریف می‌کنند.

نکته ۲ : همان‌طور که گفته شد، در این بخش از فرایند قصه‌گویی، علاوه بر روان‌گویی قصه، رعایت حالت جملات، تأکیدگذاری و لحن‌گویی و همچنین تقلید صدای شخصیت‌ها و ارائه احساس‌های مختلف، ارائه نمایشی قصه نیز اهمیت دارد؛ بنابراین در طول بیان، تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

نکته ۳: برای بیان نمایشی قصه لازم است گاهی اوقات قصه‌گو روند بیان را متوقف کند و روی نمایش حالت شخصیت‌ها یا فضا سازی تأکید کند.

نکته ۴: در طول بیان قصه دانش‌آموزان می‌توانند متن قصه را با خود داشته باشند و در صورت نیاز به آن مراجعه کنند، اما تأکید کنید این کار تا حد امکان نامحسوس باشد.

– بعد از بیان هر قصه‌ای می‌توانید علاوه بر طرح سؤالاتی مربوط به جزئیات قصه، تنوع در لحن و گویش قصه‌گو، تقلید صدای شخصیت‌ها و همچنین نمایش احساس‌های لازم، راجع به بیان نمایشی قصه نیز از دانش‌آموزان سؤال کنید تا هم میزان دقت آنها و هم نحوه بیان داستان ارزیابی شود.

– این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را به صورت نمایشی تعریف کنند، ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۶-۸ «مشاهده و اجرای پرده خوانی»

● نام فعالیت: «پرده خوانی فردی»

● هدف فعالیت: مشاهده و الگوگیری از پرده خوانی

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی بیان قصه در مقابل جمع، کمک گرفتن از تصاویر برای انتقال بهتر قصه، مشاهده و دقت در شیوه اجرای پرده خوانی، دقت در بیان صحیح پرده‌خوان، رعایت حالت و لحن بیان و حرکات خاص پرده‌خوان، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...

● شرح فعالیت:

– چند روز قبل از انجام فعالیت اصلی شرایطی فراهم کنید تا دانش‌آموزان چند نمونه پرده خوانی را (به صورت حضوری یا نمونه تصویری) مشاهده کنند.

نکته ۱: در طول مشاهده یا بعد از آن درباره شیوه کار پرده‌خوان (بیان و حرکاتش) سخن بگویید.

– سپس به انتخاب دانش‌آموزان یکی از نمونه‌ها را در نظر بگیرید و به هر کدام از آنها تکه‌ای پنج تا هفت دقیقه‌ای از پرده خوانی انتخاب شده بدهید تا آن را برای اجرای پرده خوانی آماده کنند.

نکته ۲: همانند قبل تقسیم‌بندی قطعات می‌تواند بر اساس زمان پرده خوانی باشد. (درواقع کل زمان پرده خوانی را بر تعداد دانش‌آموزان تقسیم کنید و به هر یک اعلام کنید که قرار است کدام بخش را اجرا کند).

– سپس از دانش‌آموزان بخواهید قطعه مربوط به خود را به دقت تماشا کنند و روی گفتار، حرکات و رفتار پرده‌خوان تمرکز کنند.

نکته ۳: بهتر است دانش‌آموزان ابتدا متن (طومار) قطعه مربوط به خود را روی کاغذ بنویسند.

نکته ۴: دانش‌آموزان پس از تمرین و تسلط بر اجرای قطعه خود برای فعالیت اصلی پرده خوانی آماده می‌شوند.

– در فاصله تمرین دانش‌آموزان، معلم می‌تواند تصویری از پرده مورد نظر را تهیه کند.

نکته ۵: ابعاد و اندازه تصویر و طرز تهیه آن متناسب با ذوق و سلیقه شما و دانش‌آموزان می‌تواند متفاوت باشد.

نکته ۶: در صورت امکان می‌توانید تهیه تصویر (پرده) را به عهده دانش‌آموزان بگذارید. (به‌طور مثال هر کس می‌تواند تصویر مربوط به قطعه خود را روی پرده نقاشی کند و پرده به‌صورت گروهی آماده شود.)

– فعالیت اصلی پرده‌خوانی در زمان مقرر با نصب تصویر (پرده) در کلاس آغاز می‌شود و دانش‌آموزان به ترتیب تقسیم قطعات، شروع به اجرای قطعه خود می‌کنند.

نکته ۷: در این بخش از فرایند پرده‌خوانی، بیان صحیح، تأکیدگذاری و لحن‌خوانی طومار، تقلید از حرکات و رفتارهای پرده‌خوان، به‌ویژه اشاره‌های درست و بجا به تصویر (پرده) اهمیت دارد؛ بنابراین در طول پرده‌خوانی هر کس، تمرکز روی موارد گفته شده مهم است.

نکته ۸: در طول پرده‌خوانی، دانش‌آموزان می‌توانند متن (طومار) را با خود داشته باشند و در صورت نیاز به آن مراجعه کنند. آنها همچنین می‌توانند چوب یا وسیله‌ای برای اشاره به تصویر (پرده) با خود داشته باشند.

– بعد از اجرای هر قصه‌ای می‌توانید سؤالاتی مربوط به متن، تنوع در لحن و گویش پرده‌خوان، تقلید از حرکات و رفتارها، اشاره‌های لازم به تصویر (پرده) و... مطرح کنید تا هم میزان دقت دانش‌آموزان و هم شیوه اجرای پرده‌خوانی ارزیابی شود.

نکته ۹: در بخش تقلید از حرکات پرده‌خوان نیازی به رعایت عین به عین رفتار نیست. همین‌که رفتار و حرکات متناسب با متن و تصویر باشد کافی است.

– این روند را تا زمانی که همه قطعه خود را اجرا کنند، ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با جابه‌جایی قطعات بین آنها یا با پرده‌خوانی دیگری تکرار کنید.

نکته ۱۰: اگر زمان و خواست دانش‌آموزان اقتضا می‌کرد می‌توانید به‌جای تقسیم‌بندی قطعات، اجرای کامل یک پرده‌خوانی را به عهده یک نفر یا یک گروه از دانش‌آموزان بسپارید. تا به سلیقه خودشان هم طومار و پرده را تهیه کنند و هم پرده‌خوانی را اجرا کنند.

۹-۶ «قصه‌گویی با امکانات نمایشی»

● نام فعالیت: «قصه‌نمایشی»

● هدف فعالیت: تهیه امکانات و بیان قصه به صورت نمایشی

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان قصه در مقابل جمع، کمک گرفتن از اشیا، صداهای لازم، موسیقی، عروسک و سایر امکانات برای انتقال بهتر قصه، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...
● شرح فعالیت:

– همانند قبل، چند روز پیش از انجام این فعالیت از دانش‌آموزان بخواهید قصه‌ای را که دوست دارند برای بقیه تعریف کنند انتخاب کرده، چند بار آن را بخوانند و برای انجام فعالیت آماده شوند.

– از دانش‌آموزان بخواهید علاوه بر اشیاء و وسایل، جلوه‌های صوتی و موسیقایی، عروسک یا صورتک شخصیت‌های قصه، امکاناتی که برای فضا سازی لازم است را هم فراهم کنند. (به‌طور مثال، پس‌زمینه یا دکوری که معرف فضا یا مکان رویداد داستان باشد).

نکته ۱: دانش‌آموزان می‌توانند با سلیقه خود اقدام به ایجاد فضای قصه کنند. (به‌طور مثال از میز یا صندلی‌های کلاس یا تابلو، پنجره و سایر امکانات بهره ببرند و یا امکانات فضا سازی را از خانه بیاورند). اما آنچه اهمیت دارد این است که از کمترین هزینه و با بهره‌برداری از خلاقیت این کار انجام شود.

نکته ۲: در این زمینه دانش‌آموزان می‌توانند از کمک یکدیگر نیز بهره ببرند. بنابراین می‌توان این فعالیت را به صورت گروهی نیز انجام داد.

– سپس در زمان مقرر از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به صورت داوطلب (فردی یا گروهی)، ابتدا فضای لازم را برای تعریف کردن قصه آماده کنند و بعد کارشان را شروع کنند.

نکته ۳: در این مرحله از فعالیت، استفاده از تمامی امکانات مطرح شده در این بخش مثل استفاده از اشیاء، امکانات تولید صدا، موسیقی، ماسک یا عروسک و... اهمیت دارد.

– بعد از ارائه هر قصه، به منظور ارزیابی فعالیت می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه، ابزار و وسایلی که در آن استفاده شده، نحوه ایجاد صداها و بخش موسیقی، استفاده از ماسک یا عروسک و همچنین شیوه فضا سازی قصه از دانش‌آموزان بپرسید.

– همچنین می‌توانید فرصتی برای گفت‌وگو درباره قصه، وسایل مربوط به آن، صداها و موسیقی‌ها، استفاده از ماسک یا عروسک و... میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.

– این روند را تا زمانی که همه قصه‌ای را تعریف کنند ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود، می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

۱۰-۶ «قصه‌گویی اقتباسی»

● نام فعالیت: «خلق قصه جدید»

● هدف فعالیت: خلق قصه جدید براساس قصه‌ای دیگر

● هدف‌های فرعی فعالیت: کسب توانایی خوانش و درک قصه، بیان آن در مقابل جمع، تلاش برای برداشت از قصه‌ها

و خلق قصه‌ای تازه، توسعه خلاقیت و نوآوری، توسعه اعتماد به نفس، احساس مثبت از خود، و...

● شرح فعالیت:

– چند روزی قبل از انجام فعالیت با دانش‌آموزان درباره روش‌های مختلف برداشت یا الهام گرفتن (اقتباس) از

یک قصه برای خلق قصه‌ای دیگر سخن بگویید. مهم‌ترین این روش‌ها عبارت‌اند از: ۱) «برداشت مختصر» که در آن تمام چارچوب قصه اولیه حفظ می‌شود و فقط یک یا دو عنصر مثل شخصیت و زمان یا مکان و غیره تغییر می‌کند، اما روند قصه

و اتفاقات همان قصه اصلی ست. ۲) «برداشت محتوایی» در این روش مضمون، محتوا و روح قصه حفظ می‌شود، ولی روند قصه و عناصر آن می‌تواند تغییر کند. به‌طور مثال در قصه «چوپان دروغگو»، مضمون «دروغگویی» و عوارض آن حفظ می‌شود، ولی ممکن است قصه اصلاً چیز دیگری بشود. ۳) «برداشت آزاد» در این روش ممکن است فقط یک یا دو عنصر جزئی از قصه اصلی در نظر گرفته شود و بقیه قصه اساساً چیز دیگری باشد، مثلاً در برداشت از داستان چوپان دروغگو ممکن است فقط دروغ گفتن، یا چوپانی کردن، یا حمله گرگ‌ها به گله و... از قصه اصلی در نظر گرفته شود و بقیه قصه کاملاً به شکل متفاوتی بیان شود.

– سپس از دانش‌آموزان بخواهید به سلیقه خود، قصه‌ای را در نظر بگیرند و به یکی از روش‌های گفته شده، از آن برداشت کرده و قصه تازه‌ای را بسازند و در روز مقرر به کلاس بیاورند.

– در روز مقرر از دانش‌آموزان بخواهید به نوبت یا به‌صورت داوطلب، مقابل دیگران قرار بگیرند و ابتدا به‌طور خلاصه قصه اصلی را تعریف و بعد قصه برداشت شده‌شان را ارائه کنند.

– بعد از ارائه هر قصه می‌توانید سؤالاتی مربوط به قصه و چگونگی تغییرات انجام شده مطرح کنید تا شیوه کار هر کس ارزیابی شود.

– همچنین می‌توانید فرصتی برای گفت‌وگو درباره تغییرات قصه میان دانش‌آموزان و قصه‌گو فراهم کنید.

– این روند را تا زمانی که همه قصه‌شان را تعریف کنند، ادامه دهید.

– اگر لازم دیدید و در حوصله دانش‌آموزان بود می‌توانید این فعالیت را به دفعات با قصه‌های دیگر تکرار کنید.

فصل ششم

نمایش

الف) دانستنی‌های معلم

برای نمایش تعاریف بسیاری وجود دارد. آنچه در این برنامه برای دانش‌آموزان آمده، این است که نمایش یک زندگی فرضی است که فرد خود را در جریان آن قرار می‌دهد. شرط لازم برای پذیرفتن این فرض، باور فردی است که خود را در قالب نقش قرار می‌دهد. هرچه او زندگی فرضی خود را بیشتر باور کند، شرایط را بهتر درک می‌کند، نقش را بهتر ایفا می‌کند و این زندگی فرضی به زندگی واقعی نزدیک‌تر است.

مبانی نمایش، دقت حواس، تخیل قوی، صدا و حرکات مؤثرند. برای اینکه کودکان ماصدایی محکم و تأثیرگذار داشته باشند و بتوانند در شرایط مختلف، شدت، ضعف و حالات عاطفی آن را کنترل کنند و نیز حرکاتی سنجیده و موزون داشته باشند تا کلام آنها را قوت و قوام بخشد، باید در بازی‌هایی هدفدار که برای این منظور طراحی شده‌اند، شرکت کنند. آنها این بازی‌ها را در سال‌های قبل انجام داده و تجربه‌هایی کسب کرده‌اند.

اصولاً، بازی جزئی از زندگانی کودکان است. همه آنها بازی را دوست دارند و بیشتر وقت خود را برای بازی صرف می‌کنند. در جریان بازی، بچه‌ها به طور غیرمستقیم یاد می‌گیرند که دقت خود را به ویژه در به کارگیری حواس بینایی، شنوایی و لامسه تقویت کنند، به محیط اطراف خود توجه بیشتری داشته باشند و به تخیل قوی و تجسم خلاق دست یابند، صدای خود را تقویت کرده و بتوانند آن را کنترل کنند و حرکات خویش را با دقت حواس، تخیل قوی و تفکر عمیق متناسب سازند.

کودکان در بازی‌های دسته‌جمعی، علاوه بر توسعه مهارت‌های زندگی اجتماعی، احترام به قوانین، پذیرفتن و احترام به دیگران، سعه صدر، انتقادپذیری، بردباری، گوش دادن، بیان خود، پرورش قوه تخیل، نظم و انضباط و مهارت‌های هنری را می‌آموزند، توان شناخت زیبایی‌ها و زشتی‌ها، لطایف و دردها را به دست می‌آورند و در نهایت، می‌توانند با مشکلات و مسائل روبه‌رو شوند و آنها را حل کنند و با واقعیت‌هایی مثل تولد، زندگی و مرگ آشنا شوند.

نمایش و بازی‌های نمایشی نیز در مقام یک وسیله آموزشی، برای کودکان اهمیت فراوانی دارد. آنها با همین فعالیت‌های نمایشی می‌توانند به بیان عواطف و احساسات درونی خود بپردازند، احساسات مبهم را صراحت بخشند و آن را به کمال برسانند و بر ناتوانی‌های خود غلبه کنند.

در فعالیت نمایشی، کودکان کوشش می‌کنند که به جای شخص یا موجودی دیگر قرار گیرند و موقعیت‌های بسیاری مثل گرسنگی، تشنگی و حتی لحظه‌های سخت زندگی دیگران را تجربه کنند. بدیهی است که تجربه لحظه‌های مختلف و افراد گوناگون برای زندگی آینده آنها بسیار مفید است.

از آنجا که کودکان همواره معلم یا پدر و مادر را ناظر بر رفتارهای خود می‌دانند، در بازی‌های نمایشی، این فرصت ایجاد می‌شود که آزادانه بیندیشند و آزادانه رفتار و تجربه کنند.

به معلمان توصیه می‌شود هرگونه نظارت و کنترل را به طور غیرمستقیم انجام دهند؛ چون کودکان باید برای زندگی در همه ابعاد آن آماده شوند و این به وسیله نمایش، بیشتر امکان‌پذیر است.

بخش نمایش در این برنامه درسی به صورت یک مجموعه بازی و فعالیت طراحی شده است تا دانش‌آموزان بتوانند فرصت‌های متعدد و متنوعی را برای رسیدن به هدف‌های آموزشی و پرورشی تجربه کنند. در حین بازی، دانش‌آموزان را تمرین دهید که در هر کار و هر چیزی دقت داشته باشند. در همین بازی‌ها، آنها متوجه می‌شوند که می‌توانند به خوبی از همه توانایی‌های خود استفاده کنند. درمی‌یابند که برای خواندن یک شعر یا گفتار خوب باید صداها و کلمات را به طور مجزا و درست ادا کنند و گفتار آنها همراه با حس و عاطفه باشد؛ بنابراین، به تقویت صدا نیاز دارند. همچنین، باید به گفته‌هایشان دقت کنند (اینکه چه می‌گویند و مخاطب آنها کیست) و با حرکت‌های چهره و اندام، آن را قوت بخشند تا بر مخاطبان مؤثر واقع شوند.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

دانش‌آموزان در پایه‌های اول، دوم و سوم بازی‌هایی انجام داده‌اند. شرکت کردن در این بازی‌ها، به پرورش مهارت‌های حسی - حرکتی و گفتاری آنها کمک کرده و آنها را برای خلق نمایش آماده ساخته است. در پایه چهارم و پنجم و ششم قبل از انجام بازی‌ها، لازم است آنها برای هر فعالیتی آماده شوند. ابتدا پنجره‌های کلاس را باز کنید تا هوای تازه جریان یابد. سپس همه دانش‌آموزان بایستند و با آرامش چند نفس عمیق بگیرند. دست‌ها را دایره‌وار به بالای سر ببرند و پایین بیاورند. چند مرتبه به طرفین خم و راست شوند و دست‌ها و پاها را حرکت دهند تا کمی گرم شوند. در این موقع برای اجرای فعالیت‌ها آماده‌اند.

اگر فعالیت‌های بخش نمایش به درستی انجام شود :

- ۱- دانش‌آموزان به مشارکت در تمرین‌ها علاقه‌مند می‌شوند؛
- ۲- فرصت‌هایی برای خوداظهاری سنجیده و بجا به دست می‌آورند؛
- ۳- خوش‌رفتاری و احترام به دیگران در درون آنها تقویت می‌شود؛
- ۴- اعتماد به نفس و مسئولیت‌پذیری آنها افزایش پیدا می‌کند؛
- ۵- دانش‌آموزان به رعایت انضباط عادت می‌کنند.
- ۶- برای انجام درست هر نقشی که به آنان سپرده می‌شود آماده می‌شوند؛
- ۷- همکاری با گروه و زندگی اجتماعی را تمرین می‌کنند؛
- ۸- خلاقیت و مهارت حل مسئله در آنان توسعه می‌یابد.

جدول نهایی فعالیت‌های نمایشی دانش‌آموزان دوره ابتدایی

ردیف	پایه		دوم	سوم	چهارم	پنجم	ششم
	سر فصل						
۱	تعامل و ارتباط (کار با گروه)	■ آشنایی و ارتباط کلامی - اسم‌ها	■ ارتباط حرکتی - همسایه‌ها	■ ارتباط کلامی حرکتی - «بغلی بگیر»	■ تعامل و همکاری - طناب‌کشی فرضی	■ تعامل گروهی با کلام - هم‌خوانی	■ تعامل گروهی با حرکت - آتش‌نشان‌ها
۲	گرم کردن (آمادگی بدن و بیان)	■ گرم کردن بدن با حرکت - «حرکت به نوبت»	■ گرم کردن کششی و مالشی - طناب از بالا - حمام بازی	■ تنفس و گرم کردن صدا ۱ - «بادکنک رو باد کن»	■ تنفس/گرم کردن صدا ۲. - «گل و شمع»	■ گرم کردن بدن و صدا ۱. - «چراغ قرمز - ایست»	■ گرم کردن بدن و صدا ۲. - بازی «زوووو»
۳	حرکت (کنترل و هدایت بدن)	■ حرکات اصلی و فرعی - «عروسک‌های کوچکی ۱»	■ طیف‌های حرکتی - «عروسک‌های کوچکی ۲»	■ حرکات تقلیدی - می‌ریم قطار سواری	■ حرکت در مکان - بازی «سفر تفریحی»	■ حرکت و آب و هوا - سفر به سرزمین چهارفصل	■ حرکت و شرایط زمین - بازی سفر اکتشافی
۴	صدا و بیان (کنترل و هدایت گفتار)	■ ادای حروف - «قطار حروف»، «پاکت حروف»	■ کلمه‌سازی - بازی اسم و فامیل	■ جمله‌سازی - دوست دارم، دوست ندارم	■ قصه‌سازی - قصه یک کلمه‌ای	■ قصه‌سازی متضاد - خوش‌یختانه، بدیختانه	■ صحبت درباره کلمات - «معمای کلمه»
۵	احساس (کار روی حواس)	■ کار حواس پنج‌گانه ۱ - چی می‌بینی؟ چی می‌شنوی؟	■ کار حواس پنج‌گانه ۲ - لمس اشیاء	■ احساس‌های درونی - دست جادویی	■ احساس‌های بیرونی - فضا رو حس کن	■ احساس درون و بیرون - قصه چهارفصل	■ کار روی تمام حواس - سفر احساسی
۶	دقت و تمرکز (کار روی ذهن)	■ تمرکز بر امور بیرونی ۱ - آینه دوتایی	■ تمرکز بر امور بیرونی ۲ - آینه سه وجهی و گروهی	■ تمرکز بر امور بیرونی ۳ - بازی «آینه صدا»	■ تمرکز بر امور بیرونی ۴ - «آینه سه صدایی»	■ تمرکز بر امور ذهنی ۱ - سفر خیالی	■ تمرکز بر امور ذهنی ۲ - مهمان خیالی
۷	پانتومیم (استفاده از زبان بدن)	■ نمایش شخصیت‌ها - بازی اون کیه؟	■ نمایش اشیاء - اون چیه؟	■ نمایش مکان‌ها - اینجا کجاست؟	■ نمایش شغل‌ها - چی کاره‌اس؟ کارش چیه؟	■ نمایش اعمال و کنش‌ها - چیکار می‌کنه؟ چرا؟	■ نمایش داستان یا رویدادها - قصه چی بود؟
۸	هماهنگی (ریتم و ضرب‌آهنگ گروهی)	■ هماهنگی در صدا - بازی «هو هو کو کو»	■ هماهنگی در حرکت - بید در باد	■ هماهنگی در صدا و حرکت - ساعت گروهی	■ هماهنگی با گروه - دوبله سه نفره	■ ریتم و ضرب‌آهنگ ۱ - دوباره نوازی	■ ریتم و ضرب‌آهنگ ۲ - ارکستر خلاق
۹	بده‌پردازی (توسعه خلاقیت نمایشی)	■ خوب دیدن - تغییرات را بگو	■ خوب شنیدن - صدا از کجاست؟	■ خوب شنیدن و حضور ذهن - بزرگ و کوچیک، بلند و کوتاه	■ تقویت حضور ذهن - عناصر حیات	■ خلاق تصاویر نمایشی - اشیاء چندکاره	■ خلاق موقعیت نمایشی - تابلوسازی نمایشی
۱۰	ایفای نقش (وانمودسازی سه‌گانه)	■ نمایش شخصیت با رفتار - نشون بده کی هستی؟	■ نمایش شخصیت با گفتار - بگو کی هستی؟	■ نمایش حرکت و گفتار - کیه؟ چه کاره‌اس؟	■ نمایش شخصیت و مکان - کیه؟ کجاست؟	■ دو شخصیت کنار هم - نمایش دونفره	■ شخصیت درحین رویداد - خلق موقعیت نمایشی
۱۱	خلق نمایش (شکل‌گیری نمایش)	■ خلق نمایش با قصه ۱ - نمایش آنی	■ خلق نمایش با قصه ۲ - نمایش داستانی	■ خلق نمایش دور میز ۱ - متن خوانی نمایشی	■ خلق نمایش دور میز ۲ - متن خوانی کامل	■ خلق نمایش کامل ۱ - سرپاشدن نمایش	■ خلق نمایش کامل ۲ - اجرای نمایش کامل

شرح فعالیت‌های نمایشی دانش‌آموزان

● ۱- تعامل و ارتباط

از آنجا که فعالیت‌های نمایشی به صورت گروهی انجام می‌شود، لازم است در ابتدا فعالیت‌هایی برای ایجاد تعامل و ارتباط بین دانش‌آموزان ارائه شود. این فعالیت‌ها از ارتباط‌های ساده مثل سلام و احوالپرسی و سؤال و جواب شروع می‌شود و به مرور به فعالیت‌های تعاملی پیچیده‌تر می‌رسد.

● ۲- گرم کردن

ایجاد آمادگی برای هر فعالیتی ضروری است، به ویژه اگر جسمی و فیزیکی باشد. فعالیت نمایشی از آنجا که به بدن و بیان آماده نیاز دارد، لازم است ابتدا بدن و صدای دانش‌آموزان برای فعالیت‌های جسمی و بیانی آماده شود. مجموعه فعالیت‌هایی که به گرم کردن بدن و صدا مربوط می‌شود، از جمله اینهاست. آنچه در ادامه تحت عنوان فعالیت‌های گرم کردن ارائه می‌شود از کارهای ساده آغاز می‌شود و به مراحل پیشرفته می‌رسد.

در این بخش فعالیت‌های معرفی شده در هر پایه تحصیلی بهتر است در پایه‌های بالاتر تکرار شود.

● ۳- حرکت

حرکت، مهم‌ترین بخش فعالیت نمایشی است و نسبت به بیان و گفتار در اولویت قرار دارد. به بیان دیگر می‌توان گفت نمایش بدون گفتار ممکن است، اما بدون حرکت معنایی ندارد. در گونه مهمی از نمایش یعنی «پانتومیم» گفتار به کلی حذف و همه مفاهیم با زبان بدن ارائه می‌شود.

«حرکت»، در فعالیت نمایشی از دو جنبه قابل بررسی است: الف) «نمایش حرکت» (نمایش دادن حرکت) ب) «حرکت نمایشی» (حرکتی که جنبه نمایشی دارد). به بیان دیگر: الف) آمادگی برای حرکت و ب) حرکت‌هایی که نمایانگر یا نمایش‌دهنده مفاهیم مختلف است. در ادامه، سعی بر آن است که با مجموعه فعالیت‌های حرکتی، دانش‌آموزان از هر دو جنبه آمادگی انجام و نمایش هر حرکتی را کسب کنند. به این ترتیب در فعالیت‌های ارائه شده در این مبحث به دو جنبه اشاره شده در بالا توجه شده است.

● ۴- بیان و گفتار

بیان و گفتار مهم‌ترین عامل ارتباط بین انسان‌هاست و بسیاری از مفاهیم، اهداف، اخبار و اطلاعات، نظر و اندیشه‌ها از این طریق به دیگران منتقل می‌شود. در فعالیت تئاتر و کار نمایشی بیان و گفتار به صورت مونولوگ (تک‌گویی) یا دیالوگ (گفت‌وگو با نقش یا نقش‌های مقابل) بخش مهمی از این فعالیت به حساب می‌آید و آمادگی برای انجام درست این کار لازمه موفقیت است.

فعالیت‌های طراحی شده برای بیان و گفتار دانش‌آموزان از ساده‌ترین مرحله یعنی ادای حروف آغاز می‌شود و تا قصه‌سازی خلاق پیش می‌رود. این روند علاوه بر تمرین بیان و گفتار دانش‌آموزان در خدمت فعالیت نمایشی، آنان را در مسیر بیان خلاق و بداهه‌گویی تقویت می‌کند.

● ۵- احساس

«احساس» به عنوان یکی از ابزارهای بیان منظور در نمایش، دارای اهمیت زیادی است تا آنجا که اگر به خدمت گرفته نشود، بسیاری از گفتارها و حرکات نمایشی بی‌معنا خواهد بود. به طور مثال شخصیتی را در نظر بگیرید که به خاطر دل‌درد، دارد به خودش می‌پیچد و داد و فریاد می‌کند ولی در صورتش هیچ حسی از درد نیست. هیچ کس با دیدن چنین صحنه‌ای باور نمی‌کند که آن شخص واقعا دل‌درد دارد. پس «نمایش احساس» بازی را باورپذیر می‌کند.

«نمایش احساس یا احساس‌ها» به دو مقدمه نیاز دارد: الف) شناخت انواع احساس‌ها، ب) توانایی بروز یا نمایان کردن احساس. انواع احساس خود به سه دسته تقسیم می‌شود: الف) احساس‌های متأثر از حواس پنجگانه (بینایی، شنوایی،

لامسه، چشایی، و بویایی) الف ۲) احساس‌های متأثر از درون (ترس و اضطراب، غم و غصه و ناراحتی، شادی و خوشحالی، خشم و نفرت، غبطه، حسرت و حسادت و...) الف ۳) احساس‌های متأثر از عوامل بیرونی (سرما و گرما، تاریکی و روشنایی، پرواز و سقوط، سنگینی و سبکی، غوطه‌وری و خیسی، در معرض نسیم، باد و طوفان بودن، عدم تعادل و معلق بودن و...) بعد از شناخت انواع احساس‌ها نوبت بروز آن یعنی نشان دادن احساس با اجزای صورت (میمیک) و سایر اندام‌های بدن و همین‌طور در نحوه بیان می‌رسد. تمرین‌های احساس قرار است دانش‌آموزان را در هر دو جنبه گفته شده آگاه و توانا کند.

● ۶- دقت و تمرکز

«تمرکز» به معنای جمع کردن تمام حواس و دقت کردن به یک مسئله (مسئله جاری) لازمه انجام درست هر کار به‌ویژه کارهای فکری است. «تمرکز» را «حضور ذهن» هم معنا کرده‌اند، چرا که اگر ذهن روی مسئله‌ای متمرکز شود، سایر حواس هم به آن مسئله معطوف خواهند شد. ویژگی ذهن این است که مدام در سه زمان «گذشته، حال و آینده» در رفت‌وآمد باشد. کوچک‌ترین نشانه یا اشاره‌ای می‌تواند ذهن ما را به زمان گذشته ببرد و از سوی دیگر ذهن تحلیل‌گر و دوراندیش ما به ذهن فرمان می‌دهد که قبل از انجام هر کاری پیش‌بینی کند که چه سرانجام و نتیجه‌ای از آن کار حاصل می‌شود. به این ترتیب اگر ذهن را به حال خود رها کنیم، مدام به این سیر در گذشته و آینده ادامه می‌دهد و طبیعی است که امکان تمرکز بر کاری که قصد انجام آن را داریم حاصل نمی‌شود. فعالیت نمایشی هم مثل سایر فعالیت‌ها به تمرکز و حضور ذهن نیاز دارد. این حضور ذهن در هر بخشی از فعالیت نمایشی لازمه موفقیت است. به‌طور مثال بازیگر برای ایفای درست نقش باید روی شخصیتی که قصد نشان دادن آن را دارد «متمرکز» شود و ظرایف رفتار و گفتار او را در نظر بگیرد. نویسنده باید روی تمامی جوانب متنی که قصد نوشتن آن را دارد، متمرکز شود. کارگردان، طراحان هنری و تمامی عوامل نمایش به این حضور ذهن نیاز دارند.

از همه مهم‌تر در فعالیت نمایشی با کودکان و نوجوانان، از آن‌جا که تأکید بر «خلاقیت نمایشی» است تا مهارت‌های بازیگری، تسلط بر ذهن و هدایت آن به سمت راه‌حل درست و تازه که لازمه «خلاقیت» است، از همه مهارت‌ها ضروری‌تر به نظر می‌رسد. اما تسلط بر ذهن (حضور ذهن) چگونه حاصل می‌شود؟ یکی از بهترین راه‌های حضور ذهن معطوف کردن تمام حواس به آن حسی است که در لحظه نیاز به آن داریم. به‌طور مثال اگر نیاز است روی «دیدن» منظره یا تصویری متمرکز شویم، بهتر است تمام حواسمان را روی «چشم»‌هایمان متمرکز کنیم. یعنی سایر حواس پنجگانه را در خدمت چشم‌ها به کار بگیریم. یا اگر قرار است صدایی را بشنویم، تمام حواسمان را معطوف گوش‌هایمان کنیم و به چیز دیگری جز آن صدا فکر نکنیم. اما تمام دامنه تمرکز، امور بیرونی (دیدنی‌ها، شنیدنی‌ها، لمس‌کردنی‌ها، بوییدنی‌ها و چشیدنی‌ها) نیست که بتوان با حواس پنجگانه بر آن متمرکز شد، بلکه امور درونی یا ذهنی هم هست که آشنایی و تسلط بر آنها لازم است. این امور ذهنی عبارت است از: «تصور، تجسم و تخیل»

مهارت تمرکز بر امور بیرونی و امور درونی (ذهنی) نیاز به تمرین و تکرار دارد. بازی‌های تمرکز با هدف به‌کارگیری و کنترل حواس و ذهن به شکل‌های مختلف و در شرایط گوناگون، زمینه تمرین این مهارت را به‌وجود می‌آورد. در ادامه، فعالیت‌های مربوط به «تمرکز بر امور بیرونی» که برای ۳ پایه اول تا سوم مطرح شده بود برای پایه چهارم ابتدایی ادامه پیدا کرده و سپس فعالیت‌های مربوط به «تمرکز بر امور درونی/ذهنی» برای ۲ پایه پنجم و ششم ابتدایی در نظر گرفته شده است.

● ۷- پانتومیم

«پانتومیم» به معنای «استفاده از زبان بدن برای بیان منظور» یا اشاره به مفاهیم مختلف است. «پانتومیم» هنری دیداری است که توسط بازیگران بدون استفاده از کلام برای مخاطب به اجرا درمی‌آید. شاید این سؤال به ذهن برسد که وقتی امکان استفاده از کلام وجود دارد چه نیازی به «پانتومیم» هست؟ اگر قرار باشد از پانتومیم به عنوان قالب اجرایی مستقل استفاده شود شاید ضرورتی نداشته باشد اما از آنجا که «پانتومیم» نوعی مهارت بازیگری به حساب می‌آید و بازیگر را با توانایی‌های ویژه و فراوان بدن به عنوان زبان ارتباطی آشنا می‌کند، آگاهی از این مهارت می‌تواند به بچه‌ها کمک کند تا علاوه بر آشنایی با این مهارت ویژه بسیاری از مفاهیم را با استفاده از چنین امکانی ارائه کنند.

مفاهیم یا موضوعاتی که با «پانتومیم» قابل ارائه است عبارت است از :

- ۱- نشان دادن «شخصیت‌ها»؛ به این معناست که گاهی خودمان را جای شخصیتی می‌گذاریم و با تقلید از رفتار و حالات او، وی را نشان می‌دهیم. این شخصیت‌ها می‌توانند انواع انسان‌ها با ویژگی‌های مختلف ظاهری و باطنی، انواع حیوانات، نباتات (گیاهان) یا شخصیت‌های فانتزی و تخیلی باشند.
- ۲- نشان دادن اشیاء/ گاهی اوقات ما به شکل‌های مختلف بدون اینکه حرفی بزنیم شیئی را نشان می‌دهیم (مثلاً با استفاده از اشیاء فرضی یا لمس کردن آنها و...).
- ۳- نشان دادن مکان‌ها/ گاهی به روش‌های مختلف مکانی را نشان می‌دهیم. (مثلاً وانمود می‌کنیم که در چنین مکانی هستیم).

۴- نشان دادن شغل‌ها/ هر شغلی نشانه‌های رفتاری دارد که با آنها می‌توان به شغل‌های مختلف اشاره کرد (مثلاً طوری رفتار کنیم که نشان دهیم نانوا، نجار و... هستیم).

۵- نمایش اعمال یا کنش‌ها/ هر عمل، کنش و رفتاری به شکلی انجام می‌شود و دلیلی هم برای انجام آن وجود دارد که در «پانتومیم» هم عمل و هم دلیل انجام آن نشان داده می‌شود.

۶- نمایش داستان یا رویداد/ رویدادها یا موقعیت‌های کوتاه و بلند داستانی را می‌توان بدون کلام و با زبان بدن روایت کرد. برای خلق موقعیت داستانی کافی است کنش یا عملی را نشان بدهیم و در پایان به نتیجه و سرانجام آن عمل هم اشاره کنیم. (مثلاً دانش‌آموزی را نشان بدهیم که هنگام امتحان دارد تقلب می‌کند و چیزی نمی‌گذرد که مراقب او را شناسایی می‌کند و از جلسه امتحان اخراج می‌شود.)

در بازی‌های زیر سعی بر آن است که دانش‌آموزان با مفهوم و شیوه ارائه تک‌تک اشکال «پانتومیم» آشنا شوند.

● ۸- هماهنگی

«هماهنگی» به معنای فرایند برقراری ارتباط صحیح و منظم بین تمامی عناصر یک مجموعه، یکی از مهم‌ترین دلایل موفقیت در کار گروهی است. از آنجا که تئاتر و فعالیت نمایشی نیز کاری گروهی است پس هماهنگی بین اعضای گروه بسیار مهم و راه‌گشاست.

هماهنگی در تئاتر از جنبه‌های مختلف قابل بررسی است اما آنچه در این رابطه به دانش‌آموزان و کار نمایشی با آنها مربوط می‌شود، هماهنگ کردن رفتارها، گفتارها و مجموعه فعالیت‌هایی است که آنها در ارتباط با هم انجام می‌دهند. بنابراین

در فعالیت‌های مربوط به «هماهنگی» هدف، ایجاد نظم و انضباط و ارتباط و تعامل درست بین دانش‌آموزان در تمامی مراحل کار نمایشی است.

● ۹- بداهه‌پردازی

«بداهه» یعنی ناگاه و یک‌باره کاری را انجام دادن یا سخنی گفتن. «بداهه‌سازی»، «بداهه‌گویی» و «بداهه‌پردازی» نیز همگی از همین موضوع حکایت دارند: انجام کاری یا بیان سخنی بدون تمرین و آمادگی قبلی. «بداهه‌پردازی» در تئاتر و فعالیت نمایشی نه تنها یک مهارت بازیگری به حساب می‌آید، بلکه به توسعه خلاقیت نمایشی کمک می‌کند. وقتی قرار باشد فعالیت بدون تمرین و هماهنگی قبلی در لحظه شکل بگیرد، تنها نیروی خلاقیت است که به کمک می‌آید.

توانایی انجام کار بداهه یعنی عمل کردن «در لحظه» به یک مقدمه مهم نیاز دارد و آن «در لحظه» بودن است. «در لحظه» بودن به این معناست که تمام هوش و حواس ما در همان آن و لحظه‌ای باشد که قرار است کاری انجام شود. لازمه «در لحظه» بودن هم سپردن شش‌دانگ حواس یا ذهن به لحظه حال است. از آنجا که ویژگی ذهن سیال بودن و حرکت مدام از گذشته به حال و از حال به آینده است تنها راه ننگ داشتن آن در زمان حال، کنترل ذهن با حواس پنجگانه است. اگر چشم، گوش و دیگر حواس ما روی مسئله‌ای در زمان حال متمرکز باشد، می‌توانیم ذهنمان را هم در حال ننگ داریم. به این ترتیب مقدمه بداهه عمل کردن، تمرکز بر زمان حال با حواس پنجگانه به خصوص دیدنی‌ها و شنیدنی‌هاست. بعد از این مقدمه شرط دیگر بداهه عمل کردن، واکنش سریع و مناسب است.

در بازی‌های بداهه سعی بر آن است تا ابتدا خوب دیدن و خوب شنیدن در دانش‌آموزان به مهارت تبدیل شود و سپس واکنش سریع به موقعیت و خلق لحظات پیش‌بینی نشده در آنها تقویت شود. هدف اصلی از تمام این فعالیت‌ها توسعه خلاقیت نمایشی دانش‌آموزان است که به مرور حاصل می‌شود.

● ۱۰- ایفای نقش (و انموسازی سه‌گانه)

هر بازیگری برای «ایفای نقش» خود در نمایش باید به سه سؤال کلیدی پاسخ دهد: «کیست؟»، «کجاست؟» و «چه می‌کند؟» به بیان دیگر هر بازیگری روی صحنه نمایش باید بداند: نقش «چه کسی» را بازی می‌کند؟ در «چه جایی» قرار دارد؟ و در حال «چه کاری» است؟ (یا «چه کار» مهمی برای انجام دادن دارد؟) به این ترتیب او باید در سه حوزه نمایشی دست به انموسازی بزند: وانمود کند چه «شخصیت»ی دارد؛ وانمود کند در چه «مکان»ی است و وانمود کند چه «کنش» یا کاری انجام می‌دهد. این سه وانمودسازی، عناصر اصلی ایفای نقش و شکل‌گیری نمایش است که همان عناصر سه‌گانه بازیگری تئاتر «شخصیت»، «مکان» و «کنش» به حساب می‌آیند.

در بین سه وانمودسازی بالا، نشان دادن «شخصیت» از همه مهم‌تر است؛ چون وقتی «شخصیت» شناخته و مشخص شود، نمایش «مکان» و «کنش» آسان می‌شود. کافیست «شخصیت» مورد نظر با آموزش‌هایی که پیش‌تر ارائه شده، ضمن اجرای نقش نشان دهد در چه مکانی قرار دارد. و در حال چه کار ویژه‌ای است.

نشان دادن «شخصیت» در نمایش نیاز به یک مقدمه و دو راه‌کار دارد. مقدمه نشان دادن «شخصیت» «شناخت شخصیت» است؛ چون اگر کسی از نقش و شخصیتی که قرار است بازی کند، «شناخت» لازم را نداشته باشد، قادر به «ایفای نقش» او نیست. وقتی شخصیت شناخته شد کافی است بازیگر با «رفتار» و «گفتارش» به عنوان دو راه‌کار ارائه شخصیت،

آن را نشان دهد.

شخصیت‌ها چگونه قابل شناسایی‌اند؟ چه چیزی شخصیت‌ها را از هم جدا و تفکیک می‌کند؟ چه چیزی باعث می‌شود ما شخصیت‌های انسانی را از حیوانات، نباتات و شخصیت‌های خیالی تشخیص بدهیم؟ چه چیزی باعث تشخیص شخصیت‌های پیر از جوان می‌شود؟ زن و مرد چه تفاوتی با هم دارند؟ شخصیت‌های چاق و لاغر یا سیاه‌پوست و سفیدپوست یا قدکوتاه و بلند چه فرقی با هم دارند؟ شخصیت‌های عصبی با شخصیت‌های آرام و مهربان چه فرقی دارند؟ تفاوت یک معلم با دانش‌آموز یا دانشجو با استاد دانشگاه در چیست؟ چه عاملی باعث تفاوت یک نانوا با قصاب و سایر شغل‌ها می‌شود؟ و...؟ پاسخ تمام این سؤال‌ها یک جمله است: «آنچه باعث تفاوت بین شخصیت‌ها می‌شود، ویژگی‌های شخصیتی است.» در واقع تفاوت بین شخصیت‌ها از تفاوت میان ویژگی‌های شخصیتی آنها ناشی می‌شود.

ویژگی‌های شخصیتی را می‌توان به پنج دسته تقسیم کرد:

۱- ویژگی‌های ظاهری (یا تنائی) شامل جنسیت (زن یا مرد)، سن، قد، وزن، رنگ (پوست، مو، چشم و...): میزان سلامتی (از مشکلات ظاهری ساده مثل ضعف چشم یا زخم کوچک گرفته تا نقص عضو)؛ و...

۲- ویژگی‌های اخلاقی (روحی و روانی) شامل تمامی احساسات (عصبانی، مهربان، ترسو، بخشنده، مغرور، خوش‌رو، حسود، قلدر و...): آمال و آرزوها؛ هوش هیجانی (EQ)؛ و...

۳- ویژگی‌های علمی شامل/ تحصیلات، تجربه؛ بهره‌هوشی (IQ)؛ و...

۴- ویژگی‌های اعتقادی شامل/ دین (مذهب)؛ باور؛ و...

۵- ویژگی‌های اجتماعی شامل/ شغل؛ خانواده؛ و...

تمام شخصیت‌ها از مجموعه‌ای از این ویژگی‌ها ساخته شده‌اند که برای ایفای نقش آنها باید ابتدا این ویژگی‌ها را شناخت و سپس اینها را در رفتار و گفتار نشان داد. از آنجا که در مباحث قبل (مبحث حرکت، احساس، پانتومیم و...) تقریباً درباره بسیاری از این ویژگی‌ها و شیوه‌ارائه یا نمایش آنها توضیح داده شده است، در ادامه تنها به فعالیت‌هایی اشاره می‌شود که به ترکیب این ویژگی‌ها مربوط و منجر به خلق و ارائه شخصیت می‌شود.

نکته ۱: فعالیت‌های مربوط به شناخت و ارائه شخصیت از سال‌های اول دوره ابتدایی با یک یا دو ویژگی شخصیتی (مثلاً فقط برخی از ویژگی‌های ظاهری و اخلاقی) آغاز می‌شود و به مرور سایر ویژگی‌ها اضافه خواهد شد. با این حال به دلیل پیچیده بودن برخی ویژگی‌ها مثل ویژگی‌های «اعتقادی» و «علمی» می‌توان از آنها صرف‌نظر کرد.

نکته ۲: تمام بازی‌های این بخش با استفاده از یک شیوه ساده (کارت بازی) ارائه شده‌اند، اما در هر مقطع یا پایه تحصیلی متناسب با سن و سال و میزان آمادگی و تجربه دانش‌آموزان، متنوع و متفاوت هستند.

نکته ۳: بازی‌های ارائه شده فقط جنبه پیشنهاد دارند. معلمان آزادند تا متناسب با توانایی و استقبال دانش‌آموزان، بازی‌ها را ساده‌تر یا پیچیده‌تر کرده یا بازی‌های دیگری اضافه کنند.

● توضیح: قبل از انجام بازی‌های این فصل ابتدا تعدادی کارت کوچک در رنگ‌های مختلف تهیه کنید. (حداقل ۱۰ کارت برای چهار یا پنج رنگ مختلف؛ جمعاً ۵۰ کارت) سپس ۳۰ کارت در سه رنگ را انتخاب کرده و روی هر کارت از هر رنگ یکی از ویژگی‌های شخصیتی را بنویسید (مثلاً روی ۱۰ کارت صورتی رنگ ۱۰ ویژگی «ظاهری» بنویسید، مانند: پیر

بیمار، کودک عینکی، جوان ناشنوا، زن نابینا، مرد لاغر، نوجوان چاق، خرگوش زخمی، بچه خرس چاق و... روی ۱۰ کارت سبزرنگ، ۱۰ ویژگی «اخلاقی» بنویسید، مانند: شاد و خوشحال، اهل شوخی (شوخ طبع)، مشکوک (شکاک)، قلدر و... برای ۱۰ کارت بعدی هم به همین روال یکی از ویژگی‌های «اجتماعی» (مثلاً شغل) را مشخص کنید.

نکته ۴: در کارت‌های مربوط به ویژگی‌های اجتماعی کافی است تنها به تعدادی از مشاغل اشاره کنید. (مثل: نانوا، کفاش، معلم، آشپز، دست‌فروش، و...)

نکته ۵: کارت‌های بعدی مربوط به بازی‌هایی است که می‌خواهید «مکان» یا «رویداد» را به بازی اضافه کنید. در این باره در جای خود توضیح داده خواهد شد.

● ۱۱- خلق نمایش (شکل‌گیری نمایش)

خلق نمایش، آخرین مرحله از کار نمایشی است که تمامی فعالیت‌های انجام شده در مراحل قبل (آمادگی) را در خود دارد. به بیانی دیگر تمامی مراحل انجام شده در بخش «آمادگی» (تعامل و ارتباط؛ گرم کردن؛ حرکت؛ صدا و بیان؛ احساس؛ دقت و تمرکز؛ پانتومیم؛ ریتم و هماهنگی؛ بداهه‌پردازی و ایفای نقش) زمینه‌های لازم را برای «خلق نمایش» فراهم کرده‌اند. بنابراین با کسب این «آمادگی» همه‌چیز برای «خلق نمایش» فراهم است و با یک برنامه‌ریزی دقیق می‌توان به اثر نمایشی مستقلی دست یافت. اثر خلق شده در کلاس تاثر در درجه اول می‌تواند برای خود دانش‌آموزان شرکت‌کننده لذت‌آفرین و امیدبخش باشد و در درجات بعدی می‌تواند با ارزیابی درست و تمرین بیشتر به اثری قابل ارائه برای مخاطبانی تبدیل شود که یا دیگر دانش‌آموزان مدرسه هستند یا والدین دانش‌آموزان و... می‌باشند.

در این مرحله و با این فرض که تمام مراحل «آمادگی» به خوبی طی شده، تنها به حلقه اتصال برای تبدیل تمام فعالیت‌های «آمادگی» به «خلق نمایش» نیاز داریم. این حلقه وصل «داستان» یا «رویداد داستان‌گونه» است. منظور از «داستان»، رویداد یا سلسله اتفاقاتی است که از نقطه‌ای آغاز شده و به سرانجامی ختم می‌شود. علاوه بر داستان‌های مکتوب و شفاهی بسیاری از شعرها، ضرب‌المثل‌ها، لطیفه‌ها و حتی خاطرات دانش‌آموزان در صورتی که رگه‌هایی از داستان داشته باشند قابلیت تبدیل شدن به نمایش را دارند. هرچند اگر از داستان‌های رسمی یا متن‌های نمایشی (نمایش‌نامه) در این مرحله استفاده شود کار ساده‌تر خواهد بود، اما به هر حال آنچه در این مرحله مورد نیاز است روندی داستان‌گونه است که یا به صورت شفاهی (مثل خاطره و لطیفه و...) و یا مکتوب (در قالب کتاب یا دست‌نویس) فراهم شده و قرار است کار خلق نمایش براساس آن انجام شود.

چند راه برای رسیدن به این منظور پیش پای شماست:

- ۱- متن مناسبی را در قالب داستان، شعر یا نمایش‌نامه برای تبدیل کردن به نمایش انتخاب کنید.
- ۲- از دانش‌آموزان بخواهید کتاب داستان، شعر یا نمایش‌نامه‌ای را که مناسب می‌دانند، با خود بیاورند.
- ۳- از داستان‌ها یا اشعار کتاب درسی دانش‌آموزان استفاده کنید.
- ۴- از دانش‌آموزان بخواهید اگر خاطره یا قصه جذابی شنیده‌اند ابتدا تعریف کنند و اگر آن را مناسب دیدید از آنها بخواهید آن قصه یا خاطره را روی کاغذ بنویسند و با خود به کلاس بیاورند.

نکته ۱: اگر برای دانش‌آموزان پایه‌های اول و دوم ابتدایی نوشتن سخت بود، از آنها بخواهید با راهنمایی و کمک والدیشان متن را تهیه کنند.

۵- از تودها و موقعیت‌های نمایشی خلق شده در مرحله آمادگی استفاده کنید.

نکته ۲: این تودها معمولاً عناصر اصلی داستان و نمایش (شخصیت، مکان و رویداد) را دارند و با کمی پرداخت می‌توانند به متن مناسبی برای کار شما تبدیل شوند.

۶- ابتدا از روش‌ها و فعالیت‌های مختلف خلق قصه استفاده کنید. (به‌طور مثال فعالیت «قصه‌های یک کلمه‌ای» یا «قصه‌های چند کلمه‌ای»^۱) سپس از قصه خلق شده با پرداخت لازم استفاده کنید.

وقتی داستان یا متن نمایشی تهیه شد، به روش‌های مختلف می‌توانید آن را به نمایش تبدیل کنید. دو روش متداول «نمایش آبی» و «خلق گام به گام نمایش» متناسب با پایه‌های مختلف تحصیلی در جای خود مورد اشاره قرار گرفته است.

پایه چهارم

۱-۴- تعامل و همکاری

نام بازی: «طناب‌کشی فرضی»

هدف اصلی بازی: ارتباط، تعامل و همکاری بین دانش‌آموزان

هدف‌های فرعی بازی: لمس کردن و نشان دادن شیء فرضی، وانمودسازی و نمایش همکاری، کشش عضلات، رقابت و تلاش برای موفقیت، در خدمت گروه بودن، هیجان، نشاط و سرگرمی و...

شرح بازی:

– دانش‌آموزان به دو گروه مساوی تقسیم می‌شوند.

– گروه‌ها در فاصله‌ای مناسب از هم می‌ایستند.

– اعضای هر گروه در یک ستون، طوری پشت سر هم قرار می‌گیرند که هر گروه مقابل گروه دیگر باشد.

– معلم طنابی فرضی را به دانش‌آموزان می‌دهد.

– هر گروه یک سر طناب فرضی را در دست می‌گیرند و با فرمان معلم آن را سمت خود می‌کشند.

– برای هماهنگی بیشتر، معلم می‌تواند با اشاره دست سمت چپ و راست، کشیده شدن طناب سمت گروه اول یا گروه

دوم را هدایت کند.

– در لحظه‌ای مناسب، وقتی کشمکش بین گروه‌ها حسابی به اوج خودش رسید، معلم پایان بازی را اعلام می‌کند.

– این بازی می‌تواند پس از استراحتی کوتاه دوباره از سر گرفته شود.

نکته ۱: برای ایجاد هیجان بیشتر در بازی معلم می‌تواند با حرکت دادن مدام دست به چپ و راست (سمت گروه اول

و دوم)، سرعت موازنه یا کشمکش بین گروه‌ها را بالا ببرد.

نکته ۲: در صورت صلاح دید، معلم می‌تواند در اوج کشمکش اعلام کند که طناب در حال پاره شدن است و درست

۱- اشاره به فعالیت «قصه‌های چند کلمه‌ای» در فصل «قصه‌گویی»

● توضیح :

منظور از «مکان» جا، محیط و موقعیت مکانی است و «حرکت» در هر جایی متناسب با شرایط آن مکان متفاوت خواهد بود. مثلاً حرکت ساده‌ای مثل راه رفتن در خانه، کوچه، خیابان، بزرگراه و جاده با هم متفاوت است. یا راه رفتن در بوستان، باغ و یا جنگل با هم فرق می‌کند. راه رفتن در کوهستان و کنار ساحل نیز با هم متفاوت است.

در بازی «سفر تفریحی» سعی شده حرکت «راه رفتن» به عنوان یکی از انواع حرکات اصلی در مکان‌های مختلف متناسب با مکان نشان داده شود.

● نام بازی : «سفر تفریحی»

● هدف بازی : شناخت مکان‌های مختلف و نشان دادن تفاوت حرکت در هر مکان

● هدف‌های فرعی بازی : آشنایی با ویژگی‌های هر مکان و شناخت تفاوت حرکت در هر مکان، استفاده از توانایی‌های بدن برای نشان دادن مکان‌های مختلف، حرکت در خدمت و انموسازی و کار نمایشی، دقت به پیرامون برای تشخیص ارتباط بین حرکت و مکان و تفاوت بین حرکت در مکان‌های مختلف، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● شرح بازی :

– به دانش‌آموزان وعده رفتن به اردو یا سفری تفریحی فرضی و نمایشی بدهید که قرار است با پیاده‌روی واقعی همراه باشد. (البته این سفر می‌تواند به صورت سواری فرضی هم اتفاق بیفتد مثل بازی «می‌ریم قطار سواری»، اما اگر به صورت پیاده‌روی باشد حرکت در آن بارزتر و نمایشی‌تر است.)

– سفر تفریحی فرضی از همان جایی که هستید (کلاس درس، سالن اجتماعات، نمازخانه، کارگاه نمایش و یا حیاط مدرسه و...) آغاز می‌شود و سپس به ترتیب در کوچه، خیابان، بلوار و کنارگذر بزرگراه البته به صورت فرضی ادامه می‌یابد.

نکته ۱ : حرکت اگر در یک ستون اتفاق بیفتد، با نظم بهتری انجام می‌شود اما اگر دانش‌آموزان تمایل دارند دوبه‌دو یا در گروه‌های چند نفری هم حرکت کنند، ایرادی ندارد.

– در ادامه بازی می‌توانید دانش‌آموزان را به طور فرضی به مکان‌های مختلف شهر (بازار، فروشگاه و پاساژ، پارک و بوستان، نمایشگاه و موزه، مکان‌های تاریخی و...) ببرید و از آنها بخواهید ضمن نشان دادن تفاوت حرکت (راه رفتن) در این مکان‌ها به اطراف نیز دقت کنند و سعی در نمایش محیط اطرافشان داشته باشند. برای این منظور می‌توانید ضمن هدایت دانش‌آموزان به مکان‌های مختلف درباره جزئیات هر مکان نیز سخن بگویید تا کار و انموسازی مکان برای آنها آسان‌تر شود. (می‌توانید دانش‌آموزان را هم در بیان جزئیات مکان دخیل کنید و به نوبت وظیفه توصیف هر مکان را به یکی از آنها بسپارید.)

– در ادامه بازی به طور فرضی از شهر بیرون بروید و همانند نمایش راه رفتن در مکان‌های مختلف داخل شهر، به مکان‌ها و محیط‌های مختلفی در بیرون شهر وارد شوید و شیوه راه رفتن در آن مکان‌ها را هم نمایش دهید. (در این قسمت از بازی هم توصیف جزئیات مکان کمک‌کننده است.)

نکته ۲: هر زمان از بازی که احساس کردید دانش‌آموزان از راه رفتن خسته شده‌اند، می‌توانید در هر مکانی که هستید لحظاتی را به استراحت بپردازید و ضمن این کار، درباره تفاوت راه رفتن در هر کدام از مکان‌های پیموده شده صحبت و گفت‌وگو کنید.

– در پایان سفر می‌توانید به هر شکل که صلاح می‌دانید (سواره یا پیاده یا حتی در چشم‌برهم‌زدنی) به مدرسه برگردید و درباره سفر انجام شده با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید.

نکته ۳: اگر فرصت داشتید، می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید درباره سفرهایی که رفته‌اند و شیوه حرکت در مکان‌های مختلف و خاص گفت‌وگو کنند. این کار را می‌توانید به جلسات بعد هم موکول کنید که آنها فرصت بیشتری برای تأمل و فکر کردن در این باره داشته باشند.

نکته ۴: اگر قرار است سخن‌گفتن درباره سفر تفریحی به جلسات دیگر کشیده شود، می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید در یک یا دو صفحه درباره سفر انجام شده بنویسند و به کلاس بیاورند. نوشتن باعث می‌شود فکر کردن به هر موضوعی با تمرکز و دقت بیشتر انجام شود.

۴-۴- «قصه‌سازی»

● **توضیح:** «قصه» یکی از جذاب‌ترین قالب‌های روایی‌ست که می‌توان برای بیان هر مفهومی از آن استفاده کرد. «قصه» به خودی خود از یک سلسله اتفاقات به وجود می‌آید که در کنار هم آغاز و سرانجامی را روایت می‌کند. برای ساخت «قصه» کافی است شخصیتی را درگیر اتفاقات و ماجراهایی کرد که خود از آن خبر ندارد. از این الگو برای ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان به منظور استفاده از «کلمات» و «جمله‌سازی» در مسیر «قصه‌سازی» می‌توان استفاده کرد.

بازی «قصه یک کلمه‌ای» به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا کاربرد کلمات در ساخت جمله و استفاده از جمله برای ساخت قصه را به شکل عملی آموزش ببینند.

علاوه بر این بازی «قصه یک کلمه‌ای» به توسعه خلاقیت فردی و گروهی آنان کمک می‌کند.

● **نام بازی:** «قصه یک کلمه‌ای»

● **هدف بازی:** بیان کلمات برای ساخت جمله در مسیر شکل‌گیری قصه

● **هدف‌های فرعی بازی:** ارتباط، تعامل و همکاری با گروه در مسیر ساخت داستانی مشترک، توسعه خلاقیت فردی و گروهی، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، تقویت حافظه، تمرین بیان و گفتار، تمرکز حواس، هماهنگی در کار گروهی و...

● **شرح بازی:**

– دانش‌آموزان به صورت نشسته یا ایستاده در دایره قرار می‌گیرند.

– معلم به دانش‌آموزان می‌گوید قرار است قصه‌ای را با همکاری یکدیگر بسازند. به این ترتیب که هرکس به نوبت یک

کلمه می‌گوید تا قصه به مرور شکل بگیرد.

نکته ۱: معلم می‌تواند به موضوع یا موقعیت یا فضای کلی قصه اشاره کند. (مثلاً: «قصه ما دربارهٔ بچه‌ای که توی جنگل گم شده.» یا «قصه به زمان انسان‌های نخستین مربوط می‌شه که برای اولین بار آتش رو کشف می‌کنن.» یا «قصه راجع به یه کشتی ماهیگیریه که توی طوفان گرفتار شده.» و...)

نکته ۲: پیشنهاد می‌شود کلمهٔ اول را معلم بگوید، چون معمولاً گفتن کلمهٔ اول برای دانش‌آموزان سخت است و از طرف دیگر کلمهٔ اول بسیار مهم و تعیین‌کننده است. بنابراین کلمهٔ اول هر چقدر جذاب و برانگیزاننده باشد، بهتر است. (مثلاً: «طوفان»، «جادوگر»، «بالای برج»، «کوه نورد»، «نیمه شب» و...)

– نوبت به هر کس که می‌رسد موظف است برای حفظ روال قصه، کلمات نفرات قبلی را تکرار کند، اما زمانی که یک جمله کامل شد برای شروع جملهٔ جدید دیگر نیازی به تکرار کلمات قبلی نیست.

نکته ۳: هر زمان معلم احساس کرد قصه دارد به بیراهه می‌رود یا به اصطلاح قصه قفل شده یا درجا می‌زند، می‌تواند با گفتن کلمه‌ای آن را به مسیر جدید هدایت کند.

– این بازی پایان باز دارد و تا جایی که دانش‌آموزان تمایل به ادامهٔ قصه داشته باشند، پیش می‌رود.

– اگر قصه به جاهای جذاب رسید اما زمان اجازه نمی‌داد می‌توان قصه را در نوبت‌ها و جلسات بعد ادامه داد از دانش‌آموزان خواست خودشان هر کدام قصه را ادامه دهند و در جلسهٔ بعدی برای بقیه بخوانند.

نکته ۴: قصه‌هایی که به خوبی پیش می‌رود یا به هر دلیلی مورد علاقهٔ شما و دانش‌آموزان است می‌تواند یادداشت شود و به عنوان پایه‌ای برای شکل‌گیری نمایش مورد استفاده قرار گیرد.

نکته ۵: برای ایجاد هیجان و همچنین تقویت حضور ذهن دانش‌آموزان می‌توان ترتیب گفتن کلمات را به هم زد و بازی را با گفتن نام اشخاص یا اشاره به آنها به طور اتفاقی، ادامه داد. برای این منظور می‌توان از وسیله‌ای مثل توپ هم استفاده کرد. به این ترتیب هر کس کلمه‌ای گفت، می‌تواند توپ را برای نفر دیگری که در نظر دارد پرتاب کند و حالا او باید کلمهٔ بعدی را بگوید.

نکته ۶: همین بازی را می‌توان با تک‌جمله‌ها انجام داد. («قصهٔ یک جمله‌ای»)، یعنی هر کس به جای گفتن «یک کلمه»، «یک جمله» می‌گوید و قصه به این ترتیب پیش می‌رود.

۴-۵ – «شناخت و نمایش احساس‌های متأثر از بیرون»

● **توضیح:** احساس‌های متأثر از بیرون از طریق مواجههٔ بدن با عوامل بیرونی ایجاد و معمولاً با مجموعه‌ای از حواس پنجگانه دریافت می‌شود؛ بنابراین چنین احساس‌هایی علاوه بر چهره با استفاده از تمام اندام‌ها نمایش داده می‌شود. به طور مثال «باد و طوفان» یا «برف و باران» که متأثر از شرایط جوی یا محیطی است با تمام حواس (بینایی، شنوایی، لامسه، بویایی و حتی چشایی) دریافت و توسط تمام اندام‌های بدن (سر و صورت، دست و پا، گردن و کمر و...) نمایش داده می‌شود. در بازی‌های مربوط به شناسایی و نمایش احساس‌های متأثر از بیرون نیز سعی می‌شود ابتدا این احساس‌ها شناسایی و از هم تفکیک شده و سپس توسط تمام اندام‌ها نمایش داده شود.

● نام بازی : «فضا رو حس کن»

● هدف بازی : توجه به احساس های متأثر از بیرون و نمایش آنها با تمام وجود

● هدف های فرعی بازی : بالا بردن دقت و توجه به احساس های متأثر از بیرون، استفاده از قابلیت های بدن برای نمایش احساس، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در نمایش احساس، وانمودسازی در نشان دادن احساس، شور و نشاط و ...

● شرح بازی :

– ابتدا می توانید درباره احساس های مختلف متأثر از بیرون و تأثیری که هر کدام روی ما می گذارند با دانش آموزان گفت و گو کنید : «چه وقت هایی هوا گرم می شه؟ چه وقت هایی سرد؟ گرما چه تغییری توی بدن تون ایجاد می کنه؟ و تفاوتش با سرما چیه؟ وقتی احساس گرما می کنید اون رو چطور نشون می دین؟ وقتی احساس سرما می کنین چطور؟ چطور متوجه می شین به نفر گرمشه یا سردشه؟ و...»

– سپس از دانش آموزان بخواهید هر حسی را که درباره اش سخن گفته اید با شدت و ضعف با بدنشان نمایش دهند :
«هوای گرم... خیلی گرم... گرم تر... گرم گرم... حال هوای به کم خنک... خنک تر... هوای سرد... سرد تر... سرد سرد...
هوای منجمد... مثل یخ بندون... و...»

– پس از تمرین نمایش احساس های مختلف، از دانش آموزان بخواهید آزادانه در فضای کلاس یا تمرین بنشینند یا حرکت کنند و گوششان به سخنان شما باشد. در ادامه، شرایط مختلف جوی و محیطی (مثلاً همان گرما و سرما) را با جزئیات و با روندی منطقی بیان کنید و از دانش آموزان بخواهید آن شرایط را ابتدا احساس کنند و سپس آن را با همه وجود نشان دهند : «احساس کنین هوای کلاس گرمه... و هرچی می گذره گرم تر می شه... دارین از گرما کلافه می شین... با هر وسیله ای که می تونین خودتون رو خنک کنین... یاد پنجره می افتین، بازش می کنین... باد خنکی میاد تو... احساس خنکی رو نشون بدین... باد حالا به کم تند می شه... ابر آسمون رو پر می کنه و بارون می گیره... باد، بارون رو به داخل کلاس میاره... هجوم بارون رو به کلاس احساس کنین... قطره های بارون به تون می خوره و احساس خیس می کنین... پنجره رو می بندین اما بارون از لای در به داخل میاد... آب همه کلاس رو پر می کنه و رفته رفته بالا میاد... آب می رسه به زانو هاتون... سعی می کنین برین روی بلندی تا خیس نشین، اما آب ان قدر بالا میاد که دارین غرق می شین... توی آب غوطه ور شدین... سعی کنین هرطور می شه خودتون رو روی آب نگه دارین... بارون بند میاد و آب پایین می ره... پایین و پایین تر... تنتون خیس و احساس سرما می کنین... سرما شدیدتر می شه... دارین یخ می زنین... دست و پاتون داره بی حس می شه... سعی کنین هرطور می تونین خودتونو گرم کنین... ابرها کنار می ره و خورشید بیرون میاد... حالا هوا رو به گرمی می ره... کم کم لباس هاتون خشک می شه... گرمای رفته دوباره برمی گرده...»

– این بازی با تغییر شرایط حسی تا زمانی که لازم می دانید می تواند ادامه داشته باشد.

نکته ۱ : دانش آموزان را آزاد بگذارید تا هرطور دوست دارند احساس خود را بروز دهند.

نکته ۲ : برای جذاب تر شدن بازی و درک بهتر فضا از دانش آموزان بخواهید صداهای مختلف و لازم را برای هر کدام از شرایط جوی ایجاد کنند. (صدای باد، تندباد، صدای رعد و برق، باران، طوفان، موج آب و ...)

۴-۶- «تمرکز بر امور بیرونی-۴»*

● توضیح:

– در صورت لزوم می‌توانید پیش از انجام بازی زیر «بازی‌های آینه» را انجام دهید.

● نام بازی: «آینه سه صدایی»

● هدف بازی: توجه و دقت به صداهای پیرامون و تشخیص صداهای خاص.

● هدف‌های فرعی بازی: بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر آنچه شنیده می‌شود، تشخیص

و تفکیک صداهای خاص، رقابت در به کارگیری حواس و...

● شرح بازی:

– دانش‌آموزان را به گروه‌های چهار نفری تقسیم کنید. در هر گروه یک نفر به نوبت «آینه» یا «شنونده» است و سه نفر

دیگر «آغازکننده» یا «گوینده» هستند. «آینه» (شنونده) در فاصله‌ای حدود دومتر رو به «آغازکننده»ها (گوینده‌ها) می‌ایستد.

نکته ۱: برای بهتر انجام شدن بازی هر گروه جداگانه کار می‌کند و بقیه دانش‌آموزان مخاطب بازی هستند.

– با اشاره معلم، «آغازکننده»ها (گوینده‌ها) هر گروه هم‌زمان با هم شروع به سخن گفتن می‌کنند و «آینه» (شنونده) باید

هم‌زمان به حرف‌های هر سه نفر گوینده گوش دهد و آنها را به خاطر بسپارد.

نکته ۲: برخلاف سایر «بازی‌های آینه» که باید تقلید بلافاصله و عیناً انجام شود، در این بازی، آینه (شنونده) فقط به

صداهای گوش می‌دهد و به خاطر می‌سپارد.

نکته ۳: سخنان آغازکننده‌ها بهتر است با هم متفاوت و بی‌ارتباط باشد. بنابراین نیازی به هماهنگی بین «آغازکننده»های

هر گروه نیست.

– هر زمان معلم فرمان «توقف» داد، «آغازکننده»ها سکوت می‌کنند و سپس معلم به تک‌تک آنها اشاره می‌کند و از آینه

می‌خواهد که بگوید شخص مورد اشاره درباره چه چیزی حرف زده یا چه حرف‌هایی گفته است.

نکته ۴: از آنجا که «آینه» در این بازی باید سخنان سه نفر را هم‌زمان بشنود و به خاطر بسپارد، به تمرکز حواس زیادی

نیاز دارد. با این حال اگر دانش‌آموزان نتوانند درست و دقیق به سخنان افراد هم‌گروهی گوش دهند و آن را بازتاب دهند،

سخت‌گیری نکنید.

– بازی با جابه‌جایی افراد گروه در نقش «آینه» ادامه پیدا می‌کند تا تمام افراد گروه یک بار نقش «آینه» را بازی کنند و

بعد نوبت به گروه‌های دیگر می‌رسد.

۴-۷- «نمایش شغل‌ها»

● توضیح: منظور از شغل، کار یا فعالیتی است که انسان در شبانه‌روز بیشترین زمان را به آن اختصاص می‌دهد. هر

شغلی متناسب با شیوه انجام آن مجموعه رفتارهای خاصی را می‌طلبد، (مثلاً رانندگی نشسته انجام می‌شود همراه با فشار دادن

پدال‌ها توسط پاها و چرخاندن فرمان و دنده عوض کردن با دست‌ها). برای نشان دادن شغل‌ها به صورت «پانتومیم» کافی است

* موارد قبلی تمرکز در ۳ پایه اول تا سوم ابتدایی آمده

این مجموعه رفتارها را شناخت و آنها را بدون استفاده از ابزار و کلام تقلید کرد.

برای نشان دادن شغل‌های مختلف می‌توان به دو شکل عمل کرد: ۱- خودمان آن شغل را انجام دهیم. (مثلاً شروع کنیم به رانندگی کردن) ۲- به کسی که آن شغل را دارد، مراجعه کنیم. (مثلاً کنار یک راننده نشسته باشیم و با رفتارمان او را نشان دهیم یا به نانوایی مراجعه کنیم و از نانوایان بخریم).

نکته: جالب اینجاست که در بازی‌های مشاغل به صورت «پانتومیم» ناخودآگاه از «پانتومیم» نمایش «شخصیت»، «اشیاء» و «مکان» هم استفاده می‌شود.

● نام بازی: «چه‌کاره‌اس؟» یا «کارش چیه؟»

● هدف بازی: توجه به پیرامون و نشان دادن شغل‌ها بدون استفاده از کلام

● هدف‌های فرعی بازی: آشنایی با زبان بدن، بالا بردن دقت و توجه به پیرامون به خصوص مشاغل مختلف، به کارگیری تمام ظرفیت‌های بدن برای نشان دادن شغل‌ها، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به کارگیری زبان بدن و...

● شرح بازی:

- این بازی را هم ابتدا با سخن گفتن درباره ویژگی‌های هر شغل و نحوه و چگونگی انجام آنها شروع می‌کنیم: «دکترها چی کار می‌کنن...؟ راننده‌ها چی کار...؟ فرق کارهاشون با هم چیه...؟ به معلم چه کارهایی می‌کنه...؟ نجارها چطوری کارشون رو انجام می‌دن...؟ فرق کار به آهنگر با به هیزم‌شکن چیه...؟ فرق ضربه زدن با پتک و تبر چیه...؟ فرق کار به معمار با به بنا و کارگر ساختمانی چیه...؟ فرق کار آشپزها با دانشمندان شیمی...؟ فرق کار به خلبان با فضانورد و...»

- سپس از دانش‌آموزان بخواهید به صورت گروهی شغل‌هایی را که درباره آن توضیح داده می‌شود بدون هیچ کلامی با زبان بدن نشان دهند.

- در ادامه دانش‌آموزان را به گروه‌های دونفره تقسیم کنید و از هر گروه بخواهید یکی شغلی را انجام دهد و دیگری به او مراجعه کند یا با او همکاری کند: «هر گروه دونفره یکی بشه راننده (شوفر) و اون یکی بشه مسافر (یا شاگرد شوفر)، یکی بشه نونوا و اون یکی بشه نون‌درار (یا مشتری)، یکی بشه خلبان و اون یکی کمک خلبان (یا مهماندار هواپیما)، یکی بشه کاپیتان کشتی و اون یکی ملوان (یا مسافر) کشتی و...»

- هنگام نمایش هر گروه، بقیه تماشاگر هستند. در پایان کار هر گروه درباره شیوه نشان دادن شغل‌ها توسط اعضای گروه با تماشاگران سخن بگویید.

۸-۴ «هماهنگی با گروه»

● نام بازی: «دوبله سه نفره»

● هدف بازی: هماهنگی در بیان و حرکت گروهی

● هدف‌های فرعی بازی: تمرین کار گروهی، بیان صحیح کلمات، استفاده از ظرفیت‌های بیانی، سرعت عمل در هماهنگ شدن با گروه، هماهنگی در نقش‌آفرینی، توسعه تمرکز و توجه، هماهنگی با گروه در استفاده از بدن و بیان، هماهنگی با گروه در وانمودسازی، ایجاد شور و نشاط، لذت از کار گروهی و...

● شرح بازی :

– «دوبله سه نفره» یک بازی نمایشی بسیار جذاب است که می‌تواند به دفعات در گروه‌های سه یا چهارنفره انجام شود. دانش‌آموزان را به گروه‌های سه نفره تقسیم کنید. (اگر تعداد دانش‌آموزان طوری بود که یک یا دو نفر باقی ماندند می‌توانید یک یا دو گروه چهارنفره داشته باشید.)

– هر گروه سه یا چهارنفره قرار است تبدیل به یک «شخص» واحد شوند. به این ترتیب که یک نفر جلو می‌ایستد، دست‌هایش را پشت کمرش می‌برد و می‌شود «صورت شخص»، نفر دوم پشت او می‌ایستد، دست‌هایش را از لای دست‌های نفر اول بیرون می‌آورد و می‌شود «دست‌های شخص» و نفر سوم هم پشت آنها قرار می‌گیرد و می‌شود «صدای شخص».

نکته ۱: اگر افراد گروه چهار نفر بودند، نفر دوم و سوم رو به هم پشت نفر اول می‌ایستند، یکی می‌شود دست راست «شخص» و دیگری می‌شود دست چپش. در این حالت هماهنگی دو دست بسیار مهم است.

– از هر گروه بخواهید شخصیتی را در نظر بگیرید؛ مثلاً یک کارشناس هواشناسی، یک معلم آشپزی، اخبارگو یا گزارشگر تلویزیون، یک خواننده، معلم، مدیر یا ناظم مدرسه، و... سپس با هماهنگی یکدیگر قطعه‌ای نمایشی اجرا کنند که در آن شخصیت انتخاب شده درباره موضوعی (ترجیحاً موضوعی که به شخصیت او ربط داشته باشد) حرف بزند. حرف‌ها از دهان کسی که پشت همه ایستاده است، شنیده می‌شود اما کسی که جلوتر از همه ایستاده باید متناسب با حرف‌ها لب بزند و حالت صورتش را هم با حرف‌های شخص هماهنگ کند. یک یا دونفری هم که نقش دست‌ها را بازی می‌کنند، باید حرکاتشان را با بقیه هماهنگ کنند.

نکته ۲: کسی که نقش صدای شخص را بازی می‌کند، می‌تواند حرف‌هایش را از روی نوشته بخواند. هرچند اگر فی‌البداهه حرف بزند و همه چیز بدون هماهنگی قبلی اتفاق بیفتد، بهتر است.

– برای اجرای هر قطعه نمایشی ۳۰ تا ۴۰ ثانیه زمان کافی است. بعد از اجرای هر قطعه می‌توانید درباره هماهنگی حالت صورت و لب‌زدن نفر جلو و حرکات دست نفر یا نفرات عقب با دانش‌آموزان گفت‌وگو کنید.

– این بازی می‌تواند در جلسات بعدی هم تکرار شود و اگر دانش‌آموزان تمایل داشته باشند متن از پیش تهیه شد و اجرای از پیش تمرین شده‌ای را هم ارائه دهند، ایرادی ندارد.

۹-۴ – «تقویت حضور ذهن»

● نام بازی : «عناصر حیات»

● هدف بازی : تقویت تمرکز حواس و حضور ذهن

● هدف‌های فرعی بازی : بالابردن دقت و توجه، متمرکز کردن تمامی حواس بر شنیدن هم‌زمان با دیدن، هماهنگی عصب

و عضله، رقابت در عین خلاقیت، رقابت در دقت و تمرکز حواس، واکنش سریع و مناسب، و...

● شرح بازی :

– دانش‌آموزان به شکل دایره می‌نشینند یا می‌ایستند.

– قبل از شروع بازی معلم دربارهٔ چهار عنصر حیات (آب، خاک، باد و آتش) سخن می‌گوید: «آب یکی از عناصر حیات. یعنی زندگی موجودات به آب بستگی دارد. آگه آب نباشه هیچ موجودی نمی‌تونه زنده بمونه. آب معمولاً کجاها وجود داره...؟» دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند... (توی دریاها... اقیانوس‌ها... رودخونه‌ها... و... معلم ادامه می‌دهد: «به موجوداتی هم هستن که توی آب زندگی می‌کنن، مثل...؟») دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند... (روی زمین... خاک...) «آدم‌ها و خیلی از موجودات دیگه روی زمین یا خاک زندگی می‌کنن مثل...؟» دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند... (سگ... گربه... فیل... شیر... و...) «اون‌ها هم به آب احتیاج دارن هم به خاک، چون روی خاک زندگی می‌کنن و بسیاری از مواد غذایی‌شون رو از خاک به‌دست میارن. پس خاک هم یکی از عناصر حیات. البته موجوداتی هستن که هم توی آب و هم روی خاک زندگی می‌کنن مثل...؟» دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند... (قورباغه... لاک‌پشت... و...) «حالا بگین باد کجا وجود داره...؟» دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند... (توی هوا، توی آسمون...) «هوا هم یکی از عناصر حیاته که همهٔ موجودات برای زنده موندن بهش احتیاج دارن. البته به موجوداتی هم هستن که توی هوا و آسمون زندگی می‌کنن؛ مثل...؟» دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند... (پرنده‌ها...) «آتش هم یکی از عناصر حیاته که انسان‌ها استفاده‌های زیادی ازش می‌کنن، مثل...؟» دانش‌آموزان پاسخ می‌دهند...

– سپس معلم بازی را توضیح می‌دهد: «بازی ما دربارهٔ موجوداتی است که در سه تا از چهار عنصر حیات زندگی می‌کنن؛ یعنی در آب، روی خاک یا زمین و در هوا یا آسمون. هر وقت اسم یکی از این سه عنصر اومد، شما باید نام موجودی رو بگین که اون‌جا زندگی می‌کنه...»

– در ادامه معلم به یکی از دانش‌آموزان اشاره می‌کند و یکی از عناصر حیات مثلاً آب را نام می‌برد. کودک باید بلافاصله نام موجودی را که توی آب زندگی می‌کند را بگوید. (مثلاً ماهی... کوسه... و...)

نکته ۱: دربارهٔ گونه‌ای از موجودات که انواع مختلف دارند؛ مثل «ماهی‌ها» یا «پرنده‌گان» و... از دانش‌آموزان بخواهید به جای اشاره به گونهٔ موجودات نام خود (نوع) موجود را بگویند. (مثلاً به جای ماهی نام نوعی از ماهی را بگویند مثل: ماهی گلی، ماهی سرخو، ماهی سفید و...)

– در ادامه وقتی نفر اول موفق به گفتن نام موجود مورد نظر شد، او به یکی از دانش‌آموزان اشاره می‌کند و نام یکی دیگر از عناصر حیات (مثلاً خاک) را می‌گوید و کودکی که به او اشاره شده باید نام موجودی را که روی زمین یا خاک زندگی می‌کند، بگوید (مثلاً فیل، موش، و...) و بازی به همین ترتیب ادامه پیدا می‌کند.

نکته ۲: اگر کسی در گفتن نام موجودی که خواسته شده تأخیر کند یا نام تکراری بگوید به اصطلاح «می‌سوزد» و بازی را برای یک (یا دو نوبت) از دست می‌دهد. (به این ترتیب که وقتی دومین نفر سوخت نفر قبلی می‌تواند به بازی برگردد.)

نکته ۳: به جای اشاره کردن به اشخاص می‌توانید از وسیله‌ای مثل توپ یا فریزی استفاده کنید. به این ترتیب بازی جذاب‌تر و تمرکز دانش‌آموزان بیشتر خواهد شد.

۱۰-۴- «خلق نمایش دور میز-۲»*

● نام فعالیت : «متن خوانی کامل»

● هدف فعالیت : خوانش درست متن با ایفای نقش و ابزار لازم.

● هدف های فرعی فعالیت : تقویت بیان در خوانش متن همراه با ایفای نقش، نقش آفرینی با بیان صحیح و لحن خلاقانه، خلق شخصیت در هماهنگی با گروه، استفاده از امکانات و وسایل همراه با خوانش، همکاری با گروه در خوانش درست متن، گام های آغازین خلق نمایش، و...

● توضیح : تمامی مراحل مقدماتی این فعالیت همانند فعالیت قبل «متن خوانی نمایشی» انجام می شود.

● شرح فعالیت :

- دانش آموزان به شکل دایره روی زمین یا دور میز می نشینند و معلم توضیح می دهد که قرار است متنی را به صورت گروهی و نمایشی بخوانند.

نکته ۱ : اگر کار خوانش متن را چند گروه انجام می دهند، به ترتیب یک گروه خوانشگر و بقیه دانش آموزان تماشاگر هستند. بنابراین گروه خوانشگر در موقعیتی روبه روی تماشاگران کارشان را اجرا می کنند.

- معلم یا کسی که متن را تهیه کرده است خوانش متن را آغاز می کند و همانند فعالیت قبل («متن خوانی نمایشی») نوبت به هر شخصیتی رسید، فرد داوطلب گفتارهای شخصیت را می خواند.

نکته ۲ : در صورت لزوم هر سه مرحله خوانش («ساده خوانی»، «صحیح خوانی» و «لحن خوانی») متن با هم یا به تفکیک انجام می شود.

- پس از این مرحله از خوانش، از دانش آموزان خواسته می شود برای خوانش مجدد، ابزار و امکانات لازم برای ارائه بهتر نقش و اجرای مناسب تر و نمایشی تر را تهیه کنند. (این ابزار و امکانات می تواند شامل لباس یا المان شخصیت، ماسک (صورتک)، ابزار صحنه، موسیقی و افکت (جلوه های صوتی) و غیره باشد).

نکته ۳ : دانش آموزان را راهنمایی کنید که برای تهیه ابزار و امکانات، ساده ترین و کم هزینه ترین و خلاقانه ترین راه را انتخاب کنند.

- پس از تهیه ابزار و امکانات این بار خوانش متن را با استفاده از ابزار و امکانات لازم انجام دهید.

نکته ۴ : در این مرحله می توانید با نظرسنجی از دانش آموزان ابزار و امکانات را تغییر دهید و با آنها را اصلاح کنید.

- از این به بعد می توانید متن را تا هرچند بار که لازم می دانید، بخوانید تا جایی که هم دانش آموزان کاملاً بر نقش مسلط شوند و آن را به خوبی ارائه کنند و هم به خوبی از وسایل و امکانات در مسیر اجرا استفاده کنند.

* این شکل تازه ای از فعالیتی است که در پایه سوم آمده است.

۱-۵- تعامل گروهی با کلام

- نام بازی : «هم خوانی»
  - هدف اصلی بازی : ارتباط، تعامل و همراهی دانش‌آموزان با هم
  - هدف‌های فرعی بازی : در خدمت گروه بودن، آشنایی با ضرب‌آهنگ، خوانش گروهی، تقویت قدرت بیان و ...
  - شرح بازی :
- معلم شعری را از کتاب درسی یا دیگر منابع انتخاب می‌کند و روی تابلو می‌نویسد.
- دانش‌آموزان هر کدام به تنهایی چند بار شعر را می‌خوانند تا مسلط شوند.
- سپس با علامت معلم و با ضرب‌آهنگی که او پیشنهاد داده است شروع به خواندن شعر هم‌زمان و هماهنگ با هم می‌کنند.
- پس از چند بار خوانش موفق، معلم می‌تواند با اشاره دست یا با ضربه زدن روی تابلو و یا دست زدن، ضرب‌آهنگ را کند یا تند کند. همچنین معلم می‌تواند با بالا بردن یا پایین آوردن دستش تُن صدای دانش‌آموزان را بالا و پایین کند.
- برای حفظ ضرب‌آهنگ دانش‌آموزان هم می‌توانند روی میز ضرب بگیرند یا با دست زدن یا با کوبیدن ضرب‌آهنگ شعر را نگه دارند.
- نکته ۱ : بهتر است این بازی در ابتدا با شعرهای آشنا، کوتاه و ساده آغاز شود و رفته رفته شعرهای دیگری پیشنهاد شود.
- نکته ۲ : بنا به صلاح دید معلم، دانش‌آموزان می‌توانند به دو یا چند گروه تقسیم شوند و هر گروه بخشی از شعر پیشنهادی را بخواند. (به‌طور مثال : گروه اول : «بال در بال پرستوهای خوب» گروه دوم : «می‌رسد آخر سوار سبزیپوش» گروه اول : «جامه‌ای از عطر نرگس‌ها به تن» گروه دوم : «شالی از پروانه‌ها بر روی دوش» و ...). آنچه مهم است این است که نباید وقفه‌ای بین خوانش گروه‌ها به وجود بیاید و باید ضرب‌آهنگ خوانش حفظ شود.
- نکته ۳ : شعرها می‌تواند از طرف دانش‌آموزان نیز پیشنهاد شود.

۲-۵- «گرم کردن بدن و صدا-۱»

- نام بازی : «چراغ قرمز – ایست!»
- هدف اصلی بازی : حرکت همراه با ایجاد صدا
- هدف‌های فرعی بازی : آموزش ناخودآگاه نفس صحیح برای ایجاد صدا، حرکت و توقف حرکت برای کنترل اعضای بدن، گرم شدن و آمادگی بدن و صدا، تحرک جسمی همراه با هیجان بالا، کار گروهی، سرعت عمل و واکنش سریع، شور و نشاط، نقش‌آفرینی، تلاش برای موفقیت، و ...

● **توضیح:** این بازی به فضای بیشتری برای تحرک و جابه‌جایی دانش‌آموزان نیاز دارد. فضای باز مثل حیاط مدرسه یا سالن ورزشی و نمازخانه برای این بازی مناسب است.

● شرح بازی:

– دانش‌آموزان در نقش رانندگان مسابقه اتومبیل‌رانی در خط شروع مسابقه می‌ایستند.
– قبل از شروع مسابقه هرکس صدایی را برای اتومبیلش انتخاب می‌کند و با گاز دادن فرضی صدای مخصوصش را امتحان می‌کند.

– معلم هدف‌نهایی یا خط پایان را مشخص می‌کند و دانش‌آموزان با اعلام معلم درحالی‌که صدای مخصوص ماشینشان را ایجاد کرده‌اند سمت خط پایان حرکت می‌کنند.

– اعلام حرکت می‌تواند با گفتن کلمه «چراغ سبز!» یا «حرکت!» باشد.

– پیش از رسیدن دانش‌آموزان به خط پایان، هرزمان معلم خواست می‌تواند با گفتن: «چراغ قرمز!» یا «ایست!» دستور توقف بدهد و دانش‌آموزان باید بلافاصله در جای خود توقف کنند و با فرمان مجدد معلم دوباره به راه بیفتند.

– هرکس بعد از دستور توقف معلم کوچک‌ترین حرکتی بکند، باید به خط شروع برگردد و بار دیگر با فرمان معلم حرکتش را آغاز کند.

– اولین کسی که به خط پایان برسد، برنده بازی است و جایزه‌اش این است که در دور بعدی بازی او به جای معلم، دستور حرکت و توقف می‌دهد. (این اتفاق برای برنده دور بعدی هم تکرار می‌شود و برنده دور قبلی بازی مانند سایر رانندگان به بازی برمی‌گردد.)

نکته ۱: برای ایجاد تنوع، نوع مسابقه می‌تواند تغییر کند و به مسابقه موتورسواری، قایق‌سواری، پرواز هواپیماهای سم‌پاشی، هواپیماهای آموزشی و یا جت‌های جنگی و غیره تبدیل شود. یا فضای مسابقه تغییر کند و به مسابقه دو بین حیوانات جنگل، یا مسابقه پرواز بین پرندگان یا حشرات و... تبدیل شود.

نکته ۲: در این بازی علاوه بر ایجاد هیجان و رقابت، به‌طور هم‌زمان صدا و بدن گرم می‌شود. بنابراین تا هرزمان معلم لازم می‌داند این بازی می‌تواند ادامه داشته باشد.

۳-۵- «حرکت و آب‌وهوا»

● **توضیح:** آب‌وهوا و شرایط جوی می‌تواند روی حرکت تأثیر بگذارد. حرکت ساده‌ای مثل راه رفتن در مکانی مثل خیابان یا کوچه و هر جای دیگر در شرایط آب‌وهوایی مختلف (هوای بارانی، آفتابی، باد و طوفان، بارش برف و...)، متفاوت است.

بازی «سفر به سرزمین چهارفصل» در واقع همان بازی «سفر تفریحی» است که در فصول مختلف و در شرایط آب‌وهوایی متفاوت اتفاق می‌افتد.

● **نام بازی:** «سفر به سرزمین چهارفصل»

● هدف بازی : شناخت و نمایش حرکت در شرایط جوی (آب‌وهوای) مختلف

● هدف‌های فرعی بازی : آشنایی با شرایط جوی (آب‌وهوایی) و شناخت تفاوت حرکت در شرایط مختلف، استفاده از توانایی‌های بدن برای نشان دادن شرایط جوی (آب‌وهوایی) مختلف، حرکت در خدمت وانمودسازی و کار نمایشی، دقت به پیرامون برای تشخیص ارتباط بین حرکت و آب‌وهوا و تفاوت بین حرکت در شرایط جوی مختلف، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● شرح بازی :

– همانند بازی «سفر تفریحی» به دانش‌آموزان وعده رفتن به اردو یا سفری تفریحی و نمایشی بدهید که قرار است پیاده یا سواره انجام شود. با این تفاوت که این سفر در شرایطی اتفاق می‌افتد که آب‌وهوا هیچ‌ثباتی ندارد و مدام در حال تغییر است، اما این موضوع نباید مانع حرکت آنها شود. (درواقع دانش‌آموزان باید در هر شرایط آب‌وهوایی به سفر ادامه دهند.)

– «سفر به سرزمین چهارفصل» می‌تواند از همان جایی که هستید (کلاس درس، سالن اجتماعات، نمازخانه، پلاتوی نمایش یا حیاط مدرسه و...) آغاز شود (درواقع می‌توان این‌گونه تصور کرد که سرزمین چهارفصل همین جایی است که در آن قرار داریم) و یا دانش‌آموزان تصور کنند به سرزمینی سفر کرده‌اند که آب‌وهوای متغیری دارد (سرزمین چهارفصل) سپس شروع به حرکت می‌کنند.

– در طول مسیر معلم مدام شرایط جوی را تغییر می‌دهد و دانش‌آموزان باید ضمن حرکت، شرایط جوی را هم نشان دهند یا به بیانی دیگر طوری حرکت کنند که متناسب با شرایط جوی و آب‌وهوایی باشد که معلم به آن اشاره می‌کند. («نشون بدین تو به آب‌وهوای آفتابی دارین راه می‌رین... خورشید بالای سرتون حسابی می‌تابه و گرم‌تون شده... خیلی گرم... طوری که گرما داره کلافه‌تون می‌کنه... سعی کنین از هر امکانی برای خنک شدن استفاده کنین... حالا به نسیمی می‌وزه و تا حدی هوا رو تغییر می‌ده... نوازش نسیم رو روی صورت و بدنتون نشون بدین... حالا نسیم تبدیل به باد ملایمی می‌شه... باد باعث می‌شه ابرهایی هم توی آسمون بالای سرتون پیدا بشن... باد کمی تند می‌شه و ابرها زیاد و زیادتر، طوری که جلوی خورشید رو می‌گیرن... حالا دیگه گرما کاملاً برطرف شده و هوا تا حدی رو به خنکی رفته، خنک شدن هوا رو نشون بدین... باد باز هم بیشتر می‌شه و رفته رفته تبدیل می‌شه به تندباد... لباس‌هاتون رو محکم بگیرین تا باد نبره... سعی کنین تو هر شرایطی به مسیرتون ادامه بدین... ابرها آسمون رو پر کردن و حالا بارون نم‌نم شروع به باریدن می‌کنه... بارون تند و تندتر می‌شه در شرایطی که باد هم دست بردار نیست... دنبال سرپناهی بگردین که از باد و بارون در امان باشین...»)

نکته ۱ : دانش‌آموزان را آزاد بگذارید تا هرکس به هر شکلی که دوست دارد (گروهی یا فردی) سرپناهی برای خود پیدا کند. البته می‌توانید پیشنهادهایی را مطرح کنید. مثل این که : «در نزدیکی تون غاری می‌بینین که می‌تونین توی اون پناه بگیرین...» یا اگه هنوز توی شهر هستید : «کمی جلوتر به بازار (یا پاساژ) هست که می‌تونین برین اونجا تا بارون بند بیاد...»

نکته ۲ : تا زمانی که باران بند بیاید می‌توانید با دانش‌آموزان درباره شرایط جوی مختلف و تأثیری که در حرکت و رفتار آدم‌ها می‌گذارد، گفت‌وگو کنید یا دانش‌آموزان از تجربه‌های مختلفشان در این باره بگویند.

– حالا باران بند می‌آید و دانش‌آموزان باید به سفرشان ادامه دهند. هوا اما همچنان سرد است و حرکت را سخت می‌کند. به‌ویژه که باد هنوز می‌وزد و ابرهای تیره نشان از بارش برف دارد.

– سفر به همین روال ادامه پیدا می‌کند تا دانش‌آموزان شرایط جوی مختلف را تجربه کنند و آن را نشان دهند.
– سفر، زمانی پایان می‌گیرد که همه چیز به روال عادی برگردد... (ابرها کنار بروند و خورشید دوباره نمایان شود.) حالا دانش‌آموزان باز در نقطه اول سفر هستند با تجربه‌های جذابی که در این سفر چهار فصل به دست آورده‌اند.
نکته ۳: اشاره به جزئیات شرایط آب‌وهوایی هم به تجربه دانش‌آموزان کمک می‌کند و هم به نشان دادن شرایط توسط دانش‌آموزان.

نکته ۴: برای این که دانش‌آموزان شرایط جوی را بهتر درک کنند، می‌توانید از افکت (جلوه‌های صوتی) مناسب نیز استفاده کنید. (صدای نسیم، باد، تندباد، رعدوبرق، باران، طوفان و...) یا از دانش‌آموزان بخواهید خودشان در لحظه و هم‌زمان با بازی صداهای مناسب با شرایط جوی را بسازند.

نکته ۵: همانند بازی «سفر تفریحی» می‌توانید تا زمانی که دانش‌آموزان تمایل دارند درباره حرکت در شرایط جوی مختلف گفت‌وگو کنید و یا از خاطرات آنها بشنوید.

۴-۵ «قصه‌سازی متضاد»

● **توضیح:** ایجاد موقعیت‌های ضدونقیض یا اتفاقات متضاد که به نوعی اصل درام و شکل‌دهنده «موقعیت نمایشی» است، بسیار می‌تواند جذاب و هیجان‌انگیز باشد.

در «قصه‌سازی متضاد» قرار است قصه‌ای با تغییر مدام شرایط از سختی به راحتی و از کنار هم قرار گرفتن موقعیت‌های متضاد، شکل بگیرد. برای این منظور استفاده از کلمات متضادی مثل «خوشبختانه و بدبختانه» در ابتدای هر جمله می‌تواند کمک‌کننده باشد.

● **نام بازی:** «خوشبختانه، بدبختانه»

● **هدف بازی:** بیان جملات ضد و نقیض و خلق موقعیت‌های متضاد در مسیر شکل‌گیری قصه

● **هدف‌های فرعی بازی:** ارتباط، تعامل و همکاری با گروه در مسیر ساخت داستانی مشترک، توسعه خلاقیت فردی و گروهی، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، ایجاد هیجان در خلق موقعیت‌های جذاب، تقویت حافظه، تمرین بیان و گفتار، تمرکز حواس، هماهنگی در کار گروهی و...

● **شرح بازی:**

– همانند بازی قبل دانش‌آموزان به صورت نشسته یا ایستاده در دایره قرار می‌گیرند.

– معلم به دانش‌آموزان می‌گوید قرار است قصه‌ای را با همکاری یکدیگر بسازند. به این صورت که هرکس به نوبت «یک جمله» می‌گوید که به ترتیب یک بار با کلمه «خوشبختانه» و بار بعد با کلمه «بدبختانه» آغاز می‌شود. این ترتیب شروع جملات تا پایان قصه ادامه پیدا می‌کند. ناگفته پیداست وقتی جمله‌ای با یکی از این دو کلمه متضاد آغاز می‌شود، موقعیت و شرایط پیش‌برد قصه را مدام تغییر می‌دهد و این باعث جذابیت و هیجان در ساخت و روایت قصه می‌شود. («خوشبختانه دیروز بالاخره بارون بارید. ولی متأسفانه من چتر با خودم نبرده بودم. خوشبختانه دوستم چترش رو روی سرم گرفت. ولی

متأسفانه باد چتر رو با خودش برد. خوشبختانه کنار خیابون سریناهی پیدا کردیم تا از بارون در امان باشیم. ولی متأسفانه باد شدید بود و بارون رو به سروصورتمون می ریخت. خوشبختانه یکی از مغازه‌ها باز بود و ما به داخل رفتیم. ولی متأسفانه صاحب مغازه از ما پرسید چه می خواهید؟ خوشبختانه وسیله‌ای برای خرید پیدا کردیم. ولی متأسفانه پول همراهمون نبود...»

نکته ۱: در این بازی هم معلم می تواند شروع کننده باشد و یا هر زمان تشخیص داد که لازم است مسیر قصه عوض شود، می تواند دانش آموزان را راهنمایی کند. طبیعی است هرچقدر قصه جذاب تر پیش برود، بازی برای دانش آموزان هیجان انگیزتر می شود.

نکته ۲: همانند بازی قبل این قصه می تواند در جلسات بعد دنبال شود و همچنین می توان از آن برای ساخت نمایش استفاده کرد.

۵-۵ «شناخت و نمایش احساس های متأثر از درون و بیرون»

● نام بازی : «قصه چهار فصل»

● **هدف بازی :** توجه به احساس های متأثر از درون و بیرون و نمایش آنها با تمام وجود

● **هدف های فرعی بازی :** بالا بردن دقت و توجه به احساس های متأثر از درون و بیرون، استفاده از قابلیت های بدن برای نمایش تمامی احساس ها، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در عین همکاری در نمایش احساس، وانمودسازی در نشان دادن احساس، شور و نشاط، خلق نمایش و...

● شرح بازی :

– دانش آموزان به شکل دایره روی زمین می نشینند. به آنها بگویید می خواهید برایشان قصه ای تعریف کنید به نام «قصه چهار فصل». سپس درباره شرایط آب و هوایی در هر یک از فصل های سال گفت و گو کنید و این که شرایط آب و هوایی روی طبیعت چه تأثیری می گذارد : «توی فصل بهار آب و هوای چطوره...؟ توی این فصل چه اتفاقی برای طبیعت می افته...؟ چی باعث می شه درخت ها و گیاهان بیدار بشن...؟ چی می شه که فکر می کنیم گیاهان و درخت ها بیدار شدن...؟ آگه شما به گیاه باشین چه طوری بیدار شدتون رو نشون می دین...؟ چه حسی از او مدن بهار دارین...؟ احساستون رو نشون بدین... نشون بدین که چه تغییری می کنین... احساستون رو از شکوفه زدن و سبز شدن برگ هاتون نشون بدین... وقتی کم کم به سمت تابستون می ریم چه تغییری در آب و هوا اتفاق می افته...؟ چه حسی از این تغییر آب و هوا دارین...؟ نشون بدین که آب و هوا داره تغییر می کنه... طبیعت توی تابستون چه شکلی می شه...؟ این تغییر شکل رو با احساستون نشون بدین... و...»

– بعد از این مرحله، قصه آغاز می شود. قصه مربوط به اتفاقاتی است که در هر فصل سال می افتد و تأثیری که این اتفاقات روی گیاهان می گذارد. به دانش آموزان بگویید قرار است نقش یک گیاه را بازی کنند و گام به گام همراه قصه ای که تعریف می شود تغییرات هر فصل و احساسشان از این تغییرات را با همه وجود نشان دهند : «فرض کنین هرکدومتون دونه یه گیاه هستین توی یه پوسته نازک در دل خاک، مثلاً دونه یه درخت سیب... همه جا ساکت و تاریکه... فشار خاک رو اطراف بدنتون نشون بدین... همین طور سردی خاک رو... یه صدا های گنگی از بالای سرتون می شنوین... مثل یه رعدوبرق خفیف...»

نکته ۱: در هر جایی از قصه اگر لازم دیدید از دانش آموزان بخواهید صداهای محیط را با هر وسیله‌ای که ممکن است ایجاد کنند.

«... حالا رعد و برق تبدیل به بارون می‌شه... صدای آروم برخورد قطره‌های بارون به خاک رو بالای سرتون می‌شنوین... چیزی نمی‌گذره که نم بارون رو روی خاک‌های اطرافتون احساس می‌کنین... خاک که نم دار می‌شه احساس می‌کنین پوسته نازکی که بدن شما رو توی خودش گرفته در حال شکافته شدن... حالا کم کم از پوسته خودتون بیرون میاین... خاک رو آروم آروم می‌شکافین و سمت بالا می‌رین... رفته رفته روزنه نوری رو لابه لای خاک‌های بالای سرتون می‌بینین... سعی می‌کنین تندتند خاک‌ها رو کنار بزنین تا به نور برسین... همین که سرتون رو از خاک بیرون میارین نور شدید خورشید به چشم‌هاتون می‌خوره و برای چند لحظه جز سفیدی چیزی نمی‌بینین... اما به مرور چشم‌هاتون به نور عادت می‌کنه و متوجه اطرافتون می‌شین... نهال‌های دیگه‌ای هم در اطراف شما سر از خاک بیرون آوردن... با خوشحالی به شون سلام می‌کنین و سرتکون می‌دین... خورشید گرمش رو به تن تون می‌بخشه و این باعث می‌شه به سرعت رشد کنین... نسیم بهاری بوی خوشی رو با خودش میاره و همه اینها باعث می‌شه از شادی لبریز بشین... رفته رفته احساس می‌کنین روی بدنتون شاخه‌هایی داره جوانه می‌زنه و بعد روی اون شاخه‌ها گل‌های کوچیکی شکوفه می‌کنه... شکوفه‌ها عطر و بوی خوشی دارن و این خوشحالی شما رو بیشتر می‌کنه... در کنار شکوفه‌ها برگ‌های سبزی هم رشد می‌کنن و زیبایی شما دوچندان می‌شه... وزش نسیم باعث می‌شه شکوفه‌ها بریزن و به جای اون‌ها میوه‌های کوچیکی روی شاخه‌هاتون رشد کنن... گاه‌گاهی پرنده‌های کوچیکی از راه می‌رسن و روی شاخه‌های شما می‌شینن و استراحت می‌کنن... پرنده‌ها آوازهای خوشی براتون می‌خونن و از خاطراتشون براتون تعریف می‌کنن... اون‌ها گاهی هم به میوه‌هاتون نوک می‌زنن، لابه لابه واسه این که می‌خوان ببینن قابل خوردن هست یا نه... میوه‌ها بزرگ و بزرگ‌تر می‌شن و شما سنگینی اون‌ها رو روی شاخه‌هاتون احساس می‌کنین... این در شرایطی هست که هوا هم روز به روز گرم و گرم‌تر می‌شه... به نظر می‌رسه بهار جای خودش رو به تابستون داده...»

— قصه به همین روال ادامه پیدا می‌کند تا میوه‌ها کاملاً رشد می‌کنند و آماده چیدن می‌شوند. در ادامه پاییز با باد و باران از راه می‌رسد و شاهد تغییر رنگ و حال و هوای گیاهان هستیم و در پی آن زمستان و برف و سرما و در نهایت هم خواب زمستانی که به سراغ گیاهان می‌آید. تمام این لحظات را مری با جزئیات بیان می‌کند و در نهایت شاهد بازگشت دوباره بهار و بیدار شدن درختان از خواب زمستانی هستیم.

— بعد از پایان گرفتن قصه دانش آموزان می‌توانند در آرامش بنشینند و با آنان درباره این قصه و حس و حالشان گفت‌وگو کنید.

— این قصه می‌تواند در جلسات بعد تکرار شود و یا به شکلی دیگر و در عالم موجوداتی دیگر اتفاق بیفتد. مهم این است که دانش آموزان بتوانند احساسات مختلف را به بهانه قصه نمایش دهند.

نکته ۲: برای ایجاد حس و حال بهتر می‌توانید از موسیقی و جلوه‌های صوتی مناسب نیز استفاده کنید، اما صداهای محیط را بهتر است خود دانش آموزان در لحظه بسازند و ارائه دهند.

۶-۵- «تمرکز بر امور ذهنی - ۱»

● توضیح:

– برخلاف بازی‌های «تمرکز بر امور بیرونی»، بازی‌های «تمرکز بر امور ذهنی» باید در آرامش و سکون انجام شود. بنابراین سکوت، سکون و آرامش در محیط تمرین لازمه انجام درست این بازی‌هاست.

● نام بازی: «سفر خیالی»

● هدف بازی: توجه و دقت به صدای معلم و ساختن تصاویر ذهنی براساس آن.

● هدف‌های فرعی بازی: بالابردن دقت و توجه به پیرامون، متمرکز کردن تمامی حواس بر امور ذهنی، خیال‌پردازی، به کارگیری قوه تخیل و...

● شرح بازی:

– دانش‌آموزان در شرایط سکون و آرامش روی زمین نشسته و یا می‌خوابند و چشم‌هایشان را می‌بندند.

– معلم سفری ذهنی را آغاز می‌کند و دانش‌آموزان سعی می‌کنند هم‌زمان با صحبت‌های معلم در ذهنشان راهی این سفر شوند و تصاویر، فضاها و موقعیت‌های مختلف را به کارگیری قوه «تصور»، «تجسم» و «تخیل» در ذهنشان بسازند.

– سفر خیالی می‌تواند از همان جایی که دانش‌آموزان هستند آغاز شود یا آغاز سفر در موقعیت و مکانی دیگر باشد هرچه هست دانش‌آموزان باید در طول بازی به موقعیت‌ها و شرایط محیطی متنوع و جذابی مثل عمق دریاها و اقیانوس‌ها، بالای مرتفع‌ترین قله‌ها، درون زمین، شکاف دره‌ها، رودهای خروشان و آبشارهای بلند، سیاره‌ها و کرات دیگر و... سفر کنند.

نکته ۱: استفاده از موسیقی مناسب با سفر می‌تواند بسیار کمک‌کننده باشد.

– سفر تا هر زمان که معلم صلاح می‌داند می‌تواند ادامه داشته باشد. اما بیش از حد نباید طول بکشد چون ممکن است تعدادی از دانش‌آموزان خوابشان بی‌برد.

نکته ۲: برای جلوگیری از به خواب رفتن دانش‌آموزان خوب است معلم در لحظاتی از مشارکت آنها استفاده کند. به‌طور مثال دانش‌آموزان در تولید و ایجاد صداها متناسب با محیط سفر همراهی کنند یا به ترتیب قصه سفر را روایت کنند.

۷-۵- «نمایش اعمال یا کنش‌ها»

● توضیح: منظور از کنش، رفتار و عملی است که توسط هر شخص با هدف و نیت خاصی انجام می‌شود: (مسواک زدن با هدف تمیزی دندان‌ها؛ خوردن برای رفع گرسنگی؛ سلام و احوال‌پرسی کردن برای برقراری ارتباط با دیگران؛ خواندن برای آموختن؛ و...) بنابراین، در پس انجام هر عمل یا کنشی دلیل، نیت و منظوری نهفته است. در بازی «چی کار می‌کنه؟ چرا؟» قرار است دانش‌آموزان بدون کلام عمل یا کنشی را انجام دهند به‌صورتی که هم کنش (رفتار) مشخص باشد و هم دلیل آن روشن شود.

نکته: در این بازی نیز به طور ناخودآگاه چند شکل از «پانتومیم» از جمله نمایش «شخصیت»، «اشیا»، «مکان» و گاه «شغل» مورد استفاده قرار می‌گیرد.

- نام بازی: «چیکار می‌کنه؟ چرا؟»
- هدف بازی: توجه به چگونگی و دلیل انجام هر کار
- هدف‌های فرعی بازی: آشنایی با زبان بدن، بالا بردن دقت و توجه به کنش‌ها و رفتارهای دیگران و دلیل انجام هر کار، به کارگیری تمام ظرفیت‌های بدن برای نشان دادن کنش، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به کارگیری زبان بدن و ...
- شرح بازی:

– این بازی را ابتدا با گفت‌وگو درباره شیوه انجام هر کاری و دلیل آن آغاز می‌کنیم و در طول گفت‌وگو از دانش‌آموزان می‌خواهیم پاسخ‌ها را با رفتار نشان دهند: «چطور مسواک می‌زنیم...؟ مسواک زدن رو نشون بدین... چرا این کارو انجام می‌دیم...؟ نشون بدین که غذا خوردین و دندوناتون کثیف شده... اصلاً چطور غذا می‌خوریم...؟ غذا خوردن رو نشون بدین... آیا همه به جور غذا می‌خورن...؟ نشون بدین پرنده‌ها چطور غذا می‌خورن؟ چرنده‌ها چطور...؟ ماهی‌ها...؟ انسان‌ها...؟ آیا همه انسان‌ها به جور غذا می‌خورن...؟ نشون بدین دانش‌آموزانی نوپا چطور غذا می‌خورن...؟ پیرمردها و پیرزن‌ها چطور...؟ چرا غذا می‌خوریم...؟ نشون بدین گرسنه‌تون شده و نیاز به غذا خوردن دارین... آیا دلیل غذا خوردن همه به چیزه...؟ نشون بدین به گنجشک مادر چطور برای جوجه‌هاش غذا می‌بره...»

– اکنون دانش‌آموزان به صورت تک به تک یا در گروه‌های دو یا سه نفری یک عمل را همراه با دلیل انجام آن به صورت «پانتومیم» نشان بدهند و بقیه آن را حدس بزنند. (کسی بخاری را روشن می‌کند، چون سردش شده... دو کوهنورد پرچمی را در زمین نصب می‌کنند، چون به قله رسیده‌اند... ملوان‌ها بادبان‌ها را می‌کشند، چون طوفان شده است... و...)

– هنگام نمایش هر فرد یا گروه، بقیه تماشاگر هستند. در پایان هر نمایش درباره شیوه نشان دادن رفتارها و کنش‌ها و دلیل انجام آنها با تماشاگران صحبت کنید.

۸-۵- «ریتم و ضرب آهنگ - ۱»

- نام بازی: «دوباره نوازی»
- هدف بازی: هماهنگی گروه در حفظ ضرب آهنگ
- هدف‌های فرعی بازی: تمرین کار گروهی، رعایت ریتم و ضرب آهنگ، خلاقیت در کار گروهی، بالا بردن دقت شنیداری، سرعت عمل در هماهنگ شدن با گروه، هماهنگی در نقش آفرینی، توسعه تمرکز و توجه، هماهنگی با گروه در استفاده از بدن و بیان، هماهنگی با گروه در وانمودسازی، ایجاد شور و نشاط، لذت از کار گروهی و ...
- توضیح:

– پیش از آغاز بازی قطعه موسیقی یا کلیپ صوتی مناسبی را برای انجام کار آماده کنید. موسیقی یا کلیپ تا حد امکان با سن و سال دانش‌آموزان تناسب داشته باشد. موسیقی می‌تواند کلام (شعر یا ترانه) هم داشته باشد. در این صورت

اگر از شعرهای برگرفته از کتاب درسی باشد بهتر است. به جای موسیقی یا کلیپ صوتی می‌توان از فایل صوتی سرودهایی که دانش‌آموزان شنیده‌اند هم استفاده کرد.

– این بازی دانش‌آموزان را با ریتم در موسیقی با استفاده از حرکات نمایشی آشنا می‌کند.

● شرح بازی :

– به دانش‌آموزان بگویید که قرار است نقش نوازندگان یک قطعه موسیقی یا سرود را بازی کنند؛ بنابراین هرکس می‌تواند سازی را با صدای دلخواهش انتخاب کند.

نکته ۱: دانش‌آموزان می‌توانند بدون استفاده از ابزار و فقط با دست زدن، پا کوبیدن یا صدا ایجاد کردن با دهان و یا با استفاده از ابزارهای پیرامونشان که صدا تولید می‌کند مثل ضربه زدن روی میز، نیمکت و صندلی، زدن مداد و خودکار به هم و... بازی را همراهی کنند.

– پیش از هرچیز دانش‌آموزان می‌توانند سازهایشان را آماده و یا به اصطلاح کوک کنند. سپس قطعه موسیقی یا کلیپ صوتی را پخش کنید و از آنها بخواهید به ترتیب و تک تک با سازی که در نظر گرفته‌اند موسیقی را همراهی کنند.

نکته ۲: آنچه در این بازی اهمیت دارد رعایت ضرب‌آهنگ و هماهنگی با گروه است. بنابراین نوع ساز و صدای آن در درجه دوم اهمیت قرار دارد.

– هنگامی که احساس کردید دانش‌آموزان به طور کامل با موسیقی هماهنگ شده‌اند، رفته‌رفته صدای موسیقی را کم کنید تا جایی که تنها دانش‌آموزان نوازنده موسیقی باشند.

نکته ۳: هنگام کم کردن موسیقی به دانش‌آموزان تأکید کنید به هیچ‌وجه در میزان صدا و ریتم نواختنشان تغییری ایجاد نکنند.

– این بازی را می‌توانید چند بار دیگر تکرار کنید و در پایان از دانش‌آموزان بخواهید بدون پخش کردن موسیقی آهنگ مربوطه را بنوازند.

نکته ۴: دانش‌آموزان می‌توانند در طول نواختن سازهایشان وانمود کنند نوازنده‌ای معروف یا حرفه‌ای هستند. این کار باعث می‌شود با انگیزه بیشتری کارشان را انجام دهند.

نکته ۵: در جلسات یا مراحل بعدی می‌توانید این بازی را با قطعات موسیقی یا کلیپ‌های صوتی دیگری از جمله موسیقی‌های پیشنهادی دانش‌آموزان تکرار کنید.

۹-۵- «خلق تصاویر نمایشی»

● نام بازی : «اشیا چندکاره»

● هدف بازی : به کارگیری خلاقیت در استفاده از اشیا

● هدف‌های فرعی بازی : بالا بردن دقت و توجه به پیرامون، رقابت در عین خلاقیت، تصویرسازی ذهنی، واکنش سریع

و مناسب، توسعه درک زیبایی‌شناسی، وانمودسازی خلاق، و...

● شرح بازی :

– دانش‌آموزان در دایره ایستاده یا می‌نشینند.

– معلم وسیله‌ای را که از قبل مشخص کرده (مثلاً یک صندلی) وسط دایره می‌گذارد. سپس از دانش‌آموزان می‌خواهد به آن وسیله (صندلی) به دقت نگاه کنند و ببینند آیا می‌شود از آن استفاده‌ای متفاوت کنند؟ (مثلاً به عنوان چهارپایه، میز تحریر و غذاخوری، کرسی، کتابخانه، کمد لباس، اسب و شتر، گاری و درشکه و...).

– دانش‌آموزان به نوبت داوطلب می‌شوند، به وسط دایره بیایند و از آن وسیله به جای وسیله یا ابزاری که تصور کرده‌اند، استفاده می‌کنند.

نکته ۱ : از دانش‌آموزان بخواهید به جای بیان تصورشان آن را با استفاده از وسیله نشان دهند.

نکته ۲ : اگر دو نفر هم‌زمان یک وسیله را تصور کرده باشند، اولویت با کسی است که زودتر داوطلب نشان دادن آن می‌شود. پس نفر دوم باید به استفاده دیگری از وسیله فکر کند.

نکته ۳ : از دانش‌آموزان بخواهید با تمام وجود (بدن، احساس و حتی گفتار) شیء را در موقعیتی که تصور کرده‌اند نشان دهند. به این ترتیب دانش‌آموزان می‌توانند در صورت نیاز صدای احتمالی را که تصور می‌کنند ممکن است هنگام استفاده از وسیله تولید شود، هم ایجاد کنند.

نکته ۴ : این بازی را می‌توانید به صورت گروهی هم انجام دهید. به این ترتیب که دانش‌آموزان را به گروه‌های دو یا چند نفری تقسیم کنید. سپس وسیله مورد نظر را در جای مناسب قرار دهید. اکنون گروه‌ها باید با مشورت هم شیوه استفاده متفاوت از وسیله را به صورت گروهی نشان بدهند. (در مثال صندلی، گروهی می‌توانند آن را جزیره یا قایق فرض کنند و خودشان را غرق‌شدگان یک کشتی که سعی دارند با رسیدن به جزیره یا قایق نجات پیدا کنند.)

۱۰-۵- «خلق نمایش کامل-۱»

● نام فعالیت : «سرباشدن نمایش»

● هدف فعالیت : خوانش متن همراه با حرکت.

● هدف‌های فرعی فعالیت : تقویت بیان در خوانش متن همراه با ایفای نقش، نقش‌آفرینی با بیان و حرکت خلاقانه، خلق شخصیت در هماهنگی با گروه، استفاده از بیان، بدن و احساس همراه با امکانات و وسایل، همکاری با گروه در خوانش و اجرای درست متن، آخرین مراحل خلق نمایش کامل، و...

● توضیح : تمامی مراحل مقدماتی این فعالیت همانند فعالیت‌های قبل «متن خوانی نمایشی»، «متن خوانی گروهی» و «متن خوانی کامل» انجام می‌شود.

● شرح فعالیت :

– با این فرض که دانش‌آموزان مراحل مقدماتی خلق نمایش در پایه‌های قبل («متن خوانی نمایشی»، «متن خوانی گروهی» و «متن خوانی کامل») را انجام داده‌اند، از آنها خواسته می‌شود این بار هم‌زمان با ایفای نقش به عنوان خوانشگر،

حرکت را هم به بازی خود اضافه کنند. به این ترتیب دانش‌آموزان هنگام اجرای نقش از جایشان بلند می‌شوند و شروع به بازی و حرکت متناسب با نقششان می‌کنند.

نکته ۱: اگر کار خلق نمایش را چند گروه انجام می‌دهند، یک گروه اجراکننده و بقیه دانش‌آموزان تماشاگر هستند. به این ترتیب گروه اجرایی در موقعیتی روبه‌روی تماشاگران کارشان را انجام می‌دهند.

نکته ۲: هرگز دانش‌آموزان را وادار به حفظ کردن متن نکنید. دانش‌آموزان آزادند هنگام ایفای نقش متن را هم در دست داشته باشند. به‌طور معمول بعد از چند دور تمرین و تکرار خودبه‌خود متن را کنار خواهند گذاشت.

نکته ۳: در این مرحله تمامی آموزه‌های مرحله آمادگی مثل حرکت، پانتومیم، ریتم و هماهنگی و نقش‌آفرینی همراه با مباحث بیان و گفتار و احساس در هم ادغام می‌شود و به کمک دانش‌آموزان می‌آید.

– دانش‌آموزان را برای ارائه هر نوع حرکتی متناسب با نقش‌شان آزاد بگذارید. تنها چند قانون را به آنها تذکر بدهید:

- ۱- پشت به تماشاگر نایستند.

- ۲- سعی کنند نه پشت بازیگر دیگری قرار بگیرند (ماسکه نشوند) و جلوی کسی را هم نگیرند (کسی را ماسکه نکنند).

- ۳- دانش‌آموزان هنگام ایفای نقش در یک خط قرار نگیرند (چه خط صاف باشد و چه قوس‌دار).

- ۴- توازن و تعادل مکان اجرا (صحنه) را رعایت کنند (بدون دلیل همه یک‌طرف قرار نگیرند و طرف دیگر خالی باشد).

- ۵- تا حد امکان هیچ حرکتی بی‌دلیل نباشد. (برای هر حرکت و جابه‌جایی دلیل وجود داشته باشد).

نکته ۴: در تئاتر به این قوانین می‌زاسن (آنچه که در دوربین لاین می‌شود) می‌گویند.

– به غیر از اینها قواعد دیگری هم وجود دارد که بیشتر به شیوه بیان گفتارها مربوط می‌شود؛ مثل:

- ۱- طوری حرف بزنند که صدایشان به همه تماشاگران برسد.

- ۲- شمرده و واضح حرف بزنند.

- ۳- توی حرف همدیگر نپزند.

- ۴- هنگام گفت‌وگو با دیگری ابتدا حرف او را بشنوند و سپس پاسخ بدهند.

- ۵- طوری حرف نزنند که انگار دارند از روی متن می‌خوانند (طبیعی حرف بزنند) و...

– رعایت قوانین می‌زاسن و قواعد گفتاری تا پایان اجرا ادامه دارد. سپس معلم درباره اجرا با آنها گفتگو می‌کند.

نکته ۵: موضوع گفت‌وگوی معلم شیوه اجرا و رعایت یا عدم رعایت قوانین بیان شده در بالاست که به آن «ارزیابی» اجرا می‌گویند.

– این کار برای گروه‌های دیگر هم اتفاق می‌افتد و در نهایت چنانچه معلم صلاح بداند اجرای گروه‌ها با رعایت نکات

گفته شده بار دیگر تکرار می‌شود.

۱-۶- تعامل گروهی با حرکت

● نام بازی : «آتش نشان‌ها»

● هدف اصلی بازی : ارتباط، تعامل و همراهی دانش‌آموزان با هم

● هدف‌های فرعی بازی : در خدمت گروه بودن، آشنایی با مشاغل، استفاده از بدن برای انجام کار فرضی، کار گروهی،

تقویت عضلات و ...

● شرح بازی :

– دانش‌آموزان داخل دایره می‌ایستند.

– معلم به آنها می‌گوید قرار است نقش آتش‌نشان‌ها را بازی کنند. بنابراین هرکدام از آنها با حرکات دلخواه وانمود

می‌کند آتش‌نشان است.

– سپس معلم اعلام می‌کند آنها متعلق به یک تیم آتش‌نشانی هستند و از آنها می‌خواهد هماهنگ با هم حرکت کنند.

برای ایجاد این هماهنگی معلم می‌تواند به نقاط مختلف محیط کلاس، به عنوان بخش‌هایی که آتش گرفته است، اشاره کند و

دانش‌آموزان با هم باید به آن سمت بروند و در خاموش کردن آتش به هم کمک کنند.

– در بخشی دیگر از بازی معلم به دانش‌آموزان می‌گوید فرض کنند «کسی از بالای ساختمانی بلند در حال سقوط است»

و از دانش‌آموزان بخواهد همان‌طور که دایره زده‌اند بخشی از پارچه‌ای فرضی را محکم بگیرند تا مانع افتادن شخص بر روی

زمین بشوند. برای جذاب‌تر شدن بازی معلم می‌تواند با اشاره دست نزدیک شدن شخص به زمین را نشان دهد. دانش‌آموزان

هم می‌توانند با ایجاد صدای سوت، او را همراهی کنند.

نکته ۱ : این بازی با همین روند می‌تواند برای مشاغل دیگر که نیاز به تعامل و همکاری گروه دارد انجام شود؛ مثل :

ماهی‌گیری («ماهی‌گیران»)، ملوانی («ملوان‌ها»)، کارگران معدن («معدنچیان») یا کارهایی مثل : «هُل دادن و روشن کردن

ماشین»، و ...

نکته ۲ : در این بازی می‌توان علاوه بر هماهنگی حرکتی، هماهنگی کلامی دانش‌آموزان را هم اضافه کرد.

نکته ۳ : در این بازی هم دانش‌آموزان می‌توانند کارهای گروهی دیگری را پیشنهاد بدهند.

نکته ۴ : انجام بازی‌های ورزشی گروهی که به هماهنگی حرکات نیاز دارد، مثل قایق‌رانی تیمی هم می‌تواند جالب

باشد.

نکته ۵ : این بازی می‌تواند در گروه‌های کوچک‌تر نیز انجام شود به این ترتیب که دانش‌آموزان به گروه‌های چند نفری

تقسیم شوند. ابتدا گروه‌ها به‌طور جداگانه با هم فعالیت کنند و بعد همه گروه‌ها در خدمت انجام یک کار واحد قرار بگیرند.

۲-۶- «گرم کردن بدن و صدا-۲»

● نام بازی: «زوووو»

● هدف اصلی بازی: ذخیره کردن بیشترین هوا برای تولید صدا

● هدف‌های فرعی بازی: آموزش ناخودآگاه نفس کشیدن از راه بینی و بیرون دادن آن از دهان، استفاده از تمام ظرفیت شکم برای نفس‌گیری، آشنایی با مکانیسم تولید صدا، گرم شدن و آمادگی تارهای صوتی، تحرک جسمی همراه با هیجان بالا، کار گروهی، سرعت عمل و واکنش سریع، شور و نشاط فوق‌العاده، همکاری با افراد گروه و تلاش برای موفقیت، و...

● توضیح: این بازی به فضای بیشتری برای تحرک و جابه‌جایی دانش‌آموزان نیاز دارد. فضای باز مثل حیاط مدرسه یا سالن ورزشی و نمازخانه برای این بازی مناسب است.

● شرح بازی:

– ابتدا با هر روشی که مناسب می‌دانید (به شکل اتفاقی یا با یارکشی) دانش‌آموزان را به دو گروه تقسیم کنید.

– سپس فضای بازی را دو قسمت و هر گروه را در یکی از قسمت‌ها مستقر کنید.

– هر گروه نماینده‌ای را انتخاب می‌کند. نماینده هر گروه به نوبت باید ابتدا نفس بگیرد و با گفتن کلمه «زوووو...» وارد زمین حریف شود و تا زمانی که نفسش یاری می‌کند، خودش را به اعضای گروه حریف برساند و با دست زدن به هر فرد او را بسوزاند و از بازی خارج کند.

– در نقطه مقابل، اعضای گروه حریف تا زمانی که نماینده گروه مقابل در زمین آنهاست، این فرصت را دارند که با دست زدن به او، وی را بسوزانند و از بازی خارج کنند. به این ترتیب نماینده گروه فقط تا زمانی که در زمین خودی است امنیت دارد؛ پس اگر احساس خطر می‌کند (مثلاً احساس می‌کند ممکن است نفس کم بیاورد یا در دست اعضای گروه حریف به او بخورد) باید به زمین خودی برگردد و کارش را از ابتدا آغاز کند.

– هر گروه بتواند تمامی اعضای گروه مقابل را بسوزاند و از بازی خارج کند، برنده است.

نکته ۱: نوبت انجام بازی به چند شکل بین گروه‌ها جابه‌جا می‌شود: (۱) نماینده گروه درحالی که هنوز در زمین حریف است، نفس کم بیاورد. (۲) نماینده گروه بتواند در یک بار نفس‌گیری یک یا چند نفر از اعضای گروه حریف را بسوزاند و از بازی خارج کند. (۳) اعضای گروه بتوانند به نماینده گروه حریف ضربه بزنند و او را بسوزانند.

نکته ۲: از آنجا که در این بازی امکان برخورد فیزیکی وجود دارد، به چند مورد باید توجه کرد: (۱) همان ابتدا این موضوع به دانش‌آموزان تذکر داده شود که به جز دست زدن به شکل دیگری نباید با اعضای گروه حریف برخورد کنند. دست زدن هم باید آرام و با ملاحظه باشد. (برخورد نوک انگشتان به یار حریف هم کافی است.) (۲) به دلیل هیجان و سرعت زیاد بازی ممکن است دانش‌آموزان به زمین بخورند بنابراین انجام این بازی روی زمین سنگ‌فرش، آسفالت، موزاییک و مانند آن توصیه نمی‌شود.

نکته ۳: شکل بسیار ساده‌تر این بازی «زووووی دوفره» است. در این بازی دیگر نیازی به تقسیم زمین نیست. نمایندگان هر گروه دو به دو مقابل هم قرار می‌گیرند و با اشاره معلم شروع می‌کنند به «زوووو...» گفتن. هر کس بتواند مدت طولانی‌تری «زوووو...» بکشد در بازی می‌ماند و دیگری باید از بازی خارج شود.

۳-۶- «حرکت و شرایط زمین»

● توضیح: از آنجایی که «زمین» محل زندگی و حرکت ماست، بنابراین «شرایط زمین» می‌تواند روی شیوه حرکت تأثیر داشته باشد. مثلاً راه رفتن روی آسفالت با مسیر خاکی، یا جاده شنی و سنگلاخ فرق می‌کند. زمین در یک ساحل شنی و ماسه‌ای با یک ساحل سنگی و صخره‌ای متفاوت است. راه رفتن در استخر با راه رفتن در دریا و رودخانه فرق دارد. همین‌طور راه رفتن روی پل سیمانی و آجری با پل چوبی یا پل معلق تفاوت می‌کند. راه رفتن روی یک دیوار باریک با حرکت روی تیرک چوبی یا میله فلزی و یا طناب متفاوت است.

بازی «سفر اکتشافی» همانند بازی‌های مشابه «بریم قطارسواری»، «سفر تفریحی» و «سفر به سرزمین چهارفصل» قرار است با بهانه قرار دادن سفر، دانش‌آموزان را نسبت به حرکت در شرایط مختلف زمین آگاه کند و این شرایط را آنان به نمایش بگذارند.

● نام بازی: «سفر اکتشافی»

● هدف بازی: شناخت و نمایش حرکت در شرایط مختلف زمین

● هدف‌های فرعی بازی: آشنایی با زمین و شرایط گوناگون آن و تأثیری که در رفتار انسان می‌گذارد، استفاده از توانایی‌های بدن برای نشان دادن شرایط مختلف زمین پیرامون، حرکت در خدمت و انموسازی و کار نمایشی، دقت به پیرامون برای تشخیص ارتباط بین حرکت در شرایط مختلف زمین، ایجاد شور و نشاط، ارتباط و تعامل با گروه، هماهنگی در کار گروهی و...

● شرح بازی:

— به دانش‌آموزان بگویید زمان رفتن به سفری اکتشافی رسیده است و آنها باید آماده این مسافرت جذاب و هیجان‌انگیز شوند. دانش‌آموزان می‌توانند براساس قرعه‌کشی یا شکل دیگری از نظرخواهی تبدیل به گروهی «دانشمند زمین‌شناس»، «جهانگرد یا کوه‌نورد»، «باستان‌شناس»، «مهندس معدن»، «ماجراجو»، «نجات‌یافتگان از طوفان دریایی یا سقوط هواپیما»، «سربازان فرود آمده در جزیره‌ای ناشناخته» و... شوند.

— سفر آغاز می‌شود و دانش‌آموزان طبق راهنمایی معلم، در مسیر اکتشاف یا جست‌وجو و یا تلاش برای نجات خود شرایط مختلف زمین را تجربه می‌کند و آن‌را به نمایش می‌گذارند. (شرایطی مثل: راه رفتن در شن‌زار، زمین ماسه‌ای، خاک خشک و تشنه، علفزار، مزرعه آفتابگردان، جنگل سوخته یا باران خورده، عبور از انواع پل، زمین گل‌آلود، باتلاق، رودخانه، عبور از زمین برفی، یخ‌زده، عبور از میان انواع زباله‌ها، سرازیری و سربالایی، عبور از روی شیشه، آتش، عبور از روی تیرک چوبی، طناب و...)

نکته ۱: همانند سفرهای قبلی، دانش‌آموزان را آزاد بگذارید تا هرکس به هر شکلی که دوست دارد، عبور از شرایط مختلف زمین را نشان دهد. و هرزمان صلاح می‌دانید به آنها استراحت بدهید و در این فاصله درمورد مسیر پیموده شده گفت‌وگو کنید.

نکته ۲: برای فضاسازی و جذاب‌تر شدن این سفر نیز می‌توانید از جلوه‌های صوتی یا موسیقی‌های مناسب و هیجان‌انگیز برای فضاسازی استفاده کنید.

نکته ۳: اگر به دانش‌آموزان از قبل آمادگی سفر را داده باشید آنها می‌توانند برای نمایش بهتر و جذاب‌تر «سفر اکتشافی» وسایل و امکانات لازم را از خانه بیاورند. (کوله‌پشتی، چوب‌دستی، قطب‌نما، طناب، وسایل امدادی، کفش و لباس مناسب، خوراکی و...) البته تهیه این امکانات در لحظه و به صورت بداهه با استفاده از وسایل موجود هم می‌تواند جذاب و آموزشی باشد. چون این بخش هم قسمتی از «سفر اکتشافی» خواهد بود و آن «کشف» و «خلق» وسایل مورد نیاز از امکانات موجود است.

۴-۶- «سخن‌گفتن درباره کلمات»

● **توضیح:** سخن‌گفتن درباره کلمات بدون اشاره به خود «کلمه» یکی از سرگرمی‌های قدیمی بوده است. چنان‌که در طراحی و حل جدول کلمات متقاطع از این روش استفاده می‌شود. در این جدول‌ها جمله، عبارت یا توضیحی معماگونه ذهن را سمت کلمه مورد نظر هدایت می‌کند.

در بازی «معمای کلمه» دانش‌آموزان سعی می‌کنند به شکلی معماگونه درباره کلمه‌ها سخن بگویند و از این طریق منظور خود را غیرمستقیم به زبان بیاورند. این بازی علاوه بر به‌کارگیری تفکر به بیان و انتقال منظور از طریق کلمات کمک می‌کند.

● **نام بازی:** «معمای کلمه»

● **هدف بازی:** ارتباط گفتاری با گروه برای بیان منظور

● **هدف‌های فرعی بازی:** ارتباط، تعامل و مواجهه با دیگران برای بیان منظور، بالا رفتن دقت و سرعت عمل، به‌کارگیری تفکر برای طرح معما، تمرین بیان و گفتار، تمرکز حواس و...

● **شرح بازی:**

– ابتدا معلم با همکاری دانش‌آموزان تعدادی کلمه را روی تابلو می‌نویسد. تعداد کلمات باید بیشتر از تعداد دانش‌آموزان شرکت‌کننده در بازی باشد.

– سپس دانش‌آموزان به نوبت یا داوطلبانه پای تابلو می‌آیند کلمه‌ای را انتخاب و بدون اطلاع دیگران به معلم می‌گویند و سپس رو به دانش‌آموزان دیگر درباره آن «کلمه» به صورت غیرمستقیم توضیح می‌دهند.

– هر زمان دانش‌آموزان توانستند حدس بزنند کلمه مورد نظر کدام یک بوده، فرد داوطلب «کلمه» را از روی تابلو پاک می‌کند و می‌نشیند تا نفر بعدی بیاید.

– هرچقدر توضیحات غیرمستقیم‌تر باشد و دانش‌آموزان دیرتر بتوانند کلمه را حدس بزنند، بازی جذاب‌تر می‌شود. (برای این منظور معلم می‌تواند تعداد جملات توضیحی هرکس را یادداشت کند و در پایان کسی که بیشترین جملات درباره کلمه مورد نظرش گفته شده است، تشویق کند.)

نکته ۱: به جای نوشتن کلمات روی تابلو می‌توان هرکدام از کلمات را روی تکه کاغذ جداگانه‌ای نوشت، کاغذها را تا کرد و در جعبه یا کیسه‌ای ریخت. سپس فرد داوطلب کلمه‌ای را به‌طور اتفاقی انتخاب می‌کند و درباره آن توضیح می‌دهد.

نکته ۲: شکل دیگر بازی این است که هیچ کس از کلمات منتخب اطلاعی نداشته باشد. در واقع یا معلم خودش کلماتی را انتخاب کند و روی کاغذ بنویسد یا هر کدام از دانش آموزان کلمه‌ای را بدون اطلاع دیگران در کاغذی بنویسد و به معلم بدهد.

نکته ۳: شکل دیگر بازی چیزی شبیه بازی «۲۰ سؤالی» است. به این ترتیب که هر کدام از دانش آموزان می‌توانند یک سؤال از فرد داوطلب درباره کلمه‌ای که انتخاب کرده یک سؤال کنند. هر کس زودتر کلمه را حدس بزند، تشویق می‌شود.

۵-۶- «کار روی تمام حواس»

● نام بازی: «سفر احساسی»

● هدف بازی: توجه به تمام موقعیت‌های احساسی و نمایش آنها با تمام وجود

● هدف‌های فرعی بازی: بالا بردن دقت و توجه به موقعیت‌های احساسی شامل حواس پنجگانه و احساس‌های متأثر از درون و بیرون، استفاده از قابلیت‌های بدن برای نمایش تمامی احساس‌ها، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در عین همکاری در نمایش احساس، وانمودسازی در نشان دادن احساس، شور و نشاط، خلق نمایش و...

● شرح بازی:

— به دانش آموزان قول رفتن به یک سفر بدهید؛ با این شرط که باید در طول سفر احساسشان را در هر موقعیتی به وضوح نشان دهند. سفر می‌تواند زمینی (با قطار، اتوبوس یا ماشین)، هوایی (با هواپیما، بالون، سفینه فضایی)، دریایی (با قایق، کشتی، زیردریایی) یا با پای پیاده باشد. به هر شکل دانش آموزان قرار است به یک سفر فرضی و نمایشی بروند، اما این که آن را چگونه نشان دهند به ذوق و خلاقیتشان بستگی دارد.

نکته ۱: هر قدر از فضا و امکانات کلاس بتوان برای ساخت موقعیت‌های سفر استفاده کرد، برای دانش آموزان لذت بخش‌تر و ماندگارتر است.

نکته ۲: برای سفر زمینی می‌توانید از صندلی یا نیمکت‌های کلاس به جای صندلی قطار، اتوبوس یا ماشین استفاده کنید. برای سفر هوایی هم کافی است چینش صندلی‌ها تغییر کند. برای سفر دریایی هم می‌توان از روی میز یا صندلی‌ها به عنوان عرشه کشتی یا قایق استفاده کرد.

نکته ۳: آنچه در این سفر اهمیت دارد خلق موقعیت‌های احساسی متفاوت است. مواجه شدن با حوادث گوناگون مثل تصادف ماشین یا قطار، سقوط هواپیما، انفجار سفینه فضایی، سوراخ شدن بالون، طوفان و گرداب دریا، یا مواجه شدن با دزدان دریایی و... علاوه بر ایجاد هیجان در سفر، موقعیت‌های احساسی متضاد و جالبی را هم به وجود می‌آورد. (پیشنهاد می‌شود سفر از شرایط آرامش و سکون آغاز شود و رفته رفته با وقوع حوادث مختلف به اوج برسد و بار دیگر در شرایط متعادل و آرام به پایان برسد.)

— در پایان سفر دانش آموزان آرام می‌نشینند و با هم درباره شرایط و موقعیت‌های مختلف احساسی و شیوه واکنش آنها به این موقعیت‌ها گفت‌وگو می‌کنند.

۶-۶ «تمرکز بر امور ذهنی - ۲»

● نام بازی : «مهمان خیالی»

● هدف بازی : به کارگیری قوه تخیل برای ساختن شخصیت‌های خیالی.

● هدف‌های فرعی بازی : متمرکز کردن تمامی حواس بر امور ذهنی، خیال‌پردازی، به کارگیری قوه تخیل، توسعه خلاقیت، خلق شخصیت‌های خیالی و جذاب، نقش‌آفرینی در مسیر خلق شخصیت نمایشی و...

● شرح بازی :

– دانش‌آموزان به گروه‌های چهار یا پنج نفره تقسیم می‌شوند. آنها قرار است قطعه‌ای نمایشی را با استفاده از قوه تخیلشان بازی کنند. صحنه نمایش یک میهمانی دوستانه است.

– هر گروه یک نفر را به‌عنوان «مهمان ویژه» انتخاب می‌کنند. نمایش زمانی آغاز می‌شود که همه به مهمانی آمده‌اند، به‌جز «مهمان ویژه».

– سایر مهمانان شروع می‌کنند به توصیف مهمانی که قرار است بیاید. یکی دربارهٔ هیکل او می‌گوید. دیگری دربارهٔ اخلاق و رفتارش، یا نوع لباس پوشیدن و سایر ویژگی‌ها. («قدش حسابی بلنده... هیکل چهارشونه‌ای داره... پای راستش به کمی می‌لنگه... عینک ته استکانی داره... گوش هاش نمی‌شنوه...»)

نکته ۱ : برای آسان شدن کار معلم یا یکی از اعضای هر گروه می‌تواند توصیف‌ها را روی تابلو بنویسد.

– در این فاصله، کسی که نقش «مهمان ویژه» را بازی می‌کند، باید به دقت به توصیفات گروه توجه کند و در ذهنش شخصیت موردنظر را بسازد.

– سپس با اشاره معلم، «مهمان ویژه» وارد می‌شود و سعی می‌کند کسی باشد که اعضای گروهش او را توصیف کرده‌اند.

– این قطعه نمایشی تا هر زمان معلم لازم می‌داند می‌تواند ادامه داشته باشد.

– در پایان هر قطعه نمایشی، معلم و دانش‌آموزان دربارهٔ شباهت و ویژگی‌های ظاهری و رفتاری «مهمان ویژه» با توصیفات که سایر مهمان گفته‌اند گفت‌وگو می‌کنند.

– همین بازی با گروه‌های دیگر هم تکرار می‌شود.

نکته ۲ : اگر زمان اجازه داد می‌توان به سایر اعضای هر گروه این فرصت را داد که به ترتیب نقش «مهمان ویژه» را

بازی کنند.

۶-۷ «نمایش داستان یا رویدادها»

● توضیح : هر کنش و رفتاری با واکنشی همراه است گاه این واکنش برخلاف روند معمول است که در آن صورت اتفاقات، رویدادها یا حوادث شکل می‌گیرند. بیشتر اوقات رویدادهایی که برخلاف روند معمول زندگی واقع می‌شوند، در خاطر می‌مانند و چه بسا همین اتفاقات و حوادث منجر به شکل‌گیری داستان‌ها می‌شوند. پس در دل هر اتفاق، داستانی هرچند کوتاه نهفته است که از جایی آغاز و به سرانجامی ختم می‌شود. به‌طور مثال راننده‌ای با سرعت غیرمجاز حرکت می‌کند و سرانجام

تصادف می‌کند. یا شخصی مسواک نمی‌زند و دندان درد می‌گیرد. یا دانش‌آموزی تقلب می‌کند و مراقب او را از جلسه امتحان اخراج می‌کند. و...

در بازی «قصه چی بود؟» موقعیتی نشان داده می‌شود که در آن رفتاری منجر به نتیجه‌ای خوشایند یا ناراحت‌کننده می‌شود.

نکته: در این بازی بهتر است تمام اشکال «پانتومیم» از جمله نمایش «شخصیت»، «اشیا»، «مکان»، «شغل‌ها» و «چرایی» اتفاقات نشان داده شود.

● نام بازی: «قصه چی بود؟»

● هدف بازی: نشان دادن یک اتفاق و نتیجه‌ای که در بر دارد.

● هدف‌های فرعی بازی: آشنایی با زبان بدن، بالا بردن دقت و توجه به اتفاقاتی که به نتیجه‌ای خاص می‌انجامد، به کارگیری تمام ظرفیت‌های بدن برای نشان دادن اتفاقات، بالا رفتن سرعت عمل، رقابت در به کارگیری زبان بدن و...

● شرح بازی:

– این بازی در اصل قرار است تمام شکل‌های «پانتومیم» را در خود داشته باشد. بنابراین ابتدا دربارهٔ حوادث، رویدادها و اتفاقات خاص سخن بگویید که از جایی آغاز شده و به نتیجه‌ای منجر می‌شود: (پیرمردی برای ماهی‌گیری به کنار رودخانه می‌رود؛ قلاب می‌اندازد؛ ماهی کوچکی می‌گیرد؛ آن قدر کوچک که ماهی‌گیر آن را توی آب برمی‌گرداند. دوباره قلاب می‌اندازد و ماهی بزرگی می‌گیرد؛ آن قدر بزرگ که ماهی‌قلاب را با خودش می‌برد...)

– سپس از دانش‌آموزان بخواهید به صورت تک به تک یا در گروه‌های دو یا چند نفره یک داستان یا اتفاق کوتاه را به صورت «پانتومیم» نشان دهند که از جایی آغاز و به نتیجه‌ای منجر شود. به آنها یادآوری کنید در قطعه نمایشی‌شان باید «شخصیت» (کسی که رویداد را رقم می‌زند)، «شغل» آن شخص، «شیء» یا «اشیا» مورد استفاده، «مکان» رویداد، «عمل» یا کنش و دلیل انجام آن و همچنین «قصه یا رویداد داستانی» را نشان بدهند. (در مثال بالا «شخصیت» پیرمرد است؛ «شغل» او ماهی‌گیری است؛ «اشیائی» که استفاده می‌کند، قلاب ماهی‌گیری، طعمه، و... است. «مکان» کنار رودخانه است. «عمل» یا کنشی که انجام می‌دهد ماهی‌گیری است؛ «دلیلش» می‌تواند تفریح یا کسب درآمد باشد و «رویداد» ابتدا گرفتن ماهی، بعد پرتاب آن به رودخانه و سپس گرفتن دوباره ماهی و سرانجام بردن قلاب توسط ماهی است.)

– در این بازی هم دانش‌آموزان تماشاگر کار یکدیگر هستند و در پایان هر کار، معلم دربارهٔ نحوهٔ اجرا و تک‌تک اشکال پانتومیم با دانش‌آموزان گفتگو می‌کند.

۸-۶- «ریتیم و ضرب‌آهنگ-۲»

● نام بازی: «ارکستر خلاق»

● هدف بازی: توسعهٔ خلاقیت در هماهنگی با گروه

● هدف‌های فرعی بازی: تمرین کار گروهی، رعایت ریتیم و ضرب‌آهنگ، خلاقیت در کار گروهی، بالا بردن دقت

شنیداری، سرعت عمل در هماهنگ شدن با گروه، هماهنگی در نقش آفرینی، توسعه تمرکز و توجه، هماهنگی با گروه در استفاده از بدن و بیان، هماهنگی با گروه در وانمودسازی، ایجاد شور و نشاط، لذت از کار گروهی و...

● توضیح :

– یک جلسه قبل از انجام بازی از دانش آموزان بخواهید هر کدام وسیله‌ای برای تولید صدا (لیوان؛ قاشق و چنگال؛ بشقاب و کاسه رویی، پلاستیکی یا استیل؛ بطری پلاستیکی محتوی شن یا ماسه؛ تکه‌های چوب و...) با خود بیاورند. این وسیله‌ها قرار است سازهایی باشند که در ارکستر خلاق از آنها استفاده می‌شود.

– علاوه بر این، معلم شعر ساده‌ای را ترجیحاً از کتاب درسی برای خواندن در ارکستر آماده می‌کند.

– این بازی نیز دانش آموزان را با ریتم در موسیقی با استفاده از حرکات نمایشی آشنا می‌کند.

● شرح بازی :

– همانند بازی «دوباره نوازی» به دانش آموزان بگویید که قرار است نقش نوازندگان یک ارکستر موسیقی را بازی کنند؛ بنابراین در ابتدا هر کس سازی را که آورده است آماده یا کوک می‌کند.

– معلم، قطعه شعری را که آماده کرده است، یک بار با ریتم و ضرب‌آهنگ خاصی می‌خواند و سپس از دانش آموزان می‌خواهد در خوانش دوباره شعر، با سازهایشان او را همراهی کنند.

– در مرحله اول دانش آموزان را آزاد بگذارید هر طور که دوست دارند با شعر همراهی کنند و در مراحل بعدی بین سازها هارمونی ایجاد کنید. به طور مثال سازهای بم (ظروف پلاستیکی، چوب‌ها و...) با فاصله ضرب‌های طولانی تر و سازهای زیر (ظروف شیشه‌ای، استیل و...) با فاصله ضرب‌های کمتر نواخته شوند.

– می‌توانید بازی را چند مرتبه تکرار کنید تا سازها با هم هماهنگ شوند.

– این بازی را می‌تواند در جلسات بعدی با شعرهای دیگر یا با سازهای دیگری که دانش آموزان با خود می‌آورند، تکرار کنید.

نکته : در جلسات بعدی تمرین می‌توانید دانش آموزان را با تنوع سازهای مختلف گروه‌بندی کنید. هر گروه شعر و ریتمی را برای خود در نظر بگیرد و برای دیگران ارکستر اجرا کند.

۹-۶- «خلق موقعیت نمایشی»

● نام بازی : «تابلوسازی نمایشی»

● هدف بازی : به کارگیری خلاقیت در ساخت موقعیت نمایشی

● هدف‌های فرعی بازی : بالابردن دقت و توجه به اطرافیان، رقابت در عین خلاقیت، تصویرسازی ذهنی و عینی، واکنش سریع و مناسب، توسعه درک زیبایی‌شناسی، همکاری با گروه، وانمودسازی خلاق و...

● شرح بازی :

– دانش آموزان به شکل دایره می‌ایستند یا می‌نشینند.

– معلم از اولین داوطلب می‌خواهد به وسط دایره بیاید و با استفاده از بدنش تصویری از یک شیء یا بخشی از یک منظره را بسازد؛ مثل تابلو یا عکسی که از یک شیء یا منظره گرفته شده باشد. (مثلاً یک نفر بدنش را مثل لوله آب خم می‌کند؛ یکی از دست‌هایش را بالای سرش می‌گیرد و پنجه دستش را باز می‌کند و دستگیره یا فلکه آب را می‌سازد و بعد دست دیگرش را به سمت جلو دراز می‌کند؛ مچش را رو به پایین خم می‌کند و قسمت خروجی آب شیر را نشان می‌دهد.) دانش‌آموزان باید حدس بزنند او تصویر چه وسیله یا کدام بخش از یک منظره است. اگر دانش‌آموزان نتوانستند حدس بزنند معلم از فرد داوطلب می‌خواهد حرکتی انجام دهد یا صدایی تولید کند تا مشخص شود چیست (مثلاً کسی که شیر آب شده مچ دست بالای سرش را به حالت باز شدن شیر یا فلکه آب می‌چرخاند، انگشتان دست دیگرش را به نشانه خروج آب از شیر تکان می‌دهد و بعد صدای شُر شُر آب درمی‌آورد.) بازی ادامه پیدا می‌کند تا سرانجام دانش‌آموزان وسیله یا منظره را حدس بزنند.

– همین بازی به ترتیب با داوطلبان بعدی ادامه پیدا می‌کند تا همه شیء یا بخشی از منظره را بسازند.

– در ادامه، بازی به شکل دیگری دنبال می‌شود. وقتی اولین داوطلب شیء یا بخشی از منظره را ساخت و دانش‌آموزان آن را حدس زدند، داوطلب بعدی باید به تصویر اضافه شود و آن را کامل‌تر کند. (مثلاً وقتی نفر اول شیر آب را ساخت نفر بعدی بدنش را طوری زیر شیر می‌گیرد که نشان دهد سطل آب یا پارچ یا لیوان و حتی شلنگ آب است). اکنون دانش‌آموزان باید شیء دوم یا بخش دیگر منظره را حدس بزنند.

– کار به همین روال ادامه پیدا می‌کند تا تمام دانش‌آموزان بخشی از این تصویر شوند (شیر آب با اضافه شدن سطل، شلنگ، حوض، ماهی، باغچه، درخت و گل و... منظره‌ای از حیاط یک خانه را می‌سازند).

– در پایان معلم می‌تواند از دانش‌آموزان بخواهد منظره را از حالت عکس دربیاورند و به آن جان ببخشند (باد می‌تواند در حیاط شروع به وزیدن کند؛ درخت و گل‌ها آرام به چپ و راست بروند؛ آب از شیر به داخل سطل و یا توسط شلنگ توی حوض بریزد؛ ماهی‌های توی آب شنا کنند و منظره حیاط خانه‌ای در یک بعدازظهر دلچسب را بسازند).

نکته: همین بازی می‌تواند در گروه‌های کوچک با هماهنگی بین اعضای گروه مناظر متعددی را به وجود بیاورد.

۱-۶ «خلق نمایش کامل ۲»

- نام فعالیت: «اجرای نمایش کامل»
- هدف فعالیت: اجرای نقش و شکل‌گیری نمایش کامل.
- هدف‌های فرعی فعالیت: تقویت بیان در خوانش متن همراه با ایفای نقش، نقش‌آفرینی با بیان و حرکت خلاقانه، خلق شخصیت در هماهنگی با گروه، استفاده از بیان، بدن و احساس همراه با امکانات و وسایل، همکاری با گروه در خوانش و اجرای درست متن، آخرین مرحله خلق نمایش کامل، و...
- توضیح: تمامی مراحل مقدماتی این فعالیت همانند فعالیت‌های قبل «متن خوانی نمایشی»، «متن خوانی گروهی»، «متن خوانی کامل» و همچنین «سریاشدن نمایش» انجام می‌شود.

● شرح فعالیت :

– با این فرض که دانش‌آموزان مراحل مقدماتی خلق نمایش در درس‌های قبل («متن خوانی نمایشی»، «متن خوانی گروهی»، «متن خوانی کامل» و همچنین «سرباشدن نمایش») را انجام داده‌اند، از آنها خواسته می‌شود متن را کنار بگذارند و بیشتر به بازی و اجرای نقششان فکر کنند.

نکته ۱ : به قوانین میزانشن و قواعد گفتاری باید بیشتر توجه شود.

– هم‌زمان از دانش‌آموزان خواسته می‌شود علاوه بر لباس و (نماد) شخصیتی و ابزار و وسایل صحنه، امکاناتی را که برای صحنه‌پردازی بهتر (دکور) مورد نیاز است را فراهم کنند.

نکته ۲ : همان‌گونه که پیش‌تر گفته شد دانش‌آموزان را راهنمایی کنید که برای تهیه امکانات صحنه نیز ساده‌ترین و کم‌هزینه‌ترین و خلاقانه‌ترین راه را انتخاب کنند.

– پس از تهیه و استقرار امکانات صحنه (صحنه‌پردازی) این‌بار اجرای نمایش را با استفاده از تمامی امکانات انجام

دهید.

نکته ۳ : در این مرحله نیز می‌توانید با نظرسنجی از دانش‌آموزان صحنه‌پردازی را تغییر دهید و یا اصلاح کنید.

– از این به بعد می‌توانید نمایش را تا هرچند بار که لازم می‌دانید، اجرا کنید تا جایی که دانش‌آموزان کاملاً بر نقش و اجرای نمایش مسلط شوند و به درستی از وسایل و امکانات در مسیر اجرا استفاده کنند.

– پس از هر بار اجرا همانند قبل، معلم دربارهٔ اجرا با آنها گفت‌وگو می‌کند.

نکته ۴ : موضوع گفت‌وگوی معلم چگونگی ایفای نقش، شیوهٔ اجرا، رعایت یا عدم رعایت قوانین و قواعد بیان شده و همچنین استفاده از وسایل و امکانات و در مجموع «ارزیابی» نمایش خواهد بود.

– این کار برای گروه‌های دیگر هم اتفاق می‌افتد و در نهایت اگر معلم صلاح بداند اجرای گروه‌ها با رعایت نکات گفته

شده بار دیگر تکرار می‌شود.

فصل هفتم

آشنایی با میراث فرهنگی ایران

الف) دانستنی‌های معلم

میراث فرهنگی شامل آداب و رسوم، سنت‌ها، تفکرات و اعتقادات هر قوم و ملتی است. میراث فرهنگی به صورت‌های مختلف بروز و ظهور پیدا می‌کند که از جمله می‌توان به زبان و لهجه‌های محلی، جشن‌ها و آیین‌ها، هنرهای سنتی و صنایع دستی و معماری اشاره کرد. میراث فرهنگی جزئی جدایی‌ناپذیر از زندگی ما است و همه ما همچنان که با آن زندگی می‌کنیم و از آن بهره می‌بریم، در حفظ و نگهداری و ارتقا و انتقال آن به نسل بعدی نقش مهمی ایفا می‌کنیم. دانش‌آموزان در پایه‌های قبلی به برخی از آداب و رسوم (گوبش، پوشش، جشن‌ها، تعزیه‌ها، قصه‌ها، شعرها و...)، محلی و ملی خود توجه کرده‌اند. آنها نقشه ایران، پرچم ایران و سرود ملی ایران، زبان و خط و دین و آیین ایرانیان را به خوبی می‌شناسند. در پایه‌های پنجم و ششم، علاوه بر این موارد آنها با هنرمندان و آثار هنری محل زندگی خود آشنا می‌شوند. این آشنایی به روش‌های مختلف انجام می‌گیرد. بازدید از موزه‌ها، آثار و اماکن باستانی، بناهای قدیمی، کارگاه‌های هنرهای سنتی و صنایع دستی، محل انجام فعالیت‌های بومی (مانند: گلاب‌گیری، رنگرزی پشم، نخ‌ریسی، قالی‌بافی، گلیم‌بافی، پارچه‌بافی و...)، اجرای مراسم محلی (مانند: تعزیه‌خوانی، قالی‌شوران، غبارروبی اماکن متبرکه، جشن ازدواج سنتی و...)، فروشگاه‌های هنرهای سنتی و صنایع دستی و مواردی مشابه دانش‌آموزان را با انواع هنرهای محلی و ملی آشنا می‌سازد.

ب) فعالیت‌های یادگیری دانش‌آموزان

در این برنامه ضمن معرفی نمونه‌هایی از هر یک از آثار مادی و معنوی میراث فرهنگی در منطقه خود، دانش‌آموزان را برای تهیه گزارش از یک اثر میراث فرهنگی منطقه راهنمایی کنید.

دانش‌آموزان می‌توانند برای نمونه به یکی از فعالیت‌های زیر بپردازند.

● جمع‌آوری کلمات و لغات محلی و معادل فارسی آنها، به عبارتی تهیه فرهنگ‌نامه‌ای کوچک و تأکید بر یافتن کلمات و اصطلاحات فراموش شده در زبان محلی.

● جمع‌آوری داستان‌های محلی و تشویق دانش‌آموزان به مراجعه به پدربزرگ‌ها و مادربزرگ‌ها برای نوشتن داستان‌ها و مثل‌ها و مثل‌های محلی.

● تهیه گزارش از کارگاه‌های هنرهای بومی و صنایع دستی محلی، از معرفی استاد کار تا ابزار و مواد و مصالح به کار رفته در آن هنر و شیوه ساخت و ارائه آن.

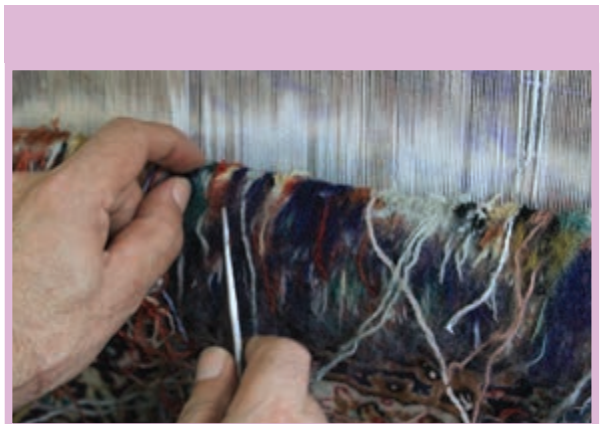
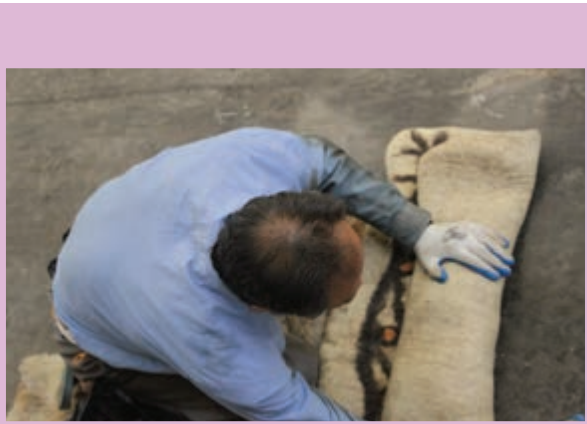
● جمع‌آوری عکس از آثار و بناهای تاریخی و تهیه آلبومی از آنها به همراه شرح مختصری درباره هر اثر و در صورت امکان، بازدید از آنها.

● در صورت امکان، تشویق دانش‌آموزان به عکاسی از مراسم و آیین‌های به اجرا در آمده در هر منطقه یا عکس‌برداری از آثار هنری و صنایع دستی یا بناهای تاریخی منطقه و تهیه آلبومی از آن به همراه شرح مختصری از هر عکس.

● جمع‌آوری عکس یا عکس‌برداری از نقوش دست‌بافت‌های محلی چون گلیم، ورنی^۱ یا فرش‌های منطقه و تهیه آلبومی از این نقوش به همراه نام هر نقش، نام هنر بومی، نام محل و استاد کار مربوطه.

۱- ورنی: یکی از زیراندازهای سنتی منطقه آذربایجان می‌باشد که توسط زنان عشایر بافته می‌شود.

بخش سوم

اجرای برنامه

فصل اول

طراحی آموزشی و اجرای برنامه

همان‌طور که در فصل اول گفته شد، رویکرد برنامه‌درسی هنر در دوره ابتدایی تربیت هنری است.^۱ در این فصل به تبیین فرایند یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری، چگونگی طراحی و اجرای آن و نقش معلم و دانش‌آموزان در این فرایند خواهیم پرداخت.

۱- فرایند یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری

یادگیری از لحظه تولد آغاز می‌شود، در هر لحظه زندگی به نوعی جریان دارد و تا پایان زندگی ادامه می‌یابد. ویژگی بارز یادگیری، رشد و فزاینده‌گی است که تغییرات اساسی را در سطح دانش، نگرش و مهارت به وجود می‌آورد. ذکر این نکته ضروری است که هر انسانی متناسب با توانایی‌ها، استعدادها، علایق، تمایلات و نیازهایی که دارد، با روشی منحصر به فرد یاد می‌گیرد. یادگیری، امری شخصی و درونی است. در فرایند یادگیری، نقش اصلی به عهده خود دانش‌آموز است اما محیط مساعد، تسهیلات، راهنمایی‌ها و امکاناتی که برای او فراهم می‌شود، در کیفیت یادگیری تأثیر فراوانی دارند.

در فرایند فعالیت‌های یادگیری در رشته‌های مختلف هنری، به دانش‌آموزان کمک کنید تا از دانسته‌ها و مهارت‌هایی که قبلاً کسب کرده‌اند، متناسب با شرایط جدید استفاده کرده و ایده‌های خود را با ابزارها و وسایلی که در اختیار دارند، به اجرا درآورده و یک کار هنری ارائه دهند. معلم گاه با آموزش مستقیم و گاه با آموزش غیر مستقیم، جریان یادگیری دانش‌آموزان را هدایت می‌کند. سعی کنید در این کار، روش‌های یاددهی - یادگیری را به گونه‌ای انتخاب و مدیریت کنید که این فرایندها:

- ۱- با رویکرد، اصول و اهداف برنامه متناسب باشند.
- ۲- با آمادگی‌های دانش‌آموزان (فیزیکی، عاطفی، حسی و شناختی) هماهنگ باشند.
- ۳- به دانش‌آموزان فرصت ارائه و رشد احساس، تخیل و تفکر خلاق را در فعالیت‌های هنری بدهند.
- ۴- به حفظ استقلال فردی و همچنین رشد اجتماعی دانش‌آموزان توجه کنند.
- ۵- با ایجاد فضایی آزاد، زمینه مشارکت و تجربه آزاد و مستقیم دانش‌آموزان در فعالیت‌های مختلف هنری را فراهم سازند.
- ۶- دانش‌آموزان را به استفاده بهتر از زمان، وسایل، ابزارها و روش‌های هنری تشویق و هدایت کنند.
- ۷- هیچ‌یک از دانش‌آموزان را به انجام دادن کاری مجبور نکنند.
- ۸- شرایط و امکانات کلاس خود را در نظر بگیرند.
- ۹- از رسانه‌های آموزشی که بخشی از امکانات برنامه به شمار می‌آیند، در ایجاد فرصت‌های یادگیری استفاده کنند.

۱- برای مطالعه بیشتر رویکرد به فصل ۱، صفحه ۱۲ مراجعه کنید.

- ۱۰- حفظ کردن هیچ یک از مفاهیم را از دانش‌آموزان نخواهند.
- ۱۱- دانش‌آموزان را به انجام دادن و به پایان بردن فعالیت‌ها تشویق کنند.
- ۱۲- آنها را به حفظ و نگه‌داری تولیدات هنری خود تشویق کنند.
- ۱۳- تا آنجا که امکان دارد، کلیه برنامه‌های پیش‌بینی شده را اجرا کنند.
- ۱۴- از فعالیت‌های هنری برای غنا بخشیدن به ساعت درس‌های دیگر نیز استفاده کنند (راهنمای برنامه درس هنر دوره ابتدایی، ۱۳۸۲).

برای آشنا کردن دانش‌آموزان با ابزار و مواد و چگونگی استفاده از آنها می‌توانید از روش‌های آموزشی مستقیم هم استفاده کنید. اما حتی در این موارد نیز باید سعی کنید با تمهیداتی دانش‌آموزان را به فعالیت و مشارکت وادارید. به عبارت دیگر برای اجرای فعالیت‌های هنری نیز باید از روش‌های یادگیری فعال و مشارکتی جهت پرورش تخیل و خلاقیت دانش‌آموزان استفاده کرد.

در یادگیری فعال، معلم شرایطی را ایجاد می‌کند که دانش‌آموزان با یک سؤال یا مسئله مواجه شوند؛ سؤال یا مسئله‌ای که برای دانش‌آموزان تازگی دارد و ذهن آنها را درگیر می‌کند، آرامش ذهنی و تعادل آنها را برهم زده و آنان را به تفکر و حل مسئله وامی‌دارد. آنها زمانی که پاسخ را یافتند، آن را مطرح می‌کنند تا هم از درست بودنش مطمئن شوند و تأیید و تشویق دیگران را به دست آورند و هم از نظرات و راهنمایی‌های دیگران برای زیباتر و زایاتر کردن آن استفاده کنند. در فعالیت‌های هنری، پرسش‌ها و اگر هستند و برای آنها پاسخ‌های متعدد اما درست، فراوان‌اند. و از این روست که فعالیت‌های هنری بیش از سایر دروس زمینه رشد و بروز خلاقیت را فراهم می‌آورند.

جریان تفکر برای حل مسئله، با تخیل شروع می‌شود. تخیل توانایی ساختن آن چیزی است که غایب است اما در ذهن ساخته می‌شود. تخیل افراد با هم متفاوت است و هیچ دو نفری، از یک پدیده، تصور ذهنی یکسانی ندارند اما بدون تخیل مناسب، تفکر به وجود نمی‌آید. تخیل، قدم برداشتن به طرف ناشناخته‌هاست که از تجربه‌های گذشته حاصل می‌شود. این تجربه‌ها در یک حد باقی نمی‌ماند. بلکه با تجربه‌های حال در می‌آمیزند و گاه از آن نیز فراتر می‌روند.

معلم در جریان این تفکر و اکتشاف، به گونه‌ای غیر مستقیم دانش‌آموز را هدایت می‌کند تا آنچه را که در پیش رو دارد، شفاف‌تر و کامل‌تر ببیند؛ آنچه را قبلاً تجربه کرده‌است، کامل‌تر به خاطر بیاورد و تصمیم‌های خود را آگاهانه‌تر اجرا کند.

دانش‌آموزان در گروه‌های کاری خود برای هر انتخاب و تصمیم‌گیری با سؤال‌های «چگونه» و «چرا» مواجه‌اند. همه آنها باید فکر کنند، فکر خود را به گروه ارائه دهند، دلایل منطقی و احساسی (عاطفی) خود را بگویند و در نهایت همراه با دیگران تصمیم بگیرند. پس از اخذ تصمیم، همه اعضای گروه ملزم به اجرای آن هستند و هر کس باید مسئولیت خود را به بهترین صورتی که می‌تواند انجام دهد. هر سؤال، مسئله‌ای است و هر پاسخ، راه حلی برای آن محسوب می‌شود؛ بنابراین، همه دانش‌آموزان در هر لحظه فعالیت هنری با تفکر برای حل مسئله مواجه‌اند. البته شایان توجه است که در فعالیت‌های هنری پرسش‌ها و اگر هستند؛ یعنی هر پرسش پاسخ‌های درست فراوان دارد و این تجربه‌ای است که تقریباً در هیچ درس دیگری حاصل نمی‌آید. بدیهی است چون انتخاب هر گروه با گروه‌های دیگر متفاوت است در نتیجه کتاب‌های آنها نیز متفاوت خواهند بود.

با توجه به آنچه گفته شد، انجام دادن فعالیت‌های هنری و فرایند تولید محصول هنری دارای چهار مرحله است :

مرحله اول — طرح مسئله : ایجاد یک ایده یا موضوع کلی در ذهن، مثلاً : ساختن یک کتاب داستان.

مرحله دوم — تفکر : پرورش ایده یا فکر کردن برای انتخاب دقیق‌تر موضوع، ابزار و مواد و روش اجرا؛ مثلاً کتاب با صفحات آکاردئونی، با مقوای نازک به رنگ صورتی روشن، نوشتن متن قصه با روان نویس سیاه، نقاشی‌ها با مداد پاستل روغنی و... .

مرحله سوم — کاربرد : اجرای ایده با ابزار و مواد و روش انتخاب شده؛ مثلاً آماده سازی مقوای صورتی روشن، تعیین محل‌ها و جهت تا خوردن آن برای نشان دادن شکل و اندازه صفحه‌ها، تعیین جای نوشته‌ها و تصاویر در هر صفحه و... .

مرحله چهارم — استدلال : توانایی توضیح علت انتخاب‌ها و چگونگی اجرا؛ مثلاً انتخاب مدل آکاردئونی برای آن است که صفحات کتاب از ابتدا به هم متصل می‌شوند و در پایان نیازی به صحافی نیست. البته فقط دو نفر به طور هم‌زمان می‌توانند روی صفحات کار کنند و... .

این شرایط، مشابه شرایط عادی زندگی است و این تمرین‌ها فرد را برای مواجهه با مسئله، تأمل درباره آن و یافتن راه‌حل‌های جدید و درست برای آن آماده می‌کند. فرد به آرامی در این وادی به مهارت دست می‌یابد و چه بسا راه‌حلی جدید خلق می‌کند.

توجه به اصول انعطاف‌پذیری، کودک محوری، پرورش خلاقیت، تلفیق رشته‌های هنری و یادگیری مشارکتی، سرلوحه کار معلم است تا در ساعت درس هنر شرایطی را به وجود آورد که دانش‌آموزان با آزادی و احساس مسئولیت، با چگونگی طی این فرایند آشنا شوند و در آن مهارت پیدا کنند. به طور کلی، تمامی روش‌های تدریسی که اساس آنها فعالیت و مشارکت دانش‌آموز است، در اجرای برنامه قابل استفاده‌اند. پس، معلم به تناسب شرایط کلاس و موضوع فعالیت، بهترین روش‌های یاددهی — یادگیری را برای طراحی آموزشی هر فعالیت و اجرای آن به کار می‌برد.

۲— روش‌های یاددهی — یادگیری فعالیت‌های هنری

بعضی از روش‌های مناسب برای طراحی فرصت‌های آموزشی و اجرای فعالیت‌های یادگیری درس هنر به شرح زیرند.

- **روش توضیحی :** با استفاده از این روش، شما می‌توانید دانش‌آموزان را با ابزار و مواد مورد استفاده، چگونگی کار با آنها، چگونگی نگاه‌داری آنها و شفاف‌سازی نکات مبهم و مشکل‌آفرین در فرایند ارائه یک محصول هنری آشنا کنید.
- **روش پرسش و پاسخ :** در این روش که به آن روش اکتشافی یا سقراطی نیز می‌گویند، سؤال‌ها به گونه‌ای تنظیم می‌شوند که دانش‌آموزان را به تفکر وامی‌دارند. از این روش می‌توانید برای ایجاد انگیزه، پرورش ایده، روشن شدن موضوع و روش کار در رشته‌های هنری استفاده کنید.

- **روش نمایشی :** با استفاده از این روش می‌توانید فرایند انجام یک فعالیت هنری را به دانش‌آموزان نشان دهید و سپس از آنها بخواهید همان کار را انجام دهند. برای مثال، می‌توانید چگونگی استفاده درست از ابزار و مواد مختلف را به

دانش‌آموزان نشان دهید. سپس از آنها بخواهید روش‌های دیگری برای انجام دادن بهتر فعالیت مورد نظر پیدا کنند.

● **روش ایفای نقش:** در این روش شما می‌توانید از دانش‌آموزان بخواهید خود را به جای یک شخصیت فرضی قرار دهند و به تقلید حرکات، صدا، عواطف و شخصیت وی بپردازند. از این روش می‌توانید در برنامه‌های قصه، نمایش و تربیت‌شنوایی استفاده کنید.

● **روش واحد کار (پروژه):** روش واحد کار معمولاً مستلزم بررسی، جمع‌آوری اطلاعات و یافتن پاسخ حول دسته‌ای از مفاهیم است. در جریان انجام واحد کار، شما می‌توانید کلاس را از شکل معمول خارج کنید و با همکاری دانش‌آموزان در قالب فعالیت‌های کارگاهی و بحث‌های گروهی، هدف آموزشی مورد نظر را تحقق بخشید.

● **گردش علمی:** می‌توانید با ترتیب دادن بازدیدها و فعالیت‌های تجربی خارج از کلاس درس و مدرسه، فرصت‌های لازم جهت افناع حس کنجکاوی و اکتشاف را در اختیار دانش‌آموزان قرار دهید. به طور کلی، گردش علمی می‌تواند شامل دیدار از یک باغچه، باغ، بوستان، کوه، دشت، صحرا، کارگاه، نمایشگاه، فروشگاه، موزه، ساختمان و... باشد. مشاهده محیط اطراف و حتی محیط دبستان، در صورتی که امکان کسب تجربه را فراهم آورد، نیز گردش علمی محسوب می‌شود.

در اجرای درس هنر، هرگز روش یک‌پارچه و کاملی برای همه فعالیت‌ها و تمامی دانش‌آموزان وجود ندارد. معلم همیشه باید توجه داشته باشد که «برای چه منظور، برای کدام دانش‌آموزان و تحت چه شرایطی، می‌خواهد کدام فعالیت هنری را طراحی و در کلاس اجرا کند».

۳- طراحی آموزشی درس هنر

آموزش: «یاد دادن برای یادگرفتن مطلب یا موضوعی به قصد تغییر است و به بیان دیگر، مداخله‌ای برنامه‌ریزی شده در جهت بهبود موقعیت فرد و هدایت جریان رشد در تمام ابعاد است.» (سلیمان‌پور، ۱۳۸۰) در طراحی و اجرای فرایند آموزش لازم است ذوق و علاقه دانش‌آموزان در نظر گرفته شود تا میل به یادگرفتن در آنها به وجود آید. باید دانش‌آموزان را درگیر تفکر کرد تا خود آگاهانه فرایند یادگیری را طی کنند و با کشف آنچه بدان نیاز دارند، احساس موفقیت کنند.

دانش‌آموزان طی فرایند فعالیت هنری با موضوع، ابزار و مواد و روش‌های اجرایی، آن‌قدر بازی (بازی یعنی تخیل، احساس، تفکر) می‌کنند تا محصولی قابل ارائه تولید نمایند. در جریان این بازی‌ها آنها مطالب بسیاری را کشف می‌کنند و به این ترتیب، به احساس موفقیت و اعتماد به نفس دست می‌یابند.

طراحی آموزشی: «برنامه‌ریزی انتخاب و سازمان دادن به فعالیت‌هایی است که معلم و دانش‌آموزان در مسیر رسیدن به اهداف یادگیری انجام می‌دهند» (قورچیان و دیگران، ۱۳۷۷) و در اصطلاح به آن تهیه طرح درس می‌گویند.

از نظر زمان‌بندی، طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم می‌شود. معلم برای آنکه بتواند مدیریت یادگیری را به خوبی انجام دهد، لازم است برای خود طرح درس سالیانه، ماهانه و روزانه تنظیم کند.

تهیه طرح درس سالیانه : اگر سال تحصیلی ۸ ماه و هر ماه ۴ هفته در نظر گرفته شود، در یک هفته دو جلسه یک ساعته به درس هنر اختصاص دارد. بنابراین، جدولی با عنوان فعالیت‌های هنری سالیانه تنظیم می‌شود. این جدول هفت ستون دارد؛ در ستون اول فصل‌های سال تحصیلی به ترتیب آغاز سال تحصیلی، پاییز، زمستان و بهار قرار می‌گیرد. در ستون دوم، ماه‌های هر فصل به ترتیب برای پاییز : مهر، آبان، آذر، برای زمستان : دی، بهمن و اسفند و برای بهار : فروردین، اردیبهشت و خرداد نوشته می‌شود.

ستون سوم متعلق به هفته‌هاست و ستون چهارم به جلسه‌های درس هنر اختصاص دارد. ستون پنجم، در بردارنده تاریخ اجرای هر یک از فعالیت‌های هنری در کلاس است. در ستون ششم، عنوان فعالیت‌های هنری قرار می‌گیرد و در ستون هفتم، ابزار و مواد مورد نیاز برای هر فعالیت نوشته می‌شود.

با مراجعه به جدول فعالیت‌های یادگیری در بخش دوم کتاب که شامل محتوای برنامه درسی هنر است، طرح درس سالیانه تنظیم می‌شود. برای تنظیم این جدول باید موارد زیر مورد توجه قرار گیرند.

- ۱- تعطیلات رسمی (از روی تقویم)
- ۲- فصل امتحانات نیم سال و پایان سال تحصیلی
- ۳- ارتباط با طبیعت حداقل دو مرتبه اجرا شود؛ یکی در اوایل سال تحصیلی و یکی در فصل بهار که طبیعت با ویژگی‌های کاملاً متفاوت قابل مشاهده است.
- ۴- بازدید مربوط به آشنایی با میراث فرهنگی و هنری
- ۵- تنوع رشته‌ها و تنوع طلبی دانش‌آموزان
- ۶- زمان لازم برای اجرای کامل یک فعالیت (تک رشته‌ای یا تلفیقی)
- ۷- تنظیم فعالیت‌ها از آسان به سخت و از ساده به پیچیده
- ۸- ارتباط افقی فعالیت‌های هنری با سایر دروس
- ۹- هماهنگی فعالیت با مناسبت‌های دینی و ملی
- ۱۰- در دسترس و آماده بودن ابزار و مواد
- ۱۱- ایجاد فرصت لازم برای آمادگی دانش‌آموزان (تهیه ابزار و مواد، گردآوری اطلاعات، تصمیم گرفتن برای موضوع

و روش کار و...)

- ۱۲- آمادگی معلم برای اجرای برنامه
- ۱۳- آمادگی فضا و سایر شرایط و امکانات برای اجرای برنامه
- ۱۴- تناسب فصل و شرایط اقلیمی با موضوع فعالیت
- ۱۵- رعایت تقدم و تأخر فعالیت‌های وابسته به هم یا تلفیقی

بعضی از فعالیت‌ها باید به طور مستقل در یک ساعت درس انجام شوند و بعضی از آنها نیز در تلفیق با برنامه‌های دیگر، چند جلسه را پوشش می‌دهند. لازم است بعضی از فعالیت‌ها به صورت فردی، بعضی در گروه‌های کوچک و بعضی دیگر در گروه‌های بزرگ انجام شوند.

با توجه به اصل انعطاف‌پذیری و سایر اصول برنامه، ستون ششم طرح درس سالیانه خود را مدتی قبل از اجرای هر برنامه تنظیم کنید. در تنظیم این ستون، توزیع متناسب همه رشته‌ها و فعالیت‌های مربوط به آنها و هماهنگی با سایر دروس را مدنظر قرار دهید. جای تعطیلات به هر مناسبتی که باشد، خالی می‌ماند.

در ستون هفتم نیز در مقابل هر فعالیت ابزار و مواد مورد نیاز نوشته می‌شود. در صورتی که این جدول تنظیم شود، معلم هر هفته می‌تواند برنامه درسی هر جلسه و ابزار و موادی را که در آن هفته لازم است، به موقع به دانش‌آموزان یادآوری کند و خود نیز برای طراحی آموزشی روزانه و اجرای آن آماده شود.

در پایان سال تحصیلی، جدول طرح درس سالیانه کامل می‌شود و نمایی از همه فعالیت‌های هنری که دانش‌آموزان با راهنمایی معلم انجام داده‌اند، فراهم می‌آید. نمونه جدول فعالیت‌های سالیانه برای فصل پاییز در صفحه بعد گنجانده شده است. برای دو فصل بعد نیز جداول مشابهی تنظیم کنید.

شما می‌توانید در پایان سال تحصیلی، جدول خود را بررسی کنید و از تجربه‌های حاصل، برای سال بعد بهره‌گیری کنید.

۱- تعطیلات: مانند تعطیلات رسمی اعیاد یا عزاداری‌ها، ایام امتحانات یا تعطیلی‌هایی که بر اثر بارش زیاد برف و باران پیش می‌آیند، در جدول خالی می‌مانند.

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز
پاییز	مهر	اول	۱			
		دوم	۲			
			۳			
		سوم	۴			
		چهارم	۵			
			۶			
	آبان	اول	۷			
		دوم	۸			
			۹			
		سوم	۱۰			
		چهارم	۱۱			
			۱۲			
آذر	اول	۱۳				
	دوم	۱۴				
		۱۵				
	سوم	۱۶				
	چهارم	۱۷				
		۱۸				

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز
زمستان	دی	اول	۱			
		دوم	۲			
			۳			
		سوم	۴			
		چهارم	۵			
			۶			
	بهمن	اول	۷			
		دوم	۸			
			۹			
		سوم	۱۰			
		چهارم	۱۱			
			۱۲			
	اسفند	اول	۱۳			
		دوم	۱۴			
			۱۵			
		سوم	۱۶			
		چهارم	۱۷			
			۱۸			

فهرست فعالیت‌های هنری سالیانه

فصل	ماه	هفته	جلسه	تاریخ	عنوان فعالیت‌های هنری	ابزار و مواد مورد نیاز
بهار	فروردین	اول	۱			
		دوم	۲			
			۳			
		سوم	۴			
		چهارم	۵			
			۶			
	اردیبهشت	اول	۷			
		دوم	۸			
			۹			
		سوم	۱۰			
		چهارم	۱۱			
			۱۲			
خرداد	اول	۱۳				
	دوم	۱۴				
		۱۵				
	سوم	۱۶				
	چهارم	۱۷				
		۱۸				

طراحی آموزشی روزانه : پس از آشنایی با طرح درس سالیانه و کسب آمادگی برای تهیه آن، برای اجرای برنامه در هر جلسه به طراحی آموزشی نیاز است. طراحی آموزشی یک جلسه درس یا طرح درس روزانه، مدل‌های مختلفی دارد. بعضی از این مدل‌ها بسیار وسیع‌اند و تمام جزئیات در آنها ثبت می‌شود. بعضی نیز خلاصه‌اند و چهارچوب کلی آنچه را در کلاس واقع می‌شود، نشان می‌دهند.

از آنجا که تربیت هنری از ظرفیت‌های قابل توجهی در زمینه انعطاف‌پذیری، کودک محوری، پرورش خلاقیت و یادگیری مشارکتی برخوردار است، محتوای آن جامع است و قابلیت تلفیق درونی بسیار دارد. طراحی آموزشی آن نیز خلاصه و در حد تبیین چارچوب کلی فعالیت‌هاست.

همان‌طور که قبلاً اشاره شد، هر یک از فعالیت‌های هنری می‌تواند به صورت مجزا یا به شکل تلفیقی از دو یا چند فعالیت انجام شود. بنابراین، طراحی آموزشی نیز می‌تواند به صورت تک رشته‌ای یا تلفیقی از چند رشته، تهیه و اجرا شود. در بخش طراحی آموزشی به ترتیب یک نمونه تک رشته‌ای و یک نمونه تلفیقی ارائه می‌شود.

طراحی آموزشی تک رشته‌ای

طراحی آموزشی در پنج گام به ترتیب زیر اجرا می‌شود.

گام اول – ایجاد انگیزه : در این مرحله، دانش‌آموزان با موضوع فعالیت آشنا می‌شوند و انگیزه لازم برای شروع فعالیت را کسب می‌کنند. جلب توجه دانش‌آموزان به تجربه‌های قبلی که با موضوع ارتباط دارند، می‌تواند به آنها برای هر چه بهتر انجام دادن فعالیت هنری کمک کند.

شما می‌توانید با هر روشی توجه دانش‌آموزان را به فعالیت جدید جلب کنید. مهم این است که دانش‌آموزان انگیزه کافی برای انجام دادن فعالیت را کسب کنند. جلب توجه آنها به تجربیات گذشته از طریق نشان دادن یک تصویر، ابزار، وسایل و مواد مورد نیاز برای انجام دادن فعالیت مورد نظر یا بیان یک خاطره، می‌تواند در این راه به شما کمک کند.

گام دوم – پرورش ایده (تعیین فعالیت) : فعالیت در نظر گرفته شده را برای دانش‌آموزان روشن نمایید. از آنها بخواهید درباره آن به‌طور فردی یا گروهی و با توجه به نوع فعالیت به تفکر، تخیل، گفت‌وگو و جمع‌آوری اطلاعات جهت پرورش ایده پردازند. مهم‌ترین نکته این است که به دانش‌آموزان فرصت کافی برای فکر کردن، انتخاب کردن و تصمیم‌گیری داده شود. چنانچه انجام دادن فعالیت مستلزم استفاده از ابزار و مواد خاصی است، مطمئن شوید که همه دانش‌آموزان آن را در اختیار دارند.

گام سوم – انجام دادن فعالیت هنری : در این مرحله، دانش‌آموزان ایده‌های خود را به صورت فردی یا گروهی به اجرا در می‌آورند. اجرای ایده توسط دانش‌آموزان می‌تواند تولید یک محصول هنری (مثل نقاشی و کاردستی) یا فرایند انجام دادن یک فعالیت هنری (همچون قصه و نمایش) باشد.

در این مرحله نیز همچون مرحله قبل، مهم‌ترین مسئله ایجاد فضایی است که دانش‌آموزان بتوانند در آن آزادانه و با

اعتماد به نفس به فعالیت بپردازند. آزادی و خود باوری شادی و نشاط را برای کلاس شما به ارمغان خواهد آورد.

گام چهارم و پنجم: جمع‌بندی و بحث و تبادل نظر در مورد محصول یا فعالیت هنری: چنانچه فعالیت هنری به تولید یک محصول هنری منتج شود، محصولات هنری دانش‌آموزان به نمایش گذاشته می‌شود. در هر جلسه می‌توانید کارهای هنری چند نفر را (به تناسب وقت کلاس) انتخاب کنید. سپس از فرد تولیدکننده کار هنری و سایر دانش‌آموزان بخواهید در مورد آن توضیح دهند. این توصیفات می‌تواند شامل توضیحاتی در مورد مراحل مختلف فعالیت شامل چگونگی فرایند ایده‌یابی، انتخاب ابزار و مواد و وسایل مورد نیاز و چگونگی اجرا باشد. سپس از دانش‌آموزان خواسته شود تا احساس خود را نسبت به کار خود و دیگران بیان کنند. در پایان، تولیدکننده کار هنری به این پرسش پاسخ می‌دهد که «اگه دوباره بخوای این فعالیت را انجام بدی، آیا همین روش رو انتخاب می‌کنی؟»

در ارزشیابی فعالیت‌هایی مثل قصه، ابتدا قصه‌گو یا گروه مجری قصه در مورد نحوه ارائه یا اجرای قصه خود توضیح می‌دهد. قصه را چگونه انتخاب کرده‌است؟ چگونه برای اجرای قصه در کلاس آماده شده‌است؟ آیا از اجرای خود راضی است؟ به نظر خودش، کدام قسمت قصه را بهتر اجرا کرده است؟ نقاط قوت قصه‌گویی او کدامند؟ برای اجرای بهتر قصه و جذب بیشتر شنوندگان چه کارهایی باید انجام دهد؟ در ادامه، یک یا چند نفر از دانش‌آموزان در مورد نحوه اجرای قصه و نقاط قوت آن، اظهار نظر می‌کنند. همچنین اگر پیشنهادی برای اجرای بهتر قصه دارند، ارائه می‌دهند.

در پایان، معلم ضمن جمع‌بندی نظرهای کلی خود را می‌دهد و راهکارهای پیشنهادی خود را برای اجرای بهتر بیان می‌کند. پس از تشویق نقاط قوت اجرا و تشکر از مجریان و سایر دانش‌آموزان، همه پوשה کار خود را کامل می‌کنند. گفت‌وگو درباره کارها، بررسی و توصیف آنها در کسب تجربه‌های هنری مفید است و دانش‌آموزان را به آرامی به سمت نقد هنری ساده سوق می‌دهد. همچنین، به آنها می‌آموزد که ضمن اظهار نظر، به نظر دیگران هم در سکوت کامل گوش فرادهند، به آن توجه کنند و احترام بگذارند.

در تهیه و اجرای طراحی آموزشی لازم است معلم به مدیریت زمان توجه کند. ساعت درسی ۵۰ دقیقه است. این زمان محدود باید طوری سازمان‌دهی شود که چهارگام اساسی به راحتی طی شوند. معمولاً گام اول به فرصت کمی نیاز دارد اما گام دوم و سوم به زمان بیشتری نیازمندند تا فراگیرندگان بتوانند ایده‌های خود را پرورش دهند، با ابزار و موادی که در اختیار دارند ایده‌هایشان را اجرا کنند و به نتیجه برسند. در فعالیت‌هایی مثل نقاشی و کاردستی گام سوم بسیار اساسی است؛ زیرا آشنایی با ابزار و مواد، روش کار و سپس فرایند تولید تا رسیدن به محصول نهایی و ارائه آن در این مرحله انجام می‌شود. همچنین توجه داشته باشید که در طراحی و اجرای آن زمینه رشد کدام یک از هوش‌های فراگیرندگان خود را فراهم می‌آورید. دقت کنید با طرح چه سؤال‌هایی و تفکر درباره چه مطالبی و اجرای چه فعالیت‌هایی این زمینه غنی‌تر خواهد شد. به اهداف درس هنر نیز توجه داشته باشید. فعالیتی که طراحی کرده‌اید و در کلاس اجرا می‌کنید، دانش‌آموزان را در رسیدن به کدام یک از هدف‌ها کمک می‌کند؟

فعالیت‌های یاددهی - یادگیری

گام	نقش معلم	نقش فراگیر	روش یاددهی - یادگیری	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
اول	ایجاد انگیزه	توجه و پاسخ‌گویی انتخاب یا تولید ایده هنری	توضیح، سخنرانی، پرسش و پاسخ، نمایش	متناسب با موضوع	۵
دوم	توضیح فعالیت و ارائه اطلاعات	فکر کردن پرورش ایده هنری	گروه‌های کوچک	***	۱۰
سوم	اعلام انجام فعالیت	انجام دادن فعالیت اجرای ایده هنری	گروه‌های کوچک، واحد کار	متناسب با موضوع	۲۵
چهارم	جمع‌بندی یا جمع‌آوری تولید هنری فراگیرندگان	ارائه تولید هنری یا نمایشگاه	نمایشی، پرسش و پاسخ		۵
پنجم	ارزشیابی (جمع‌بندی نظر فراگیرندگان و ارائه نظر کلی)	بررسی و توصیف فرایند تولید هنری خود و دیگران، و ثبت در پوشه کار	پرسش و پاسخ، توضیح		۵
	جمع				۵۰

طراحی آموزشی تلفیقی

طراحی آموزشی تلفیقی از چند رشته هنری که معمولاً یک رشته محور اصلی سایر فعالیت‌ها قرار می‌گیرد، تشکیل شده است. در این مثال، محور اصلی قصه است که با نمایش و تربیت شنوایی همراه می‌شود و با نقاشی و کاردستی ادامه می‌یابد و کامل می‌شود. این برنامه در سه تا پنج جلسه متوالی قابل اجراست و برای هر جلسه یک جدول طراحی آموزشی لازم است.

ابتدا قصه‌ای مناسب انتخاب می‌شود؛ دانش‌آموزان در قصه‌گویی مشارکت می‌کنند و هر کدام، اجرای نقش یکی از عناصر قصه را بر عهده می‌گیرند. تشکیل گروه و تقسیم کار را دانش‌آموزان انجام می‌دهند و معلم فقط برکار آنها نظارت می‌کند. دانش‌آموزان برای ارائه و اجرای زیباتر قصه، با استفاده از آنچه در کاردستی و نقاشی آموخته‌اند، وسایلی را آماده می‌کنند. پس از پایان قصه که با اجرای نقش همراه است، گفت و گوهای پایان قصه انجام می‌شود. معمولاً این برنامه به یک جلسه کامل نیاز دارد.

در آغاز جلسه دوم، از دانش‌آموزان بخواهید یک دقیقه سکوت کنند و با چشمان بسته، قصه گفته شده را تجسم کنند و به یاد آورند. آن‌گاه چشمان خود را باز کنند و بگویند که از نظر آنها کدام قسمت قصه زیباتر و جذاب‌تر بوده است. در ادامه، درباره تمامی چیزهایی که در آن صحنه قصه ممکن است وجود داشته باشد، فکر کرده و آنها را در ذهن خود مجسم سازند، سپس با ابزار و موادی که در اختیار دارند، آنچه را در ذهن خود مجسم کرده‌اند، نقاشی و رنگ آمیزی کنند.

برای جلسه سوم، از بچه‌ها بخواهید تا دوباره به قصه فکر کنند؛ همه صحنه‌های آن را به خاطر بیاورند و به چیزهایی که می‌شود از آنها کاردستی ساخت، بیشتر فکر کنند. می‌توانید قبلاً به بچه‌ها بگویید که درباره کاردستی مناسب قصه و ابزار و مواد مورد نیاز فکر کنند و ابزار و مواد را همراه بیاورند و در کلاس به ساختن کاردستی مورد نظر خود پردازند.

مثلاً بعضی از بچه‌ها می‌توانند با قطعه‌های پارچه یا کاغذ رنگی، شاخه‌های کوچک خشک‌شده، سنگ و سایر دور ریختنی‌ها، تصویرهایی از عناصر و فضاهای قصه را بسازند (کلاژ) و با نقاشی آنها را کامل کنند. یا با گل رس مجسمه حیوانات قصه را بسازند. بگذارند یک هفته بماند و خشک شود و در هفته بعد (جلسه چهارم) آن را رنگ بزنند.

معلم می‌تواند این برنامه را با روش‌های مختلف، طراحی و در چند جلسه متوالی اجرا کند. پیوستگی و ارتباط فعالیت‌ها تلاش بیگیر دانش‌آموزان را برمی‌انگیزد و یادگیری عمیق مفاهیم قصه و تجسم و تخیل وسیع فضای آن می‌شود و تا مدتی آنها را به تفکر وامی‌دارد. تنوع فعالیت‌ها از سویی زمینه تقویت همه هوش‌ها را فراهم می‌سازد؛ از سویی دیگر، این تنوع باعث شادی و نشاط دانش‌آموزان است.

در جریان فعالیت‌های گفته شده، بخشی از کارها مشارکتی و بخشی فردی است. در هر دو مورد، تعامل بسیار خوبی بین بچه‌ها جریان پیدا می‌کند که آنها را برای ادامه فعالیت‌ها یاری می‌دهد. همچنین با مشاهده فعالیت‌ها و محصولات هنری یکدیگر در زمینه‌های مختلف، تجربه‌های هنری بسیاری کسب می‌کنند.

در جریان طراحی آموزشی تلفیقی نیز، علاوه بر تربیت هنری به توسعه هوش‌های چندگانه و تحقق اهداف در حوزه‌های مختلف توجه کنید.

فعالیت‌های یاددهی - یادگیری (جلسه اول - قصه‌گویی همراه با اجرای نقش)

جلسه	گام	نقش معلم	نقش دانش‌آموز	روش	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
۱- قصه‌گویی همراه با اجرای نقش	اول	ایجاد انگیزه	آمادگی برای گوش دادن به قصه	پرسش و پاسخ یا ...	متناسب با موضوع	۵
	دوم	توضیح روش قصه‌گویی با ایفای نقش (گروهی)	آماده شدن گروه قصه‌گو	توضیحی و ...	متناسب با موضوع	۱۰
	سوم	دعوت گروه قصه‌گو	اجرای قصه - توجه	ایفای نقش	متناسب با موضوع	۱۵
	چهارم	جمع‌بندی طرح سؤال از قصه	بررسی قصه، تفکر، تخیل، پاسخ‌گویی	بحث گروهی، پرسش و پاسخ	-	۱۰
	پنجم	ارزشیابی	بررسی اجرا	پرسش و پاسخ	پوشه کار	۱۰

فعالیت‌های یاددهی - یادگیری (جلسه دوم - نقاشی برای قصه)

جلسه	گام	نقش معلم	نقش دانش‌آموز	روش	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
۲- نقاشی برای قصه	اول	ایجاد انگیزه	آمادگی برای نقاشی از قصه (انتخاب ایده)	پرسش و پاسخ یا ...	-	۵
	دوم	دعوت به فکر کردن، تجسم فضا و انتخاب صحنه، ابزار و مواد و روش نقاشی	تفکر، تخیل، ساختن تصویر ذهنی، مشورت، انتخاب صحنه، ابزار و مواد و روش نقاشی (پرورش ایده هنری)	توضیحی، بحث در گروه‌های کوچک	-	۵
	سوم	دعوت به نقاشی	اجرای نقاشی (تبدیل ایده به تولید هنری)	واحد کار	ابزار و مواد نقاشی	۲۵
	چهارم	دعوت به جمع‌آوری	ارائه نقاشی‌ها (تشکیل نمایشگاه)	نمایشی	گیره و طناب	۵
	پنجم	ارزشیابی	بررسی اجرا	پرسش و پاسخ، توضیحی	نمایشگاه نقاشی و پوشه کار	۱۰

فعالیت‌های یاددهی - یادگیری (جلسه سوم - ساختن کاردستی با گل رس برای قصه)

جلسه	گام	نقش معلم	نقش دانش آموز	روش	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
۳- کاردستی برای قصه	اول	ایجاد انگیزه	آمادگی برای ساختن کاردستی متناسب با قصه (انتخاب یا تولید ایده)	پرسش و پاسخ یا ...	-	۵
	دوم	دعوت به فکر کردن، تجسم فضای قصه و انتخاب کاردستی مناسب	تفکر، تخیل، ساختن تصویر ذهنی، مشورت برای انتخاب نوع کاردستی و ابزار و مواد و روش اجرا (پرورش ایده هنری)	توضیحی، بحث در گروه‌های کوچک	-	۵
	سوم	دعوت به ساختن کاردستی	ساختن کاردستی (تبدیل ایده به تولید هنری)	واحد کار	گل رس و سایر ابزار و مواد کاردستی	۲۵
	چهارم	دعوت به جمع‌آوری	ارائه کاردستی‌ها (تشکیل نمایشگاه)	نمایشی	میز معلم	۵
	پنجم	ارزشیابی	بررسی اجرا	پرسش و پاسخ، توضیحی	نمایشگاه کاردستی	۱۰

شیء گلی حدود یک هفته زیر پوشش نایلونی سوراخ دار به آرامی خشک می‌شود. در هفته بعد آن را رنگ آمیزی کنند.

فعالیت‌های یاددهی - یادگیری (جلسه چهارم - رنگ آمیزی و تکمیل کاردستی)

جلسه	گام	نقش معلم	نقش دانش آموز	روش	ابزار و مواد	زمان (دقیقه)
۴- رنگ آمیزی و تکمیل کاردستی	اول	ایجاد انگیزه	آمادگی برای رنگ آمیزی کاردستی (انتخاب یا تولید ایده)	پرسش و پاسخ یا ...	-	۵
	دوم	دعوت به فکر کردن، تجسم فضای قصه و انتخاب رنگ برای کاردستی	تفکر، تخیل، ساختن تصویر ذهنی، مشورت برای انتخاب رنگ‌ها و روش اجرا (پرورش ایده هنری)	توضیحی، بحث در گروه‌های کوچک	-	۵
	سوم	دعوت به رنگ آمیزی و پوشش کاردستی با روغن جلا	رنگ آمیزی کاردستی و زدن روغن جلا (تبدیل ایده به تولید هنری)	واحد کار	پیش‌بند، قلم مو، گواش، آب، نایلون، روغن جلا، کمی اسفنج، دستکش یک بار مصرف	۲۵
	چهارم	دعوت به جمع‌آوری	ارائه کاردستی‌های رنگ شده و براق شده (تشکیل نمایشگاه)	نمایشی	میز معلم	۵
	پنجم	ارزشیابی	بررسی اجرا	پرسش و پاسخ، توضیحی	نمایشگاه کاردستی و پوشه کار	۱۰

فصل دوم

ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

«ارزشیابی، فرایندی نظام‌دار برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات است» (سیف، ۱۳۷۸). ارزشیابی فعالیت‌های هنری، شامل قضاوت درباره کیفیت فعالیت‌ها و عملکرد و کوشش‌های هنری دانش‌آموزان و محصولات هنری تولید شده توسط آنها و مقایسه نتایج حاصل با هدف‌های از پیش تعیین‌شده برنامه درسی هنر است. از آنجا که از نتایج حاصل از ارزشیابی برای بهبود فرایند یاددهی - یادگیری استفاده می‌شود، می‌توان از آن به عنوان جزئی جدا ناپذیر از این فرایند نام برد.

رویکرد ارزشیابی

با توجه به ماهیت درس هنر، برای ارزشیابی از فعالیت‌های انجام شده در رشته‌های مختلف هنری، از رویکرد سنجش پویا به جای رویکردهای سنتی مرسوم، که بیشتر جنبه ایستایی دارند، استفاده شده است. در رویکردهای سنتی بیشتر بر پیامدها و نتایج تأکید می‌شود. اما رویکرد سنجش پویا بر فرایندهای روان شناختی تأکید دارد. به عبارت دیگر، در این رویکرد هدف ارزشیابی بیشتر ایجاد توانایی یادگیری است تا میزان مطالب یاد گرفته شده.

ضرورت توصیف فعالیت‌ها و محصولات هنری تولید شده: برای عمق بخشیدن به فرایند یاددهی - یادگیری فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان، ارزشیابی به عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از این فرایند باید به گونه‌ای طراحی شود و اطلاعات مورد نیاز برای مربی و متربی به گونه‌ای فراهم آید که بتواند به آنها در شناخت مسائل و مشکلات یادگیری، رفع آنها و رسیدن به اهداف تعلیم و تربیت کمک کند. برای رسیدن به این مهم لازم است نتایج حاصل از ارزشیابی مورد تجزیه و تحلیل و توصیف قرار گیرد. علاوه بر این، از آنجا که انتظارات برنامه درسی هنر و مشخصاً تربیت هنری بیشتر به کسب مهارت‌ها و ایجاد منش‌های تفکر توجه دارد، لازم است از روش‌ها و ابزارهای کیفی مانند پوشه کار^۱، ابزارهای مبتنی بر مشاهده (مقیاس درجه‌بندی و...)، خود ارزشیابی، دیگر ارزشیابی (هم‌سال سنجی) و بحث و گفت‌وگوهای کلاسی استفاده شود. نتیجه اطلاعات جمع‌آوری شده با روش‌ها و ابزارهای یاد شده، به معلم اجازه می‌دهد که توصیفی از فرایند فعالیت هنری و محصول هنری تولید شده، توانایی‌ها و مهارت‌های کسب شده، استعدادها، تمایلات و علایق دانش‌آموز در زمینه‌های هنری و در جهت اهداف برنامه درسی هنر تهیه کند. معلم از این طریق می‌تواند چگونگی رشد و پیشرفت هنری هر دانش‌آموز را به خودش، والدینش، اولیای مدرسه و هر یک از عناصر نظام آموزش و پرورش نشان دهد و درباره آن به بحث بپردازد. این توصیف‌ها، که حاصل سنجش‌ها و ارزشیابی ناشی از آن است، در کارنامه و پرونده تحصیلی دانش‌آموزان ثبت می‌شود تا برای شناخت، راهنمایی و هدایت آنان در آینده مورد استفاده قرار گیرد.

۱- پوشه کار هنر مجموعه‌ای از کارهای دانش‌آموز است که تلاش‌ها، رشد و پیشرفت او را در فعالیت‌های هنری نشان می‌دهد.

اصول ارزشیابی از فعالیتهای هنری دانش‌آموزان عبارت‌اند از:

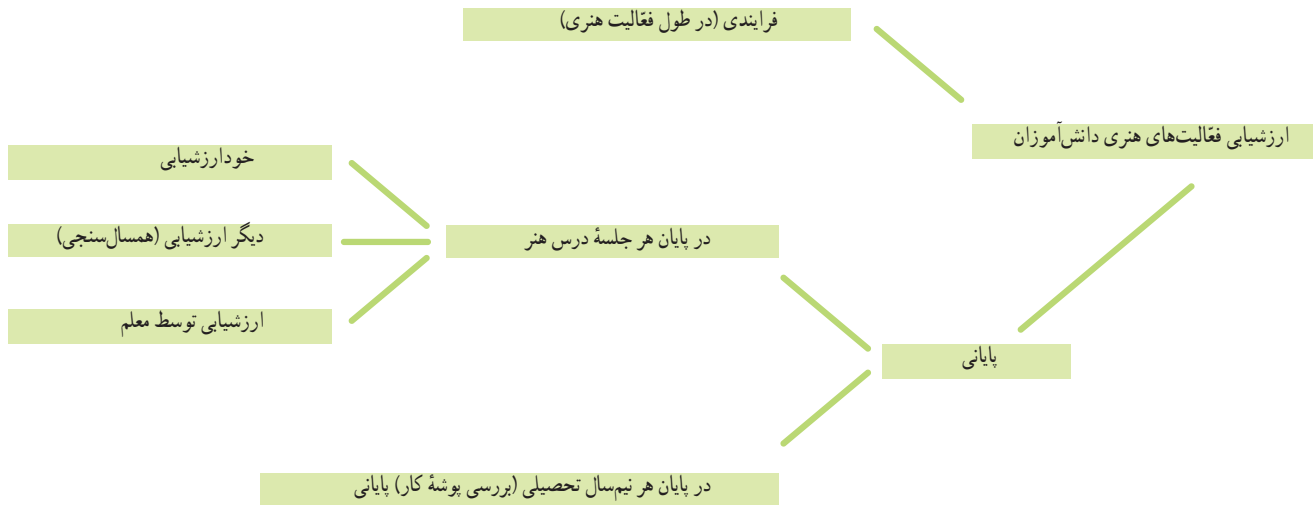
- ۱- ارزشیابی از فعالیتهای هنری دانش‌آموزان به‌طور تکوینی و در جریان فعالیتهای انجام می‌شود.
- ۲- ارزشیابی از پیشرفت هر دانش‌آموز نسبت به فعالیتهایی که خود او انجام می‌دهد و با توجه به اصل تفاوت‌های فردی سنجیده می‌شود.
- ۳- در ارزشیابی لازم است به نوع ابزار و وسایل و موادی که هر دانش‌آموز به‌کار می‌برد، توجه شود؛ زیرا نوع و کیفیت آنها در فرایند فعالیت و محصول نهایی آن مؤثر است.
- ۴- در ارزشیابی رشد توانایی‌های هنری دانش‌آموزان، و استعدادها و تمایلات فردی آنان مورد توجه قرار می‌گیرد.
- ۵- در ارزشیابی، به فرایند فعالیت و به محصول نهایی طوری توجه می‌شود که دانش‌آموزان به استمرار بخشیدن به کارها و فعالیتهای هنری خود تشویق شوند.
- ۶- ارزشیابی فعالیتهای هنری فرایندی پویاست که با مشارکت معلم، دانش‌آموز (خود ارزشیابی) و سایر هم‌کلاسی‌های او (دیگر ارزشیابی یا هم‌سال‌سنجی) انجام می‌شود.
- ۷- در ارزشیابی فعالیتهای هنری، ویژگی‌های هنری مثبت و برجسته کار هر دانش‌آموز مورد توجه و تأکید قرار می‌گیرد.
- ۸- تمامی فعالیتهای هنری دانش‌آموزان، جذاب و باارزش است؛ بنابراین، از مطرح کردن قضاوت‌هایی که به یأس و ناامیدی و از بین رفتن انگیزه فعالیت هنری آنها منجر می‌شود، باید پرهیز کرد.
- ۹- ارزشیابی از فعالیتهای هنری دانش‌آموزان به صورت کیفی (توصیفی) انجام می‌گیرد؛ بنابراین، نباید به فعالیتهای و محصولات هنری آنها نمره داد.^۱

هدف‌های ارزشیابی از فعالیتهای هنری

- ۱- تشخیص نیازها، علایق و استعدادهای دانش‌آموزان برای پرورش آنها و ایجاد زمینه برای شکوفایی خلاقیت هنری؛
- ۲- آگاهی از میزان پیشرفت هنری دانش‌آموزان و حصول اطمینان از تحقق اهداف برنامه درسی هنر؛
- ۳- اصلاح و بهبود فرایند یاددهی - یادگیری؛
- ۴- توجه به رشد همه‌جانبه دانش‌آموزان و تفاوت‌های فردی در فرایند یاددهی - یادگیری؛
- ۵- تقویت اعتماد به نفس در دانش‌آموزان؛
- ۶- افزایش بهداشت روانی محیط‌های آموزش رسمی درس هنر؛
- ۷- ارتقای تحصیلی دانش‌آموزان.

۱- تا زمان اجرای سراسری ارزشیابی کیفی برای کلیه دروس دوره ابتدایی، در هر نیم سال لیست نمره هنر را مانند سایر دروس به دفتر مدرسه بدهید.

چگونگی اجرای ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان: ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان به دو شکل فرایندی و پایانی^۱ انجام می‌شود.

به وسیله ارزشیابی فرایندی معلم می‌تواند در هر جلسه ضمن مشاهده فرایند تولید هنری دانش‌آموزان، برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری تعدادی از آنها را تکمیل کند. همچنین، موارد خاصی را که به نظرش می‌رسد، در این برگه ثبت کند و مواردی را که از نظر او ضرورت دارند، در پوشه کار دانش‌آموزان یا دفتر یادداشت خودش بنویسد. همچنین، در طول هر نیم‌سال تحصیلی، دست کم دو مرتبه برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان را تکمیل کند.

ضرورت دارد معلم در اجرای طراحی آموزشی خود، به مدیریت زمان در هر جلسه درس هنر اهمیت دهد؛ به گونه‌ای که علاوه بر ارزشیابی‌ای که طی فرایند فعالیت هنری دانش‌آموزان انجام می‌دهد، فرصت کافی برای ارزشیابی پایانی نیز داشته باشد. در پایان هر جلسه از کلاس هنر برای فعالیت‌های نقاشی و کاردستی، شما می‌توانید به کمک بچه‌ها یک نمونه را انتخاب کنید. این انتخاب یا تصادفی است یا به علت ویژگی آن صورت می‌گیرد؛ برای مثال، در یک اثر نقاشی، روش خاصی در رنگ‌آمیزی به کار رفته است یا خلاقیت ویژه‌ای وجود دارد که خوب است همه بچه‌ها به آن دقت کنند. در ابتدا، دانش‌آموزی که آن محصول هنری را تولید کرده است، در جلوی کلاس، کار خود را به سایر دانش‌آموزان نشان می‌دهد و با توضیح مختصری، مراحل انتخاب ایده، پرورش ایده و اجرای ایده را برای دوستانش توضیح می‌دهد: چگونه فکر کرده است؟ چگونه انتخاب کرده و کار خود را از کجا و با چه ابزار و موادی شروع کرده و کدام قسمت کار به نظر او زیباتر است؟ در ادامه این فعالیت، یکی از دانش‌آموزان را دعوت کنید تا در مورد این محصول هنری توضیح دهد و نظر خود را بگوید. این گفت‌وگو را می‌توانید به صورت گروهی ترتیب دهید.

۱- ارزشیابی پایان هر جلسه درس، در طول سال تحصیلی می‌تواند به منزله ارزشیابی فرایندی یا تکوینی یا مستمر باشد.

در پایان، نوبت معلم است که علاوه بر جمع‌بندی همهٔ نظرها، نظر خود را در مورد محصول هنری تولید شده بگوید: ویژگی‌های مثبت کار چیست؟ برای بهتر شدن کار، رعایت چه نکته‌های دیگری لازم است؟ شما می‌توانید در صورت ضرورت، جمع‌بندی نظرها را در یک سطر پشت کار (در کنار شناسنامهٔ کار) ثبت کنید. سپس هر یک از دانش‌آموزان کارش را در پوشهٔ کار خود قرار دهد و نظرش را در برگ فهرست فعالیت‌های هنری بنویسد. ارزشیابی پایانی در پایان هر نیم سال نیز به بررسی پوشهٔ کار دانش‌آموزان و ترسیم نمایی کلی از میزان تحقق اهداف آموزشی برای هر یک از دانش‌آموزان اختصاص دارد.

روش و ابزارهای ارزشیابی

ابزارهای ارزشیابی از فعالیت‌ها و محصولات هنری دانش‌آموزان عبارت‌اند از:

۱- پوشهٔ کار فعالیت‌های هنری

پوشه کار، مجموعه شواهد نظام‌دار و سازمان‌یافته‌ای از فعالیت‌های دانش‌آموزان است. معلم با استفاده از این شواهد بر سطح رشد دانش، مهارت و نگرش‌های فراگیرندگان نظارت دارد. دانش‌آموزان در جمع‌آوری شواهد، انتخاب ملاک‌ها و قضاوت‌های ارزشی آن مشارکت دارند (خوش خلق، ۱۳۸۲).

فواید پوشهٔ کار به شرح زیر است.

- ۱- دانش‌آموزان را به افرادی مستقل، فعال و مسئولیت‌پذیر تبدیل می‌کند.
- ۲- باعث بهبود انگیزهٔ یادگیری می‌شود.
- ۳- ابزار مناسب برای نشان دادن فرایند یادگیری است.
- ۴- ابزاری برای سنجش انواع مهارت‌هاست.
- ۵- از طریق پرورش مهارت‌های فراشناختی^۱، هوشیاری نسبت به یادگیری ایجاد می‌کند.
- ۶- مهارت‌های اجتماعی را پرورش می‌دهد.
- ۷- برای معلم و دانش‌آموزان فرصت‌های گفت‌وگو ایجاد می‌کند.
- ۸- سنجش را به آموزش پیوند می‌دهد.
- ۹- نیم‌رخ^۲ از توانایی‌های فراگیرنده فراهم می‌آورد.

۱- مهارت‌های فراشناختی (metaCognitive) هوشیاری و آگاهی فرد نسبت به فرایند تفکر (شناخت و یادگیری) خود است.

۲- نیم‌رخ (Profile) نمای کلی یک پدیده است.

هریک از دانش‌آموزان از ابتدای سال یک پوشه مناسب برای فعالیت‌های هنری خود تهیه می‌کند. روی این پوشه نام و نام خانوادگی و نام کلاس خود را می‌نویسد. در داخل پوشه یک برگ فهرست فعالیت‌های هنری برای ثبت فعالیت‌ها قرار می‌دهد. در این برگه^۱ تاریخ، شماره ردیف، عنوان فعالیت، توضیح فعالیت انجام شده و احساس و نظر خود در مورد فعالیت انجام شده در هر جلسه را ثبت می‌کند.

برای فعالیت‌هایی مثل تربیت شنوایی یا قصه و نمایش، که محصولی مانند نقاشی ندارد، تنها ثبت فعالیت کافی است و نمونه‌ای در پوشه کار اضافه نخواهد شد. برای بعضی از فعالیت‌های کاردستی که حجم بزرگ دارند و در پوشه جا نمی‌گیرند، می‌توان از یک کیسه نایلونی، پاکت یا جعبه مناسب استفاده کرد. پشت هر برگه نقاشی یا کاردستی حتماً شناسنامه^۲ کار را می‌نویسند و آنها را به ترتیب شماره و تاریخ در پوشه کار قرار می‌دهند. حتی جلساتی را که فردی غایب است در پوشه کار خود ثبت کند و احساس و نظر خود را درباره آن بنویسد. در پایان هر نیم سال، در همه پوشه‌های کار یک کلاس باید بتوان فعالیت‌های هنری را که طی نیم‌سال انجام شده است، مشاهده و بررسی کرد.

معلم می‌تواند با روش‌های گوناگون دانش‌آموزان را به حفظ و نگهداری پوشه کار و محصولات هنری تشویق کند. به این ترتیب، علاوه بر سهولت دسترسی به فعالیت‌ها برای ارزشیابی هر نیم‌سال و نوشتن کارنامه، زمینه‌ای برای تحقق هدف توجه به حفظ آثار هنری و میراث فرهنگی نیز ایجاد می‌شود.

۲- خود ارزیابی

قضاوت و ارزشیابی دانش‌آموز نسبت به فعالیت یا محصول هنری تولید شده توسط وی. در این نوع ارزشیابی لازم است معلم شرایطی را فراهم کند تا دانش‌آموز کار هنری خود را توصیف کند، احساسات خویش را نسبت به آن بیان کند و در پایان بگوید که برای ارائه بهتر یک فعالیت یا محصول هنری چه کارهایی بهتر است در آینده انجام شود. لازم است نتایج ارزیابی دانش‌آموزان از خود در برگه فهرست فعالیت‌های هنری ثبت و در پوشه کار گذاشته شود.

۳- دیگر ارزشیابی و ارزشیابی گروهی

در فرایند اجرای فعالیت‌های هنری در گروه‌های کاری، دانش‌آموزان به طور فعال و به صورت گروهی به بحث و تبادل نظر در مورد فرایند و نتایج حاصل از فعالیت‌های هنری خواهند پرداخت و با توجه به نتایج ارزشیابی گروهی به همکاری با یکدیگر ادامه خواهند داد.

۱- یک نمونه «فهرست فعالیت‌های هنری» ارائه شده است اما معلم می‌تواند بنا به شرایط کلاس خود برگه مناسبی تهیه کند.

۲- شناسنامه کار در بخش توصیه‌هایی برای اجرای برنامه صفحه ۷۹ توضیح داده شده است.

۴- روش مشاهده رفتار

روش‌های مشاهده رفتار بسیار متنوع‌اند. برای ثبت مشاهده رفتارهای مورد نظر در درس هنر، ما از روش مقیاس درجه‌بندی استفاده کرده‌ایم. معلم می‌تواند در هر جلسه، ضمن مشاهده فرایند تولید هنری دانش‌آموزان، برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری تعدادی از آنها را تکمیل کند. همچنین، موارد خاصی را که ثبت آنها ضرورت دارد، در پوشه کار دانش‌آموزان یا دفتر یادداشت خود بنویسد.

برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری دانش‌آموزان

در برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری، برای هر رشته هنری، در مقابل آن تعدادی ویژگی، متناسب با اهداف این درس و در مقابل این ویژگی‌ها یک مقیاس چهار درجه‌ای (خیلی خوب، خوب، قابل قبول، نیازمند آموزش و تلاش بیشتر) نوشته می‌شود.

برگه ارزشیابی فعالیت‌های هنری را می‌توانید به این ترتیب تهیه کنید :

- ۱- روی یک برگه کاغذ همه ویژگی‌های مثبتی را که از یک اثر هنری انتظار دارید، بنویسید. این ویژگی‌ها را می‌توانید با توجه به اهداف کلی درس هنر و محتوای فعالیت‌های یادگیری تعریف کنید.
  - ۲- ویژگی‌هایی را که به هم نزدیک‌اند، به یک ویژگی تبدیل کنید.
  - ۳- ویژگی‌هایی که در همه رشته‌ها مشترک‌اند، به بخش مهارت‌های فرایندی منتقل کنید.
  - ۴- مواردی را که باقی می‌ماند، منظم کنید.
  - ۵- در مقیاس چهار درجه‌ای سطوح بروز ویژگی‌های یاد شده را مشخص کنید.
  - ۶- باید توجه داشت که ویژگی‌ها و درجه‌های تعریف شده در یک کلاس درس برای همه دانش‌آموزان، با بررسی پوشه کار قابل اجرا، جمع‌بندی و نوشتن کارنامه باشد.
- در هر نیم‌سال تحصیلی دست کم دو مرتبه برگه ارزشیابی دانش‌آموزان را تکمیل کنید: یک مرتبه در طول نیم‌سال تحصیلی و یک مرتبه در پایان نیم‌سال تحصیلی.
- مرتبه اول و در طول نیم سال تحصیلی، برگه با توجه به مشاهده معلم از فرایند فعالیت‌ها و تولید محصولات هنری دانش‌آموز تکمیل می‌شود. معلم می‌تواند در هر جلسه درس هنر برگه چند دانش‌آموز را تکمیل کند. به این ترتیب، در پایان یک نیم‌سال همه کلاس برگه تکمیل شده خواهند داشت.

در پایان نیم‌سال نیز از دانش‌آموزان بخواهید پوشه‌های کار خود را کامل و مرتب همراه بیاورند. با مشارکت خود آنها پوشه‌های کار را بررسی و مجدداً برگه ارزشیابی را کامل کنید. در مورد فعالیت‌های تربیت‌شنوایی، قصه و نمایش که محصول عینی ندارند، با مراجعه به فهرست فعالیت‌ها و طرح چند سؤال کوتاه از دانش‌آموز در مقیاس چهار درجه‌ای ارزشیابی او علامت مناسب بگذارید. در مورد فعالیت‌های نقاشی و کاردستی، که محصول عینی دارند، از دانش‌آموز بخواهید بهترین کار خود را از پوشه انتخاب و برای ارزشیابی ارائه کند. پس از ارزشیابی این دو بخش، قسمت بعدی جدول مربوط به مهارت‌های فرایندی است. اینها مهارت‌هایی هستند که در فرایند همه فعالیت‌های یادگیری به طور مشترک وجود دارند. به‌همین دلیل، در همه ساعت‌های درس هنر و حتی ساعات سایر درس‌ها قابل مشاهده‌اند. معلم در طول یک نیم‌سال تحصیلی، با مشاهده رفتارها و فعالیت‌های هنری دانش‌آموز این قسمت را کامل می‌کند.

منابع برای مطالعه

- ۱- آرمسترانگ، توماس؛ هوش‌های چندگانه در کلاس‌های درس، مترجم: مهشید صفری، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۸۳.
- ۲- آمابلی، ترزا؛ شکوفایی خلاقیت کودکان، مترجمان: حسن قاسم زاده و پروین عظیمی، نشر دنیای نو، چاپ دوم، تهران ۱۳۷۷.
- ۳- آقازاده، محرم؛ راهنمای عملی روش‌های نوین تدریس، انتشارات آبیژ، تهران ۱۳۸۴.
- ۴- آلیس، سوزا و سوزان والن؛ آشنایی با یادگیری از طریق همیاری، مترجمان: طاهره رستگار و مجید ملکان، نشر نی، تهران ۱۳۷۸.
- ۵- آمابلی، ترزا؛ شکوفایی خلاقیت کودکان، مترجم: حسین قاسم زاده، نشر دنیای نو، تهران ۱۳۷۷.
- ۶- اسمیت، فیلیپ؛ تفکر منطقی روش تعلیم و تربیت، انتشارات سمت، تهران ۱۳۷۱.
- ۷- امینی، محمد؛ تربیت هنری در قلمرو آموزش و پرورش، انتشارات آبیژ، چاپ اول، تهران ۱۳۸۶.
- ۸- انوشه، حسن؛ فرهنگ‌نامه ادبی فارسی، تهران ۱۳۷۳.
- ۹- ولیوریو فراری، آنا؛ نقاشی کودکان و مفاهیم آن، مترجم: عبدالرضا صرافان، انتشارات دستان، تهران ۱۳۶۸.
- ۱۰- تاج‌الدینی، علی؛ اهتزاز روح، حوزه هنری، تهران ۱۳۶۹.
- ۱۱- تقوی، نیره؛ قصه سه رنگ، انتشارات امیر کبیر (کتاب‌های شکوفه) تهران ۱۳۷۲.
- ۱۲- توماس گلین، وی؛ مقدمه‌ای بر روان‌شناسی نقاشی کودکان، مترجم: عباس مخبر، انتشارات طرح نو.
- ۱۳- تیلور، باربارا؛ خانه جانوران، مترجم: امیرحسین بنکدار، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۸۲.
- ۱۴- تیلور، کیم؛ نقش و نگار در طبیعت؛ مترجم: افشار سلیمانی، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۸۲.
- ۱۵- حجت، مهدی؛ میراث فرهنگی در ایران، سیاست‌ها برای یک کشور اسلامی، سازمان میراث فرهنگی کشور، تهران ۱۳۸۰.
- ۱۶- جویس، بروس و دیگران؛ الگوهای یادگیری ابزارهایی برای تدریس، مترجمان: محمود مهرمحمدی و لطفعلی عابدی، انتشارات سمت، تهران ۱۳۸۵.
- ۱۷- دهخدا، علی اکبر؛ لغت نامه، ج ۱۴، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، تهران ۱۳۷۳.

- ۱۸- دایرة المعارف هنر .
- ۱۹- رؤوف، علی؛ کارمایة معلمان در گذر از یاددهی به یادگیری، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۷۵.
- ۲۰- رؤوف، علی؛ یاد دادن برای یاد گرفتن، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۸۲.
- ۲۱- لنکستر، جان؛ هنر در مدرسه، مترجم: میرمحمد سید عباسزاده، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۷۷.
- ۲۲- سیف، علی اکبر؛ روش‌های اندازه‌گیری و ارزشیابی آموزشی، نشر دوران، چاپ سوم، نشر دوران، تهران ۱۳۷۸.
- ۲۳- خوش‌خلق، ایرج؛ مجموعه مقالات اولین همایش ارزشیابی تحصیلی، تهران ۱۳۸۲.
- ۲۴- سیف، علی اکبر؛ سنجش فرایند و فرآورده یادگیری، نشر دوران، تهران ۱۳۸۴.
- ۲۵- سلیمان پور، جواد؛ مهارت‌های تدریس و یادگیری، چاپ احسن، تهران ۱۳۸۰.
- ۲۶- سیف، علی اکبر؛ روان‌شناسی پرورشی، انتشارات آگاه، تهران ۱۳۷۰.
- ۲۷- شجری، ف؛ یادگیری خلاق، انجمن قلم ایران، تهران ۱۳۷۸.
- ۲۸- شعبانی، حسن؛ مهارت‌های آموزشی و پرورشی، انتشارات سمت، تهران ۱۳۷۲.
- ۲۹- شریف زاده، سید عبدالمجید؛ مبانی هنرهای سنتی، کتاب ماه هنر، اردیبهشت ۱۳۷۸.
- ۳۰- فردانش، هاشم؛ مبانی تکنولوژی آموزشی، انتشارات سمت، تهران ۱۳۷۲.
- ۳۱- قاسمزاده، حسن؛ کارگاه آموزشی خلاقیت و روش‌های پرورش آن و ویژگی افراد خلاق، جزوه مربوط به کارگاه.
- ۳۲- قورچیان، نادرقلی و دیگران؛ نظریه‌های یادگیری و نظریه فراشناخت در فرایند یاددهی - یادگیری، انتشارات تربیت، تهران ۱۳۷۷.
- ۳۳- مارتین، لیندا؛ ببین چگونه رشد می‌کند، مترجم: مجید عمیق، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۷۹.
- ۳۴- مهرمحمدی، محمود؛ چیستی، چرایی و چگونگی آموزش عمومی هنر، انتشارات مدرسه، چاپ اول، ۱۳۸۳.
- ۳۵- مهرمحمدی، محمود؛ بازاندیشی فرایند یاددهی - یادگیری و تربیت معلم، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۷۹.
- ۳۶- یادگیری گنج درون، مترجم: فاطمه فقیهی و دیگران، پژوهشکده تعلیم و تربیت، وزارت آموزش و پرورش، تهران ۱۳۷۵.
- ۳۷- یغما، عادل؛ طراحی آموزشی، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۷۲.
- ۳۸- یغما، عادل؛ کاربرد روش‌ها و الگوهای تدریس، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۸۰.

۳۹- نیل، آماندا؛ پرندگان، مترجم: رؤیا خوئی، انتشارات کتاب‌های مهتاب، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۸۱.

۴۰- ولیکز، آنجلا؛ اسرار طبیعت، مترجم: افشار سلیمانی، انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۸۱.

۴۱- الیسون، شیلا و جودیت گری؛ بازی‌های خلاق، مترجم: لیلا انگجی، انتشارات جوانه رشد، تهران ۱۳۸۳.

۴۲- تایلور، کیم؛ پرواز با علم، مترجمان: محمدعلی شمیم و دیگران، انتشارات محراب قلم، تهران ۱۳۸۰.

۴۳- گرجستانی، سعید؛ سفال و سرامیک؛ دانشگاه هنر، تهران ۱۳۷۹.

۴۴- بیکرنیک، جان؛ مبانی هنرهای تجسمی کودکان، مترجم: مرضیه قره‌داغی قرقشه، نشر دنیای نو، تهران ۱۳۸۱.

۴۵- سهی، مرتضی؛ برگ‌ها، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۷۸.

۴۶- همتی آهویی، ابوالفضل؛ سنگ‌ها، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۸۱.

۴۷- دور ریختنی‌ها (سه جلد)، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۸۰.

۴۸- خدایی، علی؛ تکه کاغذهای رنگی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، تهران ۱۳۸۲.

۴۹- یزدانیان بور، امیرحسین و فاطمه حاج تقی‌تهرانی، دایره‌ها، انتشارات تیمورزاده، تهران ۱۳۸۲.

۵۰- ایمن، لیلی، توران میرهادی و مهدخت دولت‌آبادی؛ گذری در ادبیات کودکان، شورای کتاب کودک، چاپ سوم، تهران ۱۳۵۶.

۵۱- سنگری، محمدرضا؛ هدف‌ها و شیوه‌های داستان‌پردازی در قرآن، مجله ادبیات داستانی، شماره ۲۶ و ۲۷، سال ۱۳۷۳.

۵۲- شورای کتاب کودک، فرهنگ نامه ادبیات کودکان و نوجوانان؛ چاپ اول، تهران ۱۳۷۶.

۵۳- نعمت الهی، فرامرز؛ ادبیات کودک و نوجوان (کد ۱۵۰۶)، مراکز تربیت معلم، رشته زبان و ادبیات فارسی.

۵۴- شیخ فیض‌الاسلام، فائزه؛ مقدمه‌ای بر آموزش خلاقیت نمایشی برای کودکان، انتشارات مدرسه، تهران ۱۳۸۵.

۵۵- وکیلی، ابوالفضل و شاهپور حسینی؛ کیمیای جاوید در موزه ملی ایران، انتشارات سردبیر.

۵۶- وکیلی، ابوالفضل، آثار تاریخی ایران، زرین و سیمین؛ انتشارات سردبیر.

۵۷- وکیلی، ابوالفضل، آثار تاریخی ایران، موزه رضا عباسی؛ انتشارات سردبیر.

۵۸- آشنایی با میراث فرهنگی و هنری ایران (کد ۵۹۴/۶)، کتاب درسی دوره پیش دانشگاهی.

